

พม่า

กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895
Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895

นินิเมียนต์

Ni Ni Myint

ผู้แปล : ชลลง สุนทรวาณิชย์
Translator : Chalong Soontravanich

แต่

“ครูกับภ”

และ นักรบกับภนิรนามทั้งมวล;

หากโลกนี้มีแต่ผู้สมยอม

คงขาดสีสันอันเปี่ยมคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ผู้แปล

ภาพปก : นักรบฝ่ายต่อต้านชาวพม่าเข้าโจมตีกองทหารอังกฤษใกล้เมืองชเวจิน (Shwegyin)

ภาพจากหนังสือ : Ni Ni Myint, *Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895*. The Universities Press, Rangoon, Burma, 1983.

พม่า

กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ.1885-1895

แปลจาก

Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895

เขียนโดย

นินิเมียนต์

Ni Ni Myint

แปลโดย

ฉลอง สุนทรวาณิชย์

Chalong Soontravanich

บรรณาธิการแปล

สุวิมล รุ่งเจริญ

Suvimol Roongcharoen

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย

THE TOYOTA FOUNDATION

พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ.1885-1895

แปลจาก

Burma's Struggle Against British Imperialism, 1885-1895

เขียนโดย

นินิเมียนต์

Ni Ni Myint

แปลโดย

ฉลอง สุนทรวาณิชช์

Chalong Soontravanich

บรรณาธิการแปลโดย

สุวิมล รุ่งเจริญ

Suvimol Roongcharoen

พิมพ์ครั้งแรก : เมษายน 2543

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

ISBN 974-85814-0-3

ราคา 250 บาท

แบบปกและรูปเล่ม

อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ลายวน เพชรแสงสว่าง

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร-โทรสาร : 433-8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel. & Fax : 433-8713

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย

THE TOYOTA FOUNDATION

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2509 ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิเมื่อต้นปี พ.ศ.2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยษะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษา แขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญาความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย

ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียงงานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมายเจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำ
และคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่าน
ทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุน
แนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ
ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

(นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ประธานผู้ก่อตั้งฯ พ.ศ.2509)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิริรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตตนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุสิตเกษม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ	แวหวงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

เกี่ยวกับผู้แปล

ฉลอง สุนทรวาณิชย์

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกี่ยวกับบรรณาธิการแปล

สุวิมล รุ่งเจริญ

อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำผู้แปล

งานแปลชิ้นนี้เริ่มต้นทำขึ้นเมื่อว่าสิบปีมาแล้ว ภายหลังจากที่ผู้แปลได้รับหนังสือพากย์อังกฤษจากเพื่อนนักวิชาการชาวพม่า ใช้เวลายาวว่างจากภารกิจหลัก ทอยอยแปลไปจนจบเล่มและเก็บต้นร่างคำแปลไว้ในแผ่นความจำคอมพิวเตอร์ ตั้งใจว่า หากวันหนึ่งข้างหน้ามีผู้สนใจเห็นคุณค่าของหนังสือประวัติศาสตร์พม่า เล่มนี้ และต้องการจัดพิมพ์ฉบับแปลเผยแพร่ในหมู่ผู้อ่านชาวไทย ผู้แปลก็จะนำต้นร่างคำแปลมาขัดเกลาสำนวนภาษา ทบทวนความเข้าใจในฉบับเดิม และตรวจสอบคำแปลทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อให้ได้ผลงานแปลที่บกพร่องน้อยที่สุดเท่าที่ความสามารถอันจำกัดของผู้แปลจะพึงทำได้

ผู้แปลไม่ใช่ทั้งนักแปลและนักประวัติศาสตร์ รู้และเข้าใจอดีตและวัฒนธรรมของพม่า (รวมทั้งของอื่นๆ) ไม่มากไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปพึงรู้ ความไม่รู้ของผู้แปลไม่เพียงสะท้อนออกมาใน “การเลือก” ที่จะแปลงานของผู้รู้ แทนการเขียนขึ้นด้วยตนเองเท่านั้น แต่ยังปรากฏให้เห็นได้ในความผิดพลาดบกพร่องต่างๆ ที่มีอยู่มากมายหลากหลายในงานแปลชิ้นนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการถอดชื่อบุคคลและสถานที่เป็นตัวอักษรไทยให้ใกล้เคียงกับเสียงในภาษาเดิม ผู้แปลไม่รู้ภาษาพม่า การถ่ายตัวอักษรทั้งหมดที่ปรากฏในงานแปลชิ้นนี้จึงมุ่งมุ่งกระโดดกระเดาะขาดหลักวิชาและอาจสร้างความสับสนแก่ผู้อ่าน อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ที่ผู้แปลเห็นว่าเหมาะสม และเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนเกินควร ผู้แปลพยายามรักษารูปชื่อบุคคลและสถานที่ในประวัติศาสตร์ของพม่าอย่างที่คนไทยเคยคุ้นเคยกันมาก่อนให้มากที่สุด แต่ทั้งนี้ก็ไม่เสมอไปนัก

คงเป็นด้วยเหตุที่ผู้แปลไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพม่าและทั้งไม่ใช่ นักประวัติศาสตร์ ตลอดสิบปีหลังจากที่ทำร่างคำแปลหนังสือเล่มนี้เสร็จจึ้นลง จึงหาผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ไม่ได้ ไม่มีแม้แต่ผู้สนใจขอดูร่างต้นฉบับคำแปลก่อนที่จะปฏิเสธรับจัดพิมพ์

ขอขอบคุณ ดอว์นินิเมียนต์ (Daw Ni Ni Myint) ที่หลายปีก่อนเมื่อผู้แปลพบเธอครั้งแรกที่กรุงเทพฯ ได้กรุณาอนุญาตด้วยวาจาให้แปลงานเขียนอันมีคุณค่ายิ่งของเธอเล่มนี้ออกเป็นภาษาไทยเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่; อูเมียวเมียนต์ (U Myo Myint) ผู้เป็นสหายรักชาวพม่ามาร่วมเสี้ยวศตวรรษ ที่มอบหนังสือพากย์อังกฤษเล่มนี้ให้ผู้แปลเมื่อกว่าสิบปีมาแล้ว; อาจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่รับจัดพิมพ์ให้พื้นที่ที่ทราบว่าคุณได้แปลงานชิ้นนี้ไว้นานแล้ว ทั้งยังไว้วางใจ ไม่ขอตรวจสอบแม้แต่ต้นร่างคำแปลเพื่อพิจารณาความเหมาะสมก่อนตัดสินใจ ตลอดจนคอยติดตามทวงถามความก้าวหน้าของการแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับคำแปลอย่างสม่ำเสมอตลอด 1 ปีเศษๆ ที่ผ่านมาโดยไม่ย่อท้อ; ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจาวี ที่กรุณาให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พม่าและภาษาพม่าด้วยความอดทนยิ่ง; รองศาสตราจารย์ ดร.แพรวพยอม บุญยะผลึก ที่กรุณาให้ความรู้และช่วยอธิบายความหมายคำในภาษาฝรั่งเศส; ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐานิสร์ ชาศรีตพงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาวพานิช และศาสตราจารย์ ปรีชา ช้างขวัญยืน ที่กรุณาให้ความรู้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต; ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร ที่กรุณาให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ราชาศัพท์และขัดเกลาสำนวนภาษาในหลายที่; อาจารย์ ดร.ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร ที่กรุณาอธิบายสำนวนภาษาอังกฤษต่างๆ ในต้นฉบับเดิม; อูसानวิน (U San Win) นักวิจัยจาก Universities Historical Research Centre, University of Yangon ที่กรุณาอธิบายคำศัพท์ภาษาพม่าบางคำในต้นฉบับ และอาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ ที่กรุณาเป็นบรรณาธิการงานแปลเล่มนี้ ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของคำแปลและสำนวนภาษาในต้นฉบับแปลทั้งหมด

ขอบคุณ เงินทุนเพื่อยืมซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ช่วยทำให้การแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับคำแปลครั้งนี้เป็นไปอย่างสะดวก ราบรื่นและรวดเร็ว

อาจารย์ขวัญเมือง จันทโรจณี ไม่เพียงเคยปรารถนาว่าอยากเห็นงานแปลชิ้นนี้ตีพิมพ์ออกมาเท่านั้น แต่ยังมีส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลการแปลงานชิ้นนี้บางส่วนด้วย

เสียตายที่อาจารย์ขวัญเมืองเสียชีวิตไปก่อนที่จะได้มีโอกาสเห็นเป็นรูปเล่ม

แม้จะตระหนักดีถึงข้อจำกัดในความรู้ที่มีอยู่และคอยหมั่นเตือนตนเองอยู่เสมอ ๆ แต่ผู้แปลก็เป็นเพียงปุถุชนที่บ่อยครั้งความอวดดีหยิ่งผยองยะโสโอหังมีพลังเหนือความสำนึกแยกแยะผิดชอบชั่วดีและความอ่อนน้อมถ่อมตน จึงไม่น้อยรับคำชี้แนะสั่งสอนจากผู้รู้ที่เปี่ยมด้วยความปรารถนาดีมาทั้งหมด ดังนั้นความผิดพลาดบกพร่องทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในงานแปลชิ้นนี้ อันเกิดจากทั้งความไม่รู้และความเย่อหยิ่งดื้อรั้นถือดี ย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้แปลทั้งสิ้น

เฉกเช่นงานอื่นๆ ที่ได้ทำมา ทั้งที่สำเร็จแล้ว (ซึ่งมีไม่มากนัก) และที่ยังค้างคาอยู่ (มากมายนับไม่ถ้วน) งานแปลชิ้นนี้เป็นเสมือน “แรงรัก” ตอบแทนความอาทร ความอบอุ่น ความอดทนอดกลั้นและความเข้าใจทั้งมวล ที่ผู้แปลได้รับจาก พ่อและแม่ จส. สส. และ รส.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์

ริมคลองอรชร ที่หลงเหลือเพียงร่องรอยอันเลือนรางในความทรงจำ
สิ้นศก, Y2K-2

ประวัติผู้เขียน

ดอว์นินิเมียนต์ (Daw Ni Ni Myint) ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และปรัชญา ที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ต่อมาในปี พ.ศ.2504 รับตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย และเคยเป็นอาจารย์วิจัยของภาควิชาฯ ที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในโครงการวิจัยต่างๆ ปัจจุบัน ดอว์นินิเมียนต์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์วิจัยประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย (Universities' Historical Research Centre) อย่างกึ่ง

คำขอบคุณของผู้เขียน

หนังสือเล่มนี้คงสำเร็จเรียบร้อยลงไม่ได้ หากปราศจากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์จำนวนมากที่ได้รับการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีในห้องสมุดและหอเอกสารต่างๆ ในประเทศพม่า ผู้เขียนรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณบุคคลต่อไปนี้ที่ได้อนุเคราะห์ให้คำแนะนำแหล่งเอกสาร ตลอดจนถึงการให้ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ ด้วยดีเสมอมา

อธิบดีและเจ้าหน้าที่ กรมค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งประเทศพม่า (Burma Historical Research Department)

ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์ กระทรวงกลาโหม (Defence Services Historical Research Institute)

อธิบดีและเจ้าหน้าที่ กรมจดหมายเหตุแห่งชาติ
บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ หอสมุดแห่งชาติ และ
บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ หอสมุดกลางสำหรับมหาวิทยาลัย (Universities Central Library)

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณอธิบดีกรมค้นคว้าประวัติศาสตร์แห่งประเทศพม่า และผู้อำนวยการสถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์ กระทรวงกลาโหม ที่ได้กรุณาอนุญาตให้ใช้ภาพถ่ายและภาพเขียนต่างๆ ที่หน่วยงานทั้งสองเก็บรักษา

ขอขอบคุณอธิบดีกรมอุดมศึกษา (Department of Higher Education) บรรณานิการและเจ้าหน้าที่กรมสิ่งพิมพ์และงานแปลสำหรับมหาวิทยาลัย (Universities Translation and Publications Department) และผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย (Universities Press) ที่มีส่วนช่วยผลักดันให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่ม

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณความปรารถนาดี กำลังใจ และความช่วยเหลือทั้งมวลที่ได้รับจากเพื่อนร่วมงานในภาควิชาประวัติศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ ด้วยดีตลอดมา

คำนำ

ในขณะที่มีงานเขียนจำนวนมากเกี่ยวกับขบวนการของชาวเวียดนามที่ต่อต้านอำนาจของฝรั่งเศส และขบวนการของชาวอินโดนีเซีย (เป็นต้นว่า พวกอะเจห์) ที่ต่อต้านอำนาจของพวกดัชต์นั้น งานเขียนของดอร์วินนิเมียนด์เล่มนี้ นับเป็นงานเขียนเล่มแรกที่ทำให้รายละเอียดอันถึงพร้อมด้วยหลักฐาน เกี่ยวกับขบวนการของชาวพม่าที่ต่อต้านการเข้ายึดครองของอังกฤษในบริเวณพม่าตอนบนในระหว่าง ค.ศ.1885-1886 ทั้งยังเป็นงานเขียนชิ้นแรกที่กำลังถึงสงครามกองโจรที่ดำรงอยู่อย่างยืดเยื้อภายหลังจากนั้นในบริเวณพม่าตอนล่าง

หนังสือเล่มนี้เป็นหลักฐานอันดีที่ชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 เป็นต้นมา ทศนะที่มีต่ออดีตที่เพิ่งผ่านพ้นไปในพม่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวง มีความหวังมากขึ้น ทศนะเดิมที่ว่า อดีตไม่สำคัญ ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจุบัน เป็นเรื่องที่ผ่านไปแล้วนั้น ค่อยๆ จางหายไป ตรงกันข้ามกับสถานการณ์ที่เคยเป็นอยู่ในทศวรรษ 1950 ทุกวันนี้ในพม่า มีหोजดหมายเหตุแห่งชาติ มีการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์และมีการบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติอย่างเป็นระบบ เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติที่เขียนขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ชาวพม่าและใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพม่าเอง

จริงอยู่ที่ว่า ถ้าพิจารณากันอย่างผิวเผิน หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงงานบันทึกข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ว่าด้วยการรบที่ดุเดือดๆ และน่าเบื่ออีกเล่มหนึ่ง แต่สำหรับผู้อ่านที่ไม่ถูกรายละเอียดต่างๆ พาเตลิดออกไปจากกรอบภาพใหญ่เสียก่อนแล้ว ก็จะพบว่าหนังสือเล่มนี้มีลักษณะประหนึ่งมหากาพย์ ที่เผยให้เห็นถึงความกล้าหาญองอาจและโศกนาฏกรรมของมนุษยชาติ ดังจะเห็นได้จากวีรกรรมของทหารพม่าในการรบที่ป้อมมินหล่า ที่แม้ว่าพวกเขาจะตกอยู่ภายใต้การยิงถล่มอย่างหนักจากเรือปืนของอังกฤษ เหล่าทหารกล้าชาวพม่าก็ระดมยิงตอบโต้

อย่างไม่ย่อท้อ จนสามารถหยุดยั้งการรุกรานของกองทหารอังกฤษได้ แต่เมื่อต้องเผชิญกับกำลังทหารอังกฤษที่มีจำนวนมากกว่าในการรบประชิดตัว ก็ต้องประสบกับความพ่ายแพ้ไปในท้ายที่สุด ในการรบเพื่อป้องกันป้อมมินหล่าครั้งนั้น แม้ทัพพม่าสองคนพร้อมกับกำลังพลอีก 168 คนต้องเสียชีวิตลง ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษสูญเสียทหารลงไปเพียง 4 คน ส่วนที่เมืองมยิ่นจัน ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปตามลำน้ำอิรวดีนั้น ก็ “มีการยิงตอบโต้กันด้วยปืนใหญ่ระหว่างปืนใหญ่ชายฝั่งของฝ่ายพม่ากับเรือปืนของอังกฤษ” (ดู หน้า 34)

กล่าวได้ว่าการเผชิญหน้ากันอย่างที่คอร์ดวินนิเมียนต์ได้บรรยายไว้ เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่เป็นประชาชนในสังคมก่อนอุตสาหกรรม ที่ต้องการปกป้องสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองและอิสรภาพ กับอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นกองกำลังทหารอาชีพ ที่ถึงพร้อมด้วยยุทธปัจจัยสมัยใหม่ของมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก ในขณะนั้น การเผชิญหน้าในลักษณะนี้ยังดำรงความหมายที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่งอยู่ในปัจจุบัน ในประเด็นนี้เองที่ประวัติศาสตร์การต่อสู้ที่เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ.1885-1886 เป็นประวัติศาสตร์ที่เรายังคงต้องเผชิญอยู่

นี่เป็นการต่อสู้กันระหว่างปืนคาบศิลาและดาบฝ่ายหนึ่ง กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีปืนเล็กยาวและปืนกลเป็นอาวุธ เป็นการต่อสู้ระหว่างชาวนากับกองทหารอาชีพ แต่กระนั้น การรบก็อยู่ในภาวะกำกวมไม่มีฝ่ายใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัดอยู่เป็นเวลานาน ฝ่ายพม่าสู้ด้วยวิญญูณที่ต้องการต่อต้านฝ่ายตรงข้ามและด้วยเทคนิคของการต่อสู้ที่ปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมที่พวกเขาคุ้นเคยอยู่แล้ว ด้วยเงื่อนไขเช่นนี้เองที่ทำให้การต่อต้านอังกฤษได้ขยายไปทั่วทั้งแผ่นดิน แม้แต่ในบริเวณพม่าตอนล่าง ซึ่งฝ่ายอังกฤษมักจะหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างของการจัดการบริหารที่ดีและก้าวหน้าของระบบอาณานิคม พวกกรีกชาติก็ได้รวมตัวกันต่อต้านฝ่ายอังกฤษ... ไม่ว่าจะ เป็นฆราวาสหรือพระสงฆ์ ต่างก็รวมกำลังกันต่อสู้กับจักรวรรดินิยม

นี่เป็นการต่อสู้ที่ได้สร้างวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมาจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกัน โดยเนื้อแท้แล้ว มันเป็นการต่อสู้ของคนธรรมดาสามัญ เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสิ่งที่พวกเขารู้สึกว่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์อันแท้จริงของชาติ (ดู หน้า 180)

ผู้เขียนคำนำเคยได้ยินสมาชิกในขบวนการทะชิน (Thakin) คนหนึ่งบอกเล่าให้ฟังว่า มีสมาชิกในขบวนการหลายคนทีเดียวที่ความรู้สึกรักชาติถูกปลุกเร้าจากงานเขียนชื่อ *Soul of a People* ของ ฟিলดิง ฮอลล์ (Fielding Hall) ที่กล่าวถึงบริเวณพม่าตอนบนใน ค.ศ.1885 ไว้ว่า

สองนิกภาพของชาวนา (พม่า) ที่หมอบอยู่ในห้องทุ่งที่มีแสงสลัวๆ รอเวลาที่จะบุกเข้าโจมตีทหารฝ่ายเราในตอนรุ่งสาง พวกเขาจะได้ใครมาคอยช่วย? พวกเขาอาจจะกำลังคิดถึงกษัตริย์ของเขาที่ถูกเนรเทศออกจากพม่าไปแล้ว คิดถึงหมู่บ้านที่ถูกกรรณบดขยี้ คิดถึงเพื่อนที่ถูกฆ่า หรือไม่ก็คิดถึงตัวเองที่บัดนี้ได้กลายมาเป็นพลเมืองของพระราชินีแห่งดินแดนอันไกลโพ้น แน่ละที่พวกเขาจะต้องสู้ต่อไป แม้ว่าความเชื่อทางศาสนาจะสอนเขาไม่ให้ใช้ความรุนแรง แต่ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาก็ไม่สามารถช่วยเหลือพวกเขาได้ ไม่ช่วยให้พวกเขาแข็งแกร่งขึ้น มีเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น หรือเป็นเกราะป้องกันภัยในยามที่อันตรายมาเยือน

ถ้าพวกเขาล้มตายลง ถ้าในท่ามกลางการรบพุ่งยามรุ่งอรุณนั้น พวกเขาต้องเสียชีวิต ถ้าลูกกระสุนปืนหยุดการเดินของหัวใจของพวกเขา หรือหากต้องถูกหอกแหลมทะลุทะลวงร่างกาย พวกเขาก็ไม่ได้หวังว่าจะได้ไปสวดยสุขอยู่ในสรวงสวรรค์

และด้วยเหตุดังนั้นเองที่ชาวนาพม่าใน ค.ศ.1885 ต้องยืนหยัดต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว กษัตริย์ของพวกเขาถูกเนรเทศออกจากบ้านเมือง

รัฐบาลของพวกเขาล่มสลาย และพวกเขาปราศจากผู้นำ ไม่มีพระเจ้า
ที่คอยยืนอยู่เคียงข้างในยามที่พวกเขาจะจมยิงใส่ศัตรูผู้รุกรานชาว
ต่างชาติ และเมื่อพวกเขาต้องเสียชีวิตจากห่ากระสุนปืน ก็ไม่มีใคร
ที่คอยเปิดประตูสวรรค์ต้อนรับ

แต่กระนั้น พวกเขาก็กังต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อ แม้ว่าจะมีอุปสรรคมากมายเพียงใด

กระนั้นก็ดี ไม่ปรากฏว่ามีทหารอังกฤษคนใดที่เคยร่วมอยู่ในการรบกับพม่า
ครั้งนั้น แสดงความชื่นชมในความองอาจกล้าหาญของผู้แพ่ที่ได้ต่อสู้ปกป้องปิตุภูมิ
และอิสราภาพจวบจนวาระสุดท้ายอย่างมีเกียรติ ดูช่างแตกต่างไปจากที่นายทหาร
รัสเซียสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่ปรากฏนามผู้หนึ่ง เคยบันทึกถึงวีรกรรมของ
ผู้แพ้ชาวพื้นเมืองแถบคอเคซัส หรือที่นายร้อยเอกคอสแลง (Captain Cosselin)
ชาวฝรั่งเศสได้บันทึกไว้เกี่ยวกับกองโจรชาวเวียตนามที่ต่อต้านฝรั่งเศสใน ค.ศ.1885

แผนการของกษัตริย์พม่าองค์สุดท้ายที่เตรียมการต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษ
ด้วยการล่าถอยไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองชเวโบ (Shwebo) และแม้แต่เลยเข้าไปในเขตแดน
จีนนั้น เพิ่งมาได้รับการเปิดเผยสู่โลกภายนอกเป็นครั้งแรกโดยดอร์วินนิเมียนด์
(โดยอาศัยหลักฐานในงานเขียนของหม่องหม่องทิน (Maung Maung Tin))

ในขณะที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือประวัติศาสตร์การทหาร แต่ดอร์วินนิเมียนด์
ก็นับเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรกที่ได้บันทึก (ดู หน้า 135) ปรากฏการณ์สำคัญ
จากแง่มุมของประวัติศาสตร์ความคิดไว้ด้วย เธอได้บันทึกไว้ว่าขบวนการต่อต้าน
ของฝ่ายพม่านั้น ได้รับแรงบันดาลใจจากจารีตทางประวัติศาสตร์ของพุทธกษัตริย์
ภาวะของศรีลังกา อย่างพระเจ้าพุทธคามินี (161-137 ก่อนคริสต์ศักราช) ผู้ทรง
สามารถรักษาอาณาจักรของพระองค์ไว้ได้ ทั้งนี้ “ไม่ใช่เพื่อพระราชวงศ์ หากแต่
เพื่อพระพุทธศาสนา” เมื่อเจ้าฟ้ามอินชายย์ พระอนุชาต่างพระมารดาของกษัตริย์
องค์สุดท้ายของพม่าทรงประกาศสงครามกับฝ่ายอังกฤษ เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนา
พระราชวงศ์และไพร่ฟ้าข้าราษฎร ก็ได้ทรงอ้างถึงพระเจ้าพุทธคามินี (หลักฐาน
ดังกล่าวได้มาจากรายงานทางราชการของอังกฤษใน ค.ศ.1885 ซึ่งให้รายละเอียด

มากกว่าที่ปรากฏอยู่ในประกาศฉบับหนึ่งของเจ้าฟ้าอินชายน์ ที่ตีพิมพ์อยู่ในงานเขียนของเจ้าสายเมืองมั่งราย (Sao Saimong Mangrai) เมื่อ ค.ศ.1965 เรื่อง *The Shan States and the British Annexation* ดังนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสนใจมากที่สุดที่จะลองค้นหาว่านอกเหนือไปจากที่ปรากฏอยู่ในประกาศฉบับดังกล่าวแล้วยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพม่าในช่วงการต่อต้านอังกฤษหลัง ค.ศ.1885 อีกบ้างหรือไม่ ที่ใช้เหตุผลของการทำสงครามปกป้องพระพุทธศาสนา เพื่อระดมกำลังชาวพม่าต่อต้านศัตรูผู้รุกราน) นอกไปจากนั้น ดอว์นินิเมียนยังได้บันทึก (ดู หน้า 58 ส่วนที่เป็นโคลงบทสุดท้ายในโคลง “ระตู” (Ratu) ของ พระครูชิพานี (Zibani Sayadaw)) คติความเชื่อของชาวพม่าที่ว่า ความปราชัยอย่างย่อยยับของพระราชอาณาจักร การสูญเสียพระบรมมหาราชวัง และราชบัลลังก์ ไม่เพียงเป็นสัญญาณการมาถึงของยุคเสื่อมของโลกเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสัญญาณบ่งบอกวาระสุดท้ายของโลก (ก่อนที่ยุคใหม่จะมาแทนที่) อีกด้วย

ในทางตรงกันข้าม สำหรับอังกฤษที่เป็นฝ่ายชนะนั้น ชัยชนะเป็นเสมือนหนึ่งย่างก้าวที่นำไปสู่ความก้าวหน้าที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ลัทธิทุนนิยมสำนักแมนเชสเตอร์ของสังคมอุตสาหกรรมยุคแรก ได้กลายมาเป็นเกณฑ์กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่วางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคมแบบดาร์วิน กล่าวคือ คำอธิบายใหม่ของทฤษฎีที่ว่าด้วยการดำรงอยู่ของผู้ที่เหมาะสมที่สุด ถูกนำมาใช้แทนทฤษฎีของฮอบส์ (Hobbes) ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่ว่าอำนาจคือธรรมชาติที่แท้จริงแท้ที่ไม่วันเปลี่ยนแปลง ทำให้หลักการด้านจริยธรรมถูกละเลยไปในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยใหม่ ในขณะที่ความคิดเรื่องความยุติธรรม (และความอยุติธรรม) ในสงครามแบบสมัยกลาง ถูกแทนที่ด้วยหลักการความเหมาะสมเพื่อผลทางปฏิบัติ เป็นเวลาสามปีพอดีก่อนที่กองทัพอังกฤษจะเข้าผนวกบริเวณพม่าตอนบนที่นักสังคมวิทยานามกัมโปโลวิกส์ (Gumplovics) ได้ตีพิมพ์งานเขียนเล่มหนึ่งชื่อว่า *Race Struggle* (ค.ศ.1883) ในสายตาของนักอาณานิคมชาวอังกฤษสมัยวิกตอเรียที่แสวงโชคอยู่ทางตะวันตกของคลองสุเอซแล้ว

ความอ่อนแอเป็นสัญลักษณ์ของความต่ำต้อยด้อยกว่า ถ้าชาวพม่าจะต้องพ่ายแพ้ นั่นก็เป็นเพราะว่าพวกเขาอ่อนแอ และสำหรับชาวอังกฤษในสมัยนั้น ความอ่อนแอ ก็เป็นสัญลักษณ์ของความด้อยกว่าในทางชาติพันธุ์ แม้แต่ *ฟิลดิง ฮอลล์* เมื่อได้ กลายมาเป็นชาวอาณานิคมผู้มีจิตเมตตาการุณ ก็ยังได้เคยเขียนไว้ว่า “เป็นหน้าที่ ของพวกเราที่จะต้องขจัด...ความรู้ประสิทธิภาพ ความอ่อนแอ...และนำเอาความ แข็งแกร่งและสิ่งที่เป็นประโยชน์เข้ามาแทนที่”

วิธีการที่นักอาณานิคมอังกฤษใช้ขจัดความรู้ประสิทธิภาพและความอ่อนแอ ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นอยู่ในบทกวีที่เขียนขึ้นโดยนายตำรวจชาวอังกฤษคนหนึ่ง ที่ว่า

ภายใต้ต้นมะม่วงที่แผ่กิ่งก้าน
มีหัวหน้าชนเผ่าชาวพม่าคนหนึ่งยืนอยู่
วาระสุดท้ายของเขามาถึงแล้ว เขาเป็นเชลย
ที่ตกอยู่ในมือของผู้พิชิต
และพวกเขาก็ได้คล้องคอที่แข็งแกร่งของชาวพม่าคนนั้น
ด้วยบ่วงที่ถักทอจากเชือกป่าน

ภายใต้ต้นมะม่วงที่แผ่กิ่งก้าน
ร่างที่ไร้ชีวิตแกว่งไกว
แม้แขนขาจะถูกมัดตรึง แต่ดวงวิญญาณกลับโลดแล่นเสรี
และโบยบินบนปีกอย่างร่าเริง
เพื่อไขความลึกลับดำมืดของ
เรื่องราวนับหมื่นที่ซุกซ่อนอยู่

ภายใต้ต้นมะม่วงที่แผ่กิ่งก้าน
วิหารพุทธหลังหนึ่งตั้งอยู่

ที่ซึ่งเด็ก ๆ คุ้เข้าเล่น

ท่ามกลางทรายระยิบระยับ

ที่ซึ่งเมล็ดพันธุ์แห่งวัฒนธรรมตะวันตก

ฝังรากอยู่ในแผ่นดินตะวันออก

คำกล่าวที่ว่า “ตะวันออกคือตะวันออก ตะวันตกคือตะวันตก และทั้งสองฝ่ายไม่มีวันจะได้พบปะเข้ากันได้” ได้รับการพิสูจน์มาตั้งแต่ครั้งนั้นว่าผิดพลาด หลักฐานที่ชัดเจนในกรณีนี้เห็นจะเป็นบทโคลงข้างต้นของ *คอนเวย์ โพล* (Conway Pole) แห่งกองตำรวจอาณานิคม ที่แสดงให้เห็นว่า อย่างน้อยที่สุด ตะวันออกและตะวันตกก็พอจะสามารถพบปะเข้ากันได้ แม้ว่าจะเป็นเพียงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจที่เกิดขึ้นในภายหลังก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ทัศนะของเขาก็เป็นเพียงทัศนะส่วนข้างน้อยในสมัยนั้น

บ่อยครั้งที่เดียวที่พวกเรามักจะทักท้วงเอาเป็นความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์อีกแล้วว่า วิธีเดียวที่จัดการชาวพื้นเมืองได้จะดีที่สุดก็คือ ยิ่งไอ้คนที่ต้องสงสัยยิ่งให้หมด ด้วยวิธีนี้แหละที่เราจะสามารถทำให้ประชาชนตกอยู่ในความหวาดกลัว และทำให้พวกเขาต้องสยบจำนนอยู่ได้ การปกครองของเราอย่างไม่มีเงื่อนไข และด้วยเหตุดังนั้น การจับกุมเพื่อคุมขังจึงถูกมองว่าเป็นวิธีการปกครองที่ผิด... ความคิดที่ว่าประชาชนที่ถูกสยบให้จำนนต่อการปกครองด้วยความหวาดกลัว ก็มีสิทธิของความเป็นมนุษย์อยู่ด้วย เป็นความคิดที่ค่อย ๆ เลือนหายไป สิ่งเดียวที่ถูกต้องก็คือการสร้าง ความหวาดกลัว มาตรการใด ๆ ก็แล้วแต่ที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อผลในการสร้างความหวาดกลัวในหมู่ประชาชน จะถูกมองว่าเป็นสัญญาณของความอ่อนแอ และเป็นมาตรการที่จะทำให้เป้าหมายที่วางไว้พลอยถูกกระทบไปด้วย

ข้อเท็จจริงข้างต้นถูกบันทึกไว้โดย แกรตตัน เกียร์ (Grattan Geary) ชาวอังกฤษ ที่เคยอยู่ในพม่าในช่วงนั้น (เขายังมีโอกาสรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการที่ “ชาวยุโรป ยิงปืนใส่...คนพื้นเมืองที่มีแต่ท่อนไม้เป็นอาวุธ”)

ดอว์นินิเมียนต์ เองก็ได้ชี้ให้เห็นว่า (ดู หน้า 149-150)

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายอังกฤษใน ครั้งนั้น ก็คือ ความทารุณโหดร้าย เป็นต้นว่า เพื่อสยบพวกกะฉิ่น และสร้างบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวขึ้นมา ฝ่ายอังกฤษได้สังหาร พวกกะฉิ่นอย่างไม่เลือกหน้า ทำลายหมู่บ้านหลายต่อหลายหมู่บ้านลง จนราบเป็นหน้ากลอง ยิ่งไปกว่านั้น เพื่อที่จะทำให้พวกกะฉิ่นต้อง เผชิญกับความยากแค้นทางเศรษฐกิจและอดอยาก จนต้องยอมจำนน ฝ่ายอังกฤษได้ทำลายพืชพันธุ์ธัญญาหารในทุกหนแห่งที่ผ่านพบ... ทหารอังกฤษเริ่มต้นด้วยการเผาข้าวเปลือก... และเมื่อยึดหมู่บ้านได้ ก็เผาทำลายหมู่บ้านทิ้งก่อนที่จะถอนกำลังออกไป สองวันต่อมา... กองทหารอังกฤษจำนวนหนึ่งบุกกลับเข้าไปยังหมู่บ้านที่เพิ่งถูกเผา ทำลายไปแห่งนั้น และลงมือสังหารทั้งคนแก่และเด็ก ผู้ชายและผู้หญิง รวมทั้งหมดแล้วมีหมู่บ้านถึง 46 หมู่บ้าน 639 ครัวเรือน ข้าวเปลือก น้ำหนักประมาณ 509,000 ปอนด์ และวัวควายอีกจำนวนมากที่ถูก ทำลายลงไปในระหว่างการปฏิบัติการทางทหารครั้งนี้

หากพิจารณาในกรอบของจักรวรรดินิยมอย่างที คิปลิง (Kipling) ได้เขียน ไว้ ถ้าแม้ว่าพวกนักมนุษยธรรมนิยมสมัยนั้นจะไม่เห็นด้วยกับวิธีการข้างต้น ก็ไม่ ใช่ว่าปัญหาแต่อย่างไร

ในขณะที่อีกฟากฝั่งของผืนทะเลนั้น หนังสือพิมพ์ต่างร่ำร้องก้องตะโกนว่า พวกรักชาติกำลังต่อสู้เพื่อปกป้องแผ่นดินของเขา

แต่พวกทหารผิวขาวในชุดสีก็

ก็ไม่ได้สนใจเสียงประท้วงของหนังสือพิมพ์ในบ้านเกิดเมืองนอนแต่อย่างไร

ฮานนาห์ อarendt (Hannah Arendt) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ไม่มีที่ไหนในโลกที่ความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากล สร้างความกระอักกระอ่วนได้มากเท่ากับในอังกฤษ มีแต่ที่อังกฤษเท่านั้นที่อุดมการณ์เรื่องเผ่าพันธุ์พัฒนาขึ้นมาจากจารีตประเพณีของชาติโดยตรง กล่าวคือ พัฒนาขึ้นมาจากจิตสำนึกที่ว่าสิทธิมนุษยชนเป็นสมบัติของกลุ่มอภิสิทธิ์ชนเท่านั้น นี่เป็นลักษณะเฉพาะประจำชาติของอังกฤษที่เห็นว่าเสรีภาพเป็นทรัพย์สินสมบัติที่สืบทอดกันมาของชาวอังกฤษ เสรีภาพไม่ใช่สิทธิของมนุษย์โดยธรรมชาติ จากพื้นฐานเช่นนี้เองที่ทำให้คนอังกฤษ (ไม่ว่าจะมาจากชนชั้นใด) มีความคิดต่อไปว่าชาติของตนนั้นมีความเป็นผู้ดีและเหนือกว่าคนชาติอื่น ๆ (ไม่ว่าจะเป็นคนชนชั้นไหนก็แล้วแต่) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่าชาวอังกฤษนั้นเป็นเผ่าพันธุ์ของผู้ดี ที่อยู่ท่ามกลางโลกของพวกสามัญชน (พวกที่มาจากเผ่าพันธุ์ที่ต่ำต้อยด้อยกว่า)

เช่นเดียวกันกับที่จักรวรรดินิยมแบบเผ่าพันธุ์นิยมเป็นต้นตอกำเนิดที่มาของลัทธิฟาสซิสต์แบบเผ่าพันธุ์นิยมในเวลาต่อมา ขบวนการของชาวพม่าที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมใน ค.ศ.1886 ก็เป็นที่มาของขบวนการชาตินิยมพม่าที่ต่อต้านฟาสซิสต์ในระหว่าง ค.ศ.1944-1945 คอว์นินิเมียนต์ ได้ชี้ให้เห็น (ดู หน้า 181-2) ว่า:

(ในท้ายที่สุด) กลุ่มต่อต้านจึงถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบ และบริเวณทั้งส่วนที่เป็นเทือกเขาสูงและที่ราบก็ “กลับคืนสู่ความสงบ” อีกครั้ง แต่ทั้งนี้ก็หาได้หมายความว่า การต่อต้านจะยุติลงพร้อมกับการสิ้นสุดของทศวรรษ 1880 เพราะพวกกะฉิ่นยังคงต่อสู้ต่อมา... จนถึงการลุกฮือครั้งใหญ่ในระหว่าง ค.ศ.1914-15 ซึ่งเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายที่พวกกะฉิ่นต่อต้านการปกครองของอังกฤษ... เรื่องราวการต่อสู้ของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ในความทรงจำของชาวบ้าน

คุกเรือนและลูกโซน จนกลายเป็นแรงบันดาลใจสำหรับการต่อสู้ของ
 พวกชาตินิยมในทศวรรษถัดมาที่นำไปสู่อิสรภาพและเอกราชที่สมบูรณ์
 เมื่อวงจรแห่งชะตากรรมดำเนินไปจนครบรอบกลับไปตั้งต้นที่จุดเริ่ม
 ก่อนสิ้นรัชสมัยพระเจ้าสีป่อ

เอกราชของพม่าได้มาด้วยชัยชนะของขบวนการมวลชน ซึ่ง ฮิวจ์ ทิงเกอร์
 (Hugh Tinker) เคยกล่าวไว้ว่า ความหมายของฟาสซิสต์ในชื่อของขบวนการนี้
 (สันนิบาตเพื่ออิสรภาพของประชาชนผู้ต่อต้านฟาสซิสต์ หรือ Anti-Fascist
 People's Freedom League (AFPFL)) ไม่ได้มุ่งไปที่เผด็จการทหารของญี่ปุ่น
 เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพวกจักรวรรดินิยมอังกฤษรุ่นหลังๆ ด้วย จึงไม่ใช่เป็นเรื่อง
 บังเอิญที่ *เยอวะหะรลาล เนห์รู* (Jawaharlal Nehru) เองก็ได้สรุปไว้ด้วยเช่นกันว่า
 ถักระบอบจักรวรรดินิยมของยุโรปถูกสถาปนาขึ้นในเมืองแม่เองแล้วไซ้ร้ มันก็คือ
 ระบอบฟาสซิสต์ดีๆ นี่เอง อันที่จริงแล้ว สงครามโลกครั้งที่สองที่ในท้ายที่สุดได้มี
 ส่วนช่วยให้พม่าได้รับเอกราชคืนมานั้น ได้เริ่มขึ้นก่อนแล้วตั้งแต่เดือนกรกฎาคม
 ค.ศ.1936 เมื่อกองทหารรับจ้างชาวอาณานิคมจากมออคโคของสเปน ได้เคลื่อน
 เข้ามาดขยี้ชาวสเปนผู้รักอิสรภาพในแผ่นดินสเปนเอง ซึ่งดูจะไม่ต่างกันเลยกับที่
 กองทัพสเปนได้เคยดขยี้ความพยายามของประชาชนชาวพื้นเมืองของมออคโค
 ที่รักอิสรภาพมาแล้วก่อนหน้านี้

ประชาชาติทั่วโลกได้ประณามการกระทำของพวกฟาสซิสต์ เหมือนอย่าง
 ที่ได้เคยประณามการรุกรานในลักษณะเดียวกันนี้ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ อย่างเช่น
 การรุกรานของอังกฤษที่กระทำต่อพม่าใน ค.ศ.1886 ปัจจุบัน มติของชาวโลกต่อ
 การรุกรานที่ชาติหนึ่งทำต่ออีกชาติหนึ่งยังมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากมาย
 ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ช่วยให้การต่อสู้ของ “คนพื้นเมือง” เพื่ออิสรภาพของ
 ตนเองตามที่ต่างๆ มีความหวังมากขึ้นกว่าเมื่อศตวรรษที่แล้วมาก แต่ทั้งนี้ เราก็
 ต้องไม่ลืมว่า ในการเปลี่ยนแปลงเช่นที่กล่าวมานี้ มนุษยชาติทั้งมวลเป็นหนี้บุญคุณ
 พวกรักชาติชาวพื้นเมืองเหล่านั้น ที่ได้พยายามอย่างยิ่งยวดครั้งแล้วครั้งเล่า

ท่ามกลางสถานการณ์ที่ปราศจากความหวัง ในอันที่จะพิทักษ์ปกป้องสิทธิอันชอบธรรมของตนเองไว้ พวกรักชาติชาวพื้นเมืองต่อสู้ทั้ง ๆ ที่รัฐพื้นเมืองของพวกเขาไม่ได้รับการรับรองใดๆ ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ *ดอว์นินิเยนส์* ได้ยั่วว่า (ดู หน้า 178):

พวกอังกฤษโจมตีกรรณพม่าอย่างเลือดเย็น ด้วยความมุ่งมั่นสู่เป้าหมายที่ชัดเจน รู้ว่าจะต้องทำอะไร ในลำดับก่อนหลังอย่างไร มีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ในขณะที่ผู้นำกลุ่มต่อต้านในเขตเทือกเขาจำนวนมาก ไม่ได้ตระหนักในเป้าประสงค์ที่แท้จริงของพวกอังกฤษ หากต่อสู้ด้วยสัญชาตญาณที่ต้องการปกป้องบ้านช่องและถิ่นฐานที่เป็นแผ่นดินดั้งเดิมของพวกเขาเพียงเท่านั้น ปราศจากความมุ่งมั่นทางอุดมการณ์ที่สูงส่งกว่าสัญชาตญาณพื้น ๆ ที่เพียงต้องการอยู่รอดอย่างเสรี ในขณะที่ความมุ่งมั่นทางอุดมการณ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของนักรบกองโจรสลัดใหม่

กระนั้นก็ดี แม้ว่าพวกนักรบฝ่ายต่อต้านชาวพม่าในระหว่าง ค.ศ.1885-1895 จะไม่มีวิสัยทัศน์ทางสังคมของตนเอง หากแต่การต่อสู้เพื่อปกป้องเอกราชและอิสรภาพของแผ่นดินแม่ ก็เป็นประจักษ์การสนองตอบต่อความเชื่อในเรื่องจุดหมายปลายทางของโลกที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว กล่าวคือ ประชาชาติทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นประชาชาติที่ “พัฒนาแล้ว” หรือที่ “ยังด้อยพัฒนา” ที่ “เจริญแล้ว” หรือที่ “ยังล้าหลัง” ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ ผลรวมของกลุ่มประชาชาติต่างๆ เหล่านี้ และการอยู่ร่วมกันโดยต่างก็มีอิสระและดำรงลักษณะความเป็นชาติของตนเองได้ต่างหาก ที่ทำให้โลกนี้เป็นโลกที่มีความหลากหลายแต่ก็มีเอกภาพ จินตภาพเกี่ยวกับเป้าหมายสุดท้ายของประวัติศาสตร์ของ *เฮอรัลด์* (Herder) นักปรัชญาสำนักโรแมนติคชาวเยอรมันผู้ซึ่งอิทธิพลที่เคยมีต่อขบวนการชาตินิยมของยุโรปได้ถูกลืมไปแล้วนั้น ดูเหมือนจะมาสะท้อนอยู่ในคำปราศรัยของชูการ์โน

(Sukarno) ในอีกสองศตวรรษต่อมาในคำปราศรัยที่เกี่ยวกับลัทธิปัญญาสากลใน ค.ศ. 1945 ซูการ์โน กล่าวว่า ลัทธิสากลนิยม (Internationalism หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างประชาชาติต่างๆ) จะต้องวางอยู่บนรากฐานของลัทธิชาตินิยมและชาตินิยมที่แท้จริงนั้นจะเติบโตได้ก็แต่ในโลกของสากลนิยมเท่านั้น

ซาร์กิสยานส์

ไฮเคิลแบร์ก

สารบัญ

	หน้า
คำแถลงมุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(5)
รายนามคณะกรรมการมุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	(8)
เกี่ยวกับผู้แปล-บรรณาธิการแปล	(9)
คำนำผู้แปล	(10)
ประวัติผู้เขียน	(13)
คำขอบคุณของผู้เขียน	(14)
คำนำ : ศาสตราจารย์ เอมมานูเอล ซาร์กิสยานส์ (Emmanuel Sarkisyanz)	(15)
บทนำ	1
บทที่ 1 ความปราชัยของราชสำนักมัททะเลย์ และผลกระทบ	10
บทที่ 2 การต่อต้านในบริเวณพม่าตอนบน	47
บทที่ 3 การต่อต้านในบริเวณพม่าตอนล่าง	84
บทที่ 4 การตอบโต้ของอังกฤษ	98
บทที่ 5 การต่อต้านในเขตเทือกเขา (1): เทือกเขาฉาน	126
บทที่ 6 การต่อต้านในเขตเทือกเขา (2): เทือกเขากะฉิ่น	146
บทที่ 7 การต่อต้านในเขตเทือกเขา (3): เทือกเขาคิ่น	161

บทสรุป	179
เชิงอรรถ	183

เอกสารผนวก

ก.	อนุสัญญาทางการค้าระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ค.ศ.1873	214
ข.	อนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ค.ศ.1874	224
ค.	คำพิพากษาของเสนาบดีสภา (Hluttaw) ในคดีบริษัทอมเบย์เบอร์มา ค.ศ.1885	229
ง.	ประกาศเสนาบดีสภา พฤศจิกายน ค.ศ.1885	235
จ.	โองการของเจ้าฟ้ามยินชายัง (Myinzaing Prince)	237
ฉ.	คำประกาศของเจ้าซอว์ยานปายัง (Saw Yan Paing)	239
ช.	ประวัติย่อของผู้นำการต่อต้านบางคน	240
ซ.	บัญชีรายนามผู้นำการต่อต้านที่มีบทบาทสำคัญ	266

บรรณานุกรม	271
------------	-----

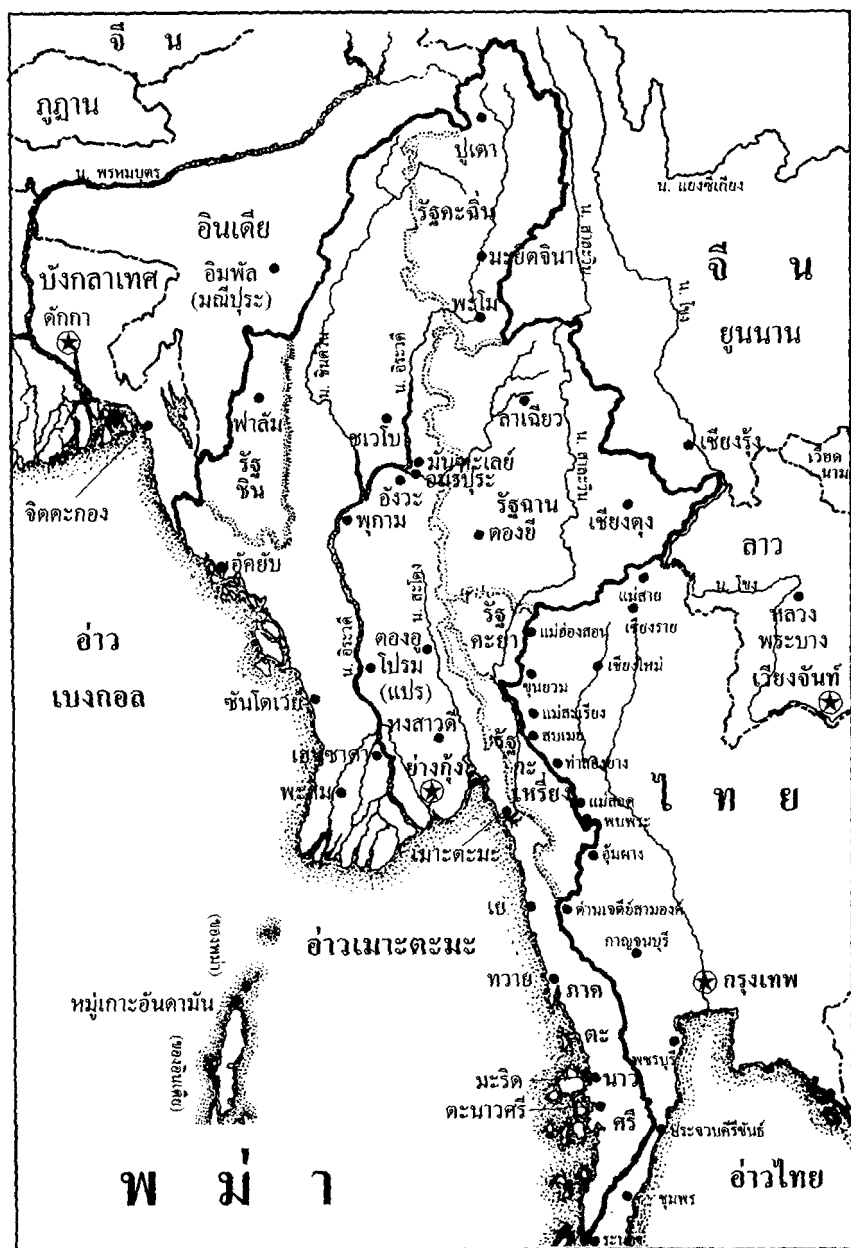
แผนที่

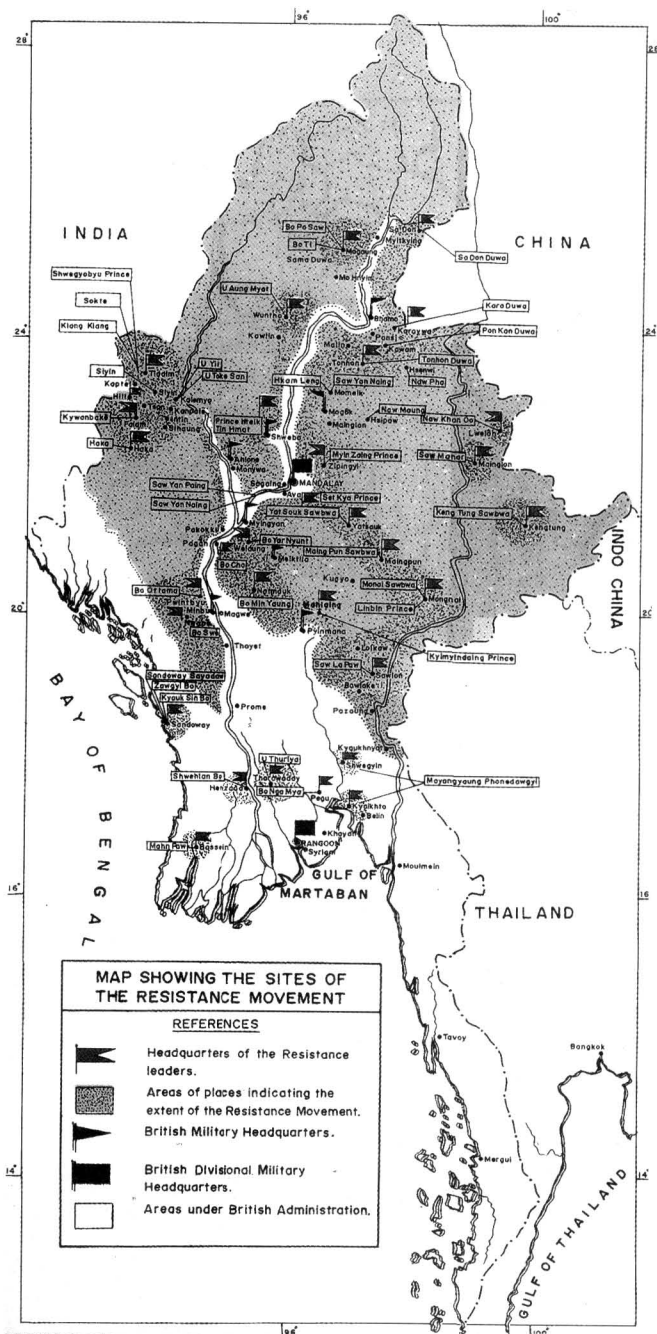
1.	แผนที่แสดงที่ตั้งของขบวนการต่อต้านต่างๆ	(32)
2.	แผนที่แสดงการรุกของกองทัพอังกฤษ ที่เข้าโจมตีป้อมมินหล่า (Minhla)	35

สารบัญภาพประกอบ

กินหวุ่นมินจี (Kinwun Mingyi)	27
เหลthinอัตวินหวุ่น (Hlethin Atwinwun)	31
การรบที่มินหล่า	37
การโจมตีป้อมมินหล่าของกรมทหารราบเบาเบงกอลที่ 2 และ 11	39
แนวป้องกันของฝ่ายพม่าที่มยิ่นจัน (Myingyan)	41
พระเจ้าสีป่อ (Thibaw) และพระนางสุภยาลัต (Supayalat)	
ขณะเสด็จขึ้นเรือพระที่นั่งทุเรียห์ (Thooreah)	
เมื่อทรงถูกเนรเทศออกจากพม่า	45
เจ้าฮอว์ยานปายัง	65
โบยายุน (Bo Ya Nyun)	77
นักรบฝ่ายต่อต้านชาวพม่าเข้าโจมตีกองทหารอังกฤษ	
ใกล้เมืองชเวจิน (Shwegyin)	91
เซอร์ยอร์ช ไวท์ (Sir George White) และนายทหารเสนานิการ	101
เซอร์เฟรเดอริก โรเบิร์ตส์ (Sir Frederick Roberts)	105
ผู้นำฝ่ายต่อต้านและนักรบที่ถูกจับกุมตัว	111
นักรบฝ่ายต่อต้านที่ถูกทหารอังกฤษจับกุม	115
การประหารชีวิตนักรบฝ่ายต่อต้าน	119
การตรวจค้นอาวุธของทหารอังกฤษ	121
เจ้าฟ้าลิบบิน (Limbin Prince)	139
“เจ้าฟ้า” เมืองหวุ่นโธ (Wuntho Sawbwa)	157
“เจ้าฟ้า” เมืองหวุ่นโธในวัยชรา	157
ผู้นำของพวกจีนเผ่าสิยิ่น (Siyin Chins)	169
ไข่ก่า (Khai Kam)	173
ไข่ก่าในชุดออกศึก	173

แผนที่แสดงที่ตั้งของขบวนการต่อต้านต่างๆ

บทนำ

จักรวรรดินิยมที่ถือกำเนิดขึ้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นจักรวรรดินิยมที่ต่างไปจากที่มีมาก่อนหน้านั้น การแผ่ขยายตัวของมันมีพลังมหาศาลกว่าอิทธิพลกว้างขวางกว่า และมีผลกระทบต่อโครงสร้างของโลกทั้งโลกเล็กซึ่งน่าสะพรึงกลัวกว่า

จักรวรรดินิยมแบบใหม่นี้เป็นผลผลิตของสังคมอุตสาหกรรมที่เติบโตเต็มที่ การปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มขึ้นในอังกฤษในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ด้วยประดิษฐ์กรรมทางเทคนิคง่าย ๆ อย่างกระสวยบินของเคย์ (Kay's flying shuttle) เครื่องปั่นฝ้าย spinning jenny ของฮาร์กรีฟ (Hargreave) เครื่องจักรไอน้ำของวัตต์ (Watt) และกระบวนการผลิตเหล็กเหนียว puddling process ของคอร์ต (Cort) แต่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น กระบวนการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่เพียงแต่ได้เพิ่มจำนวน “โรงงานรกรกที่มีดมน” อย่างที่เบลค (Blake) ว่าเป็นทวีคูณเท่านั้น แต่ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งและกว้างขวางในสังคมโดยรวมทั้งหมดอีกด้วย

ในขณะที่ลัทธิอุตสาหกรรมดังกล่าวพัฒนาและเติบโตอยู่ ความเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างก็ได้เกิดขึ้นในระดับโครงสร้าง และมีการปรับเปลี่ยนดุลภายในของพลังต่าง ๆ ด้วย ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอิสระเป็นผู้นำในกระบวนการเปลี่ยนแปลง และมีส่วนร่วมในพัฒนาการใหม่ ๆ ที่ช่วยปฏิวัติวงการอุตสาหกรรมทั้งวงการ แต่เมื่อมาถึงตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกที่ครอบงำและมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจมากที่สุดกลับเป็นกลุ่มนายทุนสถาบันการเงิน ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจเริ่มมีความอ่อนไหว ตอบรับวงจรทางธุรกิจที่สลับกลับแปรเปลี่ยนไปมาระหว่างฟูกับเฟื่องอยู่ตลอดเวลาขึ้นทุกขณะนั้น ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมจำนวนมากก็เริ่มสูญเสียอิสรภาพที่มีอยู่ในตอนต้น และกลายเป็นเพียง

ส่วนประกอบเล็กๆ ส่วนหนึ่งของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่รวมตัวกันขึ้นมาด้วยข้อผูกพันทางการเงิน

ควบคู่กันไปกับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างภายในของสังคมอุตสาหกรรม ก็ปรากฏการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความสัมพันธ์ภายนอกด้วย ลัทธิอุตสาหกรรมของต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้สร้างพลังผลักดันให้จักรวรรดินิยมขยายตัวรุกรานเข้าไปในอาณานิคมที่ยังด้อยกว่าในเชิงอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อแสวงหาวัตถุดิบไปป้อนโรงงานที่หิวกระหายที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว และเพื่อแสวงหาตลาดสำหรับรองรับสินค้าอุปโภคบริโภคจากโรงงานเหล่านั้นที่มีปริมาณการผลิตเพิ่มสูงขึ้นมาก แต่เมื่อลัทธิอุตสาหกรรมเติบโตเต็มที่ ประสิทธิภาพและความสามารถของมันก็บรรลุถึงขีดจำกัดที่ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศจะรองรับได้ ผลกำไรตอบแทนจากการลงทุนที่มีอัตราลดต่ำลงมากในช่วงระยะนี้ สะท้อนให้เห็นความจริงที่ว่าความสามารถของระบบเศรษฐกิจภายในประเทศที่จะรองรับการลงทุนใหม่ๆ ได้หดหายไปแล้ว เงื่อนไขดังกล่าวนี้เองที่ทำให้จักรวรรดินิยมใหม่เกิดขึ้นในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

จักรวรรดินิยมใหม่นี้ ไม่เพียงแต่มุ่งแสวงหาอาณานิคมเพื่อผูกขาดตลาดสำหรับรองรับสินค้าอุปโภคบริโภคเท่านั้น แต่ยังเพื่อรองรับการขยายตัวของการลงทุนด้วย ลัทธิอุตสาหกรรมที่เติบโตเต็มที่นี้มุ่งที่จะขยายการลงทุนออกไปยังส่วนต่างๆ ของโลก เพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจภายในที่กำลังถดถอย อันเนื่องมาจากอัตราผลกำไรตอบแทนการลงทุนที่ได้ต่ำกว่าสมัยที่เริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรมใหม่ๆ และเนื่องมาจากวิกฤตทางแรงงานและการต่อต้านของพวกกรรมกรซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ในการขยายการลงทุนออกสู่โลกภายนอกนี้ ลัทธิอุตสาหกรรมยังหวังว่าจะได้ประโยชน์จากการลดต้นทุนทางด้านการขนส่งและโอกาสในการที่จะดูดรีดแรงงานที่ทั้งราคาถูกและหัวอ่อน ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุนสูงขึ้น ทั้งยังจะเป็นการพยุ้งฐานะของประเทศที่กำลังถูกคุกคามจากวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ช่วยประคับประคองสังคมที่กำลังถูกท้าทายจากความวุ่นวายต่างๆ และที่กำลังแตกแยกอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจาก

การแบ่งแยกทางชนชั้น

จักรวรรดินิยมใหม่ที่กำลังแผ่ขยายออกไปทั่วโลก จึงมีพลังที่ยิ่งใหญ่กว่า และมีอิทธิพลมากกว่ายุคสมัยก่อนหน้านั้นมาก ในขณะที่ลัทธิอุตสาหกรรมเดโบต์ขยายตัวอยู่นั้น เทคโนโลยีพลังไอน้ำและเหล็กซึ่งเคยเป็นฐานทางด้านเทคนิควิทยาที่นำไปสู่การก่อตัวของอุตสาหกรรมในระยะแรกก็ได้พัฒนาถึงจุดสูงสุดในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 พัฒนาการทางเทคโนโลยีด้านนี้ประการหนึ่งก็คือการปฏิวัติทางการคมนาคมและขนส่ง ในทางบก รถไฟช่วยย่อขนาดของพื้นที่ป่าต่างๆ ให้เล็กลงมา ในขณะที่ในทางน้ำ พลังจักรไอน้ำที่เข้ามาแทนที่ใบเรือได้ย่นระยะทางระหว่างทวีปต่างๆ ให้เข้าใกล้ชิดกันมากขึ้น การเปิดคลองสุเอซใน ค.ศ.1869 ซึ่งเป็นช่วงระยะที่ยุคแห่งจักรวรรดินิยมใหม่กำลังจะเริ่มขึ้นนั้น ได้นำยุโรปเข้ามาประชิดติดกับเอเชีย ผลกระทบโดยรวมของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ก็คือว่าไม่เพียงแต่ที่ชาติตะวันตกได้สร้างฐานอุตสาหกรรมที่สามารถใช้สนับสนุนอำนาจทางทหารขนาดใหญ่ได้ดีเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงข้อเท็จจริงที่ว่าเส้นทางการคมนาคมขนส่งสั้นลง จนทรัพยากรทางเทคโนโลยีและการทหารสามารถนำมาใช้จัดการแก้ปัญหาในจุดที่มีการต่อต้านอำนาจของชาติตะวันตกได้ทันทั่วทั้งที่

จักรวรรดินิยมใหม่ยังเป็นผลผลิตของการแข่งขันที่แหลมคมขึ้นและความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้น ในด้านหนึ่ง ลัทธิอุตสาหกรรมที่เดโบต์ได้ขยายออกไปยังที่อื่นๆ ด้วย ก่อนหน้านั้น ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีเพียงอังกฤษชาติเดียวที่เป็นชาติอุตสาหกรรม แต่พอมานในตอนปลายของศตวรรษเดียวกันนี้มีชาติตะวันตกอื่นๆ อีกหลายชาติที่ได้พัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาจนอยู่ในระดับเดียวกันที่เด่นมากก็มีอย่างเยอรมนี สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และเบลเยียม ในอีกด้านหนึ่ง อาณานิคมใหม่ๆ ที่จักรวรรดินิยมจะสามารถเข้าไปแสวงหาประโยชน์และเข้าครอบงำได้ ก็ถูกยึดครองหมดลงไปด้วยรวดเร็ว และเมื่อถึงตอนปลายของศตวรรษ อาณานิคมใหม่ๆ ก็เกือบจะไม่มีหลงเหลือให้ขยายอำนาจเข้าไปได้อีก ด้วยเหตุดังนั้น ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเป็นช่วงระยะที่พวกชาติอุตสาหกรรมทั้งหลายต่างต้องแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อช่วงชิงอาณานิคมที่ยังพอหลงเหลืออยู่บ้าง

มาผูกขาดเป็นตลาดของตนเอง ช่วงระยะนี้เองที่ความขัดแย้งระหว่างชาติจักรวรรดินิยมอุตสาหกรรมเริ่มปรากฏ และมีการแบ่งสรรปันส่วนเขตยึดครองของแต่ละชาติอย่างเป็นการเป็นงาน

การก่อตัวของจักรวรรดินิยมใหม่กลายเป็นแรงกดดันและบีบคั้นต่ออังกฤษ เกือบตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น อังกฤษผูกขาดการเป็นชาติอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกแต่เพียงชาติเดียว ทั้งนี้เนื่องมาจากบทบาทนำในการพัฒนาเทคโนโลยีเชิงอุตสาหกรรมและรวมทั้งการพัฒนากรรณวิถีในการผลิต อังกฤษเข้าสู่ตลาดโลกด้วยความมั่นใจ และความยิ่งใหญ่ทางการค้าของอังกฤษก็สะท้อนออกมาในหลักการการค้าเสรีที่อังกฤษยึดถือ แต่เมื่อเวลาผ่านไปและชาติอื่นๆ ได้พัฒนาอุตสาหกรรมของตนเองขึ้นมาบ้าง อังกฤษก็เริ่มสูญเสียฐานะการเป็นผู้นำของโลกอุตสาหกรรมตะวันตก ด้วยความที่เป็นชาติแรกที่พัฒนาทางอุตสาหกรรม อังกฤษในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้พบว่าทุนทางเทคโนโลยีที่ตนมีอยู่นั้นล้าหลังลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ชาติอุตสาหกรรมใหม่ๆ สามารถที่จะลงทุนและรวมทั้งกอบโกยประโยชน์จากเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ทันสมัยได้มากกว่า อังกฤษในระยะนี้จึงพบว่าตนเองได้สูญเสียความเป็นผู้นำทางการพัฒนาเทคโนโลยีไปด้วยการสร้างสรรค์ทางเทคโนโลยีของอังกฤษที่มีลักษณะมุ่งผลทางปฏิบัติ อาจจะเหมาะสมเพียงพอสำหรับยุคต้นๆ ของการพัฒนาทางอุตสาหกรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ขาดพลังต่อเนื่องหรือความแข็งแกร่งที่จะไปแข่งกับวิธีคิดอื่นๆ ที่เป็นระบบมากกว่าและอยู่บนรากฐานที่หนักแน่นกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และทางเทคนิคที่เป็นลักษณะเด่นของระบบการศึกษาแบบเยอรมัน ได้ทำให้เยอรมนีกลายเป็นผู้นำในด้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่สำหรับอุตสาหกรรมเหล็กกล้าและเคมี

นับตั้งแต่ที่อังกฤษเริ่มเผชิญกับแรงกดดันที่มาจากการแข่งขันที่แหลมคมและความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นในส่วนต่างๆ ของโลกนั้น ความมั่นใจในตนเองที่เคยมีอยู่ก็ได้ลดน้อยถอยลง จนมักจะมิปฎิกริยาที่เลยเถิดในสถานการณ์ความขัดแย้งทั้งที่เป็นความขัดแย้งจริงและที่มีอยู่แต่ในความนึกคิดด้วยความระแวง

ด้วยตระหนักดีว่าตนกำลังจะต้องสูญเสียสถานะของการเป็นผู้นำโลกอุตสาหกรรมตะวันตกไป อังกฤษจึงพยายามรักษาสถานะเดิมด้วยวิธีการที่ก้าวร้าวระรานมากขึ้น และหลายต่อหลายครั้งที่ความพยายามเช่นนั้นก็มีลักษณะดันทุรัง ในด้านหนึ่งสถานะของอังกฤษในเอเชียในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดูเหมือนว่าจะแข็งแกร่งทั้งนี้เป็นผลประการสำคัญเนื่องมาจากอำนาจทางการเมืองของอังกฤษในอนุทวีปอินเดีย อันได้รับสมญาว่าเป็นประหนึ่ง “เพชรเม็ดที่สุกใสที่สุดบนมงกุฎจักรพรรดิอังกฤษ” อำนาจของอังกฤษในอินเดียมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน สถานการณ์การค้าแห่งแรกที่เมืองสุรัต ตั้งขึ้นใน ค.ศ.1612 และ จ๊อบ ชาร์น็อก (Job Charnock) ก็ได้สร้างเมืองกัลกัตตาขึ้นใน ค.ศ.1690 เมื่ออินเดียค่อยๆ ตกอยู่ใต้การยึดครองของอังกฤษ อินเดียก็ได้กลายเป็นแหล่งป้อนทรัพยากรมนุษย์และวัตถุดิบแก่อังกฤษเพื่อการขยายอำนาจออกไปยังส่วนต่างๆ ของทวีปเอเชีย แต่กระนั้น อำนาจของอังกฤษในอินเดียก็หาใช่จะมั่นคงอย่างแท้จริงไม่ การกบฏครั้งใหญ่ (The Great Mutiny) ใน ค.ศ.1857 ได้สั่นสะเทือนอำนาจทางการเมืองของอังกฤษอย่างรุนแรง นอกจากนั้น ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อังกฤษยังกังวลใจเป็นอย่างยิ่งว่าอำนาจทางการเมืองของตนในอินเดียกำลังถูกท้าทายจากสองมหาอำนาจใหม่ที่รุกคืบเข้ามาทางด้านหลัง

มหาอำนาจหนึ่งที่เวลานั้นคือรัสเซีย ตัวแสบใหญ่ในสายตาของนักการเมืองอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การขยายอำนาจของรัสเซียเข้าไปในเอเชียกลาง ซึ่งรวมถึงการสถาปนาแคว้นเตอร์เกสถาน (Turkestan) ใน ค.ศ.1867 การผนวกแคว้นสมารคันด์ (Samarkand) และ คีวา (Khiva) ใน ค.ศ.1868 และ 1873 ตามลำดับ ซึ่งตามมาด้วยการลงนามในสนธิสัญญากับอัฟกานิสถาน ใน ค.ศ.1878 นั้น ได้สร้างความตื่นตระหนกอย่างรุนแรงแก่อังกฤษ อังกฤษจึงตัดสินใจทำสงครามอัฟกานครั้งที่สอง (Second Afghan War) ในระหว่าง ค.ศ.1878-1879 และได้สถาปนาอำนาจอารักขาขึ้นในอัฟกานิสถาน

อีกมหาอำนาจหนึ่งนั่นคือฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญของอังกฤษมาในประวัติศาสตร์ ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 อังกฤษได้ขจัดอิทธิพลของฝรั่งเศส

ออกไปจากอินเดียอย่างสิ้นเชิงแล้ว แต่ในระหว่างครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฝรั่งเศสพยายามกลับเข้ามามีอิทธิพลในเอเชียอีกครั้ง ใน ค.ศ.1858 กองกำลังร่วม ฝรั่งเศส-สเปน ที่ทำที่เข้าไปได้จัดการกับนโยบายต่อต้านคริสต์ศาสนิกชนของ ราชสำนักเวียดนาม ได้ยึดลุ่มเมืองท่าตูราน (Tourane หรือที่รู้จักกันดีในชื่อ ดานัง (Da Nang)) และเข้ายึดเมืองไซ่ง่อน สนธิสัญญาไซ่ง่อนที่ลงนามกันเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ.1862 ยกบริเวณทางตะวันตกของแคว้นโคชินจีนรวม 3 จังหวัด ให้แก่ฝรั่งเศส พร้อมกับเงินค่าปฏิกรรมสงครามอีกเป็นจำนวน 20 ล้านฟรังก์โดยผ่อนใช้เป็นเวลา 10 ปี รวมทั้งยินยอมเปิดเมืองทำให้ฝรั่งเศสทำการค้าอีก 3 เมือง ภายหลังจากนั้น ใน ค.ศ.1863 ฝรั่งเศสก็ได้สถาปนาอำนาจอารักขาขึ้นในเขมร และต่อมา ใน ค.ศ.1867 ก็ได้เข้าครอบครองบริเวณทางตะวันตกของแคว้นโคชินจีนอีก 3 จังหวัด ในวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ.1874 ภายหลังจากที่กองกำลังของฝรั่งเศส ประสบความสำเร็จในการเข้ายึดเมืองฮานอยและส่วนใหญ่ของบริเวณที่ราบสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดงแล้ว เวียดนามก็ได้ลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสอีกฉบับหนึ่งที่ไซ่ง่อน เปิดแม่น้ำแดงในแคว้นตั้งเกี่ยให้ฝรั่งเศสเข้าค้าขาย สิบปีต่อมา ด้วยสนธิสัญญาเว้ เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ.1883 ฝรั่งเศสก็ได้สถาปนาอำนาจอารักขาเหนือแคว้นตั้งเกี่ยและอันนัม หลังจากนั้นไม่นาน ในวันที่ 18 มกราคม ค.ศ.1885 ฝรั่งเศสก็ได้ลงนามในสัญญาทางการค้ากับพม่า

เช่นเดียวกันกับกรณีอัฟกานิสถาน รัฐบาลอังกฤษในอินเดียมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ต่างๆ ข้างต้นอย่างรุนแรงเกินจำเป็น ด้วยความระแวงว่า หากฝรั่งเศสสามารถแสวงหาผลประโยชน์และลงทุนในพม่าได้ ก็จะถูกคามผลประโยชน์ของตนเอง รัฐบาลอังกฤษในอินเดียจึงตัดสินใจแสวงหาทางสถาปนาอำนาจทางการเมืองเหนือพม่า

ด้วยเหตุตั้งนี้เองที่ความขัดแย้งครั้งใหม่ระหว่างพม่ากับอังกฤษอุบัติขึ้น ก่อนหน้านั้น พม่าได้ทำสงครามกับอังกฤษแล้วรวมสองครั้ง คือระหว่าง ค.ศ.1824-1826 และใน ค.ศ.1852 สงครามครั้งแรกเกิดขึ้นด้วยข้ออ้างในปัญหาขัดแย้งว่าด้วยเรื่องเขตแดน กล่าวคือ มีการรุกล้ำด้วยกำลังจากเขตยึดครองของอังกฤษเข้าสู่เขตชายเ

หรืออาร์กัน (Arakan) ของพม่าหลายต่อหลายครั้ง รวมทั้งการคุกคามในลักษณะเดียวกันต่อความมั่นคงของรัฐประเทศราชของพม่าอย่างอัสสัมและมณีปุระ(Manipur) การตอบโต้การคุกคามเหล่านี้นำไปสู่การปะทะกับอังกฤษ ส่วนสาเหตุข้ออ้างของสงครามครั้งที่สอง ยิ่งเป็นเรื่องเหลือเชื่อ กล่าวคือ เพราะขุนนางพม่าสั่งปรับนายเรือสินค้าอังกฤษสองลำเป็นเงินประมาณ 100 ปอนด์ ฐานจงใจหลีกเลี่ยงภาษีศุลกากรที่ทำเรือเมืองย่างกุ้ง อย่างไรก็ดี ที่สำคัญกว่าข้ออ้างที่ใช้เป็นสาเหตุการรุกรานของอังกฤษ คือความจริงที่ว่า ในระหว่างปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 อำนาจของอังกฤษในอินเดียแผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว อังกฤษได้กำจัดฝรั่งเศส มหาอำนาจยุโรปที่เป็นคู่แข่งกันออกไปจากอินเดียได้สำเร็จ และรวมทั้งสยบผู้นำชาวพื้นเมืองที่สำคัญๆ หลายคนลงได้ อย่างเช่น ยัสวานต์ ราว โฮลการ์ แห่ง อินดอร์ (Jaswant Rao Holkar of Indore) ทิปู สุลต่านแห่งไมซอร์ (Tipu Sultan of Mysore) และพวกมารธา (Marathas) ในบริเวณตอนกลางของอินเดีย ทำให้อังกฤษสามารถมุ่งความสนใจไปที่การแสวงหาผลประโยชน์ในที่อื่นๆ ได้อย่างอิสระมากขึ้น ประการสำคัญ บริษัทอินเดียตะวันออก ซึ่งเคยดำรงสถานะทั้งการเป็นบริษัทการค้าและการเป็นรัฐบาลปกครองท้องถิ่นด้วยเป็นเวลานานนับศตวรรษ ได้สูญเสียอิทธิทธิทางการเมืองในอินเดียไปใน ค.ศ.1813 และในจีนใน ค.ศ.1833 ความเปลี่ยนแปลงทางสถานะในกรณีของบริษัทฯข้างต้นเป็นสัญญาณที่บ่งบอกชัยชนะของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมการผลิตแห่งแลงคาเชอร์ (Lancashire) และเปิดให้มีการแข่งขันกันหาตลาดการค้าในทางตะวันออกอย่างเสรีในขณะเดียวกัน บริษัทอินเดียตะวันออกก็ได้แปรสภาพมาเป็นรัฐบาลปกครองท้องถิ่นมากขึ้น ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างบริษัทฯ และกลุ่มทุนอุตสาหกรรมใหม่จึงค่อยๆ ลดลงตามลำดับ

หลังจากการพ่ายแพ้ในสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่สอง พม่าเริ่มตระหนักถึงภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมอังกฤษ ในช่วงระยะเดียวกันกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (ค.ศ.1851-1868) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ (ค.ศ.1868-1911) ของไทย จักรพรรดิตุงจี (T'ung Chi ค.ศ.1862-1874) และ

จักรพรรดิหวงสุ (Kuang Hsu ค.ศ.1875-1909) ของจีน และจักรพรรดิเมจิ (Meiji ค.ศ.1868-1912) ของญี่ปุ่น พม่าในรัชสมัยของพระเจ้ามินดง (Mindon) ได้พยายามปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเพื่อเตรียมรับมือกับการทำหายจากจักรวรรดินิยมอังกฤษ อุตสาหกรรมใหม่ๆ เริ่มเกิดขึ้นในบริเวณมณฑลและรอบๆ เป็นต้นว่า โรงหล่อปืนใหญ่ โรงช่างแสงอาวุธ โรงงานปั่นฝ้าย โรงเลื่อย โรงหล่อโลหะ อู่ต่อเรือ ฯลฯ เพื่อสร้างฐานอุตสาหกรรมและป้อนอาวุธยุทโธปกรณ์สำหรับกองทัพแบบใหม่ ช่างเทคนิคและผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสและอิตาลีถูกจ้างเข้ามา ในขณะที่นักเรียนทุนชาวพม่าถูกส่งออกไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเพื่อเรียนรู้วิชาการตะวันตก นอกจากนี้ ยังได้มีการส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆ เพื่อให้พม่าสามารถรับรองอธิปไตยแห่งรัฐของพม่า ซึ่งก็คือการสร้างเสริมฐานะของพม่าในระดับสากล

อย่างไรก็ดี โครงการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยข้างต้น ดำเนินไปอย่างยากลำบากและเต็มไปด้วยอุปสรรคขวากหนาม พม่าต้องสูญเสียอาณานิคมพม่าตอนล่าง (Lower Burma) ไปทั้งหมด อันเป็นผลเนื่องมาจากสงครามสองครั้งแรกที่ทำกับอังกฤษ อังกฤษจึงเสมือนกับได้มาจ่ออยู่ตรงประตูบ้านของพม่า พร้อมทั้งควบคุมทางออกทะเลและโลกภายนอกเอาไว้ ด้วยความได้เปรียบที่ว่านี้ อังกฤษจึงสามารถขัดขวางความพยายามของพม่าในการส่งคณะทูตไปต่างประเทศ รวมทั้งการสั่งซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับโครงการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยได้เสมอมา นอกไปจากนั้น ความพยายามในการปฏิรูปประเทศยังเผชิญกับปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดฐานสนับสนุนทางสังคมที่กว้างขวางพอเพียง กลายเป็นเพียงงานของกลุ่มคนหัวก้าวหน้าไม่กี่คนที่มีความเป็นห่วงเป็นใยในชะตากรรมของประเทศ และตระหนักถึงพลังอันยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศสที่กำลังคุกคามประเทศอยู่ การสิ้นพระชนม์ของเจ้าฟ้ากะนอง (Kanaung Prince) ใน ค.ศ.1866 ยังทำให้การปฏิรูปประเทศขาดกำลังสนับสนุนที่สำคัญและมีอิทธิพลที่สุดคนหนึ่งไป อุปสรรคต่างๆ เหล่านี้เองที่ทำให้การปฏิรูปประเทศต้องชะงักงันและล้มเหลว และเมื่อกองทัพอังกฤษเริ่มรุกเข้าไปในพม่าตอนบนใน ค.ศ.1885 โครงการปฏิรูป

ก็แทบจะไม่มีอะไรหลงเหลือเป็นชิ้นเป็นอัน ยกเว้นเสียแต่การใช้วิเทโศบายเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างฐานะทางการเมืองระหว่างประเทศ แต่ในภาวะวิกฤตของการประจันหน้าระหว่างอังกฤษและพม่าครั้งนั้น วิเทโศบายที่ว่ำนนี้ก็ล้มเหลวปล่อยให้พม่าต้องเผชิญกับอำนาจจักรวรรดินิยมอังกฤษอย่างโดดเดี่ยวเดียวดาย

บทที่ 1

ความปราชัยของราชสำนักมณฑลและผลกระทบ

ในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ.1885 ชาร์ลส์ เบร์นาร์ด (Charles Bernard) ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษในพม่า (ตอนล่าง) ได้ส่งหนังสือคำขาดผ่านกัปตันคูเปอร์ (Captain Cooper) ผู้บังคับการเรือจักรไอน้ำ “แอสลีย์อีเดน” (Ashley Eden) ของบริษัทกองเรืออิรวดี (Irrawaddy Flotilla Company) ถึงราชสำนักพม่าที่มณฑล¹ หนังสือคำขาดดังกล่าวซึ่งร่างขึ้นโดยรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม (ค.ศ.1885) และได้รับความเห็นชอบจาก ลอร์ดแรนดอล์ฟ เชอร์ชิลล์ (Lord Randolph Churchill) เสนาบดีกิจการอินเดียเมื่อวันที่ 17 เดือนเดียวกัน ประกอบด้วยข้อความต่อไปนี้:

1. เพื่อที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ในขณะนี้ เราขอยืนยันความปรารถนาของเราที่จะให้คณะทูตจากรัฐบาลที่อินเดียเดินทางไปมณฑล และได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวบนเงื่อนไขเดียวกันกับที่ยึดถือปฏิบัติกันในราชสำนักอื่นๆ โดยปราศจากพิธีการใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการดูถูกเหยียดหยาม;

2. ในขณะเดียวกัน ถ้าเกิด หรือมีที่ทว่าอาจจะเกิด เหตุการณ์ร้ายใดๆ ขึ้นกับบริษัทฯ เราจะดำเนินการตอบโต้โดยทันทีโดยไม่เจรจาต่อรองใดๆ กับรัฐบาลพม่าอีกต่อไป;

3. เหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและที่เกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ ช้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความช่วยเหลือของรัฐบาลอังกฤษประจำอยู่ที่เมืองหลวงของพม่าเป็นการถาวร พร้อมกองทหาร (เกียรติยศ) จำนวนที่เหมาะสม และเรือกลไฟ เพื่อให้การคุ้มครองความปลอดภัย

4. รัฐบาลพม่าจะต้องกำหนดความสัมพันธ์กับรัฐภายนอกใหม่ให้สอดคล้องกับคำแนะนำของเรา เหมือนอย่างกับที่อามิร (Amir) แห่งอัฟกานิสถานได้กระทำอยู่ในปัจจุบัน; และ

5. รัฐบาลพม่าจะต้องอำนวยความสะดวกสำหรับการค้าของอังกฤษกับจีน ที่กระทำผ่านเมืองบาโม (Bhamo) ข้อเรียกร้องสองข้อหลังนี้จะต้องปฏิบัติตามทันทีภายหลังจากที่คณะทูตของเราเดินทางมาถึงเมืองมณฑะเลย์แล้ว²

รัฐบาลอังกฤษยังได้กำหนดให้พม่าตอบรับข้อเรียกร้องในคำขาดทั้งหมดอย่างไม่มีเงื่อนไข ทั้งนี้คำตอบยอมรับนั้นจะต้องส่งไปถึงอย่างถึงไม่ช้ากว่าวันที่ 10 พฤศจิกายน

คำขาดของอังกฤษเป็นเสมือนฟางเส้นสุดท้ายบนหลังอูฐในความพยายามอย่างยิ่งยวดของพม่าที่จะหาความสมดุลระหว่างการรักษาเอกราช และการประนีประนอมกับอังกฤษที่กำลังรุกคืบเข้ามาคุกคามเพิ่มขึ้นทุกขณะ เงื่อนไขต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือคำขาดยังเป็นประเด็นที่ฝ่ายอังกฤษถือว่าเป็นปัญหาหลักในความขัดแย้งที่มีอยู่กับพม่า

หนึ่งในปัญหาหลักที่เวลานี้สะท้อนให้เห็นอยู่ในข้อเรียกร้องข้อที่ 1 และ 3 ของคำขาดของฝ่ายอังกฤษ นั่นคือ การที่อังกฤษขอมิให้ผู้แทนประจำราชสำนักพม่าตามเงื่อนไขที่ฝ่ายอังกฤษเป็นผู้กำหนด อันที่จริง อังกฤษเคยมีสำนักงานผู้แทน (Residency) ประจำอยู่ที่ราชสำนักพม่า ตั้งแต่ ค.ศ.1862 แล้ว แต่ทั้งนี้ โดยภายใต้เงื่อนไขข้อตกลงที่ว่าผู้แทนของอังกฤษจะต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีของราชสำนักพม่า และถอดรองเท้าก่อนที่จะเข้าสู่ห้องพระโรง ผู้แทนของอังกฤษทุกคนต่างก็ได้ปฏิบัติตามจารีตดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ.1875 เมื่อ เซอร์ดักลาส ฟอร์ไซท์ (Sir Douglas Forsyth) ผู้เป็นหัวหน้าคณะทูตพิเศษเฉพาะกิจ เดินทางกลับจากมณฑะเลย์ ได้ทำรายงานชี้ให้เห็นถึงความอับยศและไร้เกียรติอย่างยิ่งที่ต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าสู่ห้องพระโรง³ ลอร์ดนอร์ทบรูค (Lord Northbrook)

อุปราชแห่งอินเดีย จึงได้ออกคำสั่งไม่ให้ผู้แทนของอังกฤษลดรองเท่าอีกต่อไป ลอร์ดลิตตัน (Lord Lytton) ผู้เป็นอุปราชคนต่อมาก็ยืนยันในนโยบายดังกล่าว แม้ว่าจะได้ตั้งข้อสังเกตบางอย่างไว้ในจดหมายส่วนตัวฉบับหนึ่งที่เขียนขึ้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1879 กล่าวคือ:

ผลจากความผิดพลาดของลอร์ดนอร์ทบรูคในปัญหาเรื่องรองเท่าก็คือว่า อิทธิพลของผู้แทนของเราที่พอมิเหลืออยู่ข้างนั้นต้องสูญสิ้นไปโดยปริยาย และทำให้สถานะของเขาในตอนนี้ไม่สมเพช พอๆ กันกับที่ไร้อำนาจ และตกอยู่ในภาวะอันตราย⁴

ด้วยเหตุดังนั้น การที่อังกฤษหยิบยกปัญหาเรื่องรองเท่าขึ้นมาเป็นเรื่องเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีของชาติ จึงเท่ากับเป็นการจำกัดขอบเขตการทำหน้าที่ของผู้แทนของตน⁵ และนำไปสู่การตัดสินใจถอนผู้แทนออกจากราชสำนักมณฑลละฮอร์ในท้ายที่สุดในเดือน ตุลาคม ค.ศ.1879

อย่างไรก็ดี ข้อเรียกร้องของอังกฤษในเดือนตุลาคม ค.ศ.1885 ที่จะแต่งตั้งผู้แทนขึ้นใหม่บนเงื่อนไขของฝ่ายตน มีความหมายมากกว่าความปรารถนาที่จะกลับไปมีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเดิม เพราะเงื่อนไขข้อที่ 4 ของหนังสือคำขาดฉบับนี้ได้สะท้อนให้เห็นชัดว่าแท้ที่จริงแล้วฝ่ายอังกฤษต้องการพม่าไว้เป็นรัฐในอารักขา ด้วยการเข้าควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของพม่าอย่างสิ้นเชิง

ความต้องการของอังกฤษข้างต้น เป็นผลเนื่องมาจากความระแวงที่อังกฤษมีต่อแนวโน้มในขณะนั้น จริงอยู่ ในทางการเมืองระหว่างประเทศระดับสากลพม่าในช่วงท้ายของสงครามกับอังกฤษครั้งที่สอง (ค.ศ.1852-1853) ถูกโดดเดี่ยว กีดกันแยกออกจากมหาอำนาจตะวันตกอื่นๆ และรวมทั้งยังมีที่ทว่าจะตกอยู่ใต้การครอบงำทางการเมืองของอังกฤษที่กระทำผ่านรัฐบาลอังกฤษในอินเดีย พม่าพยายามแก้ไขสถานการณ์อันเลวร้ายจากการคุกคามของอังกฤษด้วยการส่งคณะผู้แทนทางการทูตไปฝรั่งเศสใน ค.ศ.1867 แต่ก็ถูกอังกฤษขัดขวาง กระนั้นก็ดี

ภายหลังจากที่ได้ส่งคณะทูตชุดเล็กส่งหน้าไปอังกฤษใน ค.ศ.1870 แล้ว ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1872 คณะทูตชุดใหญ่ที่นำโดยกินฮูว์นมินจีก็ได้ออกเดินทางจากมณฑลเฉยไ้ไปยังราชสำนักเซนต์เจมส์เพื่อขอให้อังกฤษรับรองเอกราชและอธิปไตยของพม่า⁶ แม้ว่าจะได้รับการต้อนรับจากอังกฤษตามสมควร แต่ความพยายามของพม่าในครั้งนี้ก็ประสบกับความล้มเหลว เอกอัครราชทูตอเมริกันในอังกฤษได้บันทึกการต้อนรับที่รัฐบาลอังกฤษให้แก่คณะทูตของพม่าในครั้งนั้นไว้ดังนี้:

ฝ่ายที่ทำหน้าที่ในการนำคณะทูตพม่าเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถ [วิกตอเรีย] และรวมทั้งถวายพระราชสาส์นตราตั้งนั้น หาใช่กระทรวงการต่างประเทศไม่ แต่เป็นกระทรวงกิจการอินเดีย... ทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลอังกฤษถือว่า ปัญหาความสัมพันธ์กับพม่าเป็นเรื่องนโยบายที่เกี่ยวกับดินแดนในครอบครองของอังกฤษในทางตะวันออก และด้วยเหตุดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องที่จะมาให้ความสำคัญประดุจดังที่ให้กับชาติที่เป็นเอกราชอื่น ๆ⁷

หลังจากนั้น คณะทูตพม่าออกเดินทางต่อไปยังฝรั่งเศส และที่กรุงปารีสนี้เองที่พม่าและฝรั่งเศสได้ลงนามในสัญญาทางการค้าในวันที่ 24 มกราคม ค.ศ.1873 สัญญาดังนี้ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญสองส่วน ส่วนแรกว่าด้วยสิทธิสถานะนอกอาณาเขต ในขณะที่ส่วนที่สองเป็นเรื่องการทูตและการค้า สัญญานี้ลงนามโดยเคานต์ชาร์ลส์ เรมุซาด์ (Count Charles Remusat) เสนาบดีต่างประเทศของฝรั่งเศส และ กินฮูว์นมินจี หัวหน้าคณะผู้แทนทางการทูตของพม่า⁸

สัญญาทางการค้า ค.ศ.1873 มีผลเท่ากับว่าพม่าได้รับการรับรองจากฝรั่งเศสโดยปริยาย อังกฤษจึงมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรุนแรงด้วยการยื่นประท้วงต่อฝรั่งเศส แต่รัฐบาลฝรั่งเศสชี้แจงให้อังกฤษเห็นว่า โดยข้อเท็จจริงแล้ว สัญญาดังนี้เป็นเพียงสัญญาทางการค้าเท่านั้น และต่อมาในวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ.1873 ยังได้ส่งสำเนาของสัญญาให้ฝ่ายอังกฤษเป็นการยืนยัน ในวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ.1873

คณะผู้แทนทางการทูตฝ่ายฝรั่งเศสที่มีเคานต์ เดอ รอชชูอาร์ต (Count de Rochechouart) เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางมาถึงมณฑลทะเลเพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบันของหนังสือสัญญา อย่างไรก็ตาม การแลกเปลี่ยนสัตยาบันก็ไม่อาจดำเนินต่อไปได้ด้วยเหตุที่ว่าพระเจ้ามินดงไม่ทรงยอมรับสาระสำคัญของสัญญาที่ได้ลงนามไปแล้ว พระองค์ไม่พอพระทัยเงื่อนไขเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ปรากฏอยู่ในสัญญา และรวมทั้งหนังสือสัญญานี้ไม่มีข้อความใดที่ระบุถึงความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุดังนั้น ในวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ.1874 จึงได้มีการลงนามในหนังสือสัญญาลับใหม่ที่มณฑลทะเลระหว่างกีนฮ่วนมินจี และเคานต์ เดอ รอชชูอาร์ต

สัญญาลับแรกที่ลงนามกันใน ค.ศ.1873 ซึ่งมีทั้งหมดรวม 6 มาตรา จึงถูกแทนที่ด้วยสัญญาลับที่สองซึ่งมีทั้งหมด 8 มาตรา ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างสัญญาสองฉบับนี้อยู่ที่ว่าสัญญาลับที่สองไม่กล่าวถึงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขณะที่เพิ่มข้อความที่ว่าด้วยความร่วมมือทางการเมืองซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ มาตรา 5 ของสัญญาระบุว่า:

ด้วยตระหนักในผลประโยชน์ของรัฐบาลพม่า รัฐบาลฝรั่งเศสสัญญาที่จะให้ความช่วยเหลือแก่พม่าเมื่อฝ่ายหลังร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษร⁹

สัญญาลับที่สองนี้จึงไม่ใช่สัญญาทางการค้าเพียงอย่างเดียวอย่างที่เคยเป็นอีกต่อไป แต่เป็นการรวมเอาประเด็นทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาไว้ด้วยกัน

ในวันที่ 14 มีนาคม ค.ศ.1874 คณะทูตชุดที่สองของพม่าซึ่งมีกีนฮ่วนมินจีเป็นหัวหน้าคณะ ก็ได้ออกเดินทางจากมณฑลทะเลเพื่อไปแลกเปลี่ยนสัตยาบันของสัญญาลับที่สอง¹⁰ คณะทูตเดินทางมาถึงฝรั่งเศสในวันที่ 18 พฤษภาคม ค.ศ.1874 อันเป็นระยะเดียวกันกับที่ฝรั่งเศสกำลังเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในอยู่นอกไปจากนั้น ฝ่ายฝรั่งเศสยังรู้สึกไม่พอใจที่พม่ายินกรานขอแก้ไขสัญญาต่างๆ ที่รัฐสภาฝรั่งเศสได้ลงมติให้สัตยาบันสัญญาลับเดิมไปแล้ว ผลก็คือว่า ในท้ายที่สุด

สัญญาฉบับ ค.ศ.1874 ไม่ได้รับสัตยาบัน ในขณะที่สัญญาฉบับ ค.ศ.1873 ก็ไม่มีผลบังคับใช้

แม้ว่าสัญญาทางการค้าทั้งสองฉบับจะไม่ได้รับสัตยาบันที่สมบูรณ์ แต่ก็เป็นที่เห็นได้ว่า ในตอนต้นทศวรรษที่ 1870 นี้ พม่าได้ดำเนินวิเทศব্যการค้าสำคัญ เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงจากการคุกคามของอังกฤษ ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจที่กำลังท้าทายอำนาจของอังกฤษอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และด้วยเหตุดังนั้น จึงเป็นธรรมดาที่พม่าจะต้องแสวงหาประโยชน์จากการแข่งขันระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส และขณะเดียวกันก็ต้องดำเนินนโยบายที่ล่อแหลมนี้ อย่างระมัดระวัง

ในวันที่ 30 เมษายน ค.ศ.1883 คณะทูตพม่าอีกคณะหนึ่งที่มียะยิดิต อติวินหุณ (Myothit Atwinwun) ได้ออกเดินทางจากมณฑลพะโล่ คณะทูตคณะนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาดูงานความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก และเยี่ยมชมประเทศต่างๆ ในยุโรป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความสัมพันธ์อันดีที่พม่าเคยมีอยู่กับฝรั่งเศสในระหว่าง ค.ศ.1873-1874 คณะทูตคณะนี้จึงเยือนฝรั่งเศสเป็นประเทศแรก¹¹ แต่การมาเยือนฝรั่งเศสของคณะทูตก็ได้สร้างความระแวงแก่อังกฤษ ไวส์เคานต์ไลออนส์ (Viscount Lyons) เอกอัครราชทูตอังกฤษที่กรุงปารีส จึงได้แจ้งต่อเสนาบดีต่างประเทศฝรั่งเศสในวันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ.1883 ว่า “ด้วยเหตุผลของความสัมพันธ์ทางการเมืองที่มีต่อกัน พม่าจึงมีสถานะพิเศษในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลอังกฤษ และเป็นสถานะซึ่งทำให้อังกฤษจำต้องให้ความสนใจอย่างยิ่งในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพม่า”¹² หนึ่งเดือนต่อมา เอกอัครราชทูตอังกฤษได้เข้าพบจูลส์ แฟร์รี (Jules Ferry) เสนาบดีต่างประเทศและอัครมหาเสนาบดีฝรั่งเศส ในครั้งนี้ น้ำเสียงของเอกอัครราชทูตอังกฤษรุนแรงขึ้นกว่าเดิมมาก:

ข้าพเจ้าได้ขอให้นายจูลส์ แฟร์รี ตระหนักถึงความสำคัญมากเป็นพิเศษที่พม่ามีต่ออังกฤษ และได้เสริมด้วยว่า ข้าพเจ้าจะรู้สึกสำนึกใน

บุญคุณเป็นอย่างยิ่ง ถ้า [ฝ่ายฝรั่งเศส] จะแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบอย่าง
ตรงไปตรงมาถึงเรื่องทุกอย่างที่จะได้มีการเจรจาตกลงกันระหว่าง
ฝรั่งเศสและพม่าในโอกาสต่อไป¹³

ในท่ามกลางบรรยากาศของความระแวงที่อังกฤษมีต่อผลประโยชน์ของ
ฝรั่งเศสในพม่านี้ คณะทูตพม่าได้หยิบยกสัญญาฉบับที่ลงนามกันไปเมื่อวันที่ 24
มกราคม ค.ศ.1873 ขึ้นมาเจรจากับฝรั่งเศสอีกครั้ง และทั้งสองฝ่ายได้ตกลงลงนาม
ในสัญญาฉบับเพิ่มเติมต่อท้ายสัญญาเดิมเมื่อวันที่ 15 มกราคม ค.ศ.1885 สัญญา
เพิ่มเติมฉบับนี้ยังคงเป็นสัญญาทางการค้าทั่วไป ที่ไม่ปรากฏข้อความที่เกี่ยวข้อง
กับการเมืองหรือการทหาร แต่กระนั้น ก็ยังมีข่าวลือแพร่สะพัดไปทั่วว่าฝรั่งเศส
ได้รับสิทธิหรือสัมปทานพิเศษในพม่า เป็นต้นว่า ฝรั่งเศสได้รับสัมปทานก่อสร้างทาง
รถไฟจากตังเกี๋ยไปมณฑลยี่ลี่ ตั้งสำนักงานธนาคารในมณฑลยี่ลี่เพื่อสนับสนุนทาง
การเงินแก่โครงการพัฒนาต่างๆ ของพม่า ได้สัมปทานสิทธิในการทำเหมืองพบทิม
และสัมปทานสิทธิจัดตั้งบริษัทเดินเรือกลไฟแข่งขันกับบริษัทกองเรืออิรวดีของ
อังกฤษ ข่าวลืออื่นๆ ก็มีอย่างเช่น การขนส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่พม่าโดยผ่าน
ทางตังเกี๋ย¹⁴ ด้วยเหตุดังนั้น ความวิตกกังวลของอังกฤษต่อนโยบายของฝรั่งเศสใน
บริเวณดังกล่าวจึงมีมากขึ้นตามลำดับ ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายของฝรั่งเศสนี้
ลอร์ดดัลโฟวรีน (Lord Dufferin) อุปราชแห่งอินเดีย ได้บันทึกคำสนทนากับ
กงสุลใหญ่ของฝรั่งเศสเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1885 ไว้ดังนี้:

[กงสุลใหญ่ฝรั่งเศส] กล่าวว่า แน่นนอนที่ว่า นายแฟร์รี (เสนาบดี
ต่างประเทศของฝรั่งเศส) ไม่เคยคิดที่จะผนวกอาณาบริเวณพม่า
ตอนบนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมฝรั่งเศส แต่แผนการของเขา
คือการขยายผลประโยชน์ทางการค้าของฝรั่งเศสเข้าไปที่มณฑลยี่ลี่
และเพื่อที่จะกรุยทางให้ฝรั่งเศสเข้าไปมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ใน
บริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนบน จนเพียงพอที่จะทำให้ฝรั่งเศสอยู่ใน
สถานะที่สามารถสร้างแรงกดดันต่ออังกฤษ¹⁵

ในส่วนการตอบโต้เชิงนโยบายของอังกฤษนั้น อุปราชแห่งอินเดียได้เสนอแนะต่อเสนาบดีกิจการอินเดียในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1885 ดังนี้:

[รัฐบาลอินเดีย] มีความเห็นโดยเอกฉันท์ว่า หากฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในบริเวณพม่าตอนบน จะมีผลกระทบร้ายแรงต่อดินแดนในครอบครองของเราในพม่า [คือ พม่าตอนล่างและตะนาวศรี] และอินเดีย ด้วยเหตุดังนั้น เราจึงควรป้องกัน [แผนการของฝรั่งเศส] เสียก่อน แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและการใช้กำลังรุนแรงกับทางราชสำนักมณฑลพะโล่ก็ตาม¹⁶

อังกฤษไม่เพียงรู้สึกกังวลว่าการรุกรานทางการเมืองของฝรั่งเศสจะมีผลกระทบถึงผลประโยชน์ของตนในพม่าเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ซึ่งอังกฤษมองว่าเป็นอาณาบริเวณที่มีศักยภาพสูงทางเศรษฐกิจ ความกังวลดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นอยู่ในข้อเรียกร้องข้อที่ 5 ของหนังสือคำขาดข้างต้น

ความสนใจที่อังกฤษมีต่อการเปิดเส้นทางการค้าทางบกระหว่างอินเดียและจีนมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ ไมเคิล ซายม์ส (Michael Symes) เดินทางไปพม่าใน ค.ศ.1795¹⁷ แต่ความพยายามที่จะแสวงหาเส้นทางผ่านจากพม่าไปยังมณฑลยูนนาน เริ่มขึ้นอย่างจริงจังก็ต่อเมื่ออังกฤษได้เข้ายึดครองบริเวณพม่าตอนล่างแล้ว ใน ค.ศ.1858 พอ-ลูกตระกูลสไปร (Spryes) เรียกร้องให้มีการสร้างเส้นทางรถไฟจากย่างกุ้งผ่านเข้าไปทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐบาลและสิ้นสุดที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้ๆ เขตแดนมณฑลยูนนานของจีน ในขณะเดียวกัน โทมัส สเปียร์ส (Thomas Spears) พ่อค้าชาวสกอตที่มีธุรกิจอยู่ที่อมราปุระ (Amarapura) เมืองหลวงของพม่าในขณะนั้น และทำหน้าที่เป็นผู้แทนอย่างไม่เป็นทางการของรัฐบาลอังกฤษในราชสำนักพม่า ก็ได้เรียกร้องให้มีการเปิดเส้นทางการค้ากับยูนนานผ่านเมืองบาโม แม้ว่าจะมีผู้เสนอให้พิจารณาเส้นทางการค้าอื่นๆ อีกหลายเส้นทาง เป็นต้นว่าเส้นทางสาละวิน ซึ่งไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง หรืออย่างข้อเสนอให้มี

การสร้างเส้นทางรถไฟจากตองอูผ่านรัฐฉาน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า เส้นทางสายบาโมดูจะเป็นเส้นทางที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมที่สุด

หลังจากที่อังกฤษได้ลงนามในสัญญากับพม่าเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ.1867 ซึ่งทำให้อังกฤษมีสิทธิในการเดินเรือตามลำแม่น้ำอิรวดีขึ้นไปถึงเมืองบาโมและตั้งสำนักงานตัวแทนขึ้นที่นั่นได้นั้น นายพันตรีสเลเดน (Sladen) ผู้แทนของอังกฤษประจำมณฑลเฉยลี่ ก็ได้ทำการสำรวจเส้นทางสายบาโม โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากหอการค้าอย่างกึ่ง กล่าวได้ว่า นายพันตรีสเลเดนไม่เพียงทำหน้าที่เป็นนายทหารที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองของรัฐบาลอังกฤษเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษอีกด้วย ต่อมา ใน ค.ศ.1869 นายพันตรีสเลเดนได้ตั้งผู้แทนประจำที่เมืองบาโม และเกลี้ยกล่อมให้บริษัทกองเรืออิรวดีเปิดการเดินเรือติดต่อกับเมืองบาโมเดือนละครั้ง¹⁸ การสำรวจที่นำโดยนายพันตรีสเลเดน ทำให้ทางการอังกฤษมองเห็นความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเมืองบาโมต่อการค้าระหว่างจีนกับพม่า

ข้างฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้ทำการสำรวจหาเส้นทางการค้าจากฐานของตนในบริเวณโคชินจีน (Cochin China) สู่นูนาน อย่างไรก็ตาม นายการ์นีเยร์ (Garnier) และนายร้อยเอกดูคาร์ต เดอ ลาเกร (Doudart de Lagree) สองนักสำรวจชาวฝรั่งเศสผู้เดินทางตามลำแม่น้ำโขงเข้าสูู่นานในระหว่าง ค.ศ.1867-1868 พบว่าเส้นทางดังกล่าวไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางการค้าได้ และเสนอเส้นทางสายใหม่ที่ขึ้นไปตามแม่น้ำแดงจากบริเวณดังกล่าวเข้าสูู่นาน เมื่อปี 1868 Jean Depuis ผู้สำรวจแม่น้ำแดงใน ค.ศ.1873 ได้ยืนยันความเหมาะสมของเส้นทางสายนี้ นายเดอปูยส์เป็นพ่อค้าอาวุธเคยติดต่อกับเจ้าหน่ที่จีนในยูนานเพื่อใช้ในการปราบกบฏปันไถ่ (Panthy Rebellion) ด้วยเหตุนี้เอง ฝรั่งเศสจึงขยายอิทธิพลและอำนาจทางการเมืองเข้าสู่ดังกล่าว สัญญาที่ลงนามกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสกับจักรพรรดิตือตึก (Tu Duc) เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ.1883 ทำให้บริเวณดังกล่าวตกเป็นดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศส จีนยินยอมรับรองภาวะดินแดนในอารักขาขึ้นภายหลังจากการรบในช่วงระยะสั้นๆ กับกองทัพฝรั่งเศส ทั้งนี้ ตามสนธิสัญญา

เทียนสิน (Treaty of Tientsin) ฉบับลงวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ.1885 ข้อกำหนดที่สำคัญที่สุดข้อหนึ่งที่ระบุไว้ในสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับจักรพรรดิคือติงก็คือฝรั่งเศสได้สิทธิในการเดินเรือตามลำแม่น้ำแดงและแควสาขาของแม่น้ำสายนี้ เข้าสู่ยูนนานและบริเวณชายแดนด้านอื่นๆ

ความพยายามของฝรั่งเศสในการเข้าสู่ยูนนาน สร้างความวิตกกังวลอย่างเห็นได้ชัดในกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจการค้าของอังกฤษ อังกฤษเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องเข้าไปถึงภาคตะวันตกของจีนโดยผ่านดินแดนของพม่า ข้าหลวงอังกฤษประจำพม่าได้ทำรายงานเสนอแนะให้อุปราษอังกฤษที่อินเดียส่งคณะสำรวจเพื่อแสวงหาเส้นทางทางบกที่นำไปสู่ยูนนาน ในที่สุด หลังจากได้รับความเห็นชอบจากเสนาบดีกิจการอินเดียแล้ว อุปราษอังกฤษที่อินเดียก็ได้แต่งตั้งให้นายพันเอกโฮเรช บราวน์ (Horace Browne) เป็นหัวหน้าคณะสำรวจ ซึ่งต้องตั้งต้นเดินทางออกจากเมืองบาโมโดยเส้นทางบกเข้าไปในจีนจนไปถึงสิ้นสุดที่เมืองเชียงไฮ้ โดยคำขอร้องจากเสนาบดีกิจการอินเดีย โทมัส เวด (Thomas Wade) เอกอัครราชทูตอังกฤษที่ปักกิ่ง จึงส่งออกัสตัส เรย์มอนด์ มาร์การี (Augustus Raymond Margary) ให้ร่วมเดินทางไปกับคณะสำรวจในฐานะล่าม

ในขณะเดียวกัน นายร้อยเอก จี เอ สโตรเวอร์ (G.A. Strover) ผู้แทนของอังกฤษประจำราชสำนักมณฑลยี่เก๋ก็ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามินตง เพื่อกราบบังคมทูลขออนุญาตให้คณะสำรวจเดินทางไปสู่ยูนนานโดยทางบกผ่านทางเมืองบาโมต่อมา ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1875 คณะสำรวจคณะนี้ซึ่งมีนายมาร์การีเป็นล่ามได้ออกเดินทางจากเมืองบาโม แต่นายมาร์การีก็ถูกลอบทำร้ายจนเสียชีวิตขณะข้ามพรมแดนเข้าสู่ยูนนานในวันที่ 22 เดือนเดียวกัน ทำให้คณะสำรวจต้องย้อนทางกลับเข้าพม่า¹⁹

แม้ว่าการกิจของคณะสำรวจจะล้มเหลว แต่อังกฤษก็สามารถใช้กรณีการตายของนายมาร์การีให้เป็นประโยชน์ ด้วยการบีบบังคับให้รัฐบาลจีนต้องยินยอมยกเลิกสิทธิพิเศษต่างๆ ให้แก่อังกฤษเพิ่มขึ้น อนุสัญญาเชอฟู (Chefoo Convention) ค.ศ.1876ไม่เพียงระบุให้จีนต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่การตายของนายมาร์การีเท่านั้น

แต่ยังต้องให้การรับรองด้วยว่าฝ่ายอังกฤษสามารถเดินทางผ่านยูนนานได้โดยปลอดภัย²⁰ โดยอาศัยประโยชน์จากสิทธิพิเศษที่ได้รับตามอนุสัญญาเซอฟูนี้ อังกฤษจึงสามารถควบคุมการค้าระหว่างยูนนานและพม่าให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นสม่ำเสมอ²¹ และพ่อค้าชาวตะวันตกที่มีผลประโยชน์ทางธุรกิจอยู่ในยูนนาน ก็เริ่มยอมรับว่าพม่าเป็นประตูการค้าเข้าสู่ประเทศจีนที่ดีที่สุด

ในขณะที่พม่าถูกนานาชาติจับตาจ้องมองอยู่นั้น ภายในราชสำนักพม่าก็เต็มไปด้วยความบาดหมางแตกแยก ความขัดแย้งแย่งชิงอำนาจกันเองทำให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสีป่อก็ทำให้ความเป็นไปอย่างราบรื่นพระองค์จำต้องเสริมสร้างพระราชอำนาจในราชสำนักด้วยการแต่งตั้งขุนนางใหม่จำนวนมากขึ้นมาจากข้าหลวงเดิมและบริวารที่ไม่มีประสบการณ์เพียงพอ แต่กระนั้นภายในราชสำนักก็ยังมีขุนนางที่จงรักภักดีต่อเจ้าฟ้ามยินกุน (Myingun Prince) ซึ่งขณะนั้นทรงได้รับการคุ้มครองจากฝรั่งเศส และรวมทั้งขุนนางฝ่ายที่จงรักภักดีต่อเจ้าฟ้านองจัน (Nyaungyan Prince) ผู้ทรงให้การสนับสนุนอังกฤษ ทั้งเจ้าฟ้ามยินกุนและเจ้าฟ้านองจันต่างก็มีสิทธิในราชบัลลังก์ไม่น้อยไปกว่ากัน และถ้าจำเป็นจริงๆ แล้ว ฝ่ายอังกฤษก็สามารถหาเหตุที่จะยุยงให้เจ้าฟ้านองจันแย่งชิงราชบัลลังก์ของพระเจ้าสีป่อได้²² ในส่วนคณะเสนาบดีในราชสำนักพม่าก็มีความแตกแยกเช่นเดียวกัน ดายง์ดามินจี (Taingda Mingyi) และพวก ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากพระเจ้าสีป่อและพระมเหสี ในขณะที่เดียวกัน เหลฮินอติวินหวุ่น และกินหวุ่นมินจีต่างก็มีพรรคพวกของตน

ความแตกแยกและขัดแย้งที่เป็นไปอย่างกว้างขวางภายในราชสำนักเช่นนี้ทำให้อังกฤษสามารถเสาะแสวงหารายละเอียดเกี่ยวกับสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและพม่าได้อย่างง่ายดาย²³ และในขณะที่การปฏิบัติตามข้อกำหนดในสัญญาต้องอาศัยเวลานั้น กลุ่มธุรกิจการค้าของอังกฤษก็ได้เริ่มแผนปฏิบัติการของฝ่ายตน

ในวันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ.1884 กลุ่มนักธุรกิจชาวอังกฤษที่เมืองย่างกุ้งประชุมและลงมติว่า “พม่าควรต้องถูกผนวก (เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินเดีย) หรือไม่เช่นนั้น ก็ให้เป็นดินแดนในอารักขาโดยมีกษัตริย์องค์ใหม่ที่ไม่ใช่

องค์ปัจจุบัน (พระเจ้าสีป่อ)”²⁴ มติดังกล่าวถูกเสนอจากข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่
 ย่างกุ้งผ่านไปยังรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย หลังจากนั้น ในวันที่ 25 มีนาคม
 ค.ศ.1885 คณะผู้แทนจากหอการค้าอังกฤษที่ลอนดอนก็ได้เข้าพบลอร์ดคิมเบอร์ลีย์
 (Lord Kimberley) เสนาบดีกิจการอินเดีย และร้องขอให้ดำเนินการให้ความ
 สัมพันธ์กับพม่า “น่าพอใจ” ขึ้นกว่าที่เป็นอยู่²⁵ ต่อมา ในวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ.1885
 พร้อมๆ กับที่หนังสือคำขาดของฝ่ายอังกฤษถูกส่งไปมณฑลเฉียนนั้น หอการค้า
 ลอนดอนก็ได้ส่งคำร้องไปถึงลอร์ดแรนดอล์ฟ เซอร์ซิลล์ เสนาบดีกิจการอินเดีย
 คนใหม่ มีใจความว่า:

เราใคร่เสนอต่อคณะมนตรี [แห่งกระทรวงกิจการอินเดีย] ถึงความ
 จำเป็นอย่างยิ่งยวดในการเรียกร้องให้รัฐบาลในสมเด็จพระราชินีนาถ
 สั่งการโดยเร็วที่สุดไปยังรัฐบาลอินเดีย ให้ยึดครองดินแดนพม่า
 ทั้งหมด หรือไม่ก็จัดการให้เป็นดินแดนในอารักขาในลักษณะที่จะ
 ทำให้อังกฤษมีอิทธิพลแต่เพียงผู้เดียวในบริเวณนั้น²⁶

อังกฤษอาศัยข้ออ้างความขัดแย้งเกี่ยวกับบริษัทอมเบย์เบอร์มาเทรดดิ้ง
 (The Bombay Burma Trading Company) เพื่อสถาปนอิทธิพลของตนแต่
 ผู้เดียวในพม่า และขจัดอิทธิพลของฝรั่งเศสออกไปโดยสิ้นเชิง โดยใช้กรณีนี้เป็น
 สาเหตุยื่นหนังสือคำขาดต่อพม่าในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ.1885

ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว บริษัทอมเบย์เบอร์มาฯ ดำเนินการตัดไม้
 สัมปทานสิทธิอยู่ในบริเวณป้านินจัน (Ningyan) หรือ พยินมานา (Pyinmana)
 ภายใต้อัตรา 3 ฉบับที่ทำกับพระเจ้าสีป่อ กล่าวคือ สัญญาฉบับ ค.ศ.1880 ซึ่ง
 บริษัทจะต้องจ่ายค่าภาคหลวงสัมปทานสิทธิสำหรับไม้ชั้นดีที่คัดตามขนาดเป็นรายตัน
 (ไม้ซอนดู (du)) ตามอัตราที่กำหนดไว้ สัญญาฉบับ ค.ศ.1882 ซึ่งบริษัทตกลงที่
 จะจ่ายเงินค่าภาคหลวงสัมปทานสิทธิเหมาจ่ายสำหรับไม้ชั้นเลวและไม้ได้ขนาด
 (ไม้ซอนหลว่ (hlwa)) เป็นรายปีๆ ละ 100,000 รูปี และสัญญาฉบับ ค.ศ.1883

ซึ่งบริษัทสัญญาที่จะจ่ายเงินค่าภาคหลวงสัมปทานสิทธิเหมาจ่ายสำหรับไม้ขนาดรอบลำต้นต่ำกว่า 4.5 ฟุต (ไม้ขนยัด (yat)) เป็นรายปีๆ ละ 350,000 รูปี²⁷

ความขัดแย้งระหว่างบริษัทกับรัฐบาลพม่า เกิดขึ้นจากฎีการ้องเรียนที่รัฐบาลพม่าได้รับจากพวกคนงานตัดชักลากไม้เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1885 ที่กล่าวหาว่าในระหว่างสองปีที่ผ่านมาได้ชักลากส่งไม้ให้บริษัทรวมทั้งหมด 89,800 ต้น แต่บริษัทได้จ่ายเงินค่าจ้างตัดไม้ให้แก่เจ้าพนักงานเหล่านี้เพียง 32,128 ต้น เมื่อเสนาบดีสภาทำการสอบสวน ก็พบว่าบัญชีรายการไม้ที่ถูกรับทั้งสองฝ่ายยื่นเป็นพยานหลักฐานทางคดีไม่ตรงกัน ด้วยเหตุดังนั้น จึงมีหมายเรียกบัญชีรายการไม้ของสำนักงานป่าไม้ของอังกฤษที่เมืองดองอูมาตรวจสอบ จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในบัญชีรายการไม้ของสำนักงานป่าไม้ เสนาบดีสภาสรุปความเห็นว่ ในขณะที่ระหว่างสามปีที่ผ่านมานั้น บริษัทได้ชักลากไม้ออกไปรวมทั้งสิ้น 114,133 ต้น แต่กลับจ่ายเงินค่าจ้างตัดไม้ให้คนงานไปเพียง 56,178 ต้นเท่านั้น ในจำนวนไม้ 57,955 ต้นที่หายไปจากบัญชีของบริษัทมีอยู่เพียง 1,778 ต้นที่มีเหตุผลพอเพียงที่จำหน่ายออกจากบัญชี ดังนั้น ในวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.1885 เสนาบดีสภาจึงตัดสินใจให้บริษัทชำระค่าจ้างตัดไม้ส่วนที่เหลือรวม 56,177 ต้นแก่พวกคนงานตัดชักลากไม้ นอกเหนือจากนั้น ยังต้องชำระค่าภาคหลวงสัมปทานสิทธิและค่าปรับอีกหนึ่งเท่าตัวตามจำนวนไม้ที่ขาดหายไปจากบัญชีรายการไม้ที่ตัดจากป่าสัมปทาน²⁸

หนึ่งสัปดาห์ต่อมาภายหลังจากคำพิพากษาของเสนาบดีสภา ในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ.1885 ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่ย่างกุ้งก็ได้มีหนังสือไปยังราชสำนักพม่าเรียกร้องให้ชะลอการบังคับคดี เพื่อให้อนุญาตตุลาการที่จะแต่งตั้งโดยอุปราชแห่งอินเดียทำการสอบสวนคดี และให้ถือคำตัดสินของอนุญาตตุลาการนี้เป็นที่สุด ข้อเรียกร้องข้างต้นถูกปฏิเสธจากฝ่ายพม่าในวันที่ 28 สิงหาคม ซึ่งทำให้อังกฤษยกมาเป็นข้ออ้างในการยื่นคำขาดในเวลาต่อมา²⁹

ในวันที่ 30 ตุลาคม เรือแอชลีย์ฮีดิน ที่นำส่งหนังสือคำขาดของฝ่ายอังกฤษ เข้าเทียบท่าเมืองมณฑะเลย์ และราชสำนักพม่าก็ได้เรียกประชุมพิจารณาคำขาดนั้นโดยทันที ในระหว่างที่ราชสำนักพม่ากำลังพิจารณาอยู่นั้น กับตันคูเปอร์

ผู้บังคับการเรือก็ปล่อยให้ไฟเดาหมอน้ำเครื่องจักรของเรือคุไว้ เตรียมพร้อมเพื่อออกเดินทางได้ทันที³⁰ ส่วนที่เมืองมัทราส (Madras) นายพลตรีเพรนเดอร์แกสต์ (Prendergast) ก็ได้สั่งเรียกระดมพลเพื่อเตรียมทัพที่จะออกเดินทางไปยังย่างกุ้งในวันที่ 3 พฤศจิกายน³¹

ทางเลือกของราชสำนักพม่ามีอยู่ว่า จะเลือกทำสงครามหรือสันติภาพ แต่พม่าในระบายนั้นก็อยู่ในสภาพที่ยากจนเกินกว่าที่จะเข้าสู่สงครามใหญ่ได้ ตั้งแต่ ค.ศ.1879 เป็นต้นมา ราชสำนักพม่าต้องเผชิญกับกบฏด้วยกำลังอาวุธในบริเวณด้านตะวันออกของพม่า ที่นำโดยเจ้าเมืองเมื่อนาย (Mongnai) ลอว์กสอว์ก (Lawksaw) และเมืองนอง (Mongnawng) โดยไม่สามารถปราบปรามลงได้ราบคาบ³² ยิ่งไปกว่านั้น ใน ค.ศ.1883 ซอว์ลาปอว์ (Sawlapaw) เจ้าเมืองกันทรวดี (Kantarawaddy) ยังได้เข้าร่วมกบฏด้วย โดยนำกำลังเข้าโจมตีและยึดเมืองหมอกใหม่ (Mawmai) ที่ทหารพม่ารักษาอยู่ได้สำเร็จ³³ ในส่วนทางภาคเหนือก็เกิดการจลาจลวุ่นวายหลายครั้งในบริเวณต้นแม่น้ำอิรวดี และในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1885 กองโจรชาวจีนกว่าสองพันคนยังฉวยโอกาสจากความวุ่นวายดังกล่าวบุกเข้ายึดและเผาทำลายเมืองบาโม³⁴ เมื่อพิจารณาความไม่สงบภายในเหล่านี้แล้ว การตัดสินใจเข้าสงครามย่อมเป็นการดันทุรังที่ไม่มีโอกาสได้ชัยชนะ

ในการพิจารณาของเสนาบดีสภาครั้งนั้น พระเจ้าสีป่อทรงเป็นองค์ประธานการประชุมและทรงเป็นผู้ที่จะตัดสินใจในขั้นสุดท้าย พระองค์ทรงครองราชย์มาแล้ว 7 ปี โดยทรงสืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้ามินดงผู้ทรงเป็นพระราชบิดาเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ.1878 การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสีป่อ ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นนัก เพราะพระเจ้ามินดงทรงมีพระราชโอรสถึง 31 พระองค์³⁵ ซึ่งต่างก็ล้วนมีสิทธิในราชสมบัติ ประการสำคัญพระราชโอรสบางพระองค์เด่นกว่าและทรงพระปรีชาสามารถกว่าพระเจ้าสีป่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าฟ้าเมกกะยา (Mekkhaya) เจ้าฟ้าธอนเซะ (Thonze) และเจ้าฟ้าของจัน อย่างไรก็ตาม ไรต์ตี ความอ่อนแอกลับกลายเป็นข้อได้เปรียบ พระองค์ทรงเป็นที่โปรดปรานของพระนางสินพุมาชิน (Hsinbyumashin) ผู้ทรงครองตำแหน่งเอกอัครมเหสีของพระเจ้ามินดงมาตั้งแต่

เดือนตุลาคม ค.ศ.1876 และทรงมีพระประสงค์ที่จะได้พระราชบุตรชายที่มีโอกาสขึ้นครองราชย์และอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระนาง สมาชิกเสนาบดีสภาอย่างกินหวุ่น มินจี มัคเวมินจี (Magwe Mingyi)³⁶ และเยนอันจงมินจี (Yenangyaung Mingyi) ก็หมายตาไปที่เจ้าฟ้าสีป่อ เพราะต้องการเจ้านายที่เหมาะสมและปรับตัวเข้าได้กับระบอบราชาธิปไตยใต้รัฐธรรมนูญที่กำลังดำรงกันอยู่ ด้วยเหตุดังนี้เองที่ในท้ายที่สุด เจ้าฟ้าสีป่อจึงทรงได้รับเลือกให้เป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่ทันทีที่ขึ้นครองราชย์ พระองค์กลับทำลายความหวังของบรรดาผู้ที่เคยสนับสนุนพระองค์ให้ได้เป็นกษัตริย์ และทรงสละพระองค์ออกจากอิทธิพลของคนเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม บุคลิกลักษณะดั้งเดิมของพระองค์ที่พระนางสินพยูมาชินและกินหวุ่นมินจีเคยประเมินไว้ ก็ไม่ได้ไกลจากความเป็นจริง เจ็ดปีที่ทรงครองราชย์ อาจทำให้พระองค์ทรงบรรลุวุฒิภาวะในระดับหนึ่ง แต่บุคลิกลักษณะเดิมที่ทรงเป็นคนอ่อนไหวไม่มั่นคง ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ฝ่ายอังกฤษเอง ก็มีความรู้สึกในเชิงเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อพระเจ้าสีป่อ ตั้งแต่แรกที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ กล่าวคือ หลังจากทรงเป็นกษัตริย์มาได้เพียงสี่เดือน ในช่วงระยะเวลาเพียง 6 วันระหว่างวันที่ 13 ถึง 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1879 บรรดาเจ้านายฝ่ายหน้าฝ่ายในกว่า 40 พระองค์ที่ถูกควบคุมตัวไว้ในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้ามินดงทรงประหารหนัก ถูกปลงพระชนม์จนหมดสิ้น³⁷ อาร์ บี ชอว์ (R.B. Shaw) ผู้แทนอังกฤษประจำราชสำนักมณฑลเฉยไต้ยื่นประท้วงการประหารหมู่ครั้งนี้ และเสนอที่จะนำผู้ที่พม่าเห็นว่าเป็นศัตรูทางการเมืองทั้งหมด ลงไปพำนักอยู่ที่บริเวณพม่าตอนล่างอันเป็นเขตปกครองของฝ่ายอังกฤษ และโดยอ้างคำสั่งที่ได้รับมาจากลอร์ดลิตตัน นายชอว์ยังได้เตือนฝ่ายพม่าด้วยว่า หากการประหารหมู่ศัตรูทางการเมืองยังคงมีอยู่ต่อไปแล้ว อังกฤษก็จะปิดสำนักงานผู้แทนที่มณฑลเฉยไต้และถอนผู้แทนทั้งหมดกลับออกไป³⁸ กระนั้นก็ดี อังกฤษได้ลดดำเนินการทางการเมืองอย่างลับๆ อยู่ก่อนแล้ว ด้วยการให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าฟ้านของจีนลี้ภัยอยู่ใต้การคุ้มครองของฝ่ายอังกฤษตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1878 และขณะเดียวกัน ก็ปล่อยข่าวลือว่า แท้ที่จริง พระเจ้าสีป่อ

หาใช้ทนายทที่ทรงสิทธิโดยชอบธรรมไม่ แต่แม้ว่าจะต้องทรงเผชิญกับท่าทีที่เป็น
ปฏิบัติเช่นว่านี้ พระเจ้าสีป่อในขณะนั้นกลับปราศจากอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง
ทรงไม่สามารถตอบโต้การกระทำของฝ่ายอังกฤษและแก้ข่าวลือที่แพร่สะพัดตลอด
เดือนพฤศจิกายนนั้น

ผู้ที่มีส่วนช่วยให้พระเจ้าสีป่อทรงสามารถสลัดแอกหลุดพ้นจากอิทธิพลของ
พระนางสินพุมาชินและบรรดาเสนาบดีผู้ใหญ่ทั้งหลายได้นั้น ก็คือ พระนางสุยกยัตต์
พระธิดาองค์ที่สองของพระนางสินพุมาชินนั่นเอง พระนางสุยกยัตต์และพระนาง
สุยกยจีพระเชษฐภคินี ทรงได้รับการอภิเษกเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสีป่อเมื่อ
พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ พระนางสุยกยัตต์ทรงเป็นสตรีที่มีบุคลิกภาพของอำนา
จทรงทำให้พระเจ้าสีป่อลุ่มหลงและตกอยู่ใต้อิทธิพลของพระนาง³⁹ อิทธิพลของ
พระนางนี้เองที่บางส่วนสำคัญต่อการที่พระเจ้าสีป่อทรงตัดสินใจพระทัยสั่งปลด
เสนาบดีผู้ใหญ่อย่างมคเวมินจีและเยน่นจงมินจี ในเดือนมกราคม ค.ศ.1879
อย่างกะทันหัน กล่าวคือ เพียง 3 เดือนหลังจากที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ และ
รวมทั้งสั่งระงับแผนการที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบรัฐธรรมนูญที่เสนาบดีเหล่านั้น
ได้เตรียมการไว้⁴⁰ พระนางทรงเป็นนักร้องยิ่งกว่าสมาชิกเสนาบดีสภา ทรง
เชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ในสถาบันกษัตริย์แบบจารีต และไม่โปรดการที่สิทธิและ
พระราชอำนาจต้องถูกลดทอน คำขาดจากฝ่ายอังกฤษเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม
ค.ศ.1885 ที่เรียกร้องให้พม่ายินยอมเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ จึงเป็นการ
ท้าทายและคุกคามสถาบันกษัตริย์แบบจารีตอย่างรุนแรง จริงอยู่ที่ว่า ในระหว่างนั้น
พระนางสุยกยัตต์กำลังทรงพระครรภ์ได้ 6 เดือนและพระพลานามัยไม่แข็งแรงนัก⁴¹
แต่บุคลิกภาพที่ทรงอำนาจและแข็งแกร่งก็ยังดำรงอยู่ และพระนางนี้เองที่มี
บทบาทอย่างโดดเด่นในการคัดค้านข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษ แม้ว่า การปฏิเสธ
จะหมายถึงสงคราม⁴²

หลังจากที่มคเวมินจีและเยน่นจงมินจีหมดอำนาจไปแล้ว ขุนนางฝ่าย
พระเจ้าสีป่อและพระนางสุยกยัตต์ก็ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว หนึ่งใน
จำนวนขุนนางผู้ใหญ่ที่ขึ้นมามีอำนาจใหม่นี้คือ ดายดามินจี ซึ่งเลื่อนขึ้นจาก

มายังตนเมียวหฺวัน (Maington Myowun) ที่เป็นอยู่ในสมัยพระเจ้ามินดง มาเป็นระเหยวฺวัน (Thayewun) เมื่อพระเจ้าสีป่อขึ้นครองราชย์ ต่อมาในเดือน มกราคม ค.ศ.1879 เลื่อนเป็นอ๊ตวินหฺวัน และภายหลังต่อมาอีกเพียง 4 ปี ก็ได้รับ ตำแหน่งหฺวันจี (Wungyi)⁴³ อีกคนคือ เหลธินอ๊ตวินหฺวัน ซึ่งเดิมเป็นที่ ปองหฺวัน (Hpaungwun) และเลื่อนขึ้นเป็นมณฑลหฺวัน (Mandalay Myowun) เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ.1879 และเป็นอ๊ตวินหฺวัน ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1880⁴⁴ ทั้งดยาง์ดามินจีและเหลธินอ๊ตวินหฺวัน เป็นขุนนางที่ขึ้นมามีอำนาจในรัชกาลใหม่ จึงมีความจงรักภักดีอย่างยิ่งต่อพระเจ้าสีป่อและพระนางสุยกยลัต ความโดดเด่นของ ขุนนางทั้งสองอยู่ที่ความพร้อมที่จะสละชีวิตปกป้องเจ้านายมากกว่าคุณสมบัติในด้านอื่น ในส่วนดยาง์ดามินจินั้น ยังเป็นที่รู้จักกันว่าต้องสมนักลงและโจรไว้เป็นพวก แต่ ทั้งสองคนกลับไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับความเป็นไปในโลกภายนอก ในการประชุม ปรัชชาหรือเรื่องคำขาดของฝ่ายอังกฤษที่มีขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 นั้น ขุนนางผู้ใหญ่ทั้งสองนี้จึงสนับสนุนพระนางสุยกยลัตคัดค้านข้อเรียกร้องของอังกฤษ เหล่าขุนนางฝ่ายทหาร ซึ่งมีเหลธินอ๊ตวินหฺวัน เป็นตัวแทน ถึงกับเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า พม่าสามารถต้านทานกำลังทหารของฝ่ายอังกฤษได้⁴⁵

ในที่ประชุมเสนาบดี ฝ่ายที่ให้ความเห็นไปในทางด้านผ่อนปรนและ สนับสนุนให้เปิดการเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้ง คือ กิन्हฺวันมินจี เสนาบดีผู้นี้มี พื้นฐานมาจากครอบครัวค่อนข้างต่ำ⁴⁶ แต่ได้รับการศึกษาแบบจารีตเป็นอย่างดี มาจากวัดพุทธ จึงมีความรู้ทางหนังสือมากพอที่จะได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็ก ในวังของเจ้าฟ้ามินดง เมื่อพระเจ้ามินดงขึ้นครองราชย์ ก็ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง ให้สูงขึ้นจนได้เป็นหฺวันจี ใน ค.ศ.1872 และเป็นหัวหน้าคณะทูตที่เดินทางไปยุโรป 2 ครั้ง กิन्हฺวันมินจีจึงมีโอกาสเห็นโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการ ปฏิวัติอุตสาหกรรม และรวมทั้งสำนึกถึงกำลังอำนาจอันมหาศาลของชาติตะวันตก ประสบการณ์ที่มีส่วนร่วมอยู่ในความพยายามแรกๆ ที่จะดำเนินการปรับปรุงสถานะ ของพม่าในระดับนานาชาติโดยวิถีทางการทูต ทำให้กิन्हฺวันมินจีเชื่อมั่นว่าวิธีการ ทางการทูตสามารถปกป้องพม่าจากการรุกรานของอังกฤษได้ ในด้านหนึ่ง คำขาด

กินหวุ่นมินจี (Kinwun Mingyi)

ของฝ่ายอังกฤษในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ.1885 แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของ กิन्हุ่นมินจีที่ไม่สามารถใช้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับฝรั่งเศสมายับยั้งการตัดสินใจยื่น คำขาดของฝ่ายอังกฤษในครั้งนี้ แต่กิन्हุ่นมินจียังคงหวังว่า การสนองตอบต่อ เงื่อนไขข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษ น่าจะเป็นหนทางที่เปิดให้วิธีการทางการทูต เข้ามามีบทบาทในความขัดแย้งนี้อีกครั้งหนึ่ง

ไม่แต่เพียงกิन्हุ่นมินจีเท่านั้นที่เรียกร้องต่อที่ประชุมในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 ให้ผ่อนปรนและยุติความขัดแย้ง ผู้ที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ยังมี จอกมยองอติวินหฺวัน (Kyaukmyaung Atwinwun) ซึ่งเคยเป็นนักเรียนทุน ต่างประเทศของรัฐบาลพม่าคนแรกๆ ที่ศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศสโดยได้รับประกาศนียบัตร ทางวิศวกรรมโยธาจากเอกอลซ็องตราล (Ecole Centrale) นอกไปจากนั้น จอกมยองอติวินหฺวัน ยังได้ร่วมเดินทางไปยุโรปกับคณะของกิन्हุ่นมินจีในคราวปี ค.ศ.1872 ในฐานะรองหัวหน้าคณะทูต และเป็นหัวหน้าคณะทูตพม่าที่เดินทางไป เจริญจากอังกฤษที่ลิมา (Simla) ในเดือนเมษายน ค.ศ.1882⁴⁷ ในเวลาเดียวกัน ที่ปารีส ซึ่งเป็นที่ที่สามารถติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษได้อย่างไม่เป็นทางการนั้น ธันเจต์หฺวันดอ (Thangyet Wundauk) ผู้เป็นหัวหน้าคณะทูตที่เดินทางไปยัง ฝรั่งเศสเพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบันของสัญญาฉบับวันที่ 15 มกราคม ค.ศ.1885 ก็ได้ พยายามอย่างยิ่งยวดทุกวิถีทางที่จะระงับสงคราม บนพื้นฐานของสำเนาหนังสือ คำขาดที่ได้รับซึ่งมีข้อความไม่ชัดเจนในบางตอน ธันเจต์หฺวันดอ จึงมีหนังสือถึง ไวส์เคานต์โลออนส์ เอกอัครราชทูตอังกฤษที่ปารีสลงวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 แจ้งว่า รัฐบาลพม่าพร้อมที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษ⁴⁸

ในท่ามกลางสถานการณ์เช่นนี้ แม้ว่า คำตอบลงวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 ของรัฐบาลพม่าต่อคำขาดของฝ่ายอังกฤษ เป็นการปฏิเสธที่จะปฏิบัติตาม เงื่อนไข แต่ก็ป็นคำตอบที่ดูนิ่มนวล

แม้ว่า คำตัดสินปรับบริษัทยา จะเป็นสิ่งที่สอดคล้องต้องตามกฎหมาย ของพม่า กระนั้นก็ดี ถ้าบริษัทบอมเบย์เบอร์มาร้องขอให้มีการ

พิจารณาบททวนจำนวนเงินค่าปรับใหม่ พระองค์ก็จะโปรดให้มีการพิจารณาช่วยเหลือบริษัทและพ่อค้าต่างชาติ ทั้งนี้เพื่อว่าเขาเหล่านั้นจะได้ไม่ต้องประสบความยากลำบากใดๆ ด้วยเหตุดังนั้น เกี่ยวกับข้อ 1 และข้อ 2 ที่ว่าด้วยเรื่องคดีความป่าไม้ของบริษัทฯ จึงไม่จำเป็นต้องมีการเจรจาหรือหารือกันอีก

ถ้าในอนาคต รัฐบาลอังกฤษปรารถนาที่จะตั้งผู้แทนกลับมาประจำที่นี้อีก ผู้แทนของรัฐบาลอังกฤษ ก็จะได้รับอนุญาตให้พำนักและเดินทางเข้าออกได้อย่างที่เคยเป็นมาในอดีต

กิจการภายในและภายนอกใดๆ ของรัฐเอกราชย่อมถูกกำหนดและควบคุมโดยจารีตประเพณีและกฎหมายของรัฐนั้น ๆ (พม่า) จะดำรงรักษาความสัมพันธ์ฉันท์มิตรกับฝรั่งเศส อิตาลี และรัฐอื่นๆ ที่เคยมีอยู่ก่อนแล้ว และที่มีอยู่ในขณะนี้ ดังนั้น ต่อปัญหาที่ว่ากันไปได้หรือไม่ที่รัฐหนึ่งจะสามารถร้องขอสิทธิเหนือกว่ารัฐอื่นๆ นั้น รัฐบาลพม่าพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำวินิจฉัยร่วมกันของรัฐทั้งสาม คือ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี ซึ่งเป็นมิตรของรัฐบาลของเราทั้งสอง

สัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประเทศสองประเทศ วางอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือสนับสนุนให้การค้า การส่งออกและการนำเข้าสินค้าจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้น ดังนั้น ถ้าหากว่าพ่อค้าและนักธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นชาวอังกฤษหรือชนเชื้อชาติอื่นก็แล้วแต่ ร้องขอรัฐบาลพม่าให้การช่วยเหลือเพื่อให้การค้า การส่งออกและการนำเข้าสินค้าจากจีนสะดวกขึ้น รัฐบาลพม่าก็จะให้ความช่วยเหลือตามแบบแผนจารีตประเพณีของแผ่นดินที่มีอยู่⁴⁹

เรือแอสลีย์อีเดน ซึ่งนำหนังสือตอบจากรัฐบาลพม่า เดินทางกลับถึงเมืองย่างกุ้งในวันที่ 9 พฤศจิกายน วันรุ่งขึ้น (วันที่ 10 พฤศจิกายน) ลอร์ดดัลโฟวรีน ได้มีโทรเลขไปถึงลอร์ดแรนดอล์ฟ เซอร์ซิลล์ ขอคำสั่งเคลื่อนกำลัง คำตอบมาถึง

ในวันต่อมา ด้วยข้อความว่า: “สั่งนายพลเพรนเดอร์แกสต์ให้เคลื่อนกำลังไปเมืองมณฑะเลย์โดยทันที”⁵⁰

ประสบการณ์จากสงครามกับอังกฤษสองครั้งก่อนหน้านี้ทำให้พม่าได้เรียนรู้ว่าทัพใหญ่ของฝ่ายอังกฤษจะรุกคืบหน้าขึ้นมาตามลำน้ำอิรวดี ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่ทำให้กองทัพฝ่ายอังกฤษมีความคล่องตัวในการเคลื่อนย้ายกำลัง ในขณะที่ปฏิบัติการทางบกก็สามารถอาศัยกำลังเสริมและการยิงสนับสนุนจากเรือรบด้วย พม่าจึงเร่งสร้างป้อมและค่ายทหารจำนวนหนึ่งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำอิรวดี ป้อมหลักและสำคัญนั้นมียู่ด้วยกัน 3 ป้อมตั้งอยู่เป็นกลุ่มใกล้กัน คือที่อ๊วงะ สะกายง์ (Sagaing) และธัษเตตัน (Thabyedan) เป็นแนวป้องกันเส้นทางที่ไปสู่เมืองมณฑะเลย์ นอกจากนี้เลยลงไปทางใต้ตามลำแม่น้ำ ยังมีป้อมที่มินหล่า และกเวจอง (Gwekyauing) ซึ่งตั้งอยู่คนละฟากแม่น้ำคอยควบคุมทั้งสองฝั่งลำน้ำไว้ ป้อมที่กเวจองนับเป็นป้อมที่แข็งแกร่งที่สุดในบรรดาป้อมที่สร้างขึ้นโดยวิศวกรอิตาลี

แผนปฏิบัติการของฝ่ายพม่าเป็นแผนดั่งรับ และขุนนางที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นแม่ทัพใหญ่ในศึกดั่งรับครั้งนี้ก็คือ เหล่สินอ๊ตวินหุ่่น ซึ่งตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองมยิ่นจัน อย่างไรก็ตามก็มีความแตกต่างในความเห็นอยู่บ้างบางประการเกี่ยวกับจำนวนกำลังพลที่แท้จริงที่แนวป้องกันอิรวดีตอนล่างที่ออกมยิตสิน (Aukmyitsin Column)⁵¹ ซึ่งเหล่สินอ๊ตวินหุ่่น บัญชาการอยู่ แต่ตัวเลขที่ให้ไว้ในหลักฐานสองชิ้น คือ ใน คอนบองเซต มหยาชาะวินดอว์จี (Konbaungset Mahayazawindawgyi) และใน กิन्हุ่่นมินจี อี ทะมายง์ (Kinwun Mingyi i Thamaing) ที่เขียนโดยหม่อมหม่องทินนั่น อาจสรุปออกมาเพื่อให้ภาพต่างๆ ไปเกี่ยวกับการวางแผนป้องกันของกองกำลังฝ่ายพม่าตามลำแม่น้ำอิรวดีได้ดังปรากฏในตารางที่ 1⁵²

แผนปฏิบัติการที่สำคัญประการหนึ่งของฝ่ายพม่าก็คือ การปิดลำน้ำที่นยง-บินหมอว์ (Nyaungbinhmaw) ใกล้ๆ เขตต่อแดนกับพม่าตอนล่างที่อยู่ในความยึดครองของอังกฤษ คามอตโต (Camotto) วิศวกรทหารชาวอิตาลีในกองทัพของพม่า ถูกส่งไปจากมณฑะเลย์ในวันที่ 8 พฤศจิกายน เพื่อควบคุมการปิดขวาง

ເລທິນອັດວິນວຸນ (Hlethin Atwinwun)

ตารางที่ 1

กองกำลังทหารฝ่ายพม่าตามลำแม่น้ำอิรวดี

ที่ตั้งทางทหาร	แม่ทัพ	จำนวนกำลังพล	
		กองบนของเซตต์	หม่องหม่องทิน
ชัยเขตัน	เชวินดอร์หมุ (Shewindawhmu)		
	ธะโดมินจี (Thadomingyi)		
	มหาหมิงกองยาชะ (Mahamingaungyaza)	1,069	2,142
สะกายจ์	พินอติวินหฺว่น (Pin Atwinwun)		
	มินจีหมิงกอง (Mingyimingaung)		
	มหาหมิงจอร์ธูเยิน (Mahaminkyawthuyein)	2,726	2,726
อั้งวะ (Ava)	เมียวธิตอติวินหฺว่น (Myothit Atwinwun)		
	มินหล่ามหาชะยาฮินจัน (Minhlamahazeyathingyan)	3,000	3,013
ชเวเจตต์เยตต์ (Shwekyetyet)	ดาฮันกาอติวินหฺว่น (Htayanka Atwinwun)	450	-
รวมกำลังพลแนวป้องกันอันยามยิตสินที่อิรวดีตอนบน (Anyamyitsin Column)		7,245	7,881
มยินจัน	เหลธินอติวินหฺว่น	3,300	3,300
พุกาม-นยองอู (Pagan-Nyaungu)	เลตย์ววินดอร์หมุ (Letyawindawhmu)	2,750	-
กเวจอง	พยิลันท์เหลธินโบ (Pylonant Hlethinbo)		
	มินจอร์เตกคิยะหน่อง (Minkyawtheikdi Yanaung)	500	-
มินหล่า	เลตย์เวจีเหลธินโบ (Letywegyi Hlethinbo)		
	มินดินมินหล่า (Mindinminhla)		
	เยกองธูเยิน (Yegaungthuyein)	500	
ปันดอร์บยีน (Pandawbyin)	เซตต์หฺว่นยูนซุหฺว่นมินเนนยูนต์		
	(Setwun Yunsuwunmin Nenyunt)	350	1,080
สีตองกัน (Sitaunggan)	มยอกดาเวเธนสะยาเย (Myaukdawe Thenatsaye)		
	มินดินยาชะ (Mindinyaza)	450	
สินบองยะเว (Sinbaungye)	มยเคเดหฺว่น มินหล่าหมิงกอง		
	(Myedewun Minhlamingaung)	250	
ดูปอก (Htoobauk)	ปองหฺว่น (Hpaungwun)		
	มหาหมิงหล่าฮิธาตุ (Mahaminhlahithathu)	1,050	745
ไมระบุ	อะละกะปะเมียวหฺว่น (Alakapa Myowun)	-	565
	ธะเขหฺว่น	-	1,795
รวมกำลังพลแนวป้องกันออกมยิตสินที่อิรวดีตอนล่าง		9,150	7,423
รวมจำนวนกำลังพลทั้งสิ้น		16,395	15,304

ลำแม่น้ำ แต่ขณะที่คามัดโตกำลังเตรียมปฏิบัติการดังกล่าวอยู่บนเรือตุลุตยินจอร์ (Tulutyinyaw) ในวันที่ 14 พฤศจิกายนนั้น เรือปืนอังกฤษสองลำก็แล่นมาจากทางเขตต่อต้านอย่างรวดเร็วและเข้ายึดเรือฝ่ายพม่ากับอุปกรณ์สองชุดที่เตรียมไว้สำหรับจมขวางลำแม่น้ำ⁵³

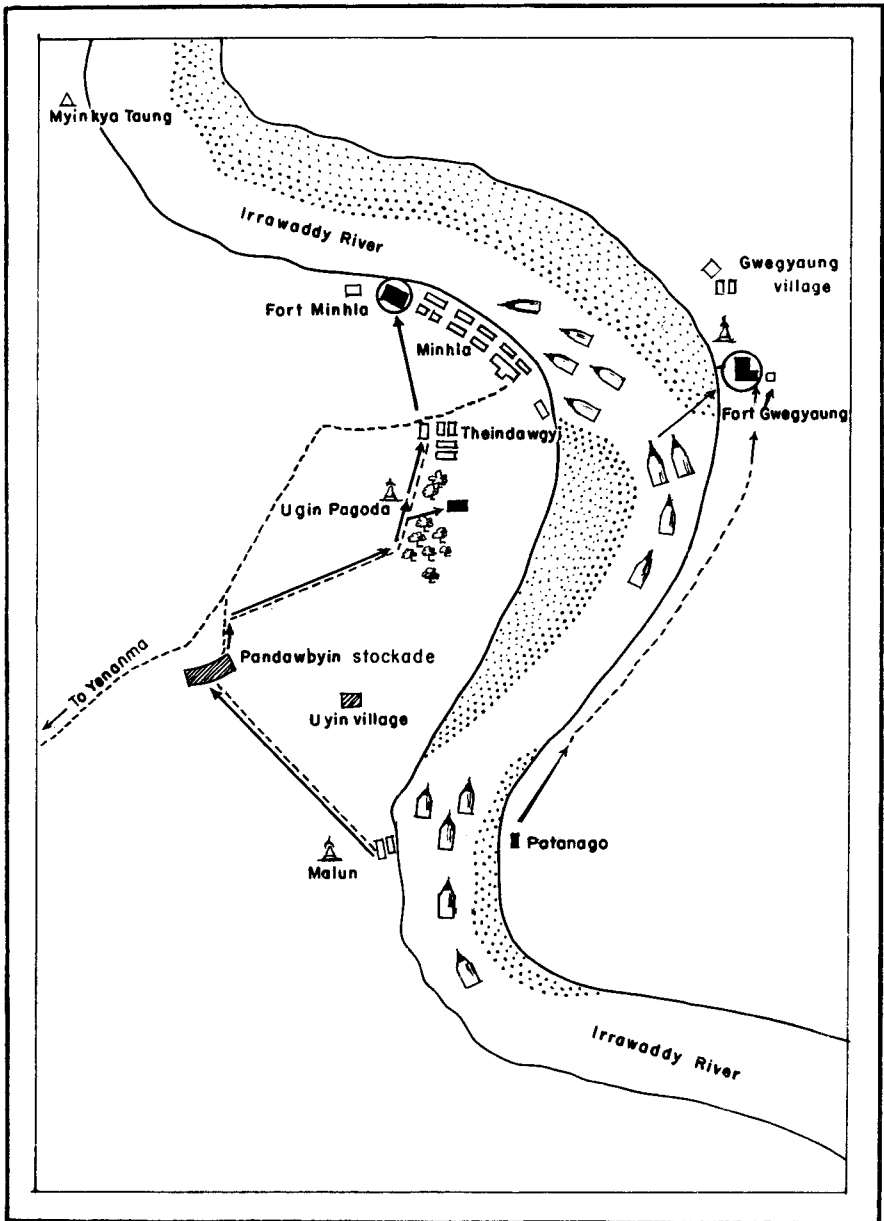
นายพลตรีเพรนเดอแอสต์และกองกำลังสนามประจำพม่าที่มีกำลังพลรวมประมาณ 10,000 นาย สามารถเคลื่อนขึ้นมาตามลำแม่น้ำอิรวดีโดยปราศจากอุปสรรคขัดขวางใดๆ มีเพียงการต่อต้านจากฝ่ายพม่าเล็กน้อยเท่านั้นที่สืตองกันและที่คุบอก การรบบรุนแรงมาเริ่มเอาในวันที่ 17 พฤศจิกายน กองกำลังของฝ่ายพม่าที่มินหล่าและที่ปันดอว์บยินซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 2 ไมล์นั้น ประกอบด้วยกำลังทหารของออกมยิตสินหฺวุ่น (Aukmyitsinwun) ซึ่งเป็นกองกำลังประจำถิ่นและได้รับกำลังเสริมเพิ่มเติมจากมณฑลยะเลย ได้แก่ กองกำลังของเละดัยเวจีเหละ-อินโบจำนวน 550 นายอยู่ที่มินหล่า และกองกำลังของเซะดท์หฺวุ่นอีก 300 นายที่อยู่ที่ปันดอว์บยิน นอกจากนั้น ยังได้กำลังเสริมจากกองทหารของปองหฺวุ่นอีก 745 นาย⁵⁴ ที่ล่าถอยมาจากคุบอก

กองทหารฝ่ายอังกฤษที่เข้าโจมตีป้อมมินหล่า ประกอบด้วย กรมทหารราบเบงกอลของสมเด็จพระบรมราชินีนาถที่ 2 (2nd Queen's Own Bengal Infantry) กรมทหารราบเบงกอลที่ 11 (11th Bengal Infantry) และกรมทหารราบมัทราสที่ 12 (12th Madras Infantry) กองทหารเหล่านี้ขึ้นบกที่หมู่บ้านมะลุน (Malun) ทางใต้ของมินหล่าเมื่อเวลา 11.00 น. และเดินเท้าขึ้นไปทางเหนือในตอนเที่ยงของวันนั้น กองทหารอังกฤษก็ถูกฝ่ายพม่าลอบโจมตีที่นอกค่ายปันดอว์บยิน แต่หลังจากที่กองทหารอังกฤษโหมบุกต้อย่างดุเดือด ค่ายปันดอว์บยินก็แตกและถูกยึด แต่ในขณะที่กองทหารอังกฤษเดินทัพรุกต่อขึ้นไปทางเหนือนั้น ก็ต้องพบกับการต่อต้านอย่างเข้มแข็งตรงบริเวณวัดอุกิน (Ugin) ครึ่งทางระหว่างปันดอว์บยินและมินหล่า ซึ่งออกมยิตสินหฺวุ่นได้วางกำลังส่วนหนึ่งดักไว้เพื่อป้องกันเส้นทางที่ไปสู่มินหล่า อีกครั้งที่ภายหลังจากการโหมรุกรบบุกเข้าโจมตีอย่างหนักของกองทหารอังกฤษ ฝ่ายพม่าก็ต้องค่อยๆ ล่าถอยเข้าไปที่ม่นสุดท้ายที่ในป้อมมินหล่า

ซึ่งนับเป็นการตั้งรับที่องอาจหาญกล้า โดยที่ทหารพม่าทั้งๆ ที่ตกอยู่ใต้การระดมยิงอย่างหนักหน่วงจากเรือปืนของฝ่ายศัตรู แต่ด้วยการยิงตอบโต้อย่างแม่นยำ ก็สามารถหยุดยั้งการรุกคืบหน้าของฝ่ายอังกฤษอยู่ได้ชั่วระยะหนึ่ง คราบจนกระทั่งเมื่อฝ่ายหลังรวมกำลังบุกโหมเข้าโจมตีครั้งสุดท้ายและเกิดการรบประชิดด้วยมือเปล่าที่ทำให้แนวต้านทานถูกทะลวงและป้อมมินหล่าถูกยึดได้ในที่สุดเมื่อเวลาบ่ายสามโมงครึ่ง ในการรบครั้งนี้ ฝ่ายอังกฤษสูญเสียทหารไป 4 นาย และบาดเจ็บ 27 นาย ในขณะที่ฝ่ายพม่าตายไป 170 นายและบาดเจ็บ 40 นาย ในจำนวนทหารพม่าที่ต้องเสียชีวิตลงนั้น มีปองห่วนและเซตห่วนผู้แม่ทัพรวมอยู่ด้วย⁵⁵

ภายหลังการรบที่มินหล่า อังกฤษรุกคืบหน้าต่อไปทางเหนือและในตอนบ่ายสี่โมงของวันที่ 24 พฤศจิกายน ก็เข้าประชิดมยินจัน อันเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของเหลthinอัตวินห่วน ตลอดบ่ายจนถึงค่ำ มีการยิงตอบโต้กันด้วยปืนใหญ่ระหว่างปืนใหญ่ชายฝั่งของฝ่ายพม่ากับเรือปืนของอังกฤษเหลthinอัตวินห่วน ได้กราบทูลรายงานการรบทางโทรเลขไปยังราชสำนักว่า ฝ่ายพม่าไม่มีทหารบาดเจ็บล้มตายระหว่างการสู้รบ ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษนั้น เรือปืนชื่ออิรวดี และยูนนาน ประสบกับความเสียหายอย่างหนักจนต้องสละเรือทิ้งไว้ที่ชายฝั่งแม่น้ำ ส่วนกองเรือที่เหลือได้ล่าถอยกลับลงไปทางใต้ ยกเว้นเรืออังกฤษสองลำที่แล่นหนีขึ้นไปทางตอนเหนือน้ำห่างจากมยินจันไปประมาณ 2 ไมล์⁵⁶ อย่างไรก็ดี เช้าวันรุ่งขึ้น กองทหารอังกฤษได้กลับยกพลขึ้นบกเข้าโจมตีเมืองมยินจันอีกครั้ง แต่เหลthinอัตวินห่วน ได้นำทัพล่าถอยออกไปก่อนแล้วเพื่อมุ่งหน้าสู่เมืองจอกจัน (Kyaukyan)⁵⁷

การพ่ายแพ้ที่มยินจันในวันที่ 25 พฤศจิกายน ทำให้ราชสำนักพม่าตกอยู่ในภาวะตระหนกตกตื่น เพราะเคยเป็นที่หวังกันว่าแนวป้องกันออกมยิตสินกายได้ การบังคับบัญชาของแม่ทัพอย่างเหลthinอัตวินห่วน จะสามารถหยุดยั้งการรุกคืบหน้าของฝ่ายอังกฤษลงได้แต่แล้วอังกฤษกลับสามารถทะลวงฝ่าแนวป้องกันได้ภายใน 10 วัน ในการประชุมเสนาบดีสภาในวันนั้น ที่ประชุมจึงได้กราบบังคมทูลแนะนำให้พระเจ้าสีป่อเสด็จไปประทับที่พินูลวิน (Pyinulwin) หรือ เมย์เมียว (Maymyo) หรือไม่ก็เสด็จหนีออกไปทางเทือกเขาด้านตะวันออกและประทับลี้ภัยอยู่ในจีน

แผนที่แสดงการรุกของกองทัพอังกฤษที่เข้าโจมตีป้อมมินหล่า

อย่างไรก็ดี คำกราบบังคมทูลเสนอแนะที่ดูน่ากลัวตามที่สุดในทัศนะของพระองค์ กลับเป็นข้อเสนอที่ให้เสด็จไปประทับที่ชเวโบ (Shwebo) หมู่บ้านประสูติขององค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์คอนบอง (Konbaung) ก่อน และถ้าสถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก จึงค่อยเสด็จต่อไปยังจีนผ่านหฺวันโธ (Wuntho) และโมกอง (Mogaung) แต่กระนั้น การที่ขุนนางฝ่ายทหารส่วนใหญ่ยังอยู่ที่แนวรบ และดูเหมือนว่าการยึดนโยบายทำสงครามต่อไป มีแต่จะพ่ายแพ้ยิ่งขึ้นไปอีก ก็นหฺวันมินจีจึงโน้มน้ำหนักความเห็นของที่ประชุมให้เคลื่อนย้ายว่า ยังไม่ควรอพยพราชสำนักออกไปจากมณฑลเลย และขณะเดียวกัน ก็ควรเปิดการเจรจากับฝ่ายอังกฤษโดยทันที⁵⁸

เช้าตรู่ของวันที่ 26 พฤศจิกายน จอมกองอ๊ตวินหฺวัน และ เวะดมาสุต หฺวันดอ (Wetmasut Wundauk) ก็ได้ออกเดินทางจากมณฑลเลย พร้อมจดหมายที่มีข้อความว่า:

(รัฐบาลพม่า) ปรารถนาจะเห็นการบรรจบกันที่ยุติลง และเชื่อมั่นว่า ฝ่ายรัฐบาลอังกฤษคงพร้อมที่จะเจรจาประนีประนอมและร่วมลงนามในสนธิสัญญา เพื่อว่าความสัมพันธ์อันที่มีระหว่างประเทศที่ยิ่งใหญ่ของเราทั้งสอง จะสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างที่เคยเป็นมาก่อน⁵⁹

ตอนบ่ายของวันนั้น เรือโก่ดองชเวเก (Hkodaungshwege) ซึ่งเป็นเรือขนาด 44 ฝีพาย และป้อมปืนยาว เดินทางถึงกองเรือฝ่ายอังกฤษที่ตำบลเลตปันซิน (Letpanzin) ผู้แทนฝ่ายพม่าทั้งสองนายถูกนำขึ้นเรือโจวัน และเข้าพบเจรจาทันที เวลานานกับนายพลตรีเพรนเดอแกลสต์และนายพันเอกสเลเดน ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นนายทหารที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองของนายพลตรีเพรนเดอแกลสต์⁶⁰ คำตอบของฝ่ายอังกฤษดูหนักแน่นและชัดเจน: สิ่งที่ต้องอังกฤษต้องการก็คือการยอมจำนนอย่างปราศจากเงื่อนไข โดยอังกฤษพร้อมจะประกันความปลอดภัยของพระเจ้าสีป่อเป็นการตอบแทน ขณะเดียวกัน ก็มีเงื่อนไขข้อกำหนดด้วยว่า “ปัญหาข้อขัดแย้งทั้งหลายที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง จะต้องเจรจากันต่อไปบนเงื่อนไขที่รัฐบาล

การรบที่มินหล่า

อังกฤษเป็นผู้กำหนดขึ้น”⁶¹

ด้วยเหตุที่ฝ่ายอังกฤษต้องการคำตอบจากพม่าก่อนสนธิสัญญาของเช้าวันที่ 27 พฤศจิกายน จอมขอมอัครวิญญู และเวรต์มาสุตพุนดอก จึงได้เร่งรีบเดินทางตลอดคืนนั้นเพื่อให้ถึงอังวะยามรุ่งสาง ในขณะที่หนังสือตอบของนายพลเพรนเดอ-แกสต์ฉบับนี้ถูกส่งต่อไปยังมณฑลเสลยโดยพยานาสนานั้น จอมขอมอัครวิญญู ก็ได้โทรเลขไปยังมณฑลเสลยเสนอแนะให้ยอมแพ้เพื่อเป็นการปูทางไปสู่การเจรจาต่อไป⁶²

เสนาบดีสภาเห็นชอบกับการยอมแพ้ และดังนั้นจึงมีคำสั่งทางโทรเลขไปยังป้อมที่อังวะและสะกายจ์ ความเป็น:

ถ้าเรือฝ่ายอังกฤษแล่นขึ้นมา ห้ามยิงเรือเหล่านี้โดยเด็ดขาด ให้ควบคุมดูแลทหารฝ่ายเราให้อยู่ในความสงบ แจกจ่ายคำสั่งนี้ให้รู้โดยทั่วกัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับข้อเรียกร้องทั้งหมดของแม่ทัพฝ่ายอังกฤษโดยปราศจากเงื่อนไขแล้ว⁶³

ประมาณ 10 นาฬิกาของเช้าวันนั้น จอมขอมอัครวิญญู และเวรต์มาสุตพุนดอก ก็ได้พบกับกองกำลังส่วนหน้าของกองทัพอังกฤษ พร้อมด้วยสำเนาคำสั่งทางโทรเลขฉบับนั้นในมือ

กองทหารอังกฤษขึ้นบกที่มณฑลเสลยในวันรุ่งขึ้น และพิธีการยอมจำนนอย่างเป็นทางการก็ได้ถูกกำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 29 พฤศจิกายน หลังจากที่พิธีการผ่านพ้นไปแล้ว ในเวลา 6 โมงครึ่งของเย็นวันนั้น ขณะที่ความมืดเริ่มโรยตัวเหนือบริเวณพระบรมมหาราชวังและพระมหารนคร อันเคยเป็นประจักษ์จรรวาลของพระองค์ พระเจ้าสีป่อและพระนางสุยลัตก็ได้เสด็จขึ้นประทับเรือพระที่นั่งทุเรียห์ เพื่อลี้ภัยยังนอกประเทศและใช้ชีวิตบั้นปลายที่เหลืออย่างคนอับวาสนา⁶⁴

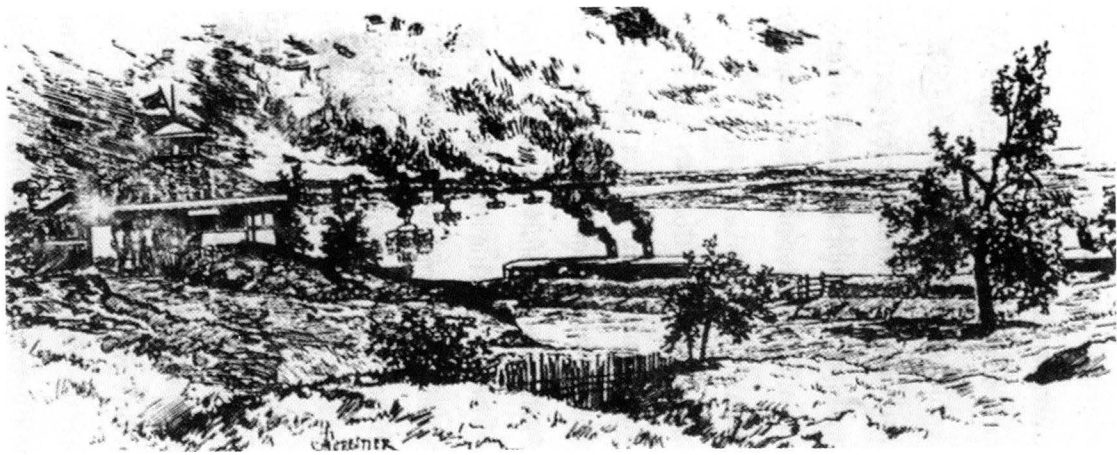
ในขณะที่ภาระหน้าที่ของฝ่ายทหารสิ้นสุดลง และพระเจ้าสีป่อเองก็ทรงถูกลดออกจากบัลลังก์ไปแล้วนั้น บรรดานักการเมืองผู้รับผิดชอบหาข้อยุติทางการเมืองกลับไม่สามารถบรรลุข้อตกลงได้

การโจมตีป้อมปืนหน้าของกรมทหารราบเบาเบงกอลที่ 2 และ 11

ความชะงักงันดังกล่าวเป็นผลมาจากความวุ่นวายทางการเมืองของอังกฤษ ในขณะนั้นเป็นสำคัญ รัฐบาลอังกฤษที่ตัดสินใจทำสงครามกับพม่าเป็นรัฐบาลเสียงข้างน้อยจากพรรคอนุรักษนิยมภายใต้การนำของลอร์ดซอลส์เบอรี (Lord Salisbury) ที่เข้าบริหารประเทศเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ.1885 โดยได้รับความยินยอมจากพรรคเสรีนิยมฝ่ายค้านของแกลดสตัน (Gladstone) ให้จัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะถึงการเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งมีขึ้นในวันที่ 23 พฤศจิกายน อันเป็นวันที่กองกำลังสนามของอังกฤษในพม่า (Burma Field Force) รุกถึงมยิณจัน การเลือกตั้งทั่วไปครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ในด้านหนึ่ง โดยผลของพระราชบัญญัติปฏิรูปการเมืองการปกครอง ค.ศ.1884 (Reform Act of 1884) ได้มีการขยายคุณสมบัติผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กว้างขวางขึ้น และกำหนดเขตเลือกตั้งแบบแบ่งเขตที่แต่ละเขตเลือกตั้งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เขตละหนึ่งคน ในขณะที่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ปรากฏความพยายามของพาร์เนลล์ (Parnell) ผู้นำทางการเมืองชาวไอริชในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อบรรลุเป้าหมายที่จะให้ไอร์แลนด์ได้รับสิทธิในการปกครองตนเอง (Home Rule) จากอังกฤษ ด้วยการหาคะแนนเสียงจากชาวไอริชให้แก่พรรคอนุรักษนิยม อย่างไรก็ดี ผลการเลือกตั้งที่ปรากฏออกมาในตอนต้นเดือนธันวาคมชี้ให้เห็นว่า พรรคเสรีนิยมได้รับเลือกตั้งเข้ามามากกว่าพรรคอนุรักษนิยมถึง 86 เสียง พาร์เนลล์และกลุ่มสมาชิกสภาจากไอร์แลนด์ที่มีอยู่จำนวน 86 เสียงจึงกลายเป็นกลุ่มคะแนนเสียงที่เป็นตัวตัดสิน ปัญหาสิทธิในการปกครองตนเองของไอร์แลนด์จึงได้ครอบงำการเมืองของอังกฤษตลอดฤดูหนาวของค.ศ.1885 ที่ต่อกับ ค.ศ.1886 ความแตกแยกระหว่างพาร์เนลล์และพรรคอนุรักษนิยมในเวลาต่อมา ทำให้รัฐบาลของลอร์ดซอลส์เบอรีต้องล้มคว่ำลง และปล่อยให้แกลดสตันจัดตั้งรัฐบาลพรรคเสรีนิยมขึ้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886⁶⁵

ในพม่าเองนั้น ฝ่ายอังกฤษก็ต้องเผชิญกับทางเลือกในการปฏิบัติที่มีอยู่ 2 ทาง กล่าวคือ สถาปนาพม่าเป็นรัฐในอารักขา หรือผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษ⁶⁶ หนังสือคำขาดฉบับวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ.1885 ระบุเพียงว่า

แนวป้องกันของฝ่ายพม่าที่มยิ่นจัน (Myingyan)

อังกฤษจะเข้าควบคุมพม่าในฐานะรัฐในอารักขา จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า ถ้าหาก
 ราชสำนักพม่ายอมจำนนต่อข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษอย่างไม่มีเงื่อนไขแล้ว
 รูปแบบทางการเมืองที่จะถูกกำหนดขึ้นตั้งแต่ตอนนั้นก็อาจจะเป็นรัฐในอารักขา
 ที่พระเจ้าสีป่อยังคงทรงดำรงสถานะพระมหากษัตริย์อยู่ต่อไป แต่ทว่า หลังจากที่
 อังกฤษต้องทำสงคราม ซึ่งงบรายจ่ายในสงครามนั้นประมาณว่าสูงถึงสามแสน
 ปอนด์⁶⁷ และพระเจ้าสีป่อก็ทรงถูกบังคับให้สละราชบัลลังก์ไปแล้ว ฝ่ายอังกฤษ
 จึงมองว่าการผนวกพม่าเป็นอาณานิคมเท่านั้น ที่จะป็นหนทางเดียวในการสกัดกั้น
 อิทธิพลของฝรั่งเศสอย่างได้ผล จริงอยู่ที่ว่า ในกลุ่มข้าราชการชาวอังกฤษในพม่า
 ตอนล่างนั้น มีบ้างบางคนที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่จะผนวกพม่าเข้าเป็นอาณานิคม
 เป็นต้นว่า เทอร์เกลล์ ไวท์ (Thirkell White) อาร์ แฟร์ (R. Phayre)
 สาธุคุณเจ เอ คอลเบค (Rev. J.A. Colbeck) และที่สำคัญที่สุดคือ ชาร์ลส์
 เบอรัลนาร์ด ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำพม่าตอนล่าง นายเบอรัลนาร์ดมีความเห็นว่า
 พม่าตอนบนนั้นขาดแคลนแรงงานราคาถูกที่จำเป็นสำหรับงานก่อสร้างสาธารณะ
 ส่วนที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกก็มีจำกัด อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องเผชิญ
 กับภาวะการขาดแคลนข้าวเรื้อรัง ยิ่งไปกว่านั้น ยังเห็นว่าความจำเป็นที่จะต้อง
 มีกองกำลังทางทหารตั้งอยู่ที่นั่น และรวมทั้งการจัดตั้งการบริหารที่เป็นของอังกฤษขึ้น
 จะทำให้งบประมาณด้านรายจ่ายสูงกว่าประมาณการด้านรายรับที่พึงคาดหวังได้⁶⁸

อย่างไรก็ดี แม้จะมีความเห็นอย่างของนายเบอรัลนาร์ด แต่การที่จะรักษา
 สถาบันพระมหากษัตริย์ของพม่าไว้ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องทำได้ง่าย ๆ ทั้งนี้รวมไปถึงปัญหา
 ที่ว่าเจ้านายพระองค์ไหนที่เหมาะสมที่สุดและสมควรได้สืบราชสมบัติเป็นกษัตริย์
 องค์ต่อไป บรรดาเจ้าฟ้าที่อังกฤษให้ความคุ้มครอง และได้อนุญาตให้เสด็จประทับ
 อยู่ที่กัลกัตตา อย่างเช่นเจ้าฟ้ามยินกุน เจ้าฟ้านยองจัน และเจ้าฟ้านยองออก
 (Nyaungok Prince) นั้น ก็ล้วนปราศจากคุณสมบัติที่น่าพึงพอใจในสายตาของ
 อังกฤษ บางองค์พยายามหลบเลี่ยงออกจากอิทธิพลของอังกฤษด้วยการติดต่อกับ
 ฝ่ายฝรั่งเศส เป็นต้นว่า เจ้าฟ้ามยินกุน บ้างก็พยายามกระทำการที่ไว้วางใจญาณ
 อย่างเช่นเจ้าฟ้านยองออก ที่นำกำลังสมัครพรรคพวกเข้าโจมตีบริเวณเมเด(Myede)

ใกล้ชายเขตแดนต่อกับอินเดียเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1880 ด้วยเหตุดังนั้น ฝ่ายอังกฤษจึงมีความเห็นว่า “[ความพยายามที่จะสถาปนา] กษัตริย์หุ่นขึ้นมานั้นเป็นเรื่องผันผวนยาก ก่อความยุ่งยากและควบคุมไม่ได้”⁶⁹

ในขณะที่มีการพิจารณาอนาคตทางการเมืองของพม่าอยู่นั้น ก็มีการจัดการบริหารชั่วคราวขึ้น โดยให้เสนาบดีสภาเดิมทำหน้าที่ทางการเมืองบริหารต่อไปก่อน โดยมีนายพันเอกสเลเดนเป็นประธาน ต่อมาในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ.1885 นายเบอร์นาร์ด ข้าหลวงใหญ่ก็ได้เดินทางมาถึงมณฑล และคณะผู้บริหารฝ่ายพลเรือนที่นายเบอร์นาร์ดเป็นหัวหน้าเข้ารับหน้าที่แทนคณะผู้บริหารฝ่ายทหาร ภายใต้ นายพลเพรเดอร์แกสต์ ความยุ่งยากทางการเมืองภายหลังจากนั้น มีเพียงกรณีการจับดาวยังคามินจี เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม ค.ศ.1885 ด้วยข้อหาสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อการจลาจลในเขตชนบท และถูกส่งตัวไปควบคุมไว้ที่ คัตแตก (Cuttack)⁷⁰

แม้ว่าสถานะของรัฐบาลยังดูอ่อนแอ แต่ลอร์ดแรนดอล์ฟ เซอร์ซิล ที่ยังหนุ่มและเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ก็ได้เริ่มต้นดำเนินการกำหนดอนาคตทางการเมืองของพม่า ในขณะที่ปัญหาเรื่องรูปแบบการบริหารที่แน่นอนจะต้องรอการพิจารณาต่อไปนั้น ลอร์ดแรนดอล์ฟได้จัดการกับปัญหาเร่งด่วนด้วยการตัดสินใจผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ ดังนั้น ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1886 อนุราชแห่งอินเดีย จึงออกคำแถลงการณ์ ความว่า:

ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระจักรพรรดินีนาด ขอประกาศให้เป็นที่ทราบทั่วกันว่า ดินแดนที่พระเจ้าสีป่อปกครองอยู่เดิมนั้น บัดนี้ ไม่ได้อยู่ใต้การปกครองของพระองค์อีกต่อไปแล้ว แต่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนในอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดินีนาด และตราบเท่าที่สมเด็จพระจักรพรรดินีนาดยังทรงพอพระทัยอยู่ ดินแดนแห่งนี้จะอยู่ภายใต้การบริหารและการปกครองของข้าราชการที่อนุราชและข้าหลวงใหญ่เป็นผู้แต่งตั้งต่อไป⁷¹

ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 เมื่อรัฐบาลพรรคเสรีนิยมเข้าเริ่มทำหน้าที่การบริหารในประเทศอังกฤษนั้น เป็นที่หวังกันว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับพม่า โดยจะไม่ผนวกเข้าเป็นอาณานิคมอย่างที่ได้ประกาศไปแล้ว หากแต่ปกครองพม่าในฐานะรัฐในอารักขา⁷² ในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ลอร์ดดัลโฟวรีนและคุณหญิง พร้อมด้วยเสนาบดีต่างประเทศ มหาดไทย และกลาโหมของรัฐบาลอินเดีย เดินทางมาถึงมณฑลยะลีย์เพื่อศึกษาสถานการณ์ก่อนที่จะทำการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในปัญหาที่เกี่ยวกับชะตากรรมของพม่า⁷³ การตัดสินใจครั้งนี้ปรากฏอยู่ในบันทึกทางราชการของลอร์ดดัลโฟวรีน ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ที่เขียนขึ้นระหว่างยังอยู่ที่มณฑลยะลีย์ ในบันทึกข้อความฉบับนี้ เขาได้เสนอแนะว่า:

ข้าพเจ้าเห็นด้วยว่าการผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ และทำการปกครองดินแดนแห่งนี้โดยตรงโดยข้าราชการอังกฤษ เป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะประกันความสงบสุขและความรุ่งเรืองของบริเวณพม่าตอนบน รวมทั้งผลประโยชน์ของจักรวรรดิและผลประโยชน์ทางธุรกิจของเรา⁷⁴

ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พม่าจึงถูกผนวกเข้าอยู่ในอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ และในวันที่ 1 มีนาคม ก็มีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของอาณานิคมแห่งนี้⁷⁵ ต่อมา ในวันที่ 3 มีนาคม นายเบอร์นาร์ดได้ออกคำแถลง ที่มีข้อความตอนหนึ่งว่า:

โดยคำสั่งของอุปราชและข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ขอประกาศให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า บัดนี้ อาณาบริเวณพม่าตอนบนถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนในอธิปไตยในสมเด็จพระจักรพรรดินีนาถอย่างเป็นทางการแล้ว และนับบัดนี้ไป จะอยู่ใต้การปกครองโดยตรงของข้าราชการอังกฤษ จะไม่มีเจ้าฟ้าพม่าพระองค์ใดได้ปกครองพม่าอีก

พระเจ้าสีป่อ (Thibaw) และพระนางสุภยาลัต (Supayalat) ขณะเสด็จขึ้นเรือพระที่นั่งทุเรย์ห์ (Thooreah) เมื่อทรงถูกเนรเทศออกจากพม่า

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ (แห่งอังกฤษ) ผู้ทรงเป็นสมเด็จพระจักร
 พรดินนาถแห่งอินเดีย ทรงเป็นองค์อธิปัตย์ตลอดทั่วทั้งแผ่นดิน
 และบัดนี้ ประชาชนผู้ทั้งหลายในพม่าได้กลายมาเป็นพลเมืองของ
 พระองค์⁷⁶

บทที่ 2

การต่อต้านในบริเวณพม่าตอนบน

ส่วนหนึ่งของคำสั่งที่ทบวงการต่างประเทศของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย มีไปถึงนายพลตรีเฟรนเดอร์เกสต์ ผู้บัญชาการกองกำลังสนามประจำพม่า มีความว่า:

เป้าหมายเฉพาะหน้าของปฏิบัติการครั้งนี้คือการยึดมณฑลเศเลย์ และการโค่นบัลลังก์พระเจ้าสีป่อ สิ่งที่ยังปรารถนาที่สุดก็คือการบรรลุเป้าหมายเหล่านี้ด้วยการแสดงแสนยานุภาพ มากกว่าที่จะใช้แสนยานุภาพ!

ขณะที่นายพลเฟรนเดอร์เกสต์ รับการยอมจำนนอย่างเป็นทางการจากพระเจ้าสีป่อในตอนบ่ายของวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 นั้น เขามีเหตุผลเพียงพอที่จะแสดงความยินดีต่อตัวเอง เพราะสามารถปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายตามคำสั่งได้อย่างครบถ้วนกระบวนความ กองกำลังสนามประจำพม่าสามารถรุกคืบหน้าขึ้นไปตามลำน้ำอิรวดีอย่างสะดวกราบรื่น เกือบจะเป็นเสมือนการพากองทหารเดินสนาม ปฏิบัติการทางการรบจริงๆ มีอยู่ที่มีนห่าแห่งเดียวเท่านั้น ซึ่งทำให้ต้องสูญเสียชีวิตทหารไป 4 นายและบาดเจ็บอีก 27 นาย ด้วยเหตุดังนั้น รายงานที่มีถึงลอร์ดคัพเฟอร์ิน ลงวันที่ 4 ธันวาคม หรือ 5 วันต่อมานั้น จึงแผ่ความภูมิใจอยู่ด้วย:

ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งของ ฯพณฯ อย่างเคร่งครัด ที่ให้ใช้วิธีบุกเข้าโจมตีอย่างรวดเร็วและรุนแรง ทำให้บรรลุผลอย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้ อีกทั้งยังมีความสูญเสียเพียงเล็กน้อยทั้งในส่วนของกองทัพในสมเด็จพระจักรพรรดินีนาถและของพระเจ้าสีป่อ ข้าพเจ้าได้พิสูจน์ให้ฝ่าย

ข้าศึกเห็นด้วยการใช้ปืนใหญ่ระดมยิงจากระยะไกลแล้วว่า การดันทุรัง
สู้ต่อไปรังแต่จะไร้ประโยชน์ ข้าศึกจึงล่าถอยด้วยความกลัวมากกว่า
เพราะการสูญเสียบาดเจ็บล้มตาย²

แต่ในขณะที่นายพลเพรเดอร์แกสต์เขียนรายงานฉบับนี้อยู่ อาณาบริเวณ
รอบ ๆ กลับกำลังตื่นตัวจากความเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านแห่งชาติที่
แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

เงื่อนไขประการหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังการลุกฮือขึ้นต่อต้านด้วยกำลังอาวุธใน
บริเวณพม่าตอนบน ทั้ง ๆ ที่เพิ่งถูกอังกฤษยึดครองได้ มีระบุอยู่ในรายงานของ
นายพลเพรเดอร์แกสต์ฉบับนั่นเอง ก่อนหน้านั้น มีการระดมกำลังพลในพม่า
เข้ากองทัพบเพื่เตรียมรบในสงคราม ซึ่งแบ่งออกเป็นกำลังพลสำหรับแนวป้องกัน
ออกมยิตสิน จำนวนระหว่าง 7,400 ถึง 9,200 นาย กำลังพลสำหรับแนวป้องกัน
ดองอู 3,370 นาย กำลังพลสำหรับแนวป้องกันดองวินจี 2,376 นาย และอีก
รวม 7,881 นาย สำหรับประจำป้อมธัษเฏตัน (Thabyedan) สะกายร์และอังวะ
นอกจากนี้ ยังมีกองทหารประจำพระบรมมหาราชวังอีกจำนวน 3,000 นาย³
รวมกำลังพลในกองทัพบประมาณ 24,000 ถึง 25,800 นาย ในบรรดาทหารเหล่านี้
มีเพียงส่วนหนึ่งในสังกัดแนวป้องกันออกมยิตสินเท่านั้น ที่มีโอกาสเข้าสู่สมรภูมิ
ต่อสู้กับกำลังทหารฝ่ายอังกฤษ

เนื่องเพราะกองกำลังฝ่ายอังกฤษสามารถรุกคืบหน้าขึ้นไปตามลำน้ำสาละวิน
อย่างรวดเร็ว และเพราะอังกฤษมีนโยบายที่จะแสดงแสนยานุภาพมากกว่าที่จะใช้
แสนยานุภาพนั้น ๆ กองทัพพม่าที่ระดมขึ้นมาจึงหาได้ถูกทำลายลงไปในสมรภูมิไม่
แต่ดำรงสภาพของกองทัพอย่างสมบูรณ์พร้อมรบเมื่อฝ่ายพม่ายอมจำนน การ
สูญเสียจากการสู้รบในกองทัพบพม่าก็เหมือน ๆ กันกับฝ่ายอังกฤษ กล่าวคือ มีอยู่
น้อยมาก เป็นต้นว่า การรบที่มินหล่า แม้ว่าเข้าไปอย่างดุเดือดรุนแรง แต่จำนวน
ทหารที่เสียชีวิตมีเพียง 170 นาย และบาดเจ็บอีก 40 นายเท่านั้น กล่าวอีก
นัยหนึ่งก็คือ จำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตมีเพียงร้อยละ 10 ของทหารทั้งหมด

ยิ่งไปกว่านั้น กองทัพพม่ายังเป็นกองทัพของทหารอาสาสมัคร ไม่ใช่ กองทัพของทหารเกณฑ์ ก่อนหน้านั้น เสนาบดีสภาเคยออกประกาศลงวันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 ส่งไปยังขุนนางฝ่ายต่างๆ และรวมทั้งราษฎร ให้เตรียมพร้อมสำหรับการเข้าสู่สงคราม คำประกาศฉบับนี้ระบุว่า:

กองทัพในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะส่งเข้าต่อสู้ราชศัตรูนี้ ไม่ใช่ด้วยการกะเกณฑ์บังคับไพร่พลเมืองมารวมขึ้นเป็นทัพหลวง เหมือนอย่างแต่ก่อน แต่จะเป็นกองทัพหลวงที่รวมเอากรมทหารต่างๆ ที่มีอยู่แล้วที่มณฑลทะเลย์เข้าต่อสู้รบด้วยทำลาย และยึดครองดินแดนข้าศึก จึงห้ามเจ้าพนักงานท้องถิ่นบังคับจับกุมกะเกณฑ์ผู้คนพลเมืองที่ไม่สมยอมสมัครใจเข้าในกองทัพเป็นอันขาด... ใครผู้ใดที่เต็มใจสมัครเข้าร่วมในกองทัพและพร้อมเข้าทำการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างองอาจหาญกล้า จะได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการในตำแหน่งที่เหมาะสมต่อไป ให้เจ้าพนักงานผู้จงรักภักดีสอบถามไพร่ฟ้าพลเมืองว่ามีผู้ใดสมัครใจอาสาเข้าร่วมในกองทัพแล้วให้รวบรวมรายชื่ออาสาสมัครเสนอไปที่หัวเมืองที่สังกัดต่อไป⁴

ทหารเหล่านี้จึงเป็นทหารที่มีจิตใจเข้มแข็งฮึกเหิม พร้อมทำการรบ แต่ยกเว้นทหารจำนวน 2,200 นายที่ร่วมการต่อสู้ในการรบที่มินหล่าแล้ว ทหารที่เหลือล้วนแล้วแต่ยังไม่เคยลิ้มรสความพ่ายแพ้ในสมรภูมิมาก่อน

ไม่เพียงแต่มีทหารจำนวนมากที่พร้อมจะรบ แต่ต้องผิดหวังที่ไม่ได้รับสมใจอยากเพราะสงครามยุติลงอย่างรวดเร็วเกินคาดหมายเท่านั้น มีทหารอีกมากที่ยังคงถือครองอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่สามารถใช้ในการสู้รบได้อีก หลังจากทีเสนาบดีสภาออกคำสั่งให้ยอมแพ้ต่อฝ่ายอังกฤษในวันที่ 27 พฤศจิกายน อังกฤษก็เข้าปลดอาวุธกองทหารพม่าในอังวะ สะกายย์ ถัษยตัน และมณฑลทะเลย์ในวันที่ 27 และ 28

พฤศจิกายน ต่อมา ในวันที่ 3 ธันวาคม เสนาบดีสภาก็สนองตอบข้อเรียกร้องฝ่ายอังกฤษ โดยมีคำสั่งให้กองทหารพม่าทั้งหมดที่ตั้งอยู่ทางใต้ของเมืองมณฑะเลย์ ส่งมอบอาวุธประจำกายที่เมืองมินหล่า พุกาม มยินจัน และนินจัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้อำนาจของกองทหารที่ตั้งอยู่ในมณฑะเลย์และบริเวณใกล้เคียง ไม่มีทางเลือก นอกจากต้องยอมจำนนและให้ปลดอาวุธ เพราะทหารข้าศึกเข้ามาถึงที่ตั้งแล้วนั้น สถานการณ์กลับแตกต่างกันไปในกรณีของกองทหารที่ตั้งอยู่รอบนอกห่างไกลออกไป สำหรับกองทหารกลุ่มหลังนี้ การปลดอาวุธเป็นเรื่องของความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ ยิ่งไปกว่านั้น ในขณะที่นายสั่งของเสนาบดีสภาฉบับลงวันที่ 27 พฤศจิกายน ออกมาในขณะที่พระเจ้าสีป่อยังทรงดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ แต่นายสั่งฉบับวันที่ 3 ธันวาคมนั้น ออกมาภายหลังจากที่พระเจ้าสีป่อหมดอำนาจไปแล้ว ดังนั้นสำหรับพวกที่มองหาข้ออ้างที่จะไม่ต้องปฏิบัติตาม นายสั่งเสนาบดีสภาฉบับหลัง จึงไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย เพราะไม่ได้ออกโดยพระบรมราชโองการ จึงปรากฏว่ากองทหารในสังกัดแนวป้องกันออกมียศสิบสอง และตองควินจีจำนวนมากยังคงถือครองอาวุธที่ได้รับมาจากคลังแสงหลวง

การเสียเมืองมณฑะเลย์ยังทำให้เกิดสถานการณ์ทางทหารที่เฝ้าต่อพวกที่ยังพร้อมและต้องการต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษต่อไป ในด้านหนึ่ง มณฑะเลย์มีจุดอ่อนในแง่ชัยภูมิต่อการรุกของฝ่ายอังกฤษที่ขึ้นมาตามลำน้ำอิรวดี อีกทั้งการที่มณฑะเลย์มีสถานะเป็น “ราชธานี” ทำให้ฝ่ายพม่าไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากการมุ่งป้องกันรักษามณฑะเลย์เอาไว้ ทำให้ในการรบที่เพ็งยุดไปนั้น ฝ่ายอังกฤษเป็นฝ่ายได้เปรียบในทางยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายพม่าเป็นแผนการรบที่ดีที่สุดเท่าที่คิดขึ้นได้ภายใต้สถานการณ์เช่นนั้น แต่ความล้มเหลวของคามอดโดในการสร้างเครื่องกีดขวางลำน้ำอิรวดีทำให้ฝ่ายพม่าสูญเสียโอกาสเสริมกำลังป้องกันทางเหนือขึ้นไป กระนั้นก็ดี อย่างที่เห็นได้จากการรบสั้นๆ ที่ตามมา การที่ฝ่ายพม่ามุ่งไปที่ยุทธวิธีการตั้งรับด้วยแนวที่มั่นคงตามป้อมต่างๆริมลำน้ำอิรวดี ทำให้ฝ่ายอังกฤษสามารถใช้กำลังทหารที่มีจำนวนมากกว่าและเทคโนโลยีทางทหารที่สูงกว่ามาเป็นประโยชน์ในการรบของฝ่ายตนได้ การสัประยุทธ์ที่มินหล่าเป็นเรื่องของการรบ

ที่อาศัยการจัดกำลังเคลื่อนพลอย่างเป็นระเบียบแบบแผน การระดมยิงถล่มอย่างหนักหน่วง ความแม่นยำในการยิง การประสานงานในการรุกรบระหว่างทหารราบและทหารปืนใหญ่ ฯลฯ ทั้งหมดเป็นเรื่องถนัดของกองทหารอังกฤษที่ฝึกซ้อมมาอย่างดีและมีวินัยสูง ฝ่ายพม่านั้น แม้ว่าจะใช้กองทัพขนาดใหญ่ แต่ก็ไม่สนใจพัฒนายุทธวิธีทางทหารสำหรับกองทัพขนาดใหญ่อย่างจริงจังมาก่อน ทั้งจะเน้นไปที่การรบด้วยกองกำลังขนาดเล็ก ที่ความสามารถเฉพาะตัวและความกล้าบ้าบิ่นของทหารแต่ละคนมีบทบาทสำคัญกว่า

ฝ่ายอังกฤษจึงสามารถควบคุมลำน้ำอิรวดีได้ตั้งแต่ตอนต้นๆ ของสงคราม เพราะฝ่ายพม่าไม่มีกองเรือที่เข้มแข็งพอที่จะสะกิดกันต่อต้านเรือปืนฝ่ายอังกฤษ การควบคุมลำน้ำอิรวดีทำให้อังกฤษสามารถเคลื่อนกำลังของตนได้ตลอดลำน้ำ แต่ในบริเวณที่อยู่ห่างไกลจากลำน้ำอิรวดีและในที่ๆ ซึ่งเส้นทางถนนไม่ดีนั้น การเคลื่อนกำลังของฝ่ายอังกฤษเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีทางทหารที่เหนือกว่ามาสร้างความได้เปรียบได้ นายพลจัตวาไวท์ (Brigadier-General White) ผู้บัญชาการกองพลน้อยที่สาม (Third Brigade) กล่าวยอมรับว่า “ข้าพเจ้าเคยบอกเจ้ากรมพลธิการทหารแห่งกองทัพมัทราสว่า จัดอาวุธยุทธภัณฑ์ให้กองทัพเหมือนให้ปลาไปสู้กับสุนัขและความจริงก็เป็นเช่นนั้น”⁵

ในการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธภายหลังจากที่มณฑลเสียเมืองแล้ว ฝ่ายพม่าสามารถกำหนดเลือกภูมิประเทศที่ตนได้เปรียบกว่า ภูมิประเทศเหล่านี้สร้างความลำบากให้แก่ฝ่ายอังกฤษมากน้อยแตกต่างกันไป โดยแบ่งออกได้เป็น 3 แบบใหญ่ๆ ได้ดังนี้:

ภูมิประเทศแบบแรกเป็นแบบที่ราบดินปนทราย พบมากตามบริเวณที่อยู่ระหว่างลำน้ำใหญ่อย่างเช่น อิรวดี ชินดีวิน (Chindwin) และมุ (Mu) ง่ายต่อการเคลื่อนย้ายกำลังสำหรับกองทหารอังกฤษมากที่สุด เว้นแต่ที่ๆ มีการบุกเบิกที่ดินใช้ทำนาแบบนาลุ่มแล้วบริเวณที่เหลือส่วนใหญ่สามารถสัญจรไปมาได้สะดวกตลอดทั้งปี สิ่งเดียวที่ภูมิประเทศแบบนี้เป็นปัญหาอุปสรรคสำหรับกองทหารอังกฤษ เห็นจะเป็นการส่งกำลังบำรุง เพราะน้ำในบริเวณนี้เป็นน้ำกร่อย และเสบียงที่พอหาได้ก็มี

แต่พวกข้าวโพด ข้าวฟ่าง และ น้ำตาลโตนด เท่านั้น

ภูมิภาคแบบที่สอง ซึ่งเป็นแบบที่ฝ่ายพม่าได้เปรียบกว่านั้น เป็นที่ราบลุ่มดินตะกอนมีคูคันคลองระบายน้ำและมีการบุกเบิกที่นาทำการเพาะปลูกอย่างกว้างขวางอย่างที่พบในบริเวณรอบๆ มัณฑะเลย์ และจอกแซ (Kyaukse) ในภูมิภาคแบบนี้ กองทหารอังกฤษเคลื่อนกำลังได้เฉพาะในฤดูแล้ง ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมเท่านั้น ในช่วงเวลาที่เหลือ ถ้าไม่มีการทำนา บริเวณนี้ก็จมอยู่ใต้น้ำที่หลากท่วมไปทั่วบริเวณ ทำให้การเคลื่อนย้ายกำลังของฝ่ายอังกฤษเป็นไปได้อย่างลำบาก ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีทิวไม้และป่าทึบเป็นหย่อมๆ ที่บดบังทัศนวิสัย ทำให้กำลังทหารฝ่ายอังกฤษไม่สามารถติดตามประชิดไล่บดขยี้กำลังฝ่ายพม่าที่หลบหนีได้สะดวก

ภูมิภาคแบบสุดท้ายเป็นแบบที่ฝ่ายพม่าได้เปรียบมากที่สุด นั่นคืออาณาบริเวณเทือกเขาและป่าทึบระหว่างมินบู (Minbu) และระะยะต์เมียว (Thayetmyo) และที่บริเวณเชิงเทือกเขาฉาน อารกัน และฉิ่น ซึ่งเป็นภูมิภาคแบบที่พวกอังกฤษบางครั้งเรียกว่า “เทอไร” (Terai)⁶ หมู่บ้านบริเวณนี้ค่อนข้างเล็กและอยู่ห่างไกลกัน เส้นทางด้านก็แคบคดเคี้ยว ซึ่งฝ่ายพม่าสามารถดัดแปลงใช้เป็นซุ่มดักลอบจู่โจมตีฝ่ายข้าศึกได้อย่างวิเศษ ทั้งยังเป็นที่ๆ เต็มไปด้วยเชื้อไข้มาลาเรีย ภูมิภาคแบบนี้ที่กองทหารอังกฤษกลัว ไม่อยากฝ่าเข้าไป ที่นี่จึงเป็นที่ๆ กองกำลังฝ่ายต่อต้านของพม่าตั้งมั่นได้นานที่สุด

อาณาบริเวณนี้กลายมาเป็นชัยภูมิของการต่อสู้ขั้วไต่อังกฤษ เป็นที่ๆ พวกผู้นำการต่อต้านในท้องถิ่นรู้จักคุ้นเคยดีที่สุด เหมือนกับที่รู้จักหลังฝ่ามือของตัวเองที่เดียว ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษ ซึ่งยังไม่เคยได้สำรวจและทำแผนที่ภูมิภาคของบริเวณนี้ กลับพบว่าเป็นดินแดนลึกลับน่ากลัว นี่เป็นพื้นที่ที่ที่นกรบฝ่ายต่อต้านที่มีเพียงเสื้อผ้าที่สวมใส่อยู่และปืนในมือเท่านั้น ผ่านไปมาได้อย่างสะดวกตายในทางตรงกันข้าม สำหรับทหารอังกฤษที่มีอาวุธยุทธโปกรณ์พร้อมกว่านั้น การเคลื่อนย้ายกำลังในบริเวณนี้ ก็ยังเป็นเรื่องอึดอัด แม้แต่ในช่วงเวลาที่ดีที่สุด นอกจากนั้น ไม่ว่าพวกนกรบฝ่ายต่อต้านจะเดินไปทางไหน ก็จะได้รับความช่วยเหลือ

อย่างเต็มที่จากหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งเป็นสถานที่หลบซ่อนตัว แหล่งสนับสนุนเสบียงอาหารและกำลังพลพรรค และจุดส่งผ่านข่าวสารต่าง ๆ

ยุทธวิธีที่ผู้นำฝ่ายต่อต้านใช้ คือการอาศัยประโยชน์สูงสุดจากข้อได้เปรียบต่าง ๆ ในทางภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม อย่างเช่น รวบรวมพลพรรคเข้าจู่โจม ตีกองทหารอังกฤษอย่างหนักหน่วงรุนแรงและเหี้ยมโหด แล้วผลະหนีหลบซ่อน กระจายอยู่รอบนอกก่อนที่จะฝ่ายอังกฤษตั้งตัวและเรียกกำลังเสริมที่เหนือกว่ามาช่วยได้ทัน นี่เป็นยุทธวิธีการรบแบบกองโจร ประวัติศาสตร์การต่อต้านขับไล่อังกฤษจึงเป็นเรื่องราวการปะทะต่อสู้ย่อย ๆ นับครั้งไม่ถ้วนที่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ มากกว่าเรื่องการกรีธาทัพขนาดใหญ่เข้ารบพุ่งปะทะกันอย่างแตกหักเพียงครั้งเดียว จนอาจถูกจดจารไว้เป็นตำนานเล่าขาน

ความถึงพร้อมด้วยกำลังคนและอาวุธเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การลุกฮือขึ้นทำสงครามต่อต้านฝ่ายอังกฤษ แต่ที่สำคัญกว่าก็คือแรงจูงใจผลักดันที่นำไปสู่การต่อต้าน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าแรงบันดาลใจให้เกิดการต่อต้านนี้มาจากไหน? อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้คนเหล่านี้ต่อสู้ ทั้ง ๆ ที่สงครามก็ดูเหมือนจะยุติไปแล้ว?

เหตุผลประการหนึ่งคือการที่พระเจ้าสีป่อถูกถอดออกจากราชบัลลังก์เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 ทำให้ราชบัลลังก์ว่างลงปราศจากผู้สืบราชสมบัติ การว่างราชบัลลังก์นี้กลายเป็นสถานะถาวรเมื่อสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกยกเลิกไปโดยปริยายภายหลังจากที่มีการผนวกพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินเดียของอังกฤษเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886

ความรู้สึกของชาวพม่าส่วนใหญ่ในขณะนั้น ถูกบันทึกไว้โดยนายพลจัตวาไวท์ ในจดหมายส่วนตัวฉบับหนึ่ง ลงวันที่ 10 มกราคม ค.ศ.1886 ว่า:

เป็นเรื่องไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง ถ้าเราจะคิดว่าคนพวกนี้ต้องการให้เราปกครองบ้านเมืองของเขาอย่างอาณานิคม ยิ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสเห็น และได้ยินได้ฟังมากขึ้น ก็ยิ่งเห็นด้วยว่าโดยแท้ที่จริงแล้ว พวกเขามีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์อลองพญาตามแบบอย่างจารีตประเพณี

ของเขายังยิ่ง เสวตฉัตรขององค์พระมหากษัตริย์ เมื่อปักลง ณ ที่ใด
ย่อมโน้มนำข้าราชการให้เข้ามาสวามิภักดิ์⁷

ในคติความคิดทางการเมืองแบบจารีตของพม่า ซึ่งมีพื้นฐานสาระที่มาจาก
อินเดีย นั่น สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระเบียบทาง
การเมือง มัคเวมินจี ผู้เคยรับราชการในพระองค์พระเจ้าสีป่อในตอนต้นรัชกาลอยู่
ช่วงระยะสั้น ๆ ช่วงหนึ่ง และมีชื่อเสียงในฐานะที่มีความเห็นที่ก้าวหน้าเกี่ยวกับ
สถาบันพระมหากษัตริย์ เคยกล่าวถึงประเด็นสำคัญนี้ไว้ในงานนิพนธ์ชื่อ ราชธรรม
สังคหะจัน (Rajadhammasangaha Kyan) ที่รจนาขึ้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน
ค.ศ.1878 ทูลเกล้าถวายพระเจ้าสีป่อ⁸ โดยอ้างอิงความมาจาก กามันทกียะนิตินสาร
(Kamandakiya Niti Sara) และอธิบายเพิ่มเติม ดังความว่า:

อันใดที่ประกอบไปด้วยองค์เจ็ด กล่าวคือ พระเจ้าแผ่นดินที่ทำการ
ปกครอง 1 เสนาบดีอำมาตย์ 1 หัวเมือง 1 ค่ายคูหอรบ 1 พระคลัง
มหาสมบัติและฉางหลวงที่บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคารและธัญญาหาร 1
นักรบขุนทหาร 1 และมวลหมู่พระราชผู้ทรงเป็นพันธมิตรที่พร้อม
ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามคับขัน 1 อันใดนั้นแลเรียกว่ารัฐ
(อันใดที่ประกอบไปด้วยองค์ 7 นี้ ในภาษาพม่าเรียกว่า นายนังกัน
(nainnggan) และในภาษามคธว่า รัชชะ (rajja) ถ้ารัฐใดขาดองค์
ประกอบอันหนึ่งอันใดไป รัฐนั้นก็จะขาดความมั่นคง ประดุจดังชาย
ผู้ไร้มือไร้เท้า)⁹

ความจำเป็นที่ต้องมีสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏอยู่ในความคิดทาง
การเมืองของพม่านั้น มีคำอธิบายอยู่ในต้นเค้ากำเนิดของสถาบันพระมหากษัตริย์เอง
มหายาชะวินจี (Mahayazawingyi) ของอุกาละ (U Kala) ซึ่งเป็นพงสาวดาร
พม่าฉบับแรกๆ เล่าถึงเหตุการณ์ที่เป็นต้นเค้ากำเนิดของสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้

ดังนี้:

แต่นั้นมา โจรผู้ร้าย การทะเลาะวิวาทว่าวามินทา การโกหกหลอกลวง และการลงโทษ ก็เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ดังนั้น คนทั้งหลายในตอนเริ่มยุคภัทรกัปจึงประชุมและตกลงกันว่า:

สันดานถ่อยสฤลเป็นที่ปรากฏชัด เราต้องเลือกใครคนหนึ่งถึงพร้อมด้วยบุคลิกลักษณะของมหาบุรุษ หนักแน่นมั่นคง และทรงภูมิความรู้มาเป็นกษัตริย์เพื่อดูว่ากล่าวตักเตือนคนที่สมควรดูดำ ลงโทษคนที่สมควรลงโทษ และเราต้องแบ่งข้าวที่เราเก็บเกี่ยวได้หนึ่งในสิบส่วนให้แก่เขาที่เราเลือกขึ้นมาเป็นกษัตริย์

เมื่อเริ่มต้นของยุคภัทรกัป มีบุรุษหนึ่งถึงพร้อมด้วยหมายคำหาและบุคลิกลักษณะแห่งพระโพธิสัตว์ ทรงไว้ซึ่งอำนาจ เกียรติยศและคุณความรู้ ถึงพร้อมด้วยพละกำลังที่สามารถลงโทษและสนับสนุนปูนบำเหน็จ หลังจากที่ได้เข้าหาและอ้อนวอนร้องขอแล้ว บุรุษนั้นก็ได้รับการสถาปนาด้วยการอภิเษกสามประการ

บุรุษนี้จึงมีนามอันเป็นที่เรียกขานกันอยู่ 3 นาม คือ มหาสมมต เพราะคนทั้งหลายได้ปรึกษาหารือเลือกบุรุษนี้เป็นกษัตริย์ ชัดดียะ เพราะบุรุษนี้ปกครองดูแลเขตแขวงนาข้าว และ ราชา เพราะบุรุษนี้สร้างความพึงพอใจแก่คนทั้งหลายด้วยธรรมะ¹⁰

สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีอยู่เพื่อสั่งสอนลงโทษผู้คนที่ต้องสั่งสอน และปูนบำเหน็จรางวัลแก่ผู้ที่สมควรได้รับ และด้วยเหตุนี้เองที่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยถูกสถาปนาขึ้นมาในสังคม

กษัตริย์ในราชวงศ์อลองพญา อังการสืบสายเชื้อวงศ์มาจากมหาสมมต โดยพระเจ้าสีปอนับเป็นเชื้อสายชั้นที่ 334,571¹¹ และทรงไว้ซึ่งอุดมคติตามแบบ องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพิทักษ์สันติสุขของทวยราษฎร์ที่มหาสมมติทรงกำหนดไว้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระเจ้ามินดงเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ.1857 มีการอ่านคำกราบบังคมทูลระหว่างถวายน้ำมหาอภิเษกเหนือพระเศียร ดังมีความต่อไปนี้:

(โดยเจ้านายฝ่ายในแปดพระองค์) ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี ทรงคุณธรรม ดุจพระมหากษัตริย์ทั้งหลายตั้งแต่องค์พระมหาสมมตเมื่อสมัยเริ่มภัทรกัปนี้เป็นต้นมา ขออย่าได้ทรงปฏิบัติต่อพสกนิกรของพระองค์อย่างโหดร้ายรุนแรง ขอได้ทรงโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่ทวยราษฎร์ผู้สมควรได้รับ ขอได้ทรงโปรดพระราชทานความรักความเมตตาแก่เขาทุกผู้ประดุจเขาเหล่านั้นเป็นพระโอรสธิดาของพระองค์เอง ขอได้ทรงโปรดรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์พูนสุขของทุกผู้ และถือเสมือนชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นเป็นชีวิตของพระองค์เอง...

(โดยพราหมณ์ทั้งแปด): ขอได้โปรดบำรุงพระศาสนาและศาสนจักร ให้รุ่งโรจน์ทอแสงประกาย ขอได้โปรดประทานความรักความเมตตา ต่อเราในยศัตว์ทุกผู้ประดุจเขาเหล่านั้นเป็นพระโอรสธิดาของพระองค์ และถือเอาความสมบูรณ์พูนสุขและชีวิตของเขาเหล่านั้นเหมือนเป็นของพระองค์เอง

(โดยพ่อค่านายวานิชและคหบดีทั้งแปด): ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอได้ทรงโปรดเอาพระทัยใส่ดูแลพสกนิกรทุกผู้ดุจดังเขาเหล่านั้นเป็นพระองค์เอง ขอได้ทรงโปรดพิทักษ์ไว้ซึ่งความสมบูรณ์พูนสุขของเขาเหล่านั้นดุจดังความสมบูรณ์พูนสุขของพระองค์เอง¹²

การสงครามที่ทำกับอังกฤษในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 ไม่ได้ถือเป็นพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ของพระเจ้าสีป่อ หากแต่เป็นสงครามเพื่อปกป้องพระศาสนาและแผ่นดิน ดังคำประกาศเสนาบดีสภาเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน ซึ่งระบุว่า:

ด้วยการตั้งเงื่อนไขข้อเรียกร้องที่รุนแรงเกินเลย จงใจก่อความทำลายพระศาสนา ละเมิดจารีตและลัทธิธรรมเนียมของเรา เหยียดหยามเผ่าพันธุ์ของเรา พวกมิชชันนารี ฝรั่งชาวอังกฤษ กำลังแสดงแสนยานุภาพและเตรียมกำลังพร้อมรวบรวมกับต้องการก่อศึกสงครามกับบ้านเมืองของเรา...

การธำรงไว้ซึ่งพระศาสนา รักษาเกียรติยศของบ้านเมือง ปกป้องผลประโยชน์ของแผ่นดินนั้น จะนำมาซึ่งประโยชน์สามประการ กล่าวคือ ประโยชน์ต่อพระศาสนา ประโยชน์ต่อพระมหากษัตริย์ และประโยชน์ต่อตัวเอง ทั้งยังเป็นการสั่งสมบุญบารมีอันจะนำไปสู่การบังเกิดใหม่ในสรวงสวรรค์ในชาติภพหน้า และบรรลุถึงพระนิพพานในที่สุด¹³

ในบริบทของแนวคิดของพม่าที่เกี่ยวกับกษัตริย์ผู้ทรงพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งความเป็นระเบียบและความสมบูรณ์พูนสุขของสังคมนี้ ชาวพม่าจำนวนมากจึงมองว่าการถอดพระเจ้าสีป่อออกจากราชบัลลังก์และการล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมา เปรียบเสมือนหนึ่งว่าโลกนี้ได้แตกดับลงแล้ว ความรู้สึกสูญเสียนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในบทกวีของโคลง “ระดู” ที่มีชื่อเสียงยิ่งของพระครูชิพานี (Zibani Sayadav) ที่ว่า:

หมดแล้วเสวตฉัตร

สิ้นแล้วปราสาทราชมณเฑียร

อีกทั้งพระมหานคร...

เรามาถึงยุคแห่งความเว้งว่างเปล่า

ตายเสียจะดีกว่านี้¹⁴

เหตุผลประการต่อมาเป็นเรื่องศาสนา คำประกาศเสนาบตีสภาในวันที่ 7 พฤศจิกายน ระบุว่า พวกมิชชันนารีชาวอังกฤษได้ “ตั้งเงื่อนไขข้อเรียกร้องที่รุนแรงเกินเลย จงใจก่อวินาศกรรมศาสนา” และตอนนี้พวกมิชชันนารีเหล่านี้ก็ได้เข้ามาอยู่ในใจกลางแผ่นดินพม่าแล้ว

อารมณ์ความรู้สึกของชาวพม่าในขณะนั้นยังอาจเห็นได้ในประสบการณ์ของ ไอ พี มินาเยฟ (I.P. Minayeff) นักปราชญ์ภาษาบาลีและพุทธศาสนาชาวรัสเซีย ซึ่งเดินทางเข้าไปในพม่าระหว่างวันที่ 10 มกราคม ถึง 26 กุมภาพันธ์ โดยอยู่ที่มัณฑะเลย์ระหว่างวันที่ 21 มกราคม ถึง 8 กุมภาพันธ์ ด้วยความสนใจที่มีอยู่ มินาเยฟได้แวะพำนักตามวัดวาอารามต่างๆ และพูดคุยกับพระภิกษุสงฆ์ บันทึกประจำวันของเขายืนยันเรื่องราวต่อไปนี้:

(13 มกราคม) ราษฎรที่เคร่งศาสนาไม่ต้องการเห็นพม่าถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอังกฤษ เพราะคิดว่านั้นหมายถึงวาระสุดท้ายของพระพุทธศาสนา...

(23 มกราคม) ไม่แน่ใจว่าเจ้าหน้าที่อังกฤษตระหนักดีเพียงพอหรือเปล่าในความรู้สึกของชาวพม่าเกี่ยวกับการผนวกพม่าเข้าเป็นอาณานิคม แต่สำหรับคนนอกอย่างเรา ความรู้สึกที่วุ่นวายปรากฏชัดแจ้งเหลือเกิน ความรู้สึกทั้งเหยียดหยามและโกรธเกรี้ยวปรากฏชัดอยู่ในแววตาของท่านอุกา (U Ka) เมื่อพวกเราถูกทหารสีปอย (Sepoy) กักอยู่ที่

หน้าประตูวัดพระภิกษุรูปนี้กล่าวถึงพระเจ้าสี่ป๋อด้วยน้ำเสียงระคนเศร้า และว่าสมัยที่พมามีกษัตริย์ปกครองนั้น ราษฎรดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขมากกว่า เด็กนักเรียนและพระเต็มวัด แต่ภายใต้การปกครองของพวกอังกฤษ ทุกอย่างเปลี่ยนไป พวกนักเรียนกับพระหนีออกจากวัดไปหมด ความรู้สึกหวาดหวั่นถึงชะตากรรมของพุทธศาสนานี้... ยังสะท้อนให้เราเห็นถึงความอาลัยอาวรณ์ของชาวพม่าต่อแบบแผนการดำรงชีวิตดั้งเดิมที่ถูกทำลายไป หรือกำลังจะสูญหายไป¹⁵

ท่านอุกา ผู้เป็นมัคคุเทศก์นำทางให้มาเนเฟในเมืองมณฑลเฉย ยังได้บอกเขาว่า:

ในเมืองมณฑลเฉยนี้มีราษฎรอาศัยอยู่ประมาณ 10,000 คน ในช่วงที่ยังมีกษัตริย์ปกครองอยู่ มีพระภิกษุประมาณ 6,000 รูป พระมหากษัตริย์พระราชทานพระราชทรัพย์อุปถัมภ์พระภิกษุเหล่านี้ เดือนละประมาณ 20,000 รูปี พระภิกษุที่เป็นมหาเปรียญทุกรูปอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์¹⁶

พระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงเป็นผู้รักษาความเป็นระเบียบภายในสังคมเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก กษัตริย์ราชวงศ์อลองพญาสืบต่อจารีตความสัมพันธ์ที่แนบชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และพระศาสนาด้วยการเสริมสร้อยนามธรรมราชาไว้ในพระปรมาภิไธย¹⁷ ขณะเดียวกันก็ทรงพอพระทัยกับการเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก¹⁸

การผนวกพม่าเข้าเป็นอาณานิคม และการล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีผลกระทบเชิงลบต่อพระภิกษุสงฆ์ ดังที่เซอร์ชาร์ลส์ ครอสทไวท์ (Sir Charles Crosthwaite) ผู้รับผิดชอบสูงสุดใน “การรักษาความสงบ” ในฐานะข้าหลวงใหญ่ (Chief Commissioner) ระหว่าง ค.ศ.1887-1890 กล่าวไว้ว่า: “พระสงฆ์พม่ารู้ว่า...การสูญเสียพระมหากษัตริย์ทำให้สถานะภาพและอิทธิพลของพวกตนตกต่ำลง พระสงฆ์เหล่านี้จึงไม่มีทางที่จะมาชื่นชมยินดีกับพวกเรา”¹⁹ และพวกราษฎรซึ่งอยู่

ได้อิทธิพลของพระสงฆ์ ก็ถูกกระทบอย่างมากจากระเบียบทางการเมืองและสังคมใหม่ด้วย

ดังนั้น การต่อต้านที่ตามมาจึงเป็นการลุกขึ้นต่อสู้ภายในกรอบที่ปรากฏอยู่ในประกาศเสนาบดีสภา ในวันที่ 7 พฤศจิกายนที่ว่า: “ธำรงไว้ซึ่งพระศาสนา รักษาเกียรติยศของบ้านเมือง และปกป้องผลประโยชน์ของแผ่นดิน”

โดยที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นประเด็นหลักในการต่อต้านอังกฤษ เจ้านายหลายพระองค์จึงได้กลายมาเป็นผู้ให้การต่อสู้ตั้งแต่ต้น พวกเจ้านายเชื่อพระวงศ์หนุ่มๆ สายราชวงศ์อลองพญาจำนวนหนึ่ง ทั้งที่เป็นเชื้อพระวงศ์จริงๆ และพวกที่แอบอ้างตัว ได้หลบหลบหนีออกจากมณฑลเสฉวนและลี้ภัยผู้คนอยู่ตามหัวเมือง โดยเหตุที่พม่าไม่มีกฎหมายเทียบราวด้วยการสืบราชสมบัติที่แน่นอน เจ้านายเชื่อพระวงศ์ทุกพระองค์จึงสามารถอ้างสิทธิในราชสมบัติที่พระเจ้าสิปोंทรงสละไปแล้ว ในวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ.1885 เสนาบดีสภาจึงออกหมายสั่งตามการร้องขอของฝ่ายอังกฤษ ให้ควบคุมตัวและอพยพเจ้านายเชื่อพระวงศ์ทุกพระองค์ออกจากพม่าตอนบนโดยทันที²⁰ เจ้านายหลายพระองค์ถูกจับกุมตัว แต่หลายพระองค์ก็หลุดรอดพ้นเงื้อมมือของฝ่ายอังกฤษไปได้²¹

เจ้าฟ้ามอินชายง ผู้ทรงมีพระชันษา 16 ปี เป็นพระราชโอรสในพระเจ้ามินดงที่ประสูติจากพระนางและด่ปันชิน เป็นหนึ่งในเจ้าฟ้า 5 พระองค์ที่ทรงรอดพ้นจากการปลงพระชนม์หมู่ใน ค.ศ.1879²² เมื่อฝ่ายอังกฤษเข้ายึดครองมณฑลเสฉวนได้แล้ว พระองค์เสด็จหนีไปประทับอยู่บนเทือกเขาทางด้านตะวันออกของมณฑลเสฉวน และทรงนำกำลังเข้าโจมตีค่ายทหารอังกฤษที่ตั้งอยู่นอกเมืองมณฑลเสฉวน โดยที่ทรงใช้เสวตฉัตรอันเป็นเครื่องหมายแทนพระมหากษัตริย์ และทรงใช้ธงมยุระเป็นธงประจำทัพ จึงทรงสามารถเกลี้ยกล่อมกำลังผู้คนของกลุ่มต่อต้านอื่นๆ เข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกได้มาก การที่พระองค์ทรงเป็นเชื้อสายอันชอบธรรมของราชวงศ์อลองพญา ทำให้สิทธิในราชบัลลังก์ของพระองค์หนักแน่น และทรงกลายเป็น “ศูนย์กลางของฝ่ายต่อต้านที่สำคัญและน่ากลัวที่สุด”²³ ค่ายของเจ้าฟ้ามอินชายงตั้งอยู่ที่ซิบินจี (Zibingyi) ห่างจากมณฑลเสฉวนราว 20 ไมล์

พระองค์ทรงแต่งตั้งโบมันคะ (Bo Manga) มเยดูเมียวสา (Myedu Myosa) และลูกชายชื่อหม่องลัด (Maung Lat) เป็นรองแม่ทัพ และทรงเตรียมแผนการเข้าตีเมืองมณฑะเลย์ ระหว่างวันที่ 18 และ 25 ธันวาคม ค.ศ.1885 กองกำลังไทยใหญ่ 200 นายนำโดยบริวารชั้นหัวหน้าของเจ้าฟ้ามยินชาয়ทะยอยเข้าล้อมอยู่ตามที่ตั้งริมฝั่งแม่น้ำมยิตเง (Myitnge) ตั้งแต่หมู่บ้านชเวสะยัน (Shwesayan) ถึงมองตอว์ (Maungtau) ในคืนเดือนหงายของเดือนพยาโธ (Pyatho) ตรงกับคืนวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ.1885 กองกำลังดังกล่าวก็ได้เข้าตีมณฑะเลย์ ก่อให้เกิดความโกลาหลอลหม่านขนานใหญ่ขึ้นภายในเมือง²⁴ ต่อมา ในตอนต้นเดือนมกราคม ค.ศ.1886 เจ้าฟ้ามยินชาয়นำกำลังเข้าโจมตีทหารอังกฤษจำนวนหนึ่งที่ปาเลต (Paleit) กำลังส่วนหนึ่งของกรมทหารราบแฮมพ์เชอร์ (Hampshire Regiment) จึงเคลื่อนเข้าช่วยเหลือแต่ก็ถูกกำลังทหารฝ่ายเจ้าฟ้ามยินชาয়ดักรุมโจมตีเสียก่อนที่ต่อนโบ (Htonbo) ทำให้นายทหารอังกฤษคนหนึ่งและพลทหารอีก 2 นายบาดเจ็บสาหัส²⁵

เนื่องจากสิทธิของเจ้าฟ้ามยินชาয়ในราชบัลลังก์ที่ว่างลงนี้หนักแน่นที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาเจ้านายเชื้อพระวงศ์หม่องคนอื่น ๆ ที่ต่อต้านอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามอย่างยิ่งที่จะปราบปรามเจ้าฟ้ามยินชาয়ลงให้ได้ กองกำลังของเจ้าฟ้ามยินชาয়จึงถูกบีบบังคับให้ถอยร่นลงไปตามทางใต้ไปที่จอกแส ฝ่ายอังกฤษตามไล่ล่าและตั้งค่ายที่จอกแสในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886

เจ้าฟ้ามยินชาয় ซึ่งทรงตั้งที่มั่นใหม่อยู่ที่ยะข่ายจี (Yakhainggyi) ห่างจากจอกแสไปทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 23 ไมล์นั้น ทรงเข้าตีก่อนวันฝ่ายอังกฤษในบริเวณจอกแส และคุกคามเมืองมณฑะเลย์ต่อไป ในคืนวันที่ 15 เมษายน ค.ศ.1886 กองกำลังของพระองค์เข้าโจมตีกองตำรวจรักษาการณ์ในมณฑะเลย์และลอบวางเพลิงขึ้นในเมือง²⁶ ในวันที่ 18 เดือนเดียวกัน ก็ได้เข้าตีสถานีตำรวจแห่งหนึ่งทางตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑะเลย์และสังหารพลตระเวนไปรวม 11 นาย²⁷ ในวันที่ 30 เมษายน กำลังฝ่ายเจ้าฟ้ามยินชาয়วางเพลิงเมืองมณฑะเลย์ครั้งใหญ่อีกครั้ง สังหารนายร้อยโทฟอร์บส์ (Forbes) และทำร้ายทหาร

สี่ปอยไป 7 นาย²⁸ เจ้าฟ้ามยีนชายงตั้งมั่นอยู่ในบริเวณดังกล่าวจนถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 โดยวางกองกำลังส่วนหน้าที่เมียวบยีนจีและชเวสะยัน ในขณะที่กำลังทัพหลวงอยู่ที่จเวตนาพา (Kywetnapha) และ เฮ็งคยีไฮก์ (Hngetkyithaik)²⁹

แผนการของเจ้าฟ้ามยีนชายงคือการเตรียมพลระดมกำลังเข้าโจมตีเมืองมณฑะเลย์ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886³⁰ โดยให้โบมันคนำกำลังพลดาบ 300 นายและพลปืนคาบศิลา 100 นายเข้าโจมตีสถานี่ตำรวจและเดินทัพเข้าเมืองรวมทั้งทำลายสายโทรเลข ให้อะนอกวินคอร์ดวุมู อุป้อง (Anaukwindawhmu U Paung) นำกำลังพลดาบ 200 นายและพลปืนคาบศิลาไทยใหญ่และพม่าอีก 1,500 นายเข้าโจมตีตัวเมืองโดยตรงและสังหารเสนาบดีและขุนนางพม่าที่รับราชการอยู่กับฝ่ายอังกฤษ ให้หม่องจี (Maung Gyi) พระปิตุลาฝ่ายพระราชมารดาของเจ้าฟ้ามยีนชายง พร้อมกับพลดาบ 100 นายและพลปืนคาบศิลาไทยใหญ่และพม่าอีก 700 นายนั้น เข้าตีย่านชานเมืองทางด้านเหนือและยึดเนินมณฑะเลย์ (Mandalay Hill) ให้ “เจ้าฟ้า” เมืองนาย (Mongnai Sawbwa) กับพลดาบ 300 นายและพลปืนคาบศิลาไทยใหญ่และพม่าอีก 1,000 นายเข้าตีย่านชานเมืองด้านตะวันออกและยึดย่านกินตอง (Yankintaung) ให้ “เจ้าฟ้า” เมืองลอว์กสอว์กกับพลดาบ 250 นายและพลปืนคาบศิลาไทยใหญ่และพม่าเข้าตีและยึดเมืองอมราปุระและบริเวณรอบๆ และให้หมยอกดาเวโบ หม่องกาเล (Myaukdawebo Maung Gale) จัดการให้ “เจ้าฟ้า” และเมียวสา ทั้งหมดที่อยู่ระหว่างเมืองนายและเขตที่ราบ ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าฟ้ามยีนชายง³¹

แผนการของเจ้าฟ้ามยีนชายงนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเข้ายึดมณฑะเลย์เท่านั้น ตรงกันข้าม แผนการดังกล่าวยังหมายรวมไปถึงการโหมกระพือให้เกิดกบฏต่อต้านอังกฤษขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในบริเวณพม่าตอนบน แต่บริเวณพม่าตอนล่างด้วย ในการนี้ เจ้าฟ้ามยีนชายงได้ทรงออก “โองการ” มีความตอนหนึ่งว่า:

...ข้าจึงตัดสินใจเข้าสู่สมรภูมิกครั้งนี้ ด้วยกองทัพบที่ประกอบด้วย
กองกำลังชาวพม่า ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และปะหล่อง [นอกจากนั้น]

ยังมีพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสที่อาศัยอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่าง ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิพม่าในสมัยบรรพบุรุษของข้าที่มามา ข้าและให้สัญญาว่าจะยึดเมืองตองอู อย่างกึ่ง และพะสิม (Bassein) กลับคืนมาให้ข้าให้จงได้ ข้าจึงมอบอาญาสิทธิ์ทัพให้แก่เขาเหล่านั้น และได้สั่งให้พวกเขานำธงชัยของข้าไปปักไว้ [ที่เมืองเหล่านั้น]³²

ในหมู่สมักรพรรคพวกของเจ้าฟ้ามยินชายังมีพระสงฆ์รวมอยู่ด้วยจำนวนมาก และพระสงฆ์เหล่านี้มีบทบาทในการถ่ายทอดโครงการและหมายสั่งต่างๆ ของเจ้าฟ้ามยินชาย์ผ่านต่อๆ กันไป พระสงฆ์ที่มีบทบาทโดดเด่นในกองกำลังฝ่ายต่อต้านนี้ที่สำคัญก็มี ท่านอุทีปะ (U Dipa) ท่านอุอายน์ดา (U Einda) หรือ อุโตะมะ (U Ottama) ท่านอุนันทิยะ (U Nandiya) และท่านอุรวะตา (U Rewata) ท่านอุทีปะเป็นผู้ถ่ายทอดโครงการของเจ้าฟ้ามยินชาย์รวม 30 ถึง 40 ฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณจอกเส เมกติลา (Meiktila) พุกาม และยะเมธิน (Yamethin) ท่านอุอายน์ดาดำเนินการจำนวนพอๆ กันในเขตธอนเซ (Thonze) ส่วนท่านอุนันทิยะก็เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดโครงการและหมายสั่งในเขตทราวดี (Tharrawaddy)³³ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเขียนขึ้นโดยท่านอุรวะตาแห่งมณฑลเลย³⁴ หมายสั่งเหล่านี้ندหมายให้วัดต่างๆ ลูกฮือจัน เจ้าท่าสายเส้นทางรถไฟและสายโทรเลข พร้อมๆ กับที่กองกำลังฝ่ายเจ้าฟ้ามยินชาย์ยกเข้าบุกโจมตีมณฑลเลยในวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ.1886

แน่นอนที่ความเคลื่อนไหวของเจ้าฟ้ามยินชาย์ที่เป็นไปอย่างกว้างขวาง ไม่อาจรอดพ้นการสืบร่องรอยอังกฤษไปได้ เมื่อฝ่ายอังกฤษสอบพบความเคลื่อนไหวของกำลังฝ่ายเจ้าฟ้ามยินชาย์ จึงได้ทำลายแผนการเข้าตีมณฑลเลยลงก่อนที่จะแผนการดังกล่าวจะเริ่มขึ้น พระภิกษุทั้งสี่ท่านที่ให้การสนับสนุนเจ้าฟ้ามยินชาย์อย่างใกล้ชิดถูกจับกุมตัวและจำขังอยู่ที่เมืองอักยับ (Akyab) และย่างกุ้ง³⁵

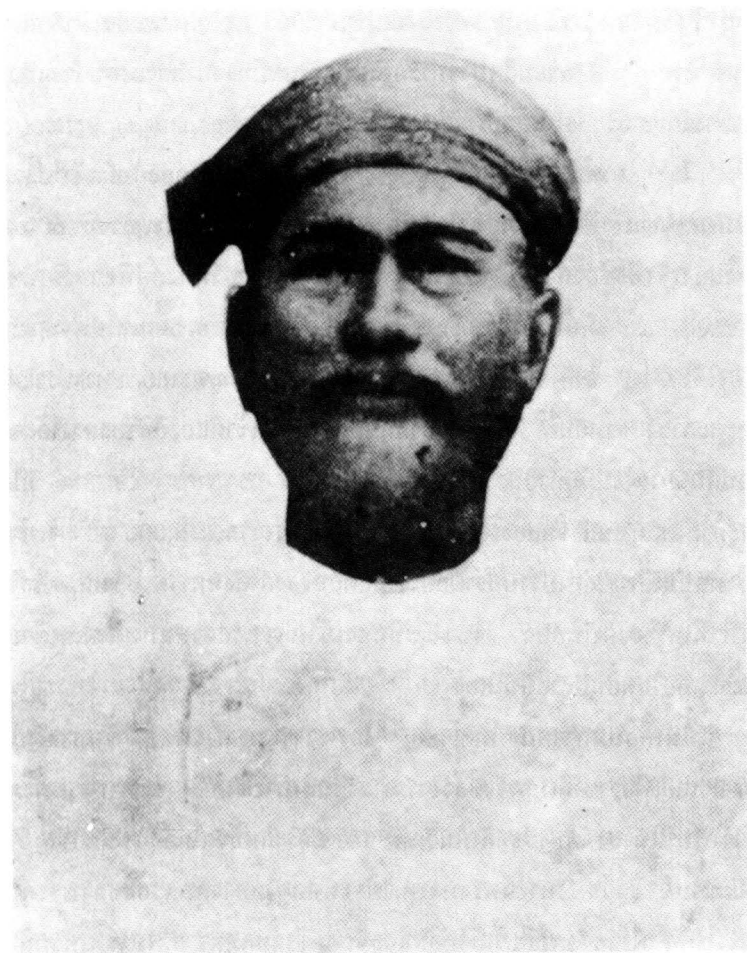
ความกังวลที่ฝ่ายอังกฤษมีต่อการต่อต้านของเจ้าฟ้ามยินชาย์ สะท้อนออกมาในสินบนรางวัลนำจับเป็นเงินถึง 2,000 รูปีสำหรับตัวเจ้าฟ้ามยินชาย์ และค่าตัว

นำจับอีกต่างหากสำหรับพลพรรคระดับหัวหน้า³⁶ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทมส์ (The Times) ตั้งข้อสังเกตว่า “ความพยายามที่จะสร้างความสงบอย่างแท้จริงขึ้นในบริเวณพม่าตอนบนไม่มีทางเป็นไปได้ คราปใดที่เจ้าฟ้ามยินชาวยังไม่ถูกปราบ”³⁷

เมื่อกองกำลังไล่ล่าฝ่ายอังกฤษเริ่มโอบล้อมบีบแค้นเข้ามา เจ้าฟ้ามยินชาวยังก็ต้องเสด็จหนีไปหลบซ่อนอยู่ในรัฐมยัตของ ยวานกัน (Ywangan) จนทรงประจวบไขและสิ้นพระชนม์ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1886 ภายหลังจากที่ทรงนำกำลังเข้าต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษอย่างทรหดเป็นเวลาได้ 1 ปี³⁸

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่เจ้าฟ้ามยินชาวยังนำกำลังเข้าต่อต้านอังกฤษ ก็มีเจ้านายเชื้อพระวงศ์พม่าอีกหลายพระองค์เคลื่อนไหวต่อสู้กำลังผู้คนเพื่อการเดียวกัน เจ้าซอว์ยานนาย (Saw Yan Naing) และเจ้าซอว์ยานปาย (Saw Yan Paing) โอรสเจ้าฟ้าเมกขะยา (Mekkhaya Prince) และเป็นนัคดีในพระเจ้ามินดง ได้เริ่มการเคลื่อนไหวต่อต้านฝ่ายอังกฤษจากฐานที่มั่นที่ช่องกวา (Chaunggua) ที่ตอนนั้นยังรวมอยู่ในเขตอังวะ (ต่อมาไม่นาน รวมเข้าอยู่ในเขตสะกาย) โดยเหตุนี้เองที่ทั้งสองพระองค์ทรงได้รับขนานพระนามว่าเป็นสองเจ้าฟ้าช่องกวา (Chaunggua Princes) ทรงได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากโบชเวยัน (Bo Shwe Yan) ผู้นำท้องถิ่น และทรงสามารถควบคุมบริเวณตอนกลางของเขตนี้ได้อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง³⁹ ในช่วงระยะที่สองเจ้าฟ้าช่องกวาตั้งมั่นอยู่ในหมู่บ้านกาโบ (Kabo) โดยมีกำลังคนราว 300 ถึง 500 นายที่ทรงเกลี้ยกล่อมกะเกณฑ์มาจากหมู่บ้านช่องกวากาโบ เรตซ์ปัน (Thetpan) งาซินยา (Ngazinyaing) ละวาไก (Lawagai) ออกทวินกัน (Oktwingan) โจจา-อุ (Gyogya-U) อินกัน (Ingan) ซิจอง (Zigyaung) และโกกโกกัน (Kokkogan) นั้น พลพรรคของพระองค์ทั้งสองได้โจมตีบริเวณฝ่ายอังกฤษอยู่ในเขตชนบท⁴⁰

โบชเวยันเข้าโจมตีเขตดอง (Shwedaung) จนเจ้าหน้าที่ตำรวจ 20 นายที่ถูกส่งมาจากเมียวธา (Myotha) ต้องล่าถอยกลับไป ในขณะที่โบชินจี (Bo Shingyi) ตัดสายโทรเลขในแถบเมียวธาอยู่นั้น โบชเวยันก็ได้ร่วมกับโบหม่องกาเล (Bo Maung

เจ้าชอว์ยานปาง

Gale) และโบนายายน์ (Bo Nga Nyein) โจมตีมยิธ (Myinthe) เผาตะดา-อุ (Tada-U) และตะเบเตส์สเว (Tabetswe) และก่อกวนธุงกาดอว์ (Thungadaw) ต่อมา ในคืนวันที่ 26 เมษายน เจ้าเผ่าหมู่บ้านดาโย (Tayo) และมยิธ เผาสะพานข้ามลำห้วยมยิธ พร้อมติดป้ายประกาศว่าทำตามคำสั่งของสองเจ้าฟ้าช่องกวาและเจ้าฟ้ามยิธชาย⁴¹

ในเดือนพฤษภาคม สองเจ้าฟ้าช่องกวาพยายามนำกองกำลังเข้าไปรวมกับกองกำลังของเจ้าฟ้ามยิธชาย ในวันที่ 23 พฤษภาคม กำลังพลรวม 600 นายของสองเจ้าฟ้าช่องกวาที่จะไปร่วมทัพเจ้าฟ้ามยิธชายที่ตั้งอยู่ที่ช่องเขานัตเตก (Netteik Pass) เดินทางถึงหมู่บ้านกเย Gye) ซึ่งอยู่ห่างจากจอกแสไปทางตะวันตกเฉียงใต้ราว 12 ไมล์ มีการตกลงกันในการเข้าตีเมืองมณฑลอะเล่ย์ อมราปุระ อังวะ และสะกายส์ ร่วมกัน⁴² แต่ฝ่ายอังกฤษซึ่งส่งทหารเข้าตีและยึดช่องกวาได้ก่อนในตอนต้นของเดือนมิถุนายน และต่อมาในวันที่ 10 กรกฎาคม ค.ศ.1886 ก็ได้ตีตีประกาศให้สินบนนำจับสองเจ้าฟ้าช่องกวาเป็นเงินรางวัลถึง 6,000 รูปี⁴³ โขะเวยันต้องหลบหนีการไล่ล่าปราบปรามอย่างไม่ลดละของกำลังทหารฝ่ายอังกฤษเข้าไปอยู่ในป่าทึบติดเขตปันลอง ในขณะที่สองเจ้าฟ้าช่องกวาหลบหนีกลับเข้าเมืองมณฑลอะเล่ย์ในตอนปลายปีนั้นเอง⁴⁴

ในเดือนมกราคม ค.ศ.1887 มีการวางแผนการลับๆ ขึ้นภายในเมืองมณฑลอะเล่ย์เพื่อราชภิเษกเจ้าชอว์ยานนายง์ขึ้นสืบราชสมบัติ สมัครพรรคพวกของเจ้าชอว์ยานนายง์นัดประชุมกันในวันที่ 18 มกราคมที่วัดโมดี (Modi) ซึ่งในขณะนั้นเจ้าชอว์ยานนายง์ทรงหลบมาประทับอยู่ใต้การคุ้มครองของพระครูโมติอย่างรักดี ฝ่ายอังกฤษสืบรู้เสียก่อนและจูโจมเข้าจับกุมตัวพลพรรคขึ้นหัวหน้าในที่ประชุม ในเวลาต่อมา พลพรรคระดับหัวหน้า 25 นายถูกจำคุกอยู่ในเขตกักกันตลอดชีวิต ส่วนเจ้าชอว์ยานนายง์ถูกส่งไปประทับที่ย่างกุ้ง⁴⁵ ส่วนเจ้าชอว์ยานปายง์ทรงหลบหนีไปประทับที่แสนหวี (Hsenwi) ทางตอนเหนือของรัฐบาล และเสด็จหนีต่อไปประทับอยู่ในบริเวณเขตต่อแดนระหว่างตอว์งเปง (Tawngpeng) และเมืองมิต (Mongmit) เพื่อดังฐานที่มั่นต่อต้านฝ่ายอังกฤษต่อไป⁴⁶

เจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่เป็นพี่น้องอีกคู่หนึ่งที่ทรงสืบทอดผู้คนทำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ก็คือ เจ้าเตกตินหมัต (Hteiktin Hmat) และเจ้าเตกตินเธน (Hteiktin Thein) ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นโอรสของเจ้าฟ้ากะหน่อง (Kanaung Prince) พระอนุชาในพระเจ้ามินดง โดยประสูติจากพระนางมะเก (Ma Ke) ธิดาของลามายง์หุวัน (Lamaingwun) ทั้งสองพระองค์ทรงหลบหนีออกจากมณฑลเฉลี่ในตอนต้นของเดือนธันวาคม ค.ศ.1885 เช่นเดียวกับเจ้านายองค์อื่นๆ โดยทรงหนีไปหลบประทับอยู่ที่ชเวโบ เมืองต้นตระกูลของราชวงศ์และมีชื่อเสียงโด่งดังมาช้านานในประวัติศาสตร์ด้วยนักรบที่มีบทบาทสำคัญในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ของพระเจ้าอลองพญาตั้งแต่แรกเริ่มและเป็นกองกำลังสำคัญที่ช่วยให้พระเจ้าทราวดี (Tharrawaddy) และพระเจ้ามินดงประสบความสำเร็จในการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติ

ในราวสัปดาห์ที่สามของเดือนธันวาคม ค.ศ.1885 เจ้านายสองพระองค์นี้เข้ายึดชเวโบจากชเวโบเมียวหุวัน ซึ่งยอมสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายอังกฤษและปกครองชเวโบในนามของอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษจึงส่งทหารจำนวน 2 กองร้อยสังกัดกรมทหารปืนคาบศิลาเบาลงแห่งแคว้นเวลส์ (Royal Welsh Fusiliers) จากมณฑลเฉลี่จำนวนสองกองร้อยขึ้นไปที่ชเวโบในวันที่ 23 ธันวาคม หลังจากที่มีการต่อสู้กันระยะหนึ่ง เจ้านายสองพระองค์นี้ก็ต้องหนีออกจากเมืองชเวโบแต่ยังคงลอบโจมตีกองทหารอังกฤษบริเวณรอบๆ ชเวโบต่อไป ทั้งสองพระองค์ทรงเกลี้ยกล่อมกำลังคนมาเข้าด้วยได้รวมถึง 2,000 นายและก่อความวุ่นวายอังกฤษ จนฝ่ายอังกฤษถึงกับต้องส่งทหารจากกรมทหารปืนคาบศิลาเบาลงแห่งแคว้นเวลส์อีก 50 นายและจากกรมทหารราบมัทราสที่ 12 (Madras Infantry) อีกสองกองร้อยเข้าเสริมกำลังทหารรักษาการณ์ที่เมืองชเวโบ การปะทะกับฝ่ายอังกฤษครั้งใหญ่มีขึ้นในวันที่ 12 มกราคม ค.ศ.1886 ที่กาดูญินิดยวา (Kadu Kunitywa) โดยทั้งสองพระองค์ทรงได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นสองคน คือ โบทอง (Bo Thaung) และธันดอว์สินธ์ซอว์โบ (Thandawsint Saw Bo)⁴⁷ ในการปะทะกันครั้งนี้ นายทหารอังกฤษ 3 นายได้รับบาดเจ็บ แต่ฝ่ายพม่าซึ่งใช้ยุทธวิธีการรบแบบกองโจร ได้ล่าถอย

ถอนกำลังและแยกย้ายกันหลบหนี

เจ้าเตกดินเรนสันพระชนม์ในตอนปลายเดือนมกราคม ค.ศ.1886 แต่เจ้าเตกดินหมัดยังคงสู้รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษต่อไป ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงเคลื่อนไหวอยู่ในเขตชนบท จึงทรงร่วมมือกับหัวหน้ากลุ่มต่อต้านระดับท้องถิ่นคนอื่นๆ เช่น โบหล่าอู (Bo Hla U) และโบพยันจี ผู้มีตำแหน่งเป็นสิงกุเมียวหุ่่น (Singu Myowun Bo Pyan Gyi) เป็นต้น ทรงก่อความกำลังทหารฝ่ายอังกฤษอย่างต่อเนื่อง บางครั้งบางหนถึงกับเข้าปะทะสู้รบกับกองกำลังหลักของฝ่ายอังกฤษ เป็นต้นว่า ปะทะกับกองทหารปืนคาบศิลาเบาแห่งแคว้นเวลส์ในวันที่ 26 มกราคม และที่ชินบยิตจิน (Chinbyitkyin) ในวันที่ 7 เมษายน แต่เมื่อฝ่ายอังกฤษสามารถแผ่ขยายอำนาจออกไป เจ้าเตกดินหมัดก็ต้องล่าถอยขึ้นไปทางเหนือเพื่อเกลี้ยกล่อมหาสมัครพรรคพวกใหม่มาเสริมกำลังทดแทน ในวันที่ 12 มิถุนายน ทรงเข้าตีและยึดเมืองตาเซ (Taze) ด้วยกำลังทหาร 3,500 นายที่ทรงเกลี้ยกล่อมได้มาจากมเยอหุ่่นโธ และอินดอกรา (Indauktha) ส่วนหนึ่งเป็นทหารม้าและทหารปืนคาบศิลาใหญ่ หลังจากการสู้รบครั้งนี้แล้ว เจ้าเตกดินหมัดทรงหลบหนีหายไปอีกครั้ง แต่ชีวิตที่ยากลำบากในป่าทึบก็มีผลต่อพระองค์มาก เจกเช่นเดียวกับเจ้าฟามยินชาย่ง ในท้ายที่สุด พระองค์ประชวรไข้และสิ้นพระชนม์ลงในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1887⁴⁸

ในกรณีของเจ้าฟามยินชาย่ง เจ้าชอว์ยานนาย่ง เจ้าชอว์ยานปาย่ง เจ้าเตกดินหมัด และเจ้าเตกดินเรนสันนั้น ทุกพระองค์ล้วนทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่พิสูจน์สายบรรพบุรุษได้ ดังนั้นจึงทรงมีสิทธิอยู่ในราชสมบัติอย่างแท้จริงมากบ้าง น้อยบ้าง แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีเจ้านายอื่นๆ อีกหลายพระองค์ที่สายบรรพบุรุษไม่เป็นที่ปรากฏชัด สิทธิการสืบราชสมบัติจึงค่อนข้างมีปัญหา โดยทั่วไป ทั้งพระมหากษัตริย์และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ นอกจากจะทรงมีมเหสีแล้ว ยังมักจะทรงมีเจ้าจอมหม่อมห้ามอีกมากมาย จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งว่าพวกที่ทางการอังกฤษเรียกขานว่า “พวกสมอ้าง” นั้น แท้ที่จริงแล้ว เป็นเชื้อสายเจ้านายเชื้อพระวงศ์จริงๆ แต่ก็เป็นไปได้อีกเหมือนกันว่าพวกที่อ้างตัวว่าเป็นเจ้านายจำนวนมาก เป็น “พวกสมอ้าง” จริงๆ ทั้งนี้เพราะเมื่อสถาบันกษัตริย์กลายเป็นประเด็นสำคัญทาง

การเมืองขึ้นมาเช่นนี้ การอ้างตนว่าเป็นเชื้อสายพระราชวงศ์นั้นก็นับเป็นวิธีปลุกระดมเร้าอารมณ์ราษฎรให้เข้าร่วมต่อต้านศัตรูที่ง่ายที่สุด

ในบรรดาผู้นำฝ่ายต่อต้านที่ยากที่จะตัดสินได้ว่าเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์แท้ๆ หรือเป็นเพียงพวกสมอ้างนั้น ก็มีเจ้าฟ้าชเวโจบะยู (Shwegyobyu Prince) ซึ่งก่อนสงครามครั้งหลังนี้เป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของทางการอังกฤษประจำแขวงธะเยตต์เมียว (Thayetmyo) แต่หลังจากที่อังกฤษยึดพม่าตอนบนได้แล้ว พระองค์ก็ได้ทิ้งตำแหน่งหน้าที่ที่มั่นคงนี้และรวมทั้งสละหลุดจากแอกออกไปเป็นผู้นำขบวนการต่อต้านนายเก่า โดยในตอนแรก ตั้งฐานที่มั่นอยู่ที่กันเล (Kanle) ทางตอนใต้ของเขตชินดวันในบริเวณเทือกเขาปอนดอง (Pondaung) อันทุรกันดาร ในปี ค.ศ.1886 พระองค์ทรงสามารถขยายอิทธิพลไปทั่วเขตปะจี (Pagyi) และปะขังจี (Pakhangyi) สามารถเกลี้ยกล่อมผู้คนจำนวนมากมาสมัครเป็นพรรคพวก ที่สำคัญและเด่นที่สุดก็เห็นจะเป็นอุจอร์กอง (U Kyaw Gaung) ซึ่งเป็นเมียหวุ่นของมยินจัน หรือดาโยกเมียว (Myingyan (Tayokmyo) Myowun) อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ.1886 การไล่ล่าปราบปรามของฝ่ายอังกฤษทำให้พระองค์ต้องทรงถอยร่นไปทางด้านตะวันตกของเขตปะจี ต่อมา พระองค์ขยายการต่อต้านเข้าไปในเขตยอว์ (Yaw) และต่อมาใน ค.ศ.1888 ก็ได้ทรงถอยเข้าไปอยู่ในเขตเทือกเขาฉิน (Chin Hills) เมื่อถูกฝ่ายอังกฤษรุกไล่หนัก⁴⁹

การเคลื่อนไหวของเจ้าฟ้าชเวโจบะยูกระทบต่ออำนาจการปกครองของอังกฤษในเขตปะจีอย่างรุนแรง เนื่องจากอาณาบริเวณนี้มีปัญหาในด้านการปกครอง ฝ่ายอังกฤษจึงอาศัยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองบริเวณดังกล่าว กล่าวคือให้อุโปโอ (U Po O) หลานของกินหวุ่นมินจี ปกครองทางแถบตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนอุธากี (U Tha Gyi) ปกครองแถบตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา “เจ้าฟ้า” เมืองโบ (Bo Sawbwa) สมักรพรรคพวกคนหนึ่งของเจ้าฟ้าชเวโจบะยู ก็ได้นำกำลังเข้าตีอุโปโอและจับตัวไปได้ ในขณะที่อุธากีก็แปรพักตร์ผละออกจากฝ่ายอังกฤษ เข้าร่วมกลุ่มกับฝ่ายต่อต้าน⁵⁰

ในช่วงระยะเดียวกันนี้ มีผู้นำฝ่ายต่อต้านที่มีชื่อเสียงเด่นมากอีกพระองค์

หนึ่งที่ได้ขยับขยายเข้ามาตั้งฐานที่มั่นอยู่ในเขตปะจี ผู้นำที่วานี้ก็คือเจ้าฟ้าบาอินกัน ผู้ทรงมีพระสมัญญานามว่า “อุปราช” (Bayingan “Viceroy” Prince) เจ้าฟ้าบาอินกันทรงเป็นพระญาติเจ้าฟ้ามยินกุน ทรงทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ให้เจ้าฟ้ามยินกุนที่ขณะนั้นไม่ได้ประทับอยู่ในพม่า⁵¹ เจ้าฟ้าบาอินกันทรงเริ่มขบวนการต่อต้านของพระองค์ในเขตมณฑลเฉย และสามารถเกลี้ยกล่อมผู้นำฝ่ายต่อต้านระดับท้องถิ่นบางคนให้เข้าเป็นพวกเพื่อช่วยเจ้าฟ้ามยินกุน ด้วยความพยายามของเจ้าฟ้าบาอินกัน พวกนักรบฝ่ายต่อต้านระดับท้องถิ่นก็ยินยอมตกลงในมาตรการที่จะประสานงานกัน⁵² หลังจากนั้นพระองค์เสด็จต่อไปทางเหนือยังเมืองสะกายยั ทรงติดต่อกับบรรดาผู้นำฝ่ายต่อต้านระดับท้องถิ่นอย่างโบนโยอุ (Bo Nyo U) เพื่อขยายเครือข่ายฝ่ายต่อต้านให้กว้างขวางออกไป ในเดือนกันยายน ค.ศ.1887 พระองค์เสด็จเข้าเขตปะจีและทรงติดต่อประสานความเคลื่อนไหวร่วมกับเจ้าฟ้าชเวโจบะยูและผู้นำท้องถิ่นคนอื่นๆ รวมทั้งอุฐาจี⁵³

ระหว่างที่เจ้าฟ้าบาอินกันประทับอยู่กับอุฐาจีนี้เองที่ฝ่ายอังกฤษตัดสินใจเคลื่อนกำลังเข้าปราบปราม ในวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ.1887 กองกำลังฝ่ายอังกฤษที่ประกอบไปด้วยสารวัตรทหารม้าจำนวน 21 นาย และกองกำลังส่วนหนึ่งของกรมทหารราบไฮเดราบัดที่ 2 (the 2nd Hyderabad Contingent Infantry) ยกออกจากหล่อกา (Hlawga) ไปยังชองกวา ห่างออกไปราว 16 ไมล์ เพื่อเข้าจู่โจมกองกำลังฝ่ายอุฐาจีและเจ้าฟ้าบาอินกันที่เสด็จประทับอยู่ที่นั่น ผู้นำฝ่ายต่อต้านทั้งสองสามารถหลบหนีจากการล้อมจับได้ และขณะที่กำลังฝ่ายอังกฤษถอยออกจากหมู่บ้าน ก็ถูกดั๊กซุมโจมติ อุฐาจีและเจ้าฟ้าบาอินกันจึงเข้าตั้งมั่นอยู่ที่ชินพิต (Chinbyit) และเมื่อกองกำลังทหารราบม้าของฝ่ายอังกฤษจากจาเดต์ (Kyadet) เคลื่อนเข้าโจมตีกองกำลังที่ 12 ตุลาคม ฝ่ายหลังก็สู้รบอย่างสุดความสามารถในการรบอันดุเดือดครั้งนี้ นายพันตรีเคนเนดี (Major Kennedy) ผู้บังคับการกองกำลังทหารฝ่ายอังกฤษ และนายร้อยเอกเบวิลล์ (Captain Beville) ผู้ช่วยข้าหลวงประจำเขตซินคินวินได้รับบาดเจ็บจนเสียชีวิตลง เช่นเดียวกับอุฐาจีและเจ้าฟ้าบาอินกันที่เสียชีวิตลงหลังจากการยิงหยัดต่อสู้อย่างห้าวหาญ⁵⁴

ยังมีผู้นำฝ่ายต่อต้านแบบเจ้าฟ้าเซวโงะยูอีกหลายคนที่อ้างตัวเองว่าเป็นเชื้อพระวงศ์โดยไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่ก็เป็นผู้ที่เข้าสู่รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษอย่างองอาจหาญกล้าและโดดเด่น เป็นต้นว่า เจ้าฟ้าจิมยินดาเย่ (Kyimyindaing Prince) และเจ้าฟ้าเซตจา (Setkya Prince)

เจ้าฟ้าจิมยินดาเย่ เริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านในเขตอวะระในราวต้น ค.ศ.1886 แต่ต่อมาก็ทรงย้ายลงไปทางใต้ไปตั้งมั่นอยู่ในบริเวณรอบๆ มะหล่าย (Mahlaing) ในระหว่างเดือนมีนาคม ค.ศ.1886 กองกำลังของพระองค์ปะทะกับกองทหารอังกฤษระหว่างที่ฝ่ายหลังกำลังเคลื่อนทัพจากพุกามผ่านมะหล่ายและเมกคิลไปยังยะเมธิ⁵⁵ หลังจากนั้น ทรงนำกำลังเคลื่อนต่อไปทางใต้ไปยังยะเมธิและพยินมานา ทรงร่วมมือกับผู้นำฝ่ายต่อต้านคนอื่นๆ อย่างยะเมธิเลหุน (Yamethin Lewun) เรนกองนุจี (Theingon Thugyi) พุทธยาชะ (Buddhayaza) และ ธิหยาชะ (Thihayaza) เข้ารุกรบโจมตีกองฝ่ายอังกฤษอย่างต่อเนื่องตลอดฤดูฝนของปี ค.ศ.1886 กองกำลังฝ่ายต่อต้านในเขตพยินมานาก่อนข้างเข้มแข็ง สามารถก่อกวนการติดต่อสื่อสารของฝ่ายอังกฤษอย่างได้ผลและรวมทั้งเข้าโจมตีตัวเมืองพยินมานาด้วย หลังจากที่ฤดูฝนผ่านพ้นไปแล้ว ฝ่ายอังกฤษจึงเคลื่อนกำลังทหารเข้าปราบปราม เจ้าฟ้าจิมยินดาเย่ โดยโจมตีที่มั่นของพระองค์ในวันที่ 12 พฤศจิกายน ค.ศ.1886 เจ้าฟ้าจิมยินดาเย่ต้องทรงล่าถอยแต่ก็สามารถสังหารนายร้อยตรีเอกเคอร์สลีย์ (Lieutenant Eckersley) นายทหารอังกฤษแห่งกรมซอมเมอร์เซทเชอร์ (Somersetshire Regiment) ลงได้⁵⁶ ในตอนต้นปี ค.ศ.1887 เจ้าฟ้าจิมยินดาเย่ ทรงเริ่มปฏิบัติการครั้งใหม่ด้วยการโจมตีกองกำลังฝ่ายอังกฤษ แต่เมื่อถูกฝ่ายหลังตีได้กลับ ก็ทรงล่าทัพถอยหนีเข้าไปอยู่ในรัฐยวานกัน (Ywangan) ทรงเข้าสู่สมรภูมิครั้งสุดท้ายที่ธะเยตชัน (Thayetchan) ทางตอนเหนือของยวานกัน โดยพระองค์และสมัครพรรคพวกทั้งหมดได้สละชีพเข้าต่อสู้กับกองทหารอังกฤษอย่างกล้าหาญจนคนสุดท้าย⁵⁷

ส่วนเจ้าฟ้าเซตจา ทรงเริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านอังกฤษในเขตมณฑลทะเลย์ และเมื่ออำนาจฝ่ายอังกฤษสามารถสถาปนาลงในบริเวณดังกล่าวได้อย่างมั่นคงมากขึ้น

พระองค์ก็ทรงย้ายฐานที่มั่นออกไปอยู่ที่มอว์ (Maw) ในรัฐมเยลัตซึ่งอยู่ทางชายขอบเขตด้านตะวันออกเฉียงใต้ของจอกแลนตอนปลายปี ค.ศ.1887 ครั้นอังกฤษยกกำลังเข้ากวาดล้างบริเวณรัฐมเยลัตในปี ค.ศ.1888 โดยได้รับกำลังสนับสนุนจากมอว์เงเวกุนหุมู (Maw Ngwegunhmu) เจ้าฟ้าเซดจาก็ต้องล่าถอยออกไปทางตะวันออก อย่างไรก็ดี ในตอนปลายฤดูฝนของ ค.ศ.1888 นั้นเอง พระองค์ก็ทรงเกลี้ยกล่อมรวบรวมสมัครพรรคพวกใหม่และยกกลับเข้าไปในเขตจอกแลนอีกครั้ง ทรงสู้รบตอบโต้กองกำลังฝ่ายอังกฤษที่รุกเข้าโจมตีแนวที่มั่นของพระองค์ที่ตั้งอยู่ในเขตเทือกเขาอย่างเข้มแข็ง ทรงสามารถสร้างความเสียหายให้แก่สารวัตรทหารอังกฤษพอสมควร แต่ในท้ายที่สุดพระองค์ก็ต้องล่าถอยออกจากที่มั่นนี้อีกครั้งและถูก “เจ้าฟ้า” เมืองลอร์กสอว์กจับกุมตัวและส่งให้ทางการอังกฤษประหารชีวิต⁵⁸

ตลอดการสู้รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษผู้รุกรานนั้น ไม่ปรากฏขุนนางชั้นผู้ใหญ่คนใดเข้ามามีบทบาทการนำที่เด่นชัดและสำคัญ มีบ้างที่สนับสนุนเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่เป็นผู้นำการต่อต้าน เช่น *อะนอกวินดอว์หุมู อุบอง* ที่เข้าพวกกับเจ้าฟ้ามยินชายซ์ แต่ขุนนางชั้นผู้ใหญ่อย่างอะนอกวินดอว์หุมูต้องถือเป็นข้อยกเว้นส่วนเหลือนักฉ้อโกงที่ทุจริตและเคยสนับสนุนให้ทำสงครามกับฝ่ายอังกฤษอย่างแข็งขันในที่ประชุมเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 และได้รับมอบหมายให้บังคับบัญชาแนวป้องกันออกมยิตสินอันเป็นหน่วยทหารที่สำคัญที่สุดหน่วยหนึ่งนั้น ในท้ายที่สุดกลับร่วมมือกับฝ่ายอังกฤษโดยรับตำแหน่งในเสนาบดีสภามาจนกระทั่งเมื่อได้รับเชิญจากฝ่ายอังกฤษให้เดินทางไปใกล้กัตตา และถูกกักตัวอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายปีภายใต้สถานการณ์ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “แรงกดดันจากการเกลี้ยกล่อมอย่างสันติ” ของฝ่ายอังกฤษ⁵⁹ *พินอติวินหุวัน* ซึ่งบังคับบัญชาหน่วยทหารที่สะกายจ์ และในตอนแรก ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของเสนาบดีสภาในวันที่ 27 พฤศจิกายน ที่ให้วางอาวุธยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษ ด้วยเหตุผลว่าคำสั่งดังกล่าวไม่ใช่พระบรมราชโองการ⁶⁰ แต่ภายหลังจากที่ยอมวางอาวุธแล้ว กลับร่วมมือกับฝ่ายอังกฤษโดยเข้านั่งอยู่ในเสนาบดีสภา⁶¹ ในฐานะที่เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนัก อำนาจของขุนนางเหล่านี้ขึ้นอยู่กับที่โปรดปรานของกษัตริย์มากน้อยแค่ไหน ด้วยเหตุดังนั้นจึงปราศจากฐานอำนาจ

ระดับท้องถิ่น อำนาจของอังกฤษที่เข้ามาแทนที่พระเจ้าสีป่อเปรียบไปแล้วก็เป็นเสมือนการเปลี่ยนตัวผู้เป็นนายเท่านั้น เมื่อฝ่ายอังกฤษเข้ามาให้การอุปถัมภ์และรวมทั้งให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้จึงมอบความจงรักภักดีต่อฝ่ายอังกฤษเป็นการตอบแทน

แต่ในกลุ่มขุนนางระดับหัวเมืองซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายปกครองระดับกลางและระดับล่าง สถานการณ์กลับแตกต่างไปจากข้างต้นมาก ขุนนางเหล่านี้เป็นขุนนางที่สืบทอดอำนาจมาภายในตระกูล จึงมีอิทธิพลสูงอยู่ในท้องถิ่น ยิ่งในช่วงปีท้าย ๆ ของราชวงศ์อลองพญา เมื่อราชสำนักที่มณฑลเยลัวอ่อนแอลง ไม่อาจใช้อำนาจบังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนก่อนหน้านั้น ขุนนางท้องถิ่นเหล่านี้ก็ยังมีอำนาจและอิทธิพลในระดับท้องถิ่นสูงขึ้น ผู้นำการเคลื่อนไหวต่อต้านฝ่ายอังกฤษที่เข้มแข็งที่สุดจำนวนหนึ่ง ก็มาจากกลุ่มขุนนางระดับนี้เอง เป็นต้นว่า อุฮาจีจากปะจี ที่เคยร่วมมือกับฝ่ายอังกฤษระยะหนึ่ง แต่ในท้ายที่สุดตัดสินใจสละแอกแห่งความเป็นทาส เข้าต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษอย่างองอาจหาญกล้าจนเสียชีวิตเยี่ยงวีรบุรุษที่ชินพิต หรืออย่างเรนคอนลูจีที่ต่อต้านอังกฤษในเขตพินมานา-ยะเมธิน

แต่ผู้นำฝ่ายต่อต้านที่เป็นที่ยอมรับกันว่ามีความกล้าระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็งที่สุด เห็นจะไม่มีใครเกิน *โบส่วย* (Bo Swe) ฤๅษี (Thugyi หรือนายบ้าน) สืบตระกูลแห่งบ้านมินดัต (Mindat) ใกล้เขตต่อแดนกับพม่าตอนล่างในการปกครองของอังกฤษ และโบส่วยก็มีบทบาทลอบโจมตีกองทหารอังกฤษตามชายเขตแดนตั้งแต่ก่อนสงครามครั้งหลังสุดนี้ด้วยซ้ำไป จนเมื่อถูกฝ่ายอังกฤษร้องเรียนจึงถูกเรียกให้ขึ้นไปรายงานตัวที่มณฑลเยลัว

เมื่อสงครามครั้งหลังเริ่มขึ้น โบส่วยถูกส่งให้กลับไปหมู่บ้าน และแม้ว่าในที่สุดสงครามจะยุติลงไปแล้วอย่างเป็นทางการ และตัวเขาเองอายุได้ตั้ง 50 ปี ผ่านพ้นวัยฉกรรจ์ไปแล้วก็ตาม แต่โบส่วยก็เลือกต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษต่อไป สร้างฐานอำนาจขึ้นภายในเวลาอันรวดเร็วทางบริเวณด้านตะวันตกของมินบู กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำอิรวดีและเทือกเขาอารกัน (Arakan hills) ที่ทุรกันดารและเต็มไปด้วยไข้ป่า ที่ๆ เขาจะได้เปรียบกองทหารอังกฤษ

ในตอนปลายเดือนธันวาคม ค.ศ.1885 โบส่วยเข้าโจมตีสถานตำรวจที่ตั้งอยู่ทางบริเวณชายเขตแดนด้านตะวันตก⁶² และต่อมาในตอนต้นเดือนมกราคม ค.ศ.1886 ได้เคลื่อนกำลังเข้าเขตแขวงเมืองมะละนุ (Malun) โบส่วยถูกกำลังทหาร 25 นายสังกัดกรมทหารปืนคาบศิลาเบาหลวงแห่งสกอตแลนด์ (Royal Scots Fusiliers) ภายใต้อำนาจบังคับบัญชาของนายร้อยเอกโรลแลนด์ (Captain Rolland) โจมตีในการรบกันครั้งนี้ นายร้อยเอกโรลแลนด์ได้รับบาดเจ็บเป็นแผลฉกรรจ์ที่แขนซ้าย แต่ครั้งเมื่อถูกฝ่ายอังกฤษยกกำลังมาปราบปรามอีกครั้งหนึ่ง โบส่วยก็จำต้องล่าถอยหนีเข้าสู่เทือกเขาสูงอารกันโยมา (Arakan Yomas)

ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 โบส่วยกลับเข้ามาปฏิบัติการต่อต้านฝ่ายอังกฤษใหม่อีกครั้ง โดยนำกำลังพลราว 150 นายเข้าโจมตีกานี (Kani) ในเขตมณฑลเมียวทิต (Myothit) ในวันที่ 8 พฤษภาคม เมื่อถูกกองทหารอังกฤษโจมตีที่พยิลองจอร์ (Pyilongyaw) ในวันที่ 17 พฤษภาคม โบส่วยจึงล่าถอยไปที่ยอว์ (Yaw)⁶³ แต่การล่าถอยครั้งนี้เป็นการล่าถอยเชิงยุทธวิธี ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับโบส่วยที่ทุกครั้งภายหลังการปะทะเช่นนี้แล้ว จะหลบเลี่ยงจากการสู้รบติดพันที่ยึดอยู่กับกองทหารฝ่ายอังกฤษ โดยล่าถอยไปตั้งหลักที่เชิงเทือกเขาอารกันโยมาเพื่อรวบรวมพลพรรคเตรียมไว้สำหรับก่อวินาศกรรมฝ่ายอังกฤษครั้งต่อไป

โบส่วยกลายเป็นหนามยอกอกที่เจ็บปวดมากสำหรับอังกฤษ กระทั่งว่าฝ่ายหลังออกประกาศให้รางวัลสินบนนำจับโบส่วยมูลค่าถึง 1,000 รูปี และเพิ่มสินบนดังกล่าวขึ้นไปถึง 5,000 รูปีในตอนปลายปี ค.ศ.1887⁶⁴ เพื่อตอบโต้การกระทำของฝ่ายอังกฤษ โบส่วยเองก็ประกาศให้รางวัลสินบนนำจับนายแฟร์ (Phayre) รองข้าหลวงของเขตดังกล่าวเป็นเงิน 500 รูปี⁶⁵

ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1886 ฝ่ายอังกฤษเปิดฉากโจมตีโบส่วย ณ ฐานที่มั่นที่ปาเดิน (Padein) อีก โดยนายแฟร์นำกำลังทหารซึ่งประกอบด้วยพลปืนเล็กยาว 50 นายสังกัดกรมทหารราบเบงกอลและสารวัตรทหารติดอาวุธอีก 50 นายเข้าตีในวันที่ 7 มิถุนายน โบส่วยซึ่งได้รับกำลังเสริมมาในคืนก่อนหน้านั้นจึงต้านทานการเข้าตีทางด้านหน้าของนายแฟร์อย่างองอาจ จนนายแฟร์ถูกยิงบาดเจ็บและเสียชีวิต

กองทหารอังกฤษจึงต้องล่าถอย⁶⁶

ชัยชนะของโบสวีย์ที่ปาเคนนับเป็นสัญญาณชัยชนะสำหรับฝ่ายต่อต้านของพม่า และเป็นความอับยศครั้งใหญ่ของกำลังทหารอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษจึงส่งกำลังเสริมขึ้นมาจากพุกามเพื่อหวังกอบกู้ชื่อเสียงเกียรติยศที่สูญเสียไปกลับคืน นายพันตรีกอร์ดอนกับพลปืนเล็กจำนวน 95 นายสังกัดกรมทหารราบเบงกอลที่ 2 ทหารราบปืนเล็กอีก 50 นายจากกรมทหารแห่งลิเวอร์พูล (Liverpool Regiment) และปืนใหญ่อีก 2 กระบอกรุกเข้างาเป (Ngape) ที่ๆ โบสวีย์หลบมาซ่อนตัวอยู่ ต่อมาในวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ.1886 โบสวีย์ก็ปะทะกับกองกำลังทหารอังกฤษที่เข้มแข็งกองนี้ที่มั่นแห่งหนึ่งใกล้ๆ งาเป ในที่สุด โบสวีย์ตัดสินใจล่าถอยภายหลังจากที่สร้างความสูญเสียให้แก่ฝ่ายอังกฤษ ที่มีทหารเสียชีวิตไปถึง 8 นายและบาดเจ็บอีก 26 นาย⁶⁷ ฝ่ายอังกฤษเข้ายึดงาเปไว้ชั่วระยะหนึ่ง แต่ภายในเดือนกรกฎาคมนั้น เมื่อตระหนักดีว่ากำลังทหารที่มีอยู่ไม่เข้มแข็งเพียงพอ จึงล่าถอยออกไป โดยโบสวีย์กลับเข้ามาสถาปนาอิทธิพลอำนาจของตนในบริเวณนี้อีกครั้ง⁶⁸

อาศัยเหตุที่โบสวีย์กลายมาเป็นหนามยอกอกทำทลายอำนาจที่สำคัญ ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะทำลายโบสวีย์ลงอย่างถอนรากถอนโคนให้ได้ ในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1886 ต่อ 1887 ระยะแรก ฝ่ายอังกฤษพยายามเจรจาชักชวนให้โบสวีย์เข้าเป็นพวก นายร้อยเอกแพร์รอตต์ (Captain Parrott) รองข้าหลวงเมืองมินหล่าเสนอแนะเซอร์ชาร์ลส์ เบอร์นาร์ด ว่าควรแต่งตั้งโบสวีย์เป็นผู้ช่วยข้าหลวงพิเศษระดับ 5 ของเมืองงาเป โดยมีเงื่อนไขว่าโบสวีย์และสมัครพรรคพวกต้องยอมจำนนเข้ามอบอาวุธ พร้อมให้สัญญาว่าจะช่วยจับกุมท่านอูโอะตะมะในขณะเดียวกันที่โบสวีย์ก็จะได้ค่ามโนสัญญาเป็นการตอบแทนอีกด้วยว่าจะไม่ถูกกล่าวหาดำเนินคดีในกรณีสังหารนายแฟร์ เซอร์ชาร์ลส์ เบอร์นาร์ดอนุมัติตามที่นายร้อยเอกแพร์รอตต์เสนอ แต่กระนั้นฝ่ายอังกฤษก็ไม่สามารถเกลี้ยกล่อมโบสวีย์ได้สำเร็จ เมื่อถูกปฏิเสธ กองกำลังฝ่ายอังกฤษที่เสริมสมรรถนะทางด้านการเคลื่อนย้ายกำลัง ด้วยหน่วยทหารม้าและหน่วยทหารราบม้า จึงเริ่มตะลุยกวาดล้างอาณาบริเวณดังกล่าวเพื่อทำลายฐานที่มั่นการต่อต้านของโบสวีย์ลง ในท้ายที่สุด เมื่อต้อง

เผชิญกับการรุกเข้าโจมตีอย่างเป็นระบบของฝ่ายอังกฤษเช่นนี้ องค์กรจัดตั้งของโบส่วยก็พังทะลายลง แต่โบส่วยก็ยังคงปฏิบัติการทำทลายอำนาจของอังกฤษต่อไป จวบจนกระทั่งวาระสุดท้าย เมื่อกำลังทหารอังกฤษหน่วยหนึ่งในสังกัดกรมทหารรักษาเขตแดนแห่งแคว้นเวลส์ใต้ (South Wales Borderers) ภายใต้การนำของนายพันตรีฮาร์วีย์ (Major Harvey) เข้าโจมตีล้อมจับที่ลำน้ำแห่งหนึ่งใกล้มิลันกอง (Milangon) ในเขตแขวงระะยะเด่เมียว (Thayetmyo) โบส่วยเสียชีวิตระหว่าง การสู้รบพร้อมสมัครพรรคพวกเดนตาย 10 นาย⁶⁹

ผู้นำฝ่ายต่อต้านแบบเดียวกันกับโบส่วยอีกคนก็คือ โบยายุ่น (Bo Ya Nyun) ผู้มีตำแหน่งเป็นมยिनกอง (Myingaung) ของเวลอง (Welaung) ในแขวงมยिनจัน มยिनจันเป็นเขตแขวงที่มีชื่อเสียงด้านทหารม้า และทหารม้าก็ถือตัวว่าเหนือชั้นกว่า ทหารราบธรรมดา เป็นต้นว่า ทหารม้าจะยอมรับโทษทัณฑ์ก็แต่โดยนายทหารม้าด้วยกันเท่านั้น มยिनกองอย่างโบยายุ่นและรวมไปถึงบิดาที่รับตำแหน่งมยिनกองมาก่อนหน้านี้ มีหน้าที่ต้องจัดหาทหารม้าจำนวน 100 นายเข้าทัพหลวงทุกครั้งที่เกิดสงคราม และรวมทั้งทำหน้าที่บังคับบัญชานายบ้านจำนวนหนึ่งด้วย ในกรณีโบยายุ่นมีอยู่ได้อาณัติรวม 30 นาย⁷⁰

เช่นเดียวกับโบส่วย ขณะที่สงครามเริ่มขึ้น โบยายุ่นอยู่ที่มณฑะเลย์และถูกสั่งให้กลับไปเวลองเพื่อต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษ ตำแหน่งทางราชการของเขา บวกกับบุคลิกลักษณะผู้นำที่มีอยู่สูง⁷¹ ทำให้โบยายุ่นสามารถรวบรวมกำลังสมัครพรรคพวกจำนวนมาก และสร้างฐานที่มั่นการต่อต้านที่แข็งแกร่งขึ้นได้สำเร็จ ตลอดปี ค.ศ.1887 และ 1888 โบยายุ่นปะทะต่อสู้กับกำลังทหารและสารวัตรทหารฝ่ายอังกฤษหลายครั้ง เมื่อไรที่แรงกดดันมีมากจนต้านไม่ได้ โบยายุ่นก็จะล่าถอยเข้าไปในป่าที่บอบๆ เขาโปปา (Popa)

แม้ว่าทางการอังกฤษพยายามอย่างยิ่งที่จะปราบปรามโบยายุ่น แต่โบยายุ่นก็ยังคงอำนาจที่เข้มแข็งพอที่เมื่อถึงต้นปี ค.ศ.1889 สามารถรวบรวมผู้นำฝ่ายต่อต้านคนอื่นๆ มาเป็นพวกและทำให้แนวที่มั่นใกล้เวลองแข็งแกร่งขึ้น ที่นี้เองที่โบยายุ่นประสบความสำเร็จในการต้านทานการโจมตีของฝ่ายอังกฤษครั้งแล้วครั้งเล่า

ໂຍຍາຍຸນ (Bo Ya Nyun)

การต่อต้านของโบยาฮ์นยิ่งที่ยิ่งเข้มแข็งน่ากลัวจนกระทั่งว่าฝ่ายอังกฤษต้องยินยอมอ่อนข้อ ด้วยข้อเสนอสิทธิประโยชน์ให้โบยาฮ์นค้าขายเข้ามาจับ แต่โบยาฮ์นไม่สนใจข้อเสนอดังกล่าวแม้แต่น้อย และในระหว่างฤดูฝนของ ค.ศ.1889 นั้น กลับโหมปฏิบัติการต่อต้านอังกฤษหนักมือขึ้น⁷²

ในปี ค.ศ.1890 ฝ่ายอังกฤษเพิ่มแรงกดดันต่อโบยาฮ์นมากขึ้น มีการเสนอสิทธิประโยชน์ให้สมัครพรรคพวกของโบยาฮ์น ในขณะที่เพิ่มรางวัลสินบนนำจับโบยาฮ์นเป็นสองเท่า เมื่อต้องเผชิญกับกลยุทธ์ดังกล่าวของอังกฤษ กลุ่มต่อต้านของโบยาฮ์นก็แตก และโบยาฮ์นต้องยอมจำนนในวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ.1890⁷³

ศาสนาเป็นประเด็นสำคัญของการต่อต้านอังกฤษอีกประเด็นหนึ่ง ดังนั้น พระภิกษุสงฆ์ชาวพม่าจึงเข้ามามีบทบาทที่สำคัญอยู่ด้วย เอช เทอร์เกิลล์ ไวท์ ซึ่งเดินทางมาถึงมณฑลยี่ในในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ.1885 ในตำแหน่งรองปลัดทูตฉลองของพม่าตอนบน และต่อมาในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ.1886 เลื่อนเป็นปลัดทูตฉลองได้บันทึกไว้ว่า:

ที่ใดที่มีการจัดตั้งการต่อต้านขึ้นมา เราก็จะพบว่าในบรรดาพลพรรคระดับหัวหน้านั้นมีพระภิกษุสงฆ์รวมอยู่ด้วย ไม่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญใด ๆ ที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ⁷⁴

แต่แม้ว่าพระภิกษุสงฆ์จะมีบทบาทที่โดดเด่นอยู่ในขบวนการต่อต้านอังกฤษ แต่บทบาทของพวกเขาที่เป็นเพียงผู้จัดตั้งที่อยู่หลังฉาก เซอร์ชาร์ลส์ เบอร์นาร์ดตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ไว้ว่า “แผนก่อการที่รุนแรงและลึกถึงซับซ้อนที่สุดบางแผนเกิดขึ้นในวัดหรือไม่ก็ริเริ่มขึ้นโดยพวกพระภิกษุ”⁷⁵ สำหรับท่านอุโตะมะที่จับอาวุธเข้าร่วมกับฝ่ายต่อต้าน จะเป็นข้อยกเว้น

ตอนที่เกิดสงคราม ท่านอุโตะมะ จำพรรษาอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในพยิลองจอร์ ห่างจากมินบูไปทางตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 2-3 ไมล์ ด้วยความเป็นห่วงกังวลเหมือนกับที่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากพากันรู้สึกว่พระศาสนากำลังตกอยู่ใน

อันตราย ท่านอุโตะมะจึงเข้าร่วมต่อต้านกองกำลังฝ่ายอังกฤษในเขตรอบๆ และรวมทั้งทางตอนเหนือของเมืองมินบู ซึ่งเป็นช่วงระยะเดียวกันกับที่โบส่วยกำลังเข้าสู้รบต่อต้านอังกฤษอยู่ทางตอนใต้ การที่ท่านมีบุคลิกเป็นผู้นำ บวกกับอิทธิพลที่พระภิกษุสงฆ์โดยทั่วๆ ไปมีอยู่ในสังคม ทำให้ท่านอุโตะมะสามารถเกลี้ยกล่อมสมัครพรรคพวกเข้าร่วมการต่อต้าน จนเป็นกองกำลังที่กล้าแข็งมากกองหนึ่ง⁷⁶

หลังจากได้รับคำสั่งจากเจ้าฟ้ามยินชายร์ ท่านอุโตะมะจึงนำกำลังเข้าสมทบกับท่านอุธอง (U Thaung) แห่งวัดจองดอร์ยา (Kyaungdawya) ต่อมาในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ทั้งสองร่วมกันเกลี้ยกล่อมหาสมัครพรรคพวกและกำลังอาวุธเพิ่มเติมจากหมู่บ้านต่างๆ ที่ตั้งเรียงรายอยู่ริมห้วยหมัน (Man Creek) จนสามารถเกลี้ยกล่อมให้นายบ้านหลายคนและชายฉกรรจ์ประมาณ 700-800 นายมาเข้าเป็นพวก ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ท่านอุโตะมะและท่านอุธองจึงเข้าโจมตีเมืองสะกุ (Sagu) และยิดไวได้⁷⁷ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองท่านก็ไม่สามารถรักษาเมืองนี้ไว้ได้นาน เมื่ออังกฤษเข้ายึดเมืองนี้กลับคืนมาอีกครั้ง จึงรุกรับหนามุ่งสู่เมืองพยิลองจอร์และโจมตีวัดของท่านอุโตะมะ เอกสารที่ฝ่ายอังกฤษยึดได้จากวัดนี้ระบุว่า สาลินหฺวัน (Salin Wun) และเลกายงหฺวัน (Legaing Wun) มีส่วนร่วมในขบวนการต่อต้านด้วย และดังนั้นจึงถูกจับกุมตัวมาลงโทษ

ส่วนท่านอุโตะมะและท่านอุธองซึ่งหลบหนีล่าถอยออกไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองปอก (Pauk) ก็ถูกฝ่ายอังกฤษยื่นคำขาดให้ยอมมอบตัวเสียโดยดีที่เมืองสาลินก่อนวันที่ 15 เมษายน ทั้งสองปฏิเสธและนำสมัครพรรคพวกจากพยิลองจอร์จำนวน 40-50 นาย กับพวกของโบชเวธา (Bo Shwe Tha) จากวาราบยิน (Warabyin) และโบลูจี (Bo Lu Gyi) จากเมืองกัน (Kan) อีก 500-600 นายเข้าร่วมกับนายบ้านงากะเว (Ngakwe) กอว์ตัน (Kawton) และเชซอง (Thechaung) เข้าสู้รบกับฝ่ายอังกฤษที่เขตแขวงสาลิน (Salin) และสาเล (Sale) ในวันที่ 13 มีนาคม ท่านอุโตะมะและท่านอุธองปะทะกับทหารอังกฤษภายใต้การนำของนายร้อยเอกดันสฟอร์ด (Captain Dunsford) ที่จอกโปน (Kyaukpon) หลังจากนั้น ก็ถอยกลับขึ้นไปที่เมืองปอก⁷⁸ พอถึงปลายเดือนเมษายน กองกำลังของท่านอุโตะมะก็พลิกฟื้น

เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม และเริ่มติดต่อกับโบสวีย์และผู้นำฝ่ายต่อต้านคนอื่น ๆ⁷⁹

ในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ.1886 ฐานที่มั่นต่างๆ ของท่านอุโตะมะที่ใกล้กับสาลิน ถูกฝ่ายอังกฤษที่ประกอบด้วยพลปืนเล็กจำนวน 40 นายภายใต้ นายร้อยเอก ดันส์ฟอร์ดโจมตี ระหว่างการปะทะกันครั้งนี้ พลพรรคของท่านอุโตะมะสังหาร นายร้อยเอกดันส์ฟอร์ด และหลังจากนั้นหนึ่งเดือน ก็เข้าโอบล้อมสาลินไว้ การโอบล้อมยุติลงเมื่อกำลังเสริมฝ่ายอังกฤษเดินทางมาถึงและนายร้อยเอกแอตกินสัน (Captain Atkinson) ผู้บัญชาการหน่วยกำลังเสริมเสียชีวิตจากการปะทะกับกองกำลังฝ่ายต่อต้าน⁸⁰

ด้วยผลสำเร็จจากการรบเหล่านี้เองที่ทำให้ท่านอุโตะมะสามารถสร้างองค์กรฝ่ายต่อต้านที่แข็งแกร่งขึ้นมาในบริเวณเขตมินบู ท่านได้ตั้งตนเป็นมินจี (Mingyi) และวางแผนแผนด้านการปกครองขึ้นมา เขตแขวงบริเวณที่อยู่ใต้การปกครองของท่านอุโตะมะ มอบหมายให้รองหัวหน้า 5 คนคือ โบยาบอร์ (Bo Ya Baw) โบกัณธิ (Bo Kan Thi) อุโตะระ (U Ottara) โบกิน (Bo Kin) และโบบายงจี (Bo Byaing Gyi) ช่วยกันดูแล หมู่บ้านเหล่านี้ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งจนฝ่ายอังกฤษไม่สามารถเคลื่อนทัพเข้ามาในบริเวณดังกล่าวโดยที่ท่านอุโตะมะไม่รู้ตัวล่วงหน้า⁸¹ ท่านอุโตะมะคุกคามฝ่ายอังกฤษมากเสียจนนายลาตูช (La Touche) ข้าหลวงเขตตอนใต้ (Commissioner, Southern Division) ประกาศให้สินบนนำจับท่านอุโตะมะถึง 2,000 รูปี⁸²

เนื่องจากไม่สามารถจัดการปราบปรามกองกำลังอันกล้าแข็งของท่านอุโตะมะได้ ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามทำลายท่านด้วยวิธีอื่น ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1888 ฝ่ายอังกฤษตั้งข้อหากบฏแก่ท่านอุโตะมะและบริวารคนสนิทใกล้ชิด ขณะเดียวกันก็เสนอวิธีโทษกรรมให้แก่บรรดาพลพรรคอื่นๆ นอกจากนี้ ยังกำหนดโทษทัณฑ์รุนแรงแก่ผู้สมรู้ร่วมคิดหรือสมคบให้ความช่วยเหลือแก่บรรดาผู้นำฝ่ายต่อต้านนโยบายใหม่ได้ผลเพราะไม่นานหลังจากนั้น พลพรรคของท่านอุโตะมะรวม 1,204 นายได้วางอาวุธยอมจำนนต่อทางการอังกฤษ เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับโบยาฮุนในเวลาต่อมาคือ กลุ่มต่อต้านของท่านอุโตะมะแตกสลายและท่านเองในท้ายที่สุดก็

ถูกจับกุมตัวเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ.1889 ที่บริเวณใกล้ๆ กับละกายัง (Lagaing) ห่างจากมินบูไปทางตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 15 ไมล์⁸³

บุคคลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงจำนวนหนึ่งในบรรดาผู้คนจำนวนมากที่เข้าร่วมการสู้รบเพื่อต่อต้านอังกฤษ เป็นบุคคลที่ทางการอังกฤษดูถูกเหยียดหยามว่าเป็น “พวกโจรผู้ร้าย” (dacoits)⁸⁴ อย่างไรก็ตาม สถานะทางสังคมของบุคคลเหล่านี้และเป้าหมายของการต่อสู้ แสดงให้เห็นว่าจริงๆ แล้วพวกเขาไม่ใช่โจรผู้ร้ายอย่างที่ถูกล่าหา แม้แต่พวกที่เป็นโจรมาก่อนที่อังกฤษจะรุกราน ก็ยังน่านิยมนกข่องในความปรารถนาที่จะเข้าร่วมต่อต้านอังกฤษ และทำให้คนเหล่านี้ไม่ได้เป็นโจรผู้ร้ายธรรมดาๆ

ในบรรดาผู้ที่ถูกตราหน้าว่าเป็นโจรผู้ร้ายเหล่านี้ *โบหล่าอู* นับเป็นคนที่โดดเด่นที่สุด อาละวาดปล้นสะดมอยู่ในชนบทประเทศของแขวงเมืองสะกายังและชเวโบ มาตั้งแต่ ค.ศ.1883 โดยที่เจ้าพนักงานปกครองท้องถิ่นไม่สามารถจัดการได้ จนในท้ายที่สุด เหลธินอ์ตวินหฺว่นถูกส่งจากมณฑลเยย์เพื่อมาปราบปรามเป็นการเฉพาะ และโบหล่าอูก็ยอมจำนนพร้อมสมัครพรรคพวกบริวารราว 3,000 นาย ทั้งหมดถูกจับสักคำว่า “ไม้เท้าขั้ว” และ “มีสติ” บนข้อมือขวาและซ้าย ตามอย่างธรรมเนียมที่ปฏิบัติต่อคนไทย⁸⁵

เมื่อสงครามระหว่างพม่าและอังกฤษเกิดขึ้น โบหล่าอูและพรรคพวกรวม 565 นายสมัครเข้าในสังกัดเหลธินอ์ตวินหฺว่น เป็นกองกำลังส่วนหนึ่งของแนวต้านทานออกมยิดสิน⁸⁶ โบหล่าอูอยู่ที่มยินจันขณะที่ยกเรือปืนฝ้ายอังกฤษแล่นขึ้นมาถึงในวันที่ 24 พฤศจิกายน จนเกิดการยิงตอบโต้กันระหว่างปืนเรืออังกฤษกับปืนใหญ่ชายฝั่งของฝ่ายพม่า ถึงแม้ว่าโบหล่าอูจะถูกบีบบังคับให้ถอนกำลังออกไปก่อนที่จะมีโอกาสเข้าปะทะต่อสู้ แต่โบหล่าอูก็ได้ประจักษ์แก่สายตาตัวเองถึงกองกำลังอันน่าเกรงขามด้วยกำลังพลถึง 10,000 นายของฝ่ายอังกฤษที่รุกขึ้นมาตามลำน้ำอิวดี

กระนั้นก็ดี หลังจากที่ยกทัพอังกฤษยึดเมืองมณฑลเยย์ได้แล้ว โบหล่าอูก็ได้เดินทางกลับไปยังสะกายังและชเวโบ ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตการต่อต้านอังกฤษซึ่ง

ยากลำบากกว่า ทั้งๆ ที่ตระหนักดีถึงอำนาจทางทหารของฝ่ายอังกฤษ โดยที่เป็น
 นักสู้ระดับมืออาชีพ โบห์ลล์จึงปฏิบัติการต่อต้านฝ่ายอังกฤษด้วยความเชี่ยวชาญ
 และจิตใจแน่วแน่มั่นคงจนเสียชีวิตลงด้วยเหตุทะเลาะวิวาทในเดือนเมษายน
 ค.ศ.1887⁸⁷ แต่ก่อนที่จะเสียชีวิต ในระหว่างที่เข้าสู้รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษนั้น
 โบห์ลล์ได้สร้างเจดีย์ขึ้นที่มะจือออก (Magyiok) แขวงเมืองชเวโบ เพื่อเป็น
 อนุสรณ์แห่งแรงปรารถนา⁸⁸

การต่อต้านอังกฤษจึงเป็นการสู้รบที่ครอบคลุมตลอดทั่วทั้งพม่า และ
 เกี่ยวข้องกับคนทุกระดับ เซอร์ชาร์ลส์ เบอ์นาร์ดเองก็ยอมรับว่า:

ภารกิจเบื้องหน้า หาใช่การเข้าไปจัดการให้เขตแขวงที่วุ่นวาย
 เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงสับสน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีขึ้น
 แต่หากคือการใช้กำลังทหารเข้าบดขยี้ยึดครองดินแดนที่มีความรู้สึก
 เป็นปฏิปักษ์และจับอาวุธขึ้นต่อต้านพวกเรามากกว่า⁸⁹

ผู้นำการต่อต้านบางคนกลายเป็นคนที่มีชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับในเวลาต่อมา แต่
 ส่วนใหญ่แล้วมักไม่ค่อยเป็นที่รู้จักทั้งชื่อเสียงเรียงนามก็ไม่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์
 ใดๆ ทั้งสิ้น มีอยู่คนหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันโดยบังเอิญ นั่นคือ โบตะเต (Bo Ta Te)
 ซึ่งเฮซ ฟิลดิง ฮอลล์ บันทึกถึงวีรกรรมของเขาไว้ ดังนี้:

ตะเตเข้ายึดวัดแห่งหนึ่งไว้โดยมีกำลังสมัครพรรคพวกราว 80 นาย
 ต่อมาถูกกองทหารม้าของฝ่ายเราเข้าโจมตี การสู้รบปะทะกัน
 ในป่าที่ร้อนอบอ้าววันนั้นเป็นไปอย่างยืดเยื้อ ชั่วไม่นานนัก กระสุน
 ของฝ่ายกบฏก็ร่อยหรอลง และวัดแห่งนั้นก็ถูกบุทตะลงตีแตก ผู้คน
 ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ฝ่ายตะเต เมื่อเห็นสมัครพรรคพวกตายกัน
 ไปเกือบหมดและกระสุนดินดำก็ร่อยหรอลงเกือบไม่มีเหลือ จึงปีนขึ้น
 ไปบนกำแพงวัด หักอิฐปูนปาเข้าใส่ทหารอังกฤษ คนอย่างเขาไม่มีวัน
 ยอมให้จับกุม และเขาจึงถูกสังหาร⁹⁰

ในการยื่นหัตถ์รับครั้งสุดท้ายครั้งนั้น ตะเตเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของคน
รุ่นนั้น ที่ต่อสู้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่เพียงน้อยนิด สู้ด้วยจิตวิญญาณ ต่อสู้ตราบน
คนสุดท้าย ทั้งนี้ “เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งพระศาสนา เกียรติยศของชาติ และ
ผลประโยชน์ของแผ่นดิน”

บทที่ 3

การต่อต้านในบริเวณพม่าตอนล่าง

ฝ่ายอังกฤษไม่คิดว่าจะมีการต่อต้านที่รุนแรงใดๆ ในเขตพม่าตอนล่างใน ค.ศ.1885 เพราะอาณาบริเวณดังกล่าวตกอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษในฐานะ อาณานิคมมาถึงสามทศวรรษ นอกจากนี้ ยังมีเรือรบราชนาวีอังกฤษถึง 6 ลำจอด ทอดสมอคุมเชิงหน้าเมืองย่างกุ้งและพะสิม และมีกองทหารรักษาการณ์ตั้งอยู่ใน เขตชนบท แต่ทั้งหมดนี้ดูจะเป็นมาตรการทั่วไปเท่านั้นเอง เพราะในวันที่ 3 ธันวาคม เพียงชั่วไม่ถึง 1 สัปดาห์หลังยึดมณฑลพะโลยีได้ ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำ เขตพม่าตอนล่างก็ได้ออกแถลงการณ์อย่างย่ำใจ ความว่า:

ข้าหลวงใหญ่ปรารถนาที่จะแสดงความยินดีต่อราษฎรและข้าราชการ ทั้งปวง ที่บ้านเมืองในพม่าส่วนที่อังกฤษปกครอง มีความสงบและ เป็นระเบียบเรียบร้อย¹

ข้าหลวงใหญ่อังกฤษยังหวังด้วยว่าจะสามารถกำราบปราบปรามความวุ่นวาย ที่อาจลุกลามเข้ามาจากภายนอกได้ง่ายดาย:

มีแนวโน้มว่า พวกหัวขโมยโจรผู้ร้ายจะหลบหนีจากพม่าตอนบนเข้ามา อยู่ในเขตแขวงของพม่าตอนล่างซึ่งอุดมสมบูรณ์และเงียบสงบกว่า ข้าราชการและราษฎรทั้งหลายจะต้องร่วมมือช่วยป้องกันดูแลไม่ให้ อาชญากรเหล่านี้เข้ามาตั้งอยู่ตามเมืองและหมู่บ้านในบริเวณที่ราบลุ่ม ปากแม่น้ำ²

ฝ่ายอังกฤษมาตระหนักถึงความจริงของสถานการณ์อันเลวร้ายในราวกลางเดือนธันวาคม ในวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ.1885 ดับบลิว จี สแนดเดน (W.G. Snadden) ผู้ช่วยผู้กำกับการตำรวจเมืองชเวจิน (Shwegyin) ได้รับรายงานว่าเกิดการปล้นสะดมที่ห้วยโจนปากู (Kyonpagu) ในเย็นวันที่ 14 อันเป็นวันถัดมา มีรายงานเพิ่มเติมว่ามีการปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ที่สียอ (Siyo) มณฑลโจนปากู

เหตุการณ์ข้างต้นเป็นสัญญาณแรกๆของการต่อต้านที่มีหลวงพ่อดมยันซอง (Mayanchaung) เป็นหัวหน้า ท่านเป็นชาวไทยใหญ่และช่วงก่อนเกิดสงครามเคยได้รับพระราชโองการจากพระเจ้าสีป่อให้รวบรวมผู้คนก่อภพขึ้นในบริเวณพม่าตอนล่าง³ ท่านตั้งฐานปฏิบัติการที่วัดมยันซอง ห่างจากลิตตังราว 5 วัน และฐานย่อยที่สุดปานู (Sutpanu) โดยได้รับการสนับสนุนจากหลวงพ่อดมจอกกาตัต (Kyaukkalatt) หลวงพ่อดมเปกกาเลต (Pekkaleit) และหลวงพ่อดมชเวเหล่ (Shwehle) ท่านประสบความสำเร็จในการเกลี้ยกล่อมจัดตั้งพวกชาวไทยใหญ่ในบริเวณดังกล่าว ดังที่ฝ่ายอังกฤษรายงานไว้ว่า:

แกนหลักของกองกำลังของหลวงพ่อดมเป็นพวกชาวไทยใหญ่ ทั้งพวกที่เพิ่งอพยพจากบ้านเดิมมาอยู่ใหม่และพวกที่ดำรงกรากอยู่ที่นั่นมานานแล้ว⁴

สงครามกับฝ่ายอังกฤษอุบัติขึ้นและยุติลงเร็วกว่าที่หลวงพ่อดมยันซองจะมีบทบาทร่วมในการสู้รบ กว่าที่ท่านจะมีส่วนร่วมจริงๆ ก็สองสัปดาห์หลังจากที่มณฑลเฉ่เล่แตก ภายหลังจากการรบแบบซิมลางที่ห้วยโจนปากูและสียอ (Siyo) สมักรพรรคพวกของหลวงพ่อดมโจนปากูก็ได้นัดเข้าโจมตีลิตตัง วินบาดอว์ (Winbadaw) และการาเว (Karawe) พร้อมๆ กันในคืนวันที่ 15 ธันวาคม รายงานของฝ่ายอังกฤษเกี่ยวกับการโจมตีในครั้งนั้น มีว่า:

หลวงพ่อดมเปกกาเลตตั้งตนเป็นผู้นำทางศาสนาและการเมือง มีพลพรรคชาวไทยใหญ่อยู่ด้วยรวม 300 นาย ท่านได้เผาและปล้นสะดม

เมืองวินบาตอร์ สิตตัง และการาเว จากนั้นคงจะบุกเข้าตีเซเวจิน
ไม่วันพรุ่งนี้ ก็ในวันถัดไป... ดังนั้น เพื่อเห็นแก่พระเจ้า ขอได้โปรด
ส่งทหารมาเสริมกำลังโดยด่วน⁵

ถ้าหากว่ารายงานของฝ่ายอังกฤษข้างต้นแฝงความตื่นตระหนกเอาไว้ด้วย
ก็เป็นเรื่องที่สมควรอยู่ เพราะในวันถัดมานั้นเอง คือในวันที่ 16 ธันวาคม กำลัง
สมัครพรรคพวกของหลวงพ่อดมยันชองก็ได้เข้าตีที่มั่นของฝ่ายอังกฤษหลาย ๆ
แห่งพร้อมกัน พวกหนึ่งตัดสายโทรเลขที่ระยะตะธามैन (Thayetthamein)⁶ อีก
พวกหนึ่งที่มีกำลังพลราว 40 นาย มีพระภิกษุเป็นหัวหน้า ก็เข้ายึดบิลิน (Bilin)
พวกนี้แห่ยุรฉัตร เข้าเกณฑ์เสบียงอาหารและเงินทองจากชาวบ้าน และหลวงพ่อ
ที่เป็นหัวหน้าก็ประกาศว่าจะรุกเข้าเมืองตะโถ้ง (Thaton/ท่าดอน) และเฮนเซก
(Theinzeik)⁷ แต่นั่นยังไม่พอยังมีอีกพวกหนึ่งเข้าตีจายกโค (Kyaikto) ซึ่งมี
จี ดับลิว ชอว์ (G.W. Shaw) ผู้ช่วยข้าหลวง เป็นผู้จัดแนวป้องกันรักษาเมือง
เหตุการณ์ตอนนี้มีบรรยายอยู่ในรายงานกึ่งทางการของฝ่ายอังกฤษไว้ดังนี้:

พวกก่อการร้ายบุกเข้ามา...โดยไม่มีสัญญาณเตือนล่วงหน้า... รุกเข้ามา
เป็นแถวเหมือนขบวนศึก ดิน้องกลองส่งเสียงดังมาตลอดทาง... มี
การยิงต่อสู้กันอย่างหนัก แต่ความเสียหายมีไม่มากนัก หลังจากเข้า
โจมตีชั่วระยะหนึ่งแล้ว ก็ถอยหนีกลับไป พวกก่อการร้ายเข้าโจมตี
แบบเดียวกันนี้ทุกวัน และจำนวนพลพรรคที่เข้าโจมตีก็เพิ่มขึ้น
ทุกครั้ง บางครั้งนายชอว์และพวกทหารก็ยกกำลังออกต่อสู้และขับไล่
พวกก่อการร้ายกลับออกไป แต่พวกนี้ก็หวนเข้าโจมตีใหม่ทุกครั้ง
สภาพการณ์เป็นแบบนี้อยู่สามวันสามคืนติดต่อกัน จนนายชอว์พบว่า
อาวุธยุทธภัณฑ์ร่อยหรอลง จึงตัดสินใจถอนกำลัง การเดินทาง
หลบหนีพวกก่อการร้ายมีขึ้นในตอนค่ำ และรอดไปถึงฐานที่มั่นมินยวา
(Minywa) ได้อย่างปลอดภัย⁸

ขบวนการต่อต้านของหลวงพ่อดมยันชองนั้นนับเป็นขบวนการที่แผ่ขยายกว้าง ขบวนการหนึ่งทีเดียว ในวันที่ 17 ธันวาคม ระหว่างที่การเข้าตีจายกโดยังดำเนินอยู่ ก็มีกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งเข้าตีและเผาทำลายกอร์กาคุต (Kawkadut)⁹ และในวันที่ 18 ธันวาคม อันเป็นวันสุดท้ายที่นายชอว์สามารถยืนหยัดป้องกันจายกโด ก็มีอีก พวกหนึ่ง ประกอบด้วยกำลังคนมากถึง 300-500 นาย บุกเข้าโจมตีเซเวจิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานปกครองเขต การเข้าตีในวันแรกถูกต้านทานไว้ได้ แต่ก็ บุกเข้าตีใหม่ในวันรุ่งขึ้น ปรากฏว่าฝ่ายอังกฤษส่งกำลังเสริมจากตองอูมาช่วยป้องกัน ได้ทัน ฝ่ายเข้าตีจึงต้องถอนกำลังล่าถอยกลับไป¹⁰ ในวันเดียวกันนี้อีกเช่นกัน มีคนอีกกลุ่มหนึ่งประมาณ 200 นาย บุกเข้ามาที่จายกก่อว (Kyaikkaw) รื้อทำลาย เชื้อนกมันดลิ่งอับยะ (Abya) และทำลายประตูน้ำที่มยิดโจ (Myitkyo)¹¹

การลุกฮือขึ้นต่อต้านอังกฤษครั้งนั้น เป็นไปอย่างฉีกกะนองและองอาจหาญ กล้า ดังที่ อี เอส ซิมส์ (E.S. Symes) ซึ่งได้รับมอบหน้าที่จากเบอร์นาร์ดให้ รักษาการในตำแหน่งปลัดพลเรือนที่ย่างกุ้ง ได้รายงานไว้ว่า:

หลวงพ่อดมยันชองได้ตัดสินใจเข้าสู่การสู้รบเมื่อไรแน่ๆ นั้น ไม่มีใครรู้ แต่ท่านก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้กล้าที่เฉลียวฉลาด ท่านได้ มีพระราชโองการ (ameindaws/royal orders) ในนามพระเจ้าสีป่อ ออกไปยังหมู่บ้านต่างๆ ทั่วทุกทิศ สั่งให้ผู้นำท้องถิ่นนำราษฎรเข้าร่วม กับฝ่ายต่อต้าน มิฉะนั้น จะเผาหมู่บ้าน และยึดทรัพย์สิน; ท่านบุก เข้าปล้นฐานที่มั่น และดังนั้นจึงได้อาวุธไว้ในครอบครอง... และท่าน ได้ขัดขวางการปฏิบัติงานของฝ่ายเราอย่างมากโดยเข้าตัดสายโทรเลข ตามที่ต่างๆ และทำลายประตูน้ำและฝาย¹²

หลวงพ่อดมยันชองและพรรคพวกคุกคามฝ่ายอังกฤษมากเสียจนกระทั่งว่า ในวันที่ 20 ธันวาคม นายซิมส์ต้องติดประกาศให้รางวัล 2,000 รูปีเป็นสินบน นำจับ¹³

ขบวนการต่อต้านนี้ยังมีแรงจูงใจทางการเมืองที่หนักแน่นอยู่ด้วย ดังที่ เจ จี สกอตต์ (J.G. Scott) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า:

การลุกฮือขึ้นครั้งนี้ไม่อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากความไม่พอใจของพวกพระภิกษุสงฆ์ มีการเตรียมการกันอย่างดีมาก่อนที่มณฑลจะเลยจะถูกยึด และมีหลักฐานเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่า โดยแท้ที่จริงแล้ว การลุกฮือคราวนี้ เป็นอย่างที่ยุทธศาสตร์การเคียงไว้ กล่าวคือ เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนรัฐบาล (กษัตริย์) พม่า ในประเด็นนี้เองที่การลุกฮือครั้งนี้ แตกต่างไปจากแผนก่อการและการจลาจลที่เกิดขึ้นภายหลังการยึดครองพม่าตอนบน ทั้งยังเป็นตัวอย่างของการที่รัฐบาลพม่าใช้ประโยชน์จากคณะสงฆ์ที่ชัดเจนที่สุด¹⁴

ดูเหมือนว่า ความประสงค์ของหลวงพ่อดมยันซองคือการก่อความรังควานเส้นทางการติดต่อลำเลียงขนส่งของฝ่ายอังกฤษ และเสริมสร้างฐานอำนาจของตนในเขตชเวจิน:

การต่อต้านครั้งนี้มีการวางแผนและปฏิบัติการแบบมีอาชีพด้วยความมองอาชญากรล้ำ... ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การตัดการติดต่อทางโทรเลขและการปิดคลองพะโค (Pegu) เป็นการจงใจตัดขาดเขตแขวงและตัวเมืองชเวจิน ไม่ให้ได้รับความช่วยเหลือจากอย่างกุ่ม¹⁵

กระนั้นก็ดี ฝ่ายอังกฤษก็ยังคงสามารถเสริมกำลังฝ่ายตนในเขตนี้ ในช่วงเทศกาลคริสต์มาส ค.ศ.1886 กำลังของฝ่ายอังกฤษที่ชเวจินประกอบด้วยนายทหาร 1 และกำลังพล 45 นายจากกรมทหารราบคาบศิลาเบาลงแห่งสกอตแลนด์ และนายทหาร 1 และกำลังพลอีก 100 นายจากกรมทหารราบรักษาพระองค์เกรอนเดียร์แห่งบอมเบย์ (Bombay Grenadiers) ส่วนที่ลี้ภัย กำลังทหารฝ่ายอังกฤษ

ประกอบด้วยนายทหาร 3 และกำลังพล 73 นายจากกรมทหารราบคาบศิลาเบาลหลวงแห่งสกอตแลนด์ นายทหาร 2 และกำลังพล 65 นายจากกรมทหารราบรักษาวพระองค์เกรอนเดียร์แห่งบอมเบย์ และนายทหาร 1 และกำลังพล 50 นายจากกรมทหารราบที่ 5 แห่งมัทราส (5th Madras Infantry) สำหรับกองกำลังที่มินยวามีนายทหาร 1 และกำลังพล 38 นายจากกรมทหารราบที่ 5 แห่งมัทราส นอกไปจากนั้น ยังมีแนวที่มั่นที่มะละแหม่ง ซึ่งประกอบด้วยนายทหาร 1 และกำลังพล 170 นายจากกรมทหารราบที่ 9 แห่งมัทราส¹⁶

ด้วยกองทหารที่เสริมกำลังแล้วนี้เองที่ฝ่ายอังกฤษเริ่มเปิดฉากรุกกลับ กองกำลังของฝ่ายอังกฤษจำนวนหนึ่งรุกคืบหน้าเผาทำลายหมู่บ้านที่มยันของศูนย์บัญชาการของฝ่ายต่อต้าน:

ในวันที่ 23 (ธันวาคม) กองทหารของเราบุกเข้ามยันของและพบว่าหมู่บ้านแห่งนี้ถูกทิ้งร้างไปแล้ว ทั้งวัดและหมู่บ้านถูกเผา ตัววัดถูกระเบิดย่อยยับราวกับว่าดินระเบิดจำนวนมากที่มีใครซุกซ่อนเอาไว้มันเกิดระเบิดขึ้นมา¹⁷

การยึดและทำลายหมู่บ้านมยันของไม่มีผลต่อฝ่ายต่อต้านอย่างทันทีทันใด เพราะในช่วงนั้นเครือข่ายของฝ่ายต่อต้านขยายออกไปยังบริเวณรอบ ๆ แล้ว หลวงพ่อวัดมยันของยังมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับอุโปมิน (U Po Min) และอุมิน (U Min) บุตรชายของจอกจินจี (Kyaukkyi Mingyi) และได้แต่งตั้งให้อุโปมินและอุมินเป็นเมียหวุ่นและภรรยาของจอกจินตามลำดับ ต่อมา เพื่อปลุกระดมกำลังฝ่ายต่อต้าน ผู้นำสองพี่น้องจึงออกประกาศว่า อำนาจการปกครองของอังกฤษล่มสลายไปแล้ว และกองทัพอังกฤษพ่ายแพ้ที่มณฑลทะเลย์ ทั้งยังปล่อยข่าวลืออีกด้วยว่าทหารฝ่ายอังกฤษได้จับชายพม่าคนหนึ่งและนำตัวไปอย่างกึ่ง โดยอ้างว่าเป็นพระเจ้าสีป่อ¹⁸

การปลุกระดมของฝ่ายต่อต้านเป็นไปอย่างได้ผลมากจนกระทั่งว่า
ประชาชนในแถบถิ่นนี้เชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นว่าการปกครองของ
อังกฤษได้มาถึงจุดจบ และจึงถวายเป็นความจงรักภักดีแก่กษัตริย์พม่า¹⁹

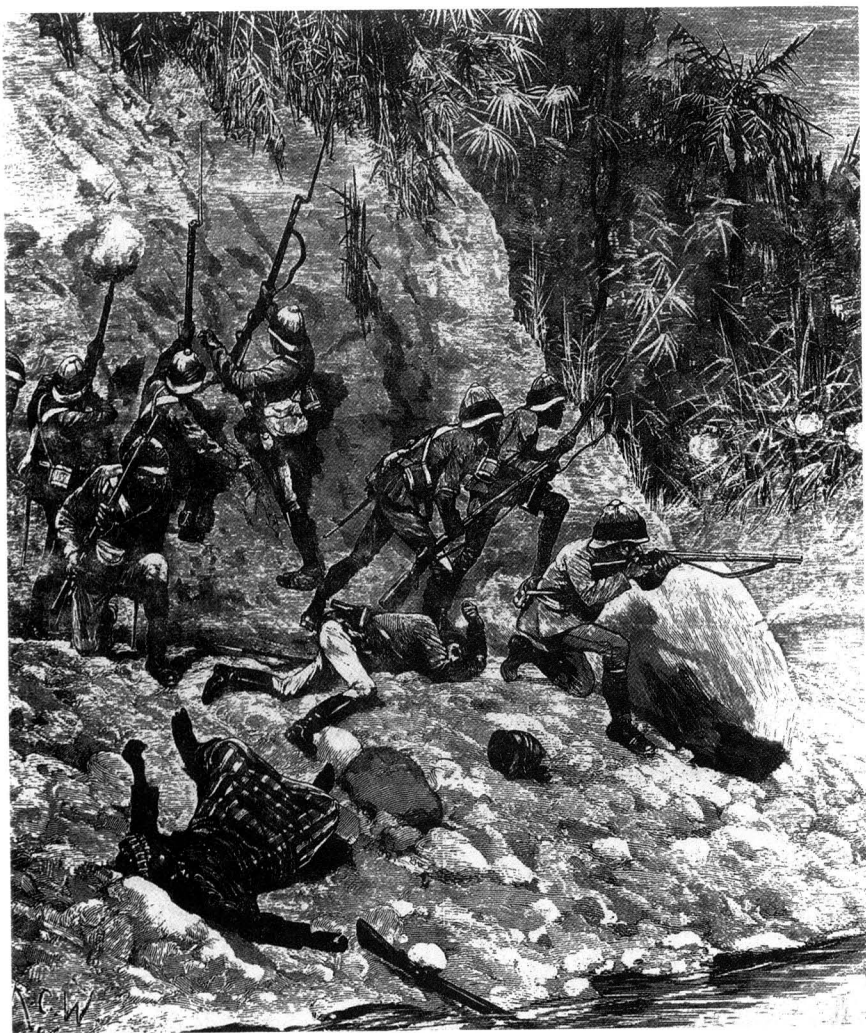
ด้วยความสนับสนุนดังกล่าว อุโปมินและน้องชายจึงนำกำลังเข้าโจมตีจอกจี
ในวันที่ 26 ธันวาคม ด้วยกำลังสมัครพรรคพวกในระยะแรกเพียง 30 นายแต่
ภายหลังต่อมามีพวกมาเข้าร่วมเพิ่มเติมอีกจำนวนหนึ่ง จำนวนตัวเลขไม่แน่นอน
อยู่ระหว่าง 50 ถึง 150 นาย เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งตกอยู่ในสภาพตื่นตระหนกต่อ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่พร้อมที่จะต่อสู้กับฝ่ายต่อต้าน อุโปมินและพรรคพวกจึง
สามารถยึดจอกจีได้อย่างง่ายดาย รวมทั้งเผาทำลายที่ทำการศาลและฐานที่มั่น²⁰

ทางด้านตะวันตกของจอกจिनั้น ในวันที่ 28 ธันวาคม พวกต่อต้านอีก
กลุ่มหนึ่งปะทะกับกองกำลังของกรมทหารราบรักษาพระองค์เกรอนเดียร์แห่ง
บอมเบย์ที่บริเวณใกล้ๆ กับเมธาลิน (Methalin)²¹ ในขณะเดียวกัน กำลังฝ่าย
ต่อต้านอีกพวกหนึ่งประมาณ 30 นาย ก็ได้เข้าโจมตีและเผาทำลายฐานที่มั่นทาง
ทหารที่จอกทากา (Kyauktaga) และพยายามยึดและเผาสถานีรถไฟที่เพนเวกอน
(Penwegon) แต่ไม่ประสบความสำเร็จ²²

ในเขตสาละวินเองก็มีการต่อต้านเกิดขึ้น อย่างเช่นในวันที่ 27 ธันวาคม
มีการโจมตีเมืองกอร์วาระก (Kawkareik) และมีทำที่ว่อาจคุกคามเมืองปาปูน
(Papun) ดังที่ผู้ช่วยผู้กำกับการตำรวจได้รายงานไว้:

ในเขตนี้และในตัวเมืองปาปูน มีพวกไทยใหญ่อาศัยอยู่มาก และ
ข้าพเจ้าเกรงว่าพวกนี้อาจจะเข้าร่วมกับพวกฝ่ายต่อต้าน เข้าโจมตี
และปล้นสะดมเมืองปาปูน²³

ในขณะเดียวกัน หลวงพ่อวัดมัยของซึ่งยกสมัครพรรคพวกออกจากมัย
ของขึ้นไปทางเหนือก่อนที่ฝ่ายอังกฤษจะเริ่มรุกเข้ามานั้น ก็ได้ไปตั้งที่มั่นอยู่ที่ระนอง

นักรบฝ่ายต่อต้านชาวพม่าเข้าโจมตีกองทหารอังกฤษใกล้เมืองชเวจิน (Shwegyin)

(Yathaung) ซึ่งอยู่ห่างจากลิตตังออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 30 ไมล์ โดยมีกองกำลังที่ฝ่ายอังกฤษประมาณการไว้ระหว่าง 300-800 นาย²⁴ จากยุทธองหน่วยกำลังหลักรวมทั้งพวกครัวก็ได้เคลื่อนต่อไปยังบินบัน (Binban) ใกล้ๆ กับบิลิน ส่วนอีกหน่วยหนึ่ง ซึ่งมีกำลังคนที่ประมาณการไว้แตกต่างกันไประหว่าง 100-400 นายนั้น ก็ได้เคลื่อนเข้าไปยังตองธาเลเสก (Taungthalezeik) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้ามหาก ห่างจากเมืองชเวจินไปทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 17 ถึง 20 ไมล์²⁵ ในวันที่ 11 มกราคม ค.ศ.1886 กองทหารอังกฤษภายใต้การนำของนายพันตรีโรบินสัน (Major Robinson) ได้รุกเข้าโจมตีฝ่ายต่อต้าน แต่กลับถูกข่มขู่ดักโจมตีเสียก่อน รายงานสั้นๆ ทางโทรเลขมีว่า:

นายพันตรีโรบินสันและทหาร 70 นายรุกไปตามถนนมุ่งสู่ตองธาเลเสก เพื่อเข้าปราบปรามพวกเหล่านี้อย่างรวดเร็ว พวกโจรซ่อนตัวอยู่ตามโขดหิน ทหารจึงระงับการยิง ทำให้ถูกยิงจากพวกที่ซ่อนอยู่ ทหารสี่ร้อยนายหนึ่งตาย อีกนายหนึ่งถูกยิงบาดเจ็บ นายพันตรีโรบินสันบาดเจ็บสาหัส นายวอร์ด (Mr. Ward) บาดเจ็บเล็กน้อย พลปืนสองนายบาดเจ็บ กองทหารล่าถอยไปที่เมเดน (Metain)²⁶

หลวงพ่อดมยันของสามารถทำศึกต่อต้านฝ่ายอังกฤษอยู่ในบริเวณสามเหลี่ยมระหว่างเมืองชเวจิน ปาปูน และลิตตัง ต่อไปอีกนานพอสมควร แต่เมื่อฝ่ายอังกฤษเพิ่มแรงกดดันมากขึ้น ท่านก็ต้องหลบหนีขึ้นไปอยู่บนเทือกเขาและการต่อต้านที่ท่านเป็นผู้นำอยู่ก็เริ่มถูกจำกัดขอบเขตลงไปเรื่อย ๆ

ขบวนการต่อต้านที่ท่านนำโดยหลวงพ่อดมยันของอาจจะเป็นขบวนการที่เด่นที่สุดในพม่าตอนล่าง แต่ก็หาใช่ว่าในบริเวณนี้จะมีกลุ่มต่อต้านอยู่กลุ่มเดียว ยังมีกลุ่มต่อต้านอื่นๆ อีก โดยเฉพาะในบริเวณรอบๆ ย่างกุ้งและในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากน้ำ ประชากรในเขตดังกล่าวนี้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วจากพวกอพยพที่มาจากพม่าตอนบน ที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมที่เพิ่งบุกเบิกใหม่

ในวันที่ 22 ธันวาคม เพียงชั่วโมงหนึ่งสัปดาห์หลังจากที่หลวงพ่อดมยันของ
ตั้งกลุ่มต่อต้านขึ้น โบเมียะ (Bo Mya) ก็ได้เข้าโจมตีกาว่า (Kawa) และตั้งตนเป็น
มินหล่อง (Minlaung)²⁷ หลังจากนั้น เข้าโจมตีเขตแขวงใกล้เคียงตอน (Aton) อีกหลาย
ครั้ง ในวันที่ 24 ธันวาคม ปะทะกับกำลังตำรวจที่คามุนกันยี (Kamunkangyi)
และสมัครพรรคพวกของโบเมียะได้สังหารพลตระเวนเสียชีวิตไปหนึ่งนาย ส่วนที่
เหลือแตกหนีไปหมด ต่อมา กลุ่มของโบเมียะที่มีกำลังประมาณ 60 นายโจมตี
ออนเหนือ (Onhne) และเกือบจะเอาชนะกำลังทหารฝ่ายอังกฤษที่ตั้งอยู่ที่นั่นได้
หากว่ากำลังเสริมที่นายพันเอก ซี ดับบลิว สตรีท (Col. C.W. Street) ข้ามหลวง
เขตพะโค รีบรุดนำมาทัน ไม่เดินทางมาถึงเสียก่อน กองกำลังหลักของโบเมียะ
ยังเข้าต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษ ซึ่งนายพันเอกสตรีทได้บรรยายว่า:

พวกนี้ดูเหมือนว่าจะมีปืนคาบศิลาใช้อยู่เพียงไม่กี่กระบอก ส่วนใหญ่
ใช้ดาบและหอกเป็นอาวุธ พวกนี้สู้รบอย่างกล้าหาญที่สุดและไม่เป็น
อย่างที่ว่าเจ้าเคยคิดว่า คงจะวิ่งหนีทางจุกตูดหลังจากถูกระดมยิง
สักชุดสองชุด²⁸

นายพันเอกสตรีทยังชี้ให้เห็นแรงจูงใจในการรบของกองกำลังฝ่ายต่อต้านว่า:

คำให้การของเชลยที่ถูกจับได้คนหนึ่งน่าจะเป็นเรื่องจริง กล่าวคือ
ในระหว่างที่พวกเรารบกับกษัตริย์สีปอนั้น พวกเขาคอยช่วยเหลือ
พระองค์ด้วยการก่อความวุ่นวายต่างๆ นานา ให้มากที่สุดเท่าที่จะ
มากได้ในบริเวณเขตยึดครองของอังกฤษ แล้วค่อยหนีกลับคืนขึ้นไป
ยังบริเวณพม่าตอนบน พวกเขาคูจะไม่รู้ หรือไม่ก็ไม่ยอมเชื่อว่า
กษัตริย์สีปอไม่ได้ทรงครองราชย์แล้ว²⁹

หลังจากการปะทะกับทหารอังกฤษที่ออนเหนือ โบเมียะก็ยกพวกเดินทาง
ต่อไปยังบาลอก (Balauk) ซึ่งมีกองกำลังฝ่ายต่อต้านอื่นๆ มาเข้าร่วมด้วยอีก

หลายกลุ่ม โบเมียะผู้นำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษอยู่ในบริเวณตอนใต้ของเมืองพะโค จนถูกยิงเสียชีวิตในการปะทะบนถนนสายตันดอว์จี (Tandawgyi) นับเป็นการสิ้นสุดชีวิตของผู้นำฝ่ายต่อต้านที่ฝ่ายอังกฤษตั้งสินบนค่าตัวนำจับเป็นเงินรางวัล 1,000 รูปี³⁰

ในบริเวณใกล้เคียง เมืองย่างกุ้ง ก็มีขบวนการต่อต้านเกิดขึ้น นาย เจ เค ฮูม (J.K. Hume) ผู้กำกับการตำรวจเมืองพะโค ได้รายงานไว้เมื่อวันที่ 5 มกราคม ค.ศ.1886 ดังนี้:

ข้าพเจ้าทราบว่ามีชายคนหนึ่งชื่อทินกันจุน (Thingangyun) ชื่อ งาจอว์ (Nga Kyaw) ได้รวมสมัครพรรคพวกราว 30 นาย และปืน 20 กระบอก และ...ยังมีแก๊งค์นักเลงโตอีกกลุ่มหนึ่งที่ถนนสายปองจี (Hpaunggyi)... ข้าพเจ้าคิดว่าขณะนี้ อาณาบริเวณเขตนี้มีพวกโจรรัยอยู่เต็มไปหมด³¹

ความวิตกกังวลในเมืองย่างกุ้งมีมากจนกระทั่งว่า มีการตั้งด่านสกัดขึ้นตามแขวงตำบลที่อยู่อาศัยของชาวพม่าอย่างเกมเมนดิน (Kemmdine) ปาซุนดอง (Pazundaung) และลันมาดอว์ (Lanmadaw) ขณะเดียวกัน ชุมชนชาวอังกฤษในย่างกุ้งก็เรียกร้องให้ประกาศใช้กฎหมายการศึกระงับใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และให้พิจารณาคดีโดยศาลทหาร³²

ขบวนการต่อต้านมีกำลังเข้มแข็งมากเป็นพิเศษโดยเฉพาะในเขตพะสิม เฮนซาดา (Henzada) และธราวดี ในเขตพะสิมนั้น ชาวกะเหรี่ยงชื่อมาห์นปอว์ (Mahn Paw) จากหมู่บ้านสเบยอน (Sabeyon) เป็นตัวตั้งตัวตีรวบรวมหมู่บ้านใกล้เคียงเข้าต่อต้านฝ่ายอังกฤษอย่างเข้มแข็ง³³ ขบวนการต่อต้านในเขตพะสิมมีชัยชนะเป็นการประเดิมฤกษ์ เมื่อปรากฏว่าในการปะทะกับฝ่ายอังกฤษในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 นั้น นาย เอช แอล เซนต์บาร์บ (H.L. St. Barbe) รองข้าหลวงเขตพะสิมถูกฆ่าตาย³⁴ ในเวลาต่อมา กำลังฝ่ายต่อต้านได้เคลื่อนขึ้นไป

ทางเหนือเข้าสู่เขตโพรเม (Promé) และปะทะกับฝ่ายอังกฤษอีกสองครั้งในตอนปลายเดือนมีนาคม³⁵ หลังจากนั้น พวกที่เหลือก็มุ่งหน้าเข้าสู่เขตเฮนซาดา³⁶

ในเขตธรวาดี พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ อุฑริยะ (U Thuriya) รวบรวมชาวบ้านจำนวนหนึ่งเข้าเป็นกลุ่มต่อต้าน จนถึงกับคุกคามเมืองโงบินกอก (Gyobingauk) ซิกอน (Zigon) นัตตาลิน (Nattalin) ปองเด (Paungde) และรวมทั้งตัวเมืองธรวาดีเอง³⁷

ส่วนที่เขตเฮนซาดานั้น นอกจากกลุ่มที่เข้ามาจากโพรเมและธรวาดีแล้วยังมีกลุ่มต่อต้านอีกสองกลุ่มที่ปฏิบัติการอยู่ในเขตนี้ กลุ่มหนึ่งนำโดยหม่องนิ (Maung Ni) ซึ่งเคยเป็นลัทธิมาก่อน อีกกลุ่มนั้นมีชายที่เรียกตนเองว่าชเวหลันโบ (Shwehlan Bo) เป็นหัวหน้า ปฏิบัติการของกลุ่มต่อต้านเหล่านี้ในเขตเฮนซาดา รวมไปถึงการโจมตีฐานที่มั่นดองจี (Daunggyi) เมื่อวันที่ 14 มีนาคม ซึ่งสร้างความตื่นตระหนกไปทั่วทั้งเขตเฮนซาดา เมื่อได้รับคำร้องขอจากกองข้าหลวง ก็มีการส่งทหารสี่ร้อยจำนวน 50 นายขึ้นไปช่วยเหลือโดยทันที และยังให้เรือกลไฟ “อิรวดี” และกำลังทหาร 3 กองร้อยจากกรมทหารปัญจาบที่ 26 (26th Punjab Regiment) อยู่ประจำรักษาเมืองเฮนซาดา³⁸

ปฏิบัติการของฝ่ายต่อต้านที่ขยายตัวออกไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความตื่นตระหนกที่เกิดขึ้นที่เฮนซาดา ทำให้ต้องมีการส่งกำลังเสริมเข้าไปในบริเวณพม่าตอนล่าง ก่อนหน้านั้น ในวันที่ 7 มกราคม หอการค้าเมืองย่างกุ้งได้ลงมติว่า:

บริเวณพม่าตอนล่างตกอยู่ในสภาพสับสนวุ่นวายและอันตรายอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของโจรผู้ร้ายและการขยายตัวของฝ่ายกบฏ ความหวาดกลัวอย่างรุนแรงระบอบไปทั่ว จนการเก็บเกี่ยวข้าวในนาอาจเป็นไปได้ หรือหากแม้ว่าจะมีการเก็บเกี่ยว แต่การขนส่งข้าวไปสู่ตลาดก็จะมีปัญหา ในความเห็นของหอการค้า หนทางเดียวที่สามารถปกป้องพม่าตอนล่างจากสภาพจลาจลวุ่นวายไร้ระเบียบก็คือการขอกำลังเสริมทางทหารที่แข็งแกร่งมาจากอินเดีย เพื่อรักษาความสงบ

เรียบร้อยจนกว่าจะสามารถจัดตั้งกองกำลังตำรวจที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาได้³⁹

ฝ่ายปกครองท้องถิ่นได้นำเสนอการร้องขอดังกล่าวผ่านต่อไปยังรัฐบาลอินเดีย แต่ปฏิเสธที่จะสนับสนุนการร้องขอนั้น ทั้งยังตั้งข้อสังเกตในหนังสือนำเสนอด้วยว่า: “พิจารณาแล้วเห็นว่ากองกำลังเท่าที่มีอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่างเพียงพอต่อความจำเป็นที่มีอยู่ในขณะนี้ รายงานที่ได้รับจากเขตปกครองต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์อยู่ในสภาพที่น่าพอใจ”⁴⁰ แต่ในเดือนมีนาคมนั้นเอง นายไอร์แลนด์ (Ireland) ข้าหลวงเขตอิรวดีได้รายงานข่าวลือที่แพร่สะพัดไปทั่วว่าจะเกิด “การลุกฮือขึ้นอย่างกว้างขวาง” ในคืนจันทร์เพ็ญของเดือน تابอง (Tabaung) ตรงกับวันที่ 19 มีนาคม และขอกำลังเสริม ด้วยเหตุคั้งนั้น นาย จี เจ เอส ฮอดจกินสัน (G.J.S. Hodgkinson) ผู้ซึ่งเพิ่งได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยพิเศษของข้าหลวงใหญ่อังกฤษ เพื่อทำหน้าที่รักษาการที่ย่างกุ้งระหว่างที่ข้าหลวงใหญ่ปฏิบัติราชการอยู่ที่มณฑลเยลันั้น จึงเสนอให้ส่งโทรเลขไปยังกระทรวงกลาโหมที่อินเดียว่า สถานการณ์ที่ตึงเครียดอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่าง ทำให้จำเป็นต้องเสริมกำลังทหารโดยเร่งด่วน อย่างน้อยที่สุดหนึ่งกรม นายเบอร์นาร์ด (ข้าหลวงใหญ่) เห็นชอบด้วยกับคำเสนอ ทั้งยังให้คำแนะนำเพิ่มเติมด้วยว่า:

ควรจะต้องระบุให้ทางการที่อินเดียรู้ด้วยการจลาจลที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่เรื่องของพวกโจรเล็กโจรน้อย แต่เป็นการกบฏของประชาชนจำนวนหนึ่งที่อยู่ในระยะก่อตัว อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณพม่าตอนบน⁴¹

ด้วยโทรเลขฉบับนี้ ทหารราบหนึ่งกรมจากบอมเบย์จึงถูกส่งไปยังย่างกุ้งโดยทันที เพื่อปرامปรัมฝ่ายต่อต้านในบริเวณพม่าตอนล่างเป็นการเฉพาะ⁴²

ฝ่ายอังกฤษรู้จักพวกกลุ่มต่อต้านส่วนใหญ่ที่ก่อการอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่างตามชื่อตำบลสถานที่ที่พวกต่อต้านปฏิบัติการอยู่เท่านั้นเป็นต้นว่า “กิกตวันเต”(Twante

band) “กีกคนบูยู” (Danubyu band) “กีกปอกซ่อง” (Paukkhaung band) “กีกเตนดอร์” (Teindaw band) “กีกโงบินกอก” (Gyobingauk band) และ “กีกซิกอน” (Zigon band) แม้ว่ากลุ่มต่อต้านเหล่านี้จะไม่สามารถรวมกันเป็นกลุ่มเดียวภายใต้ผู้นำคนเดียวกัน แต่ในระยะแรก ก็นับว่ามีความเข้มแข็งพอสมควร อย่างไรก็ตาม การปราบปรามของฝ่ายอังกฤษได้บั่นทอนกำลังของกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ ลงทีละน้อย กลุ่มที่เคยมีกำลังสมัครพรรคพวกมาก เริ่มแตกฉานซ่านเซ็นกลายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย บางคนยอมเข้ามาขอตัวและกลับไปทำนาหลังจากที่ทางการอังกฤษประกาศนิรโทษกรรมฝ่ายต่อต้านในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 ส่วนคนที่หัวแข็งต่อต้านทรนง ก็ถอยหนีขึ้นไปทางเหนือและหลบซ่อนตัวอยู่ตามเขตภูเขา

แต่แม้ว่าจะถูกปราบปรามอย่างหนัก ขบวนการต่อต้านก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไปเป็นเวลานาน หลวงพ่อวัดมัยของต่อสู้อยู่ในเขตเขาแถบเมืองตองอูจนถูกจับในวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ.1886 และต่อมาถูกแขวนคอประจานหน้าสถานีตำรวจจกโดจนเสียชีวิตเยี่ยงวีรบุรุษผู้พลีชีพเพื่อชาติ⁴³ อย่างน้อยที่สุด ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1888 ก็ยังคงมีความพยายามวางแผนการก่อวินาศกรรมในเขตธรวาตีให้ขบวนรถไฟตกราง ในขณะที่ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงมิถุนายน ค.ศ.1888 เกิดขบวนการต่อต้านขึ้นในเขตทวายซึ่งดูเหมือนจะทำให้การสนับสนุนเจ้าฟ้ามยีน⁴⁴ ในเขตสันดอเวย์ (Sandaway) กลุ่มต่อต้านที่ก่อตัวขึ้นใน ค.ศ.1887 ภายใต้ผู้นำอย่างซอว์จีโย (Zawgyibo) และจอกสินโบ (Kyauksinbo) มามีบทบาทโดดเด่นขึ้นใน ค.ศ.1890 เมื่อชาวบ้านจากแคว้นน้ำสันดอเวย์ภายใต้ท่านพระครูธันดเว (Thandwe Sayadaw) เข้าโจมตีเมืองสันดอเวย์ เผาทำลายการศาลของเมืองและตัวเมืองบางส่วนเสียหาย⁴⁵

การต่อต้านในบริเวณพม่าตอนล่างมีความสำคัญอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่า มันเกิดขึ้นในบริเวณที่เป็นใจกลางฐานอำนาจของฝ่ายอังกฤษเอง ที่ซึ่งฝ่ายอังกฤษเข้ามาสถาปนาอำนาจปกครองแล้วกว่า 3 ทศวรรษ และกว่า 6 ทศวรรษในกรณีของเขตยะไข่และตะนาวศรี การต่อต้านยังทำให้เห็นได้ว่า ถึงฝ่ายอังกฤษจะอ้างความปรารถนาดีตามคตินิยมอารยะของชนขาว แต่ชาวพม่าก็ไม่สามารถอดทนยอมรับความอัปยศของจักรวรรดินิยมได้

บทที่ 4

การตอบโต้ของอังกฤษ

สงครามสองสัปดาห์ที่นำไปสู่ความปราชัยของมณฑลเศเลห์ ดูไม่มีอะไรมากไปกว่าการเดินทางสวนสนามแสดงแสนยานุภาพทางทหารของฝ่ายอังกฤษ แต่การต่อต้านที่อุบัติขึ้นหลังการเสียเมืองมณฑลเศเลห์ต่างหากที่ทำให้สถานการณ์เลวลงกลายเป็นฝันร้ายทางทหารสำหรับฝ่ายอังกฤษ

เมื่อสงครามเริ่มขึ้น กองกำลังสนามของอังกฤษในพม่าจำนวน 10,000 นายภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลเพรนเดอร์แอสต์ ดูจะมากเกินไปความต้องการในจดหมายฉบับลงวันที่ 21 ตุลาคม ค.ศ.1885 ลอร์ดดัลโฟวรีนแจ้งแก่นายพลเพรนเดอร์แอสต์ว่า: “ข้าพเจ้าจัดสรรกำลังพลให้มากกว่าที่จำเป็นต้องใช้”¹ อย่างไรก็ดี เมื่อลอร์ดดัลโฟวรีนเดินทางไปยังมณฑลเศเลห์ในตอนกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 กลับพบว่ากองกำลังที่มีอยู่นั้นไม่เพียงพอต่อการกิจเสียแล้ว และเริ่มเห็นด้วยว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมกำลังทางทหาร² กรมทหารแห่งมัทราส 2 กรมที่ครบกำหนดปฏิบัติการในพม่าแล้ว จึงถูกส่งให้อยู่ปฏิบัติการต่อไป ในท้ายที่สุดจำนวนกองกำลังทางทหารที่ปฏิบัติการจริงอยู่ในพม่าจึงมีมากกว่าที่ฝ่ายปกครองของอังกฤษ ในพม่าเคยร้องขอถึง 5 กรม³

นอกเหนือไปจากการเสริมกำลังทหารประจำการแล้ว ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ยังมีการเสนอให้จัดกำลังสารวัตรทหาร เข้าทำหน้าที่ช่วยเหลือฝ่ายปกครองพลเรือน ตามแผนนี้ จะมีหน่วยสารวัตรทหารสองหน่วย แต่ละหน่วยประกอบด้วยนายและพลรวม 561 นาย ซึ่งรับสมัครจากทหารในกรมทหารในอินเดีย นอกจากนี้ ยังจะเกณฑ์ชายฉกรรจ์อีก 2,240 นายจากทางภาคเหนือของอินเดีย มาฝึกในพม่า เพื่อบรรจุเป็นสารวัตรทหาร⁴ หน่วยสารวัตรทหารทั้งสองหน่วยเดินทางมาถึงในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1886 และถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่ในเขตมณฑลเศเลห์และ

ซินด์วิน⁵ ในขณะเดียวกัน ก็เสริมกำลังทหารประจำการด้วย ทำให้กำลังทหารส่วนนี้ในบริเวณพม่าตอนบนเพิ่มเป็น 17,022 นาย และในบริเวณพม่าตอนล่างเพิ่มเป็น 7,162 นาย⁶

แต่กระนั้น นายพลจัตวาไวท์ ซึ่งรับตำแหน่งต่อจากนายพลเพรนเดอร์แอสต์ บังคับบัญชากองกำลังสนามในพม่าเมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ.1886 ก็ยังรู้สึกว่าการล่าสัตว์ที่มีอยู่ไม่เพียงพอในบันทึกที่เสนอเจ้ากรมพลธิการทหารที่อินเดียเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ.1886 เขากล่าวว่า:

แผนการที่จะทำให้เราสามารถสถาปนาอำนาจการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด และขณะเดียวกันก็สร้างความเชื่อมั่นให้แก่หมู่บ้านต่าง ๆ ได้ คือการใช้กำลังทางทหารเข้ายึดควบคุมเขตที่มีปัญหาอย่างเข้มงวดใกล้ชิด⁷

เมื่อกองทหารที่ทำหน้าที่รุกรานย้ายต้องเปลี่ยนไปยึดครองพื้นที่ นายพลจัตวาไวท์จึงเรียกร้องให้เสริมกำลังอีก ในบันทึกลงวันที่ 13 สิงหาคม ค.ศ.1886 เขาได้เสนอย้ำอีกครั้งว่า:

(ข้าพเจ้า) ใคร่เสนอให้เสริมกำลังทหารม้าชาวอินเดียอีก 3 กรมแก่กองกำลังสนามในบริเวณพม่าตอนบน และผลัดเปลี่ยนกำลังทหารเหล่าต่างๆ และกองร้อยทหารปืนใหญ่ทั้งหมด หรือส่วนใหญ่ ที่ส่งไปพม่าในครั้งหลัง กองกำลังทหารที่จะผลัดเปลี่ยนถอนออกมานี้จะยังคงให้ประจำการอยู่ (ในพม่า) ต่อไปอีก 4-5 เดือนก่อน เพื่อว่าเมื่อรวมกับกำลังทหารที่จะมาผลัดเปลี่ยนใหม่แล้ว กองกำลังทหารของเราจะเข้มแข็งเพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาของพม่าและนำความสงบสุขกลับคืนมาได้อย่างรวดเร็ว⁸

แผนการอันชาญฉลาดของนายพลไวท์ทำให้กำลังทหารฝ่ายอังกฤษในการรบช่วงฤดูแล้งของปี ค.ศ.1886 ต่อ ค.ศ.1887 เพิ่มขึ้นถึงเท่าตัว โดยที่กำลังทหารที่จะถูกสับเปลี่ยนถอนออกมากับหน่วยทหารที่เข้ามาเสริมกำลังใหม่ เข้าปฏิบัติการรบร่วมกัน นอกไปจากนั้น ยังเพิ่มกำลังสารวัตรทหารอีกด้วย กองกำลังสารวัตรทหารจำนวน 2,240 นายที่เกณฑ์มาจากภาคเหนือของอินเดีย และฝึกลงอยู่ในมณฑลเหล่านั้น เข้าประจำการพร้อมปฏิบัติหน้าที่ได้ในตอนปลาย ค.ศ.1886 ในขณะเดียวกัน ยังมีการเกณฑ์สารวัตรทหารเพิ่มขึ้นอีก 2 หน่วย หน่วยหนึ่งส่งไปอารักขาเส้นทางรถไฟสายตองอุ-มณฑลเลยที่กำลังก่อสร้าง ส่วนอีกหน่วยหนึ่งส่งไปประจำที่เมืองโมกอง⁹

ในตอนปลายปี ค.ศ.1886 ไม่เพียงมีการเสริมกำลังทหารฝ่ายอังกฤษขึ้นเป็นจำนวนมากเท่านั้น แต่ยังมี การส่งนายทหารระดับหัวกะทิมาบัญชาการรบในพม่าเพิ่มขึ้น และเมื่อสถานการณ์ต่อต้านของฝ่ายพม่ารุนแรงขึ้น และรวมทั้งฝ่ายอังกฤษเองก็มีกำลังทหารอยู่ในพม่ามากขึ้น นายพลโทเซอร์เซอร์เบอร์ดแมคเฟอร์สัน (Lieutenant General Sir Herbert Macpherson) ผู้บัญชาการกองทัพบก (Commander in Chief, Madras Army) จึงได้รับคำสั่งให้ย้ายกองบัญชาการกองทัพบกไปพม่าและเข้าอำนวยการปฏิบัติการทางทหาร¹⁰ นายพลแมคเฟอร์สันเดินทางถึงมณฑลเลยในวันที่ 17 กันยายน ค.ศ.1886 แต่กลับล้มป่วยเสียชีวิตลงอย่างกะทันหันในเดือนตุลาคมของปีนั้น การเสียชีวิตของนายพลแมคเฟอร์สัน ทำให้เซอร์เฟรเดอริก โรเบิร์ตส์ (Sir Frederic Roberts) ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในอินเดียต้องเดินทางมาพม่าในวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ.1886 เพื่ออำนวยการรบแทน¹¹ ตอนที่เดินทางมาถึงพม่านั้น โรเบิร์ตส์อายุได้ 54 ปี มีประสบการณ์ทางทหารอยู่ในอินเดียรวม 34 ปี และสร้างชื่อเสียงอันเกรียงไกรขึ้นที่อินเดียนี้เอง ไม่เพียงแต่ที่วีรกรรมของเขาได้รับการยกย่องปรากฏอยู่ในรายงานปฏิบัติการทางการรบถึง 7 ครั้งเท่านั้น แต่ยังได้รับพระราชทานเหรียญกล้าหาญสูงสุดชั้นกางเขนวิกตอเรีย (Victoria Cross) อันเนื่องมาจากความองอาจหาญกล้าระหว่างการปราบกบฏทหารอินเดีย (Indian Mutiny) อย่างไรก็ดี ปฏิบัติการทางทหารที่เป็นเกียรติประวัติอันโดดเด่นที่สุด ก็คือการนำทัพเดินเท้าจากกาบูล (Kabul)

เซอร์ยอร์ช ไวท์ (Sir George White) และนายทหารเสนานิการ

ไปจนถึง กันดาหาร (Kandahar) ในเดือนกันยายน ค.ศ.1880 ซึ่งเป็นการเดินทางระยะทาง 313 ไมล์ภายในเวลาเพียง 22 วัน และเมื่อเดินทางไปถึง ก็สามารถนำทัพเข้าตีและมีชัยชนะเหนืออายุบข่าน (Ayub Khan) นำชื่อเสียงเกียรติยศกลับคืนมาให้กองทัพอังกฤษ นายพลรอเบิร์ตส์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นนายทหารอังกฤษที่เก่งที่สุดคนหนึ่งของยุคสมัย และต่อมาภายหลัง เมื่อเกษียณอายุราชการไปจากอินเดียใน ค.ศ.1893 แล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการทำให้อังกฤษประสบความสำเร็จในสงครามบัวร์ (Boer War) ซึ่งเป็นสงครามที่สร้างปัญหาลำบากใจให้ฝ่ายอังกฤษอย่างยิ่งครั้งหนึ่ง นี่คือนายทหารที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบใช้กำลังปราบปรามฝ่ายต่อต้านของพม่า

กำลังพลของกองกำลังสนามในพม่า ซึ่งในเดือนธันวาคม ค.ศ.1886 มีอยู่ราว 25,000 นาย¹² นั้น เพิ่มขึ้นเป็น 32,000 นายใน ค.ศ.1887¹³ ยิ่งไปกว่านั้นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1886 ยังมีการเสนอให้เกณฑ์กำลังสารวัตรทหารเพิ่มขึ้นอีกรวม 16,000 นาย โดยจะส่งสารวัตรทหารไปประจำทุกๆ เขต เขตละ 1 กองพัน¹⁴ ดังนั้น ในตอนปลายปี ค.ศ.1887 กองกำลังสารวัตรทหารจึงมีกำลังพลหลังการเสริมกำลังแล้วอยู่ในบริเวณพม่าตอนบน 17,386 นาย และอีก 9,000 นายในบริเวณพม่าตอนล่าง หรือรวมทั้งสิ้น 26,386 นาย¹⁵ ปฏิบัติการของอังกฤษทำให้พม่ากลายเป็นดินแดนที่ถูกควบคุมตรวจตราอย่างเข้มข้นด้วยกำลังตำรวจติดอาวุธมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากตารางสถิติในตารางที่ 2

นอกเหนือจากการเสริมกำลังให้แก่กองกำลังสนามในพม่า ฝ่ายอังกฤษยังพยายามทำให้กองทหารฝ่ายตนสามารถเคลื่อนย้ายกำลังได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการให้กองทหารม้าและทหารราบม้า ก่อนหน้านั้น เชื่อกันว่าทหารม้าไร้ประโยชน์ทางยุทธวิธีในพม่า แต่ประสบการณ์ระหว่าง ค.ศ.1886 และ 1887 ทำให้ฝ่ายอังกฤษเริ่มตระหนักว่า อันที่จริงกองทหารม้าเป็นเหล่ารบที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะยุทธวิธีการรบแบบกองโจรของพวกพม่า เป็นการเข้าตีอย่างรวดเร็วรุนแรง จากนั้น แยกย้ายกระจายกำลังถอยหนีออกจากสมรภูมิต่ออย่างรวดเร็วอีกเช่นกัน ทำให้ทหารราบเกือบจะไร้ประโยชน์อย่างสิ้นเชิง มีแต่กำลังทหารม้าหรือทหารราบม้าเท่านั้น

ตารางที่ 2

กำลังตำรวจติดอาวุธในจังหวัดต่าง ๆ ของอาณานิคมอังกฤษในอินเดีย¹⁶

มณฑล	ประชากร	กำลัง ตำรวจติดอาวุธ	สัดส่วน ต่อประชากร
บริเวณพม่าตอนบน	3,000,000	17,386	1:173
บริเวณพม่าตอนล่าง	3,736,771	9,000	1:415
บอมเบย์	16,489,274	18,411	1:896
มัทราส	30,827,274	21,859	1:1410
อุฑ มณฑลภาคตะวันตก	14,117,607	22,361	1:631
เจียงเหนือ (NW Province of Oudh)			
เบงกอล (Bengal)	66,691,426	22,979	1:2902
อัสสัม (Assam)	4,881,426	4,423	1:1104
ไฮเดราบัด (Hyderabad)	2,672,673	2,074	1:1289

ที่สามารถไล่ล่าตามเผด็จศึกได้ ลอร์ดคัลเฟอร์ินได้รับปากที่จะส่งกองทหารม้าเพิ่มให้อีกรวม 3 กรม ซึ่งเขาหวังว่ากำลังทหารม้านี้จะสามารถจับกุมตัวเจ้านายเชื้อพระวงศ์และผู้นำท้องถิ่นที่สร้างปัญหาได้¹⁷ ด้วยเหตุนี้เองที่ภายหลัง ค.ศ.1886 เป็นต้นมา ฝ่ายอังกฤษจึงให้ความสำคัญต่อบทบาทของกำลังทหารม้าและทหารราบม้ามากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

แผนยุทธการของฝ่ายอังกฤษมุ่งเข้ายึดครองควบคุมพื้นที่อย่างใกล้ชิด มีการขยายเครือข่ายด้านรักษาการณของทหารออกไป ตั้งด่านรักษาการณใหม่ๆ กระจายอยู่รอบด้านรักษาการณเดิมที่มั่นคงดีแล้ว มีการวางข่ายการติดต่oprะสานงานระหว่างด้านรักษาการณ ด้วยการจัดการลาดตระเวนตรวจตราอย่างสม่ำเสมอและเป็นระบบ เมื่อเครือข่ายส่วนใดมั่นคงเพียงพอ ก็จัดสารวัตรทหารเข้าแทนที่กำลัง

ทหารทำหน้าที่ลาดตระเวนตรวจตราพื้นที่ระหว่างด่านรักษากาญจน์ เพื่อว่ากำลังทหารสามารถเข้าปฏิบัติการในพื้นที่อื่นได้ต่อไป เมื่อพื้นที่ใดมีความมั่นคงดีแล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองที่มีกำลังสารวัตรทหารสนับสนุนก็จะเข้าไปจัดวางระเบียบ ในขณะที่กำลังทหารก็จะเข้าปฏิบัติการพิเศษอื่นๆ และรุกคืบหน้าไปยังพื้นที่นอกขอบเขตเครือข่ายของด่านรักษากาญจน์

การจัดตั้งด่านรักษากาญจน์ในที่ต่างๆ เพื่อจำกัดการเคลื่อนไหวของพวกผู้นำฝ่ายต่อต้านและขยายการควบคุมพื้นที่ออกไป ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนในปฏิบัติการทางทหารที่มุ่งปราบปรามเจ้าฟ้ามยอินชาย ซึ่งฝ่ายอังกฤษถือว่าเป็น “ศูนย์กลางของฝ่ายก่อการกระด้างกระเดื่องที่มีอิทธิพลที่สำคัญยิ่ง” ต้นเดือนมกราคม ค.ศ.1886 หน่วยทหารสังกัดกรมทหารราบแฮมพ์เชอร์เคลื่อนเข้าโจมตีค่ายของเจ้าฟ้ามยอินชายที่ชิบินจี ทำให้เจ้าฟ้ามยอินชายต้องถอยหนีออกไปตั้งที่มั่นใหม่ที่จอกแส ฝ่ายอังกฤษไล่ล่าติดตามและตั้งค่ายขึ้นที่นั่นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 หลังจากนั้นเพื่อเสริมความมั่นคงให้เส้นทางติดต่อระหว่างมณฑลละเล่และจอกแส จึงตั้งด่านรักษากาญจน์ขึ้นที่ปาเลตและตายุอกสุ (Tayoksu) ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 ฝ่ายอังกฤษเริ่มขยายการควบคุมลงไปทางตอนใต้โดยตั้งด่านรักษากาญจน์ขึ้นที่เยหูน (Yewun) ในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน ก็ได้ตั้งด่านรักษากาญจน์ขึ้นที่กูเม (Kume) ซึ่งอยู่เลยลงไปทางใต้ ในเดือนกันยายน ค.ศ.1886 มีการตั้งด่านรักษากาญจน์ขึ้นที่วุนควิน (Wundwin) ในเขตเมกตिला ทำให้เครือข่ายของด่านรักษากาญจน์ทหารระหว่างมณฑลละเล่และพินมานาเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน¹⁸ การขยายเขตอำนาจของฝ่ายอังกฤษในที่ราบจอกแสเป็นไปอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกับที่พื้นที่ของฝ่ายเจ้าฟ้ามยอินชายถูกจำกัดแคบลง จนเจ้าฟ้ามยอินชายต้องล่าถอยออกไปทางด้านตะวันออกเข้าไปหลบซ่อนตัวอยู่ในเขตเทือกเขาฉาน อันเป็นที่ที่พระองค์สิ้นพระชนม์ลงด้วยประชวรไข้ในเวลาต่อมา

เมื่อถึง ค.ศ.1888 นโยบายเข้ายึดครองควบคุมพื้นที่ในชนบทอย่างใกล้ชิดผนวกกับปฏิบัติการพิเศษด้วยกองกำลังทหารซึ่งมีสมรรถนะการเคลื่อนย้ายกำลังได้รวดเร็วเพราะเสริมกำลังด้วยกองทหารม้าและทหารราบม้า ก็เริ่มส่งผลกระทบต่อ

เซอร์เฟรเดอริก โรเบิร์ตส์ (Sir Frederick Roberts)

ขบวนการของฝ่ายต่อต้านของชาวพม่าในเขตชินตวันตอนล่างในระหว่างเดือนตุลาคม ค.ศ.1887 เจ้าฟ้าชเวโจบะยูถูกไล่ต้อนหนีไปทางตะวันตก ขณะที่อุธากีและเจ้าฟ้าบาอินกันก็ถูกสังหารที่ชินพิต ส่วนที่เขตม็กเว (Magwe) ฤจิมินของ (Bo Min Yaung) ก็ถูกสังหารเช่นกันในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1887 และในเดือนเมษายน ค.ศ.1888 ฤจิตอกยี (Bo Tokgyi) ถูกจับกุม ส่วนฤจิตอก (Bo Tok) ซึ่งปฏิบัติ การอยู่ตามแนวต่อเขตระหว่างสะกายังและมยินจัน ก็ถูกสังหารในตอนต้นของปี ค.ศ.1888 เช่นเดียวกับฤจิชเวยัน (Bo Shwe Yan) ในขณะที่เขตเมกคิตลาฤจิมยัตหมอน (Bo Myat Hmon) ฤจีกาละ (Bo Kala) และฤจื่ออน (Bo Ohn) ผู้นำกลุ่ม ที่ถูกเรียกขานกันว่า “แก๊งหม่อวว้าย” (Hmawwaing Gang) ยอมวางอาวุธ เข้ามอบตัวใน ค.ศ.1887

เมื่อขบวนการต่อต้านเริ่มอ่อนกำลังลง ฝ่ายปกครองพลเรือนของอังกฤษ และกำลังตำรวจทหารจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1888 เป็นต้นไป ในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ.1888 กองกำลังสนามในพม่าได้เปลี่ยนสถานะเป็นกองกำลัง รักษาการณ์ในที่ตั้งปกติและเริ่มลดกำลังพลลง¹⁹ ในทางตรงกันข้าม กองกำลัง ตำรวจทหารซึ่งใน ค.ศ.1888 มีกำลังพล 17,880 นาย มากกว่ากองกำลังสนามที่มี อยู่เพียง 13,250 นาย ก็เริ่มเข้าทำหน้าที่แทนฝ่ายทหาร²⁰

ในขณะที่ปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายอังกฤษมีประสิทธิภาพสูง ก็หาได้ หมายความว่าไม่ได้ใช้ความรุนแรงอย่างทารุณโหดร้ายเกินจำเป็น สิ่งที่เห็นชัด ที่สุดก็คือการจงใจสร้างความหวาดกลัวขึ้นเป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาในการปราบปราม ฝ่ายต่อต้าน สิ่งแรก ๆ ที่นายมินาเยฟสังเกตเห็นเมื่อเดินทางถึงมณฑลเยในวันที่ 21 มกราคม ค.ศ.1886 ก็คือ:

พวกเหล่าร้ายถูกเจ้าหน้าที่จับยิงทิ้งวันละหลายราย ศพพวกโจรถูกแห่ ประจานไปตามถนนเพื่อให้ประชาชนกลัวเกรง²¹

และมินาเยฟก็ไม่ใช่นคนเดียวที่เล่าวิธีสร้างความหวาดกลัวแบบนี้ แกรดตัน เกียร์

บรรณาธิการหนังสือพิมพ์**บอมเบย์กาเซตต์** (Bombay Gazette) ซึ่งมาถึงมณฑลเลยในวันที่ 27 ธันวาคม ค.ศ.1885 และต่อมากลายเป็นผู้สันตติกรรมเกี่ยวกับภาวะการณ์ในพม่า ยังบันทึกไว้ด้วยว่า:

บ่อยครั้งที่เดียวที่พวกเรามากจะทักทักเอาเป็นความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์อีกแล้วว่า วิธีเดียวที่จัดการชาวพื้นเมืองได้ระงัดที่สุดก็คือ ยิงไอคนที่ต้องสงสัยทั้งให้หมด ด้วยวิธีนี้แหละที่เราจะสามารถทำให้ประชาชนตกอยู่ในความหวาดกลัว และทำให้พวกเขาต้องสยบจำนนอยู่ได้ การปกครองของเราอย่างไม่มีเงื่อนไข²²

วิธีการดังกล่าวหาใช่ในหมู่เจ้าหน้าที่ที่ไม่มีผู้ให้เห็นด้วยเลย หนึ่งในเจ้าหน้าที่ที่เห็นด้วยและสนับสนุนวิธีการนี้ก็คือ นายพันเอกสเลเดน นายทหารที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองที่ร่วมอยู่ในปฏิบัติการกวาดล้างครั้งนั้น ข้อเสนอแนะของเขามีว่า:

ระหว่างเดือนธันวาคมและมกราคมนั้น เป็นช่วงระยะที่วิกฤตและลำบากลำบากที่สุดของพวกเราที่อยู่ในบริเวณพม่าตอนบน ดังนั้น เมื่อจับพวกโจรร้ายได้ ซึ่งก็น้อยครั้งเต็มที เราจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการลงโทษที่รุนแรงที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้พวกเหล่าร้ายหวาดกลัวและทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข²³

วิธีการดังกล่าวอาจจะไม่มีผลจริงจึงมากอย่างที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายคาดหวัง แต่มันก็เป็นวิธีที่น่าสพึงกลัวเพียงพอที่จะก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ภายในกลุ่มพวกอังกฤษด้วยกันเอง ในวันที่ 21 มกราคม ค.ศ.1886 หนังสือพิมพ์ *ไทมส์* ของลอนดอน ตีพิมพ์รายงานจากนายมอยแลน (Moylan) ผู้สื่อข่าวในพม่ามีความตอนหนึ่งว่า: “ภาพอันสยดสยองของพองชนที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกจากการประหารชีวิตที่เจ้ากรมสารวัตรทหารสั่งการนั้น เป็นสิ่งที่น่าอัปยศอดสูยิ่งนัก” ชาว

ดังกล่าวยังรายงานต่อไปด้วยว่า หลายครั้งที่เดียวที่เจ้ากรมสารวัตรทหาร ซึ่งเป็นช่างภาพสมัครเล่นด้วยตัว สั่งให้ชลอการประหารชีวิตไว้เพื่อจะได้จัดวางตำแหน่งกล้องเงาไปที่ตัวนักโทษ และลั่นไกกล้องในจังหวะเดียวกับที่คำสั่งยังเป่าดังขึ้น²⁴

รายงานข่าวข้างต้นก่อปฏิกิริยาขึ้นในสภาผู้แทนราษฎรของอังกฤษโดยทันที ในวันรุ่งขึ้น: ดร.แคมเมอร์อน (Dr. Cameron) สมาชิกสภาจากกลาสโกว์ (Glasgow) เรียกร้องให้เสนาบดีกิจการอินเดียออกคำสั่งยุติการปฏิบัติในลักษณะดังกล่าว และให้พิจารณาโทษเจ้ากรมสารวัตรทหาร นายจัสติน แมคคาร์ธี (Justin McCarthy) สมาชิกสภาจากนิวรี (Newry) ยื่นกระทู้ถามว่าข้อความในรายงานเป็นความจริงมากน้อยเพียงไร และเซอร์ยอร์ช แคมป์เบลล์ (Sir George Campbell) สมาชิกสภาจากเคิร์กแคลดี (Kirkcaldy) ก็ได้ตั้งกระทู้ถามว่า การตัดสินใจประหารชีวิตอยู่ในอำนาจของข้าหลวงใหญ่หรือว่าเจ้าหน้าที่ทหารกันแน่²⁵ นอกไปจากกระทู้และการวิพากษ์วิจารณ์ข้างต้นแล้ว เสนาบดีต่างประเทศยังมีโทรเลขส่วนตัวไปถึงอุปราชแห่งอินเดียที่กัลกัตตา โดยชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในสภาผู้แทนเกี่ยวกับการประหารชีวิตด้วยอำนาจจากฎอัยการศึกที่กำลังดำเนินอยู่ภายในพม่า ข้อความในโทรเลขฉบับนี้มีว่า:

ข้าพเจ้าจะรู้สึกเป็นพระคุณอย่างยิ่ง ถ้า ๖พฉฯ จะกรุณามิคำสั่งระงับการประหารชีวิตด้วยอำนาจจากฎอัยการศึกในพม่าลงเสีย สภาผู้แทนราษฎรมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด อย่างไรก็ตามก็ตีการขอให้ระงับการประหารชีวิตด้วยอำนาจจากฎอัยการศึกนี้ไม่รวมไปถึงอำนาจการพิพากษาลงโทษประหารชีวิตโดยคณะผู้พิพากษาฝ่ายพลเรือนที่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามปกติ²⁶

การประหารชีวิตด้วยอำนาจจากฎอัยการศึกและปฏิกิริยาต่อต้าน ล้วนเกิดขึ้นในช่วงระยะที่รัฐบาลพรรคอนุรักษนิยมของอังกฤษกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ทางการเมืองที่อ่อนแอ และจำเป็นต้องพึ่งพาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มชาตินิยมไอร์แลนด์

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้เซอร์แรนดอล์ฟ เซอร์ซิลส์ตั้งข้อสังเกตกับลอร์ดดัลเฟอรินว่า “ยิ่งที่ข้าพเจ้าก็ยิ่งเชื่อมั่นมากขึ้นว่านายพลเพรนเดอแอสต์ไม่เหมาะสมกับตำแหน่งของเขาในพม่าตอนบน”²⁷ ต่อมาในวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ.1886 นายพลเพรนเดอแอสต์ก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งแม่ทัพกองกำลังสนามในพม่า และด้วยวัยเพียง 51 ปี อนาคตในราชการทหารของเขาก็ดับวูบลง²⁸ ส่วนนายพันเอกฮูเปอร์ (Colonel Hooper) เจ้ากรมสารวัตรทหาร รอดพ้นจากการถูกปลดออกจากราชการเพียงถูกตัดเดือนภาคทัณฑ์และส่งย้ายกลับไปอยู่ที่อินเดีย โดยไม่ได้รับการพิจารณาความดีความชอบหรือได้รับการเลื่อนตำแหน่งอีกเลย²⁹

นายพลจัตวาไวท์ซึ่งเข้าบัญชาการกองกำลังสนามในพม่าแทนนายพลเพรนเดอแอสต์ ได้พยายามแยกตัวเองออกจากการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประหารชีวิตด้วยอำนาจกฎอัยการศึก ข้อความตอนหนึ่งในจดหมายที่เขียนถึงภรรยาว่า:

ผมเศร้าใจมากกับการประหารชีวิตที่ต่างๆ กัน... ผมเป็นคนเดียวที่นี่จริงๆ ที่ต่อต้านระบบนี้ และทันทีที่ฉันเป็นผู้บัญชาการ ก็ออกคำสั่งประกาศให้รู้ทั่วกันว่าไม่ต้องการให้ใช้อำนาจกฎอัยการศึกสั่งการประหารชีวิตแบบเบ็ดเสร็จอีกต่อไป³⁰

แม้ว่าคำสั่งของนายพลไวท์จะเปี่ยมไปด้วยสำนึกของคุณธรรม แต่การใช้ความหวาดกลัวมาเป็นเครื่องมือของการทำสงคราม ก็ได้ทำให้ชื่อเสียงเกียรติภูมิของกองกำลังสนามในพม่าต้องมัวหมองไปโดยสิ้นเชิง

ในการตอบโต้และปราบปรามขบวนการฝ่ายต่อต้านของพม่า อังกฤษไม่เพียงอาศัยกลยุทธ์ทางทหารเท่านั้น แต่ยังใช้กลไกทางการเมืองและสังคมอย่างกว้างขวาง

โดยเหตุที่สถาบันกษัตริย์เป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งของการต่อต้านที่เกิดขึ้น ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามใช้มาตรการตอบโต้ต่างๆ นานา เพื่อให้ประเด็นดังกล่าว

หมดความสำคัญลง ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1885 ก่อนที่สงครามกับพม่าครั้งสุดท้ายจะอุบัติขึ้นด้วยซ้ำไปนั้น ฝ่ายอังกฤษได้จำกัดขอบเขตการเคลื่อนไหวของเจ้าฟ้าานาคะโบ (Nagabo Prince) ให้อยู่แต่เพียงในอัครยับ ทั้งนี้เนื่องจากว่า การที่พระองค์ทรงเป็นโอรสของเจ้าฟ้ากะหนองอาจทำให้พระองค์กลายมาเป็นศูนย์รวมของขบวนการต่อต้านอังกฤษได้³¹ ต่อมา เมื่อกองกำลังฝ่ายอังกฤษเคลื่อนขึ้นไปตามลำแม่น้ำอิรวดีในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 ก็ได้นำตัวเสมียนชาวพม่าคนหนึ่งในงานข้าหลวงใหญ่ร่วมไปในกองเรือด้วย โดยให้ปลอมเป็นเจ้าฟ้านยองจันโดยหวังว่าบารมีของเจ้าฟ้านยองจันจะช่วยทำให้ฝ่ายต่อต้านยอมวางอาวุธ³² หลังจากนั้น เมื่อฝ่ายอังกฤษยึดมณฑลยะเลยได้ ยังให้การอุปถัมภ์บรรดาเจ้านายเชื้อพระวงศ์ โดยถวายเงินค่าใช้จ่ายเป็นรายเดือน มีตั้งแต่เดือนละ 50 รูปีจนถึงเดือนละ 150 รูปี เว้นแต่พระนางสินพยูมาชินพระองค์เดียวที่ทรงได้รับเดือนละ 300 รูปี³³ การที่ต้องทรงดำรงพระชนม์ชีพด้วยเงินจำนวนเพียงน้อยนิดอย่างน่าตกใจเช่นนี้ ทำให้บรรดาพระราชวงศ์พม่า ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีสถานะเป็นชนชั้นน่านที่เต็มไปด้วยอำนาจราชศักดิ์ของสังคมพม่ามาก่อน กลับต้องกลายมาเป็นผู้พึ่งพาการอุปถัมภ์ของอังกฤษและเริ่มถูกแปลกแยกออกจากสังคมพม่าเอง³⁴

พร้อมกับการลดการคุกคามที่อาจเกิดจากบรรดาพระราชวงศ์ ด้วยการทำให้พระราชวงศ์ทั้งหลายต้องพึ่งพาฝ่ายตนนั้น ฝ่ายอังกฤษก็พยายามเอาชนะใจเหล่าขุนนางพม่าด้วยการดุดกลืนคนเหล่านี้กลับเข้ามาอยู่ในระบบบริหารปกครองด้วย

ฝ่ายอังกฤษพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ปรากฏเสมือนว่ามีความสับสนเนื่องในระบบการปกครอง โดยในวันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ.1885 ได้มอบอำนาจการบริหารให้เสนาบตีสภาที่มีนายพันเอกสเลเดนเป็นประธาน³⁵ และได้คงหน้าที่ของเสนาบตีสภานี้ต่อไปจนถึงวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ.1886³⁶ แต่เท่าที่เชิงนโยบายที่แท้จริงของฝ่ายอังกฤษปรากฏให้เห็นตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ.1885 นั้นเอง เมื่อตัดสินใจแยกเขตมินหล่า พุกาม และมยินจัน ซึ่งมีนายทหารอังกฤษปกครองอยู่ ออกจากอำนาจการควบคุมของเสนาบตีสภา โดยยกเป็นเขตที่อยู่ภายใต้การควบคุมของข้าหลวงใหญ่โดยตรง³⁷ ทั้งยังเป็นที่ปรากฏชัดว่าช่วงระยะ 4 เดือนที่เสนาบตีสภายังคงทำหน้าที่

ผู้นำฝ่ายต่อต้านและนักรบที่ถูกจับกุมตัว

นี้อยู่ นั่นสถานที่ถูกใช้เพียงเพื่อเป็นกลไกชักนำให้เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นของพม่ายอมอ่อนน้อมรับคำสั่งจากฝ่ายอังกฤษเท่านั้น ทันทีที่อังกฤษสามารถส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปควบคุมจัดการเขตต่างๆ เองได้ ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยเสนาบดีสภาทั้งหมดลง อย่างไรก็ดี หลังจากนั้น 31 มีนาคม ค.ศ.1886 ไปแล้ว เสนาบดีสภาที่ยังคงอยู่แต่มีบทบาทคลุมเครือไม่ชัดเจนนัก ดูไปคล้ายกับว่าทำหน้าที่เป็นเสมือนหนึ่งองค์กรให้คำปรึกษาแก่ฝ่ายอังกฤษอะไรเทือกนั้นเพียงเท่านั้น³⁸

นโยบายของอังกฤษเป็นนโยบายที่อาศัยระบบการบริหารของพม่าที่มีอยู่แล้วให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังจะเห็นได้จากบันทึกคำสั่งของลอร์ดดัลเฟอรินลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ความว่า:

ข้าพเจ้าต้องการเห็นระบบการบริหารที่ง่ายและประหยัดที่สุด โดยให้แต่ละเขตหรือมณฑลมีเจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายพลเรือนชาวอังกฤษ และเจ้าหน้าที่ตำรวจชาวอังกฤษอย่างละหนึ่งคน ให้เจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายพลเรือนใช้อำนาจผ่านเจ้าพนักงานปกครองพื้นเมือง คือ เมียวอก ฤจี (Thugyi หรือนายบ้าน) ฯลฯ ทั้งนี้ ในระยะแรกให้มุ่งฟื้นฟูความสงบและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ปกป้องคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน และประเมินจัดเก็บภาษีอากรตามปกติทั่วไป³⁹

ดังนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษเริ่มเข้าทำหน้าที่ปกครองในระดับเขต สิ่งแรกที่ทำก็คือเรียกร้องเกลี้ยกล่อมให้เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นชาวพื้นเมืองยอมอ่อนน้อมและร่วมมือกับคณะบริหารชุดใหม่⁴⁰

ฝ่ายอังกฤษยังระมัดระวังไม่ทำอะไรที่ไปกระทบโครงสร้างของอิทธิพลและอำนาจภายในท้องถิ่น แต่กลับใช้โครงสร้างเดิมให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นในกรณีของเมืองปากอกกู (Pakokku) ซึ่งก่อนหน้านั้นโดยนิตินัยอยู่ใต้การปกครองของ “หนุ่มร่างอ้วนคูบุญญาอ่อน” ที่มีตำแหน่งเป็นเมียวฤจี (myothugyi) แต่คนที่ปกครองจริงๆ กลับเป็นแม่เจ้าเมือง ซึ่งเป็นภรรยาмайของ

เจ้าเมืองคนก่อน ตอนแรก ฝ่ายอังกฤษให้ชาวพม่าที่พามาจากพม่าตอนล่างคนหนึ่ง ทำหน้าที่ปกครองเมืองนี้ แต่ไม่ช้าไม่นานก็ตระหนักดีว่าแม่ลูกคู่เดิมจะปกครอง ได้ดีกว่า ดังนั้น จึงย้ายเจ้าเมืองคนใหม่กลับพม่าตอนล่างและตั้งผู้ช่วยข้าหลวง ชาวอังกฤษคนหนึ่งเข้ามาปกครองร่วมกับแม่ลูกคู่นี้⁴¹

ฝ่ายอังกฤษไม่สนใจนักกว่าเจ้าหน้าที่ปกครองชาวพื้นเมืองที่ร่วมมือกับฝ่ายตน เป็นคนแบบไหน ตราบเท่าที่สิ่งที่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นทำยังคงเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน เทอร์เกสต์ ไวท์ เขียนถึงบุคลิกลักษณะและอุปนิสัยใจคอของ *อั้งวะเมียวหฺวัน* (Ava Myowun) ที่ชื่อว่า *อุหลว* (U Hlwa) ไว้ดังนี้:

เขาเป็นแบบฉบับของขุนนางในบริเวณพม่าตอนบนสมัยก่อนได้ดี คนหนึ่ง มีการศึกษาพอประมาณ ขาดวิจารณ์ญาณที่ดี กล้าหาญบ้าบิ่น และมีบารมีส่วนตัว (awza) เหลือล้น เมื่อสั่งให้ไปทำอะไรที่ไหน ก็พิสูจน์ให้เห็นว่ามีความจงรักภักดีและสามารถเป็นข้าราชการที่ดีได้ ถ้าต้องใช้ใครไปจัดการเมืองใดเมืองหนึ่งที่กระด้างกระเดื่องวุ่นวาย ก็ไม่มีใครที่เหมาะสมไปกว่าเขา... ในการเดินทัพคราวนี้ก็เหมือนกัน เขาได้ทุ่มเทรับใช้เป็นประโยชน์มากที่สุด แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่ค่อย มั่นใจนักว่าเขาไม่ได้กำลังฉวยโอกาสนี้จัดการหนี้แค้นเก่า ๆ ของ เขาเองด้วย (เน้นโดยผู้เขียน)⁴²

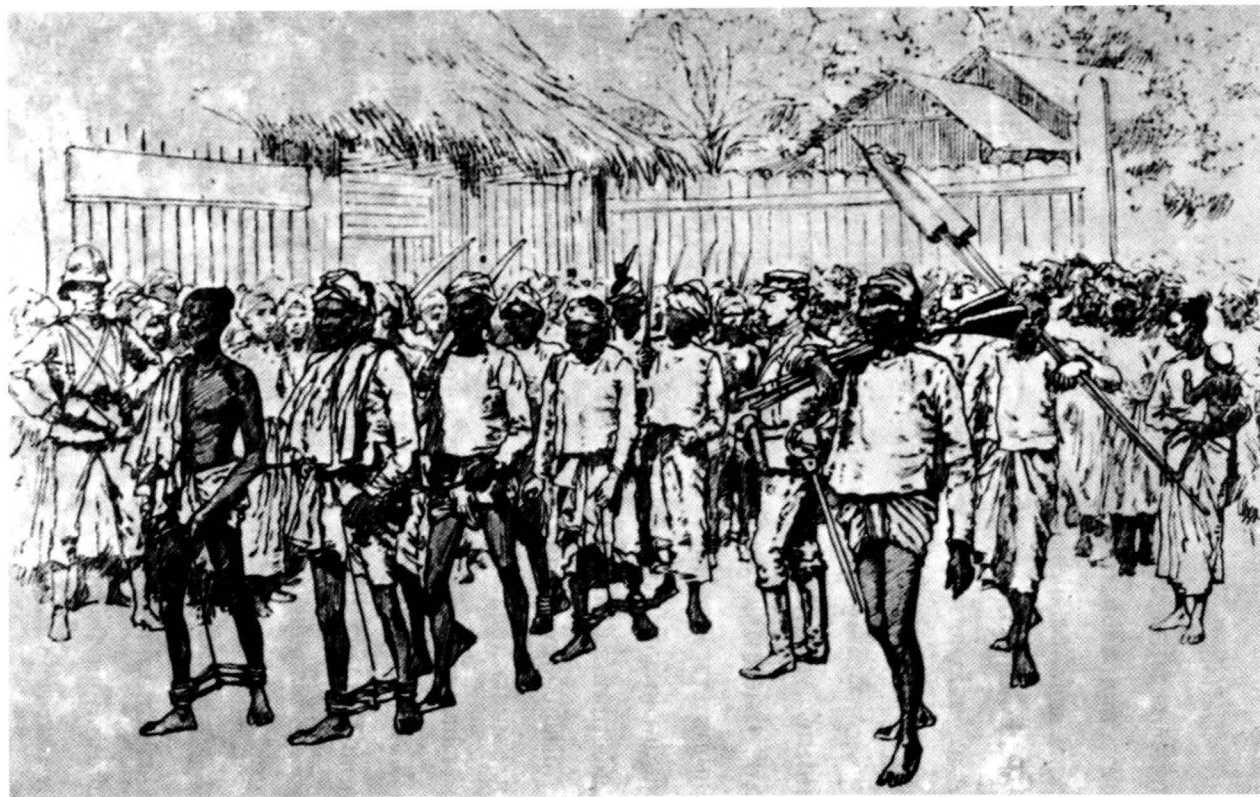
ขุนนางพม่าอีกคนที่เข้ารับราชการกับฝ่ายอังกฤษตั้งแต่ต้นคือ *มินจิน เมียวหฺวัน* (Mingin Myowun) อันที่จริง มินจินเมียวหฺวันเข้ารับราชการอยู่กับ อังกฤษในบริเวณพม่าตอนล่างมาก่อนในตำแหน่งอากุนหฺวัน (Akunwun) ในเขต หงสาวดี จนกระทั่งวันหนึ่งได้ยกยอกเงินนับแสนรูปี หลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ใน บริเวณพม่าตอนบน หลังจากที่ฝ่ายอังกฤษยึดครองมณฑลทะเลย์แล้ว เขาได้โทษ ตัวเองสำเร็จด้วยการช่วยชีวิตพนักงานของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาจำนวนสี่คนไว้ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเมียวออก ความเห็นของฝ่ายอังกฤษในกรณีนี้ มีว่า:

ถึงจะเป็นที่เชื่อกันว่า เขามีข้อบกพร่องในความประพฤติอยู่เสมอๆ อันเป็นลักษณะของพวกที่มาจากบริเวณพม่าตอนบน แต่ก็รับราชการอยู่กับเรามาได้ดีพอสมควร ข้อเท็จจริงที่ว่าเขาได้ช่วยชีวิตเพื่อนร่วมชาติของเราไว้ จะไม่มีวันเลือนหายไปและน่าจะเพียงพอไถ่โทษกรรมต่างๆ ที่เคยก่อไว้⁴³

เมื่อสามารถดูตกสินขุนนางพม่าเก่าเข้ามาเป็นพวกได้จำนวนมากแล้ว ฝ่ายอังกฤษก็พยายามอาศัยประโยชน์จากโครงสร้างการปกครองเดิมที่มีอยู่ เพื่อขยายอิทธิพลและเสริมสร้างอำนาจการควบคุมของคน

เนื่องจากว่าศาสนาเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งในการต่อต้านที่เกิดขึ้น และเพราะพระสงฆ์มีอิทธิพลทางสังคมอยู่มาก ฝ่ายอังกฤษจึงพยายามอย่างยิ่งที่จะเกลี้ยกล่อมพระสงฆ์ให้หันมาสนับสนุนตน เจ้าหน้าที่อังกฤษได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติต่อพุทธศาสนาอย่างอ่อนนุ่มนวลเป็นพิเศษ ในกรณีที่จำเป็นต้องใช้วัดเป็นที่พักทหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ให้ถวายข้าวสารแก่พระสงฆ์ทุกๆ สัปดาห์ และให้ถวายเงินสร้างศาลาสำหรับใช้ในการบุญการกุศลระหว่างเทศกาลเข้าพรรษา⁴⁴

เป้าหมายสำคัญของฝ่ายอังกฤษคือพระสังฆราช (Thathanabaing) ท่านพระครูตองธ (Taungtha Sayadaw) เป็นผู้ที่พระเจ้ามินดงทรงแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ในเจ้าฟ้าสีป่อ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุใน ค.ศ.1874 ครั้นเจ้าฟ้าสีป่อทรงขึ้นครองราชย์ จึงโปรดเกล้าฯ สถาปนาท่านพระครูตองธขึ้นเป็นพระสังฆราชเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1883 ต่อมาในเดือนกันยายน ค.ศ.1884 ก็ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาลังการอดุลธิปัตติศรีปวธ ธรรมเสนา ปติมหาธมมราชาธิราชครู” (Mahalankara atuladhipatisripavaradha jadhammasena patimahadhammarajadhirajaguru)⁴⁵ ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าพระสังฆราชเป็นคนอ่อนแต่มีความตั้งใจรวมมณีดี จึงพยายามที่ฉวยประโยชน์จากอิทธิพลของพระองค์มาตั้งแต่แรกเริ่ม ด้วยการถวายข้าวสารให้พระสังฆราชและที่ปรึกษา คือท่านพระครูปะขัน (Pakhan Sayadaw) และท่านพระครูหลัดเว (Hladwe

นักรบฝ่ายต่อต้านที่ถูกทหารอังกฤษจับกุม

Sayadaw) เป็นประจำทุกเดือน⁴⁶

ฝ่ายอังกฤษยังพยายามทำให้อำนาจของพระสังฆราชสูงขึ้น ก่อนหน้า การเข้ายึดครองบริเวณพม่าตอนบน ฝ่ายอังกฤษเคยปฏิเสธที่จะยอมรับว่าพระสังฆราช มีอำนาจเหนือพระภิกษุสงฆ์ในบริเวณพม่าตอนล่าง เพราะ “เป็นไปไม่ได้ที่เจ้าหน้าที่ อังกฤษจะยอมให้พระภิกษุรูปหนึ่งในอังวะหรือมณฑลทะเลที่แต่งตั้งโดยกษัตริย์ต่างชาติ มีอำนาจในบริเวณพม่าตอนล่าง”⁴⁷ แต่มาถึงตอนนี้ เมื่อได้เข้าครอบครองบริเวณ พม่าตอนบนแล้ว และพระสังฆราชก็ดูมีที่ท้าวอยู่ได้อิทธิพลของตน ฝ่ายอังกฤษจึง ดำเนินการกราบทูลอัญเชิญพระสังฆราชให้เสด็จเยี่ยมเยือนเมืองอย่างถาวร เพื่อขยาย อำนาจของพระองค์เข้าไปในบริเวณพม่าตอนล่าง⁴⁸ ยิ่งไปกว่านั้น ฝ่ายอังกฤษ ยังเห็นว่าอำนาจของพระสังฆราชมีพื้นฐานที่มาจากหน้าที่ทรงได้รับการสถาปนาด้วย พระบรมราชโองการ แต่เพราะอังกฤษไม่พร้อมที่จะสถาปนาพระสังฆราชและให้การ รับรองอำนาจของตำแหน่งนี้ ดังนั้น ลอร์ดดัลโฮวี่จึงต้องค้นหาทางออกโดย คิดแผนการที่พลิกผันขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 กล่าวคือ ให้จักรพรรดิจีน เป็นผู้สถาปนาพระสังฆราชของพม่า อย่างไรก็ตามก็ดี เสียงคัดค้านจากบรรดาที่ปรึกษา ชาวพม่าและผู้สันตติภรณ์เกี่ยวกับพม่า มีผลให้ต้องล้มเลิกแผนการดังกล่าวไป ในที่สุด⁴⁹

ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษพยายามเสริมอำนาจพระสังฆราชให้สูงขึ้น ก็อาศัย ประโยชน์จากอำนาจดังกล่าวในการปราบปรามฝ่ายต่อต้านด้วย เป็นต้นว่า ในเดือน สิงหาคม ค.ศ.1887 มีผู้แอบอ้างในราชบัลลังก์ประกาศตนเจ้าฟ้าปะขัน (Pakhan Prince) ส้องสมผู้คนก่อการกบฏขึ้นในมณฑลทะเล โดยได้รับการสนับสนุนจาก พระครูรูปหนึ่ง เมื่อพระครูรูปนี้เล็ดรอดหลบหนีการจับกุมตัวไปได้ ฝ่ายอังกฤษจึง เกือบกล่อมให้พระสังฆราชออกประกาศับพวชนิยกรมพระครูรูปนั้นว่า “เป็น บุคคลผู้ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายไม่พึงควรคบหาสมาคมร่วมสังฆกรรมด้วย”⁵⁰ กรณีนี้นับเป็นการใช้อำนาจพระสังฆราชเพื่อประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษในกรณี เฉพาะเจาะจง ส่วนที่เป็นการอาศัยอำนาจอย่างครอบคลุมทั่วไปนั้น เคยมีเกิดขึ้น ก่อนหน้านี้อีกแล้ว เมื่อครั้งที่พระองค์ถูกใช้ให้ออกประกาศเรียกร้องพระภิกษุสงฆ์

จงรักภักดีต่อฝ่ายอังกฤษ และห้ามไปมีส่วนร่วมอยู่ในขบวนการของฝ่ายต่อต้าน แต่ประกาศที่ว่านี้ก็ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือมากเท่าที่ควร ดังที่นายมินาเยฟได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุร้ายวันเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 ที่ว่า พระสังฆราชพระองค์นี้ “ไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากทั้งพระภิกษุสงฆ์หรือจากปุถุชนทั่วไปเลย ประกาศของพระองค์ถูกมองว่าเป็นการทรยศเอาใจออกห่างจากผลประโยชน์ของบ้านเมือง”⁵¹ แต่กระนั้น การครอบงำพระสังฆราชก็เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่จะอาศัยประโยชน์จากอำนาจแบบจารีตของพม่าให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อสถาปนาอำนาจของตนและกำจัดการต่อต้านของชาวพม่าลงให้สิ้นทราง

ถ้าหากเปรียบว่าฝ่ายอังกฤษใช้ไม้รวบจัดการชนชั้นสูงของสังคมพม่าแล้ว กับพวกที่เป็นฐานกำลังของขบวนการต่อต้านในระดับหมู่บ้านนั้น ฝ่ายอังกฤษกลับใช้ไม้แข็งหวดเอาอย่างไม้ปรานีปราศรัย เพราะคนกลุ่มนี้ต่างหากที่ฝ่ายอังกฤษไม่สามารถเกลี้ยกล่อมมาเป็นพวก ซึ่งฝ่ายอังกฤษเองก็ยอมรับว่า:

เป็นเวลานานทีเดียวที่พวกชาวบ้านไม่ยอมช่วยเหลือหรือให้ข่าวสารแก่กองทหารของเรา แม้เพียงน้อยนิด ทั้งนี้ด้วยเหตุผลต่างๆ นานา... บ่อยครั้งเป็นเพราะกลุ่มต่อต้านที่ต่อสู้กับพวกเราคือคนพวกนี้เอง เป็นเพื่อนและญาติพี่น้อง นอกจากนั้น ก็เป็นเพราะพวกเขาไม่ต้องการที่จะกำจัดผู้นำของตนเอง⁵²

กลไกสำคัญในการสถาปนาอำนาจการควบคุมของฝ่ายอังกฤษในหมู่บ้านต่างๆ ก็คือข้อกำหนดหมู่บ้าน (Village Regulation) ซึ่งร่างขึ้นในระหว่างสัปดาห์ที่สามของเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1887 และประกาศใช้ในวันที่ 28 ตุลาคม ปีเดียวกัน ในการออกข้อกำหนดฉบับนี้ นายครอสท์ไวท์ มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่สองประการ:

ประการสำคัญและโดยคำนึงถึงความชอบธรรมเป็นหลัก ก็เพื่อรักษาระบบหมู่บ้านไว้ พม่าก็เหมือนกับอินเดียที่ว่า หมู่บ้านเป็นรากฐาน

ของการปกครองมาตั้งแต่ดั้งเดิม ประการต่อมาก็คือ เพื่ออาศัยระบบหมู่บ้านเป็นเครื่องมือของรัฐบาล ทำให้รัฐบาลมีอำนาจเพียงพอที่จะจัดการกับภาวะการณ์อันยุ่งเหยิงวุ่นวายที่ระบอบไปทั่วในขณะนี้ โดยที่กฎหมายที่ใช้อยู่ไม่สามารถจัดการลงไปได้ แม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากกำลังทหารจำนวนมากก็ตาม⁵³

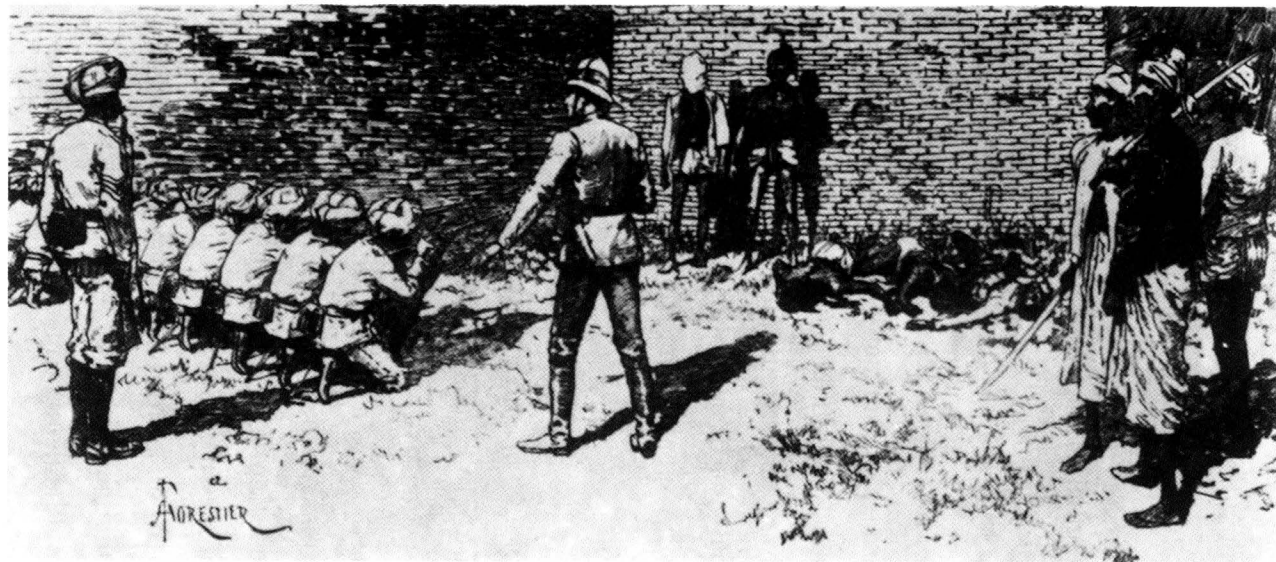
ครอสท์ไวท์เชื่อว่า:

เป็นไปได้เลยที่เราจะจัดการกันเป็นคนๆ ไป คำถามแรกที่ต้องตอบให้ได้ก็คือว่า ใครคือผู้นำของหมู่บ้าน ใครคนไหนที่มีอิทธิพล รู้จักชาวบ้านทุกคนเป็นอย่างดี รู้ไปถึงอุปนิสัยใจคอของชาวบ้านแต่ละคน ฯลฯ เมื่อหากคนเช่นนั้นได้แล้ว ก็เป็นไปได้ที่เราจะสามารถเข้าไปมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านนั้นๆ โดยตรง และจัดการกับชาวบ้านได้ทีเดียวทั้งหมด⁵⁴

ข้อกำหนดหมู่บ้านยังช่วยแก้ปัญหาให้ฝ่ายอังกฤษในประเด็นที่เกี่ยวกับการรับผิดชอบในระดับท้องถิ่น เพราะข้อกำหนดฉบับนี้:

ทำให้หมู่บ้านกลายเป็นหน่วยการปกครอง และทำให้ “นายบ้าน” เป็นตำแหน่งที่มีทั้งอำนาจและความรับผิดชอบ นายบ้านทำหน้าที่ผู้พิพากษาคดีมโนสาเร่ภายในท้องที่ มีอำนาจจำกัดแต่ก็เพียงพอที่จะบังคับใช้คำสั่ง... ด้วยเหตุนี้ แม้เงินเดือนจะไม่สูงนัก แต่แทนที่ผู้คนจะปฏิเสธเลียงรับ กลับเป็นตำแหน่งที่คนต้องการเป็นกันมาก⁵⁵

นายบ้านจึงกลายเป็นตัวแทนในท้องถิ่นของฝ่ายปกครองของอังกฤษที่มีสถานะสูงชันและอำนาจเพิ่มขึ้น มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษากฎหมายและความเป็นระเบียบ

การประหารชีวิตนักรบฝ่ายต่อต้าน

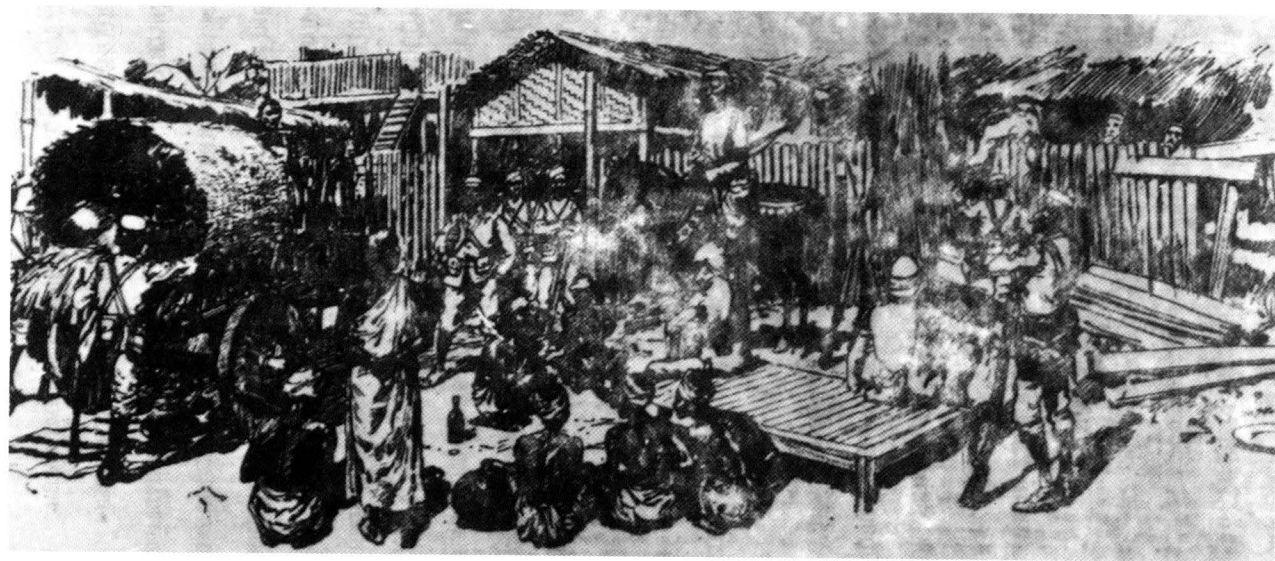
เรียบร้อย และในเรื่องต่าง ๆ อีกมากมายในระดับล่างสุดของการปกครอง

นอกไปจากนั้น ข้อกำหนดหมู่บ้านยังกำหนดหลักการการรับผิดชอบร่วมกัน ขึ้นมาด้วย:

ข้อกำหนดฉบับนี้ กำหนดให้ชาวบ้านต้องรับผิดชอบร่วมกันหากเกิด อาชญากรรมขึ้นมาภายในเขตหมู่บ้าน รวมไปถึงกรณีที่ทรัพย์สินที่ถูกโจรกรรมปรากฏร่องรอยหลักฐานโยงมาถึงเขตท้องที่ของหมู่บ้าน รองข้าหลวงมีอำนาจตามกฎหมายในการสั่งให้หมู่บ้านต่างๆ สร้างรั้วล้อมหมู่บ้าน ชายฉกรรจ์ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันต่อต้านการรุกรานใดๆ ที่ผิดกฎหมาย หากฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม จะถูกลงโทษ เหนือสิ่งอื่นใด เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นยังมีอำนาจเนรเทศบุคคลใดก็ตามที่เห็นว่าฝ่าฝืนกับพวกนอกกฎหมาย ให้ออกนอกพื้นที่เป็นการชั่วคราว แต่ทั้งนี้ อำนาจในการประหารหลังนี้ถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดด้วยมาตรการป้องกันอีกชั้นหนึ่ง⁵⁶

ด้วยเหตุดังนั้น ภายใต้บ้านหมู่บ้านจึงกลายเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็ง แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าหมู่บ้านมีอิสระมากขึ้น แต่เป็นเพราะว่าถูกนำเข้ามาอยู่ใต้การควบคุมของฝ่ายอังกฤษ

เมื่อโครงสร้างขององค์กรหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ฝ่ายอังกฤษจึงสามารถเคลื่อนเข้าบดขยี้ฐานกำลังฝ่ายต่อต้าน เจื่อนใจที่จำเป็นมากประการหนึ่งในการจัดการฝ่ายต่อต้านคือการยึดอาวุธปืนตามหมู่บ้าน เพื่อป้องกันไม่ให้ฝ่ายต่อต้านมีโอกาสดู่อีกต่อไป ดังนั้น หลังจากที่ยังอังกฤษยึดครองพม่าตอนบนแล้ว จึงสั่งให้ชาวบ้านส่งมอบอาวุธ กระบวนการดังกล่าวเริ่มที่เขตตองดวินยี มยิ่นจันและชเวโบ หลังจากนั้น ก็ขยายไปที่สะกาย่งและเยอ (Ye-u) และในท้ายที่สุด ในตอนปลาย ค.ศ.1886 ก็ประกาศบังคับใช้มาตรการนี้ตลอดทั่วทั้งพม่า⁵⁷ แต่เนื่องจากว่าในตอนนั้น ฝ่ายอังกฤษยังไม่สามารถควบคุมหมู่บ้านพม่าได้อย่างแท้จริง มาตรการดังกล่าว

การตรวจค้นอาวุธของทหารอังกฤษ

จึงไม่ค่อยได้ผล ต้องรอนจนกระทั่งเมื่อประกาศใช้ข้อกำหนดหมู่บ้าน ค.ศ.1887 แล้ว มาตรการปลดอาวุธจึงเริ่มดำเนินการไปอย่างได้ผล ในวันที่ 30 กันยายน ค.ศ.1887 เซอร์ชาร์ลส์ ครอสท์ไวท์ ข้าหลวงใหญ่ มีบันทึกเสนอแนะถึงลอร์ดดัลเฟอริน ความว่า:

ข้าพเจ้าเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่ต้องทำให้พม่าทั้งหมดปลอดจากอาวุธปืน อาจจะยกเว้นแต่เฉพาะอาณาบริเวณชายเขตแดนบางแห่งที่อำนาจของเรายังไหวอยู่ ขณะนี้ อาวุธปืนที่ยังคงอยู่ในมือของเหล่าร้ายมีไม่มากนัก แต่พวกนี้ก็สามารถจัดหาอาวุธใหม่ๆ มาเสริมได้โดยยึดเอาจากชาวบ้านหรือไม่ก็ตำรวจชาวพม่า⁵⁸

การพิจารณาประเด็นใบอนุญาตครอบครองอาวุธปืน ได้ข้อยุติตกลงกันในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1888 เจอนไซมียูว่าผู้ที่ได้รับอนุญาตให้ครอบครองอาวุธปืนได้ ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านที่มีบ้านเรือนไม่ต่ำกว่า 50 หลังคาเรือน เป็นหมู่บ้านที่มีการจัดการป้องกันตนเองเป็นอย่างดี มีรั้วรอบขอบชิดมั่นคงแข็งแรง และมีอาวุธปืนอยู่แล้วไม่ต่ำกว่า 9 กระบอก เมื่อได้รับคำสั่งจากเจ้าหน้าที่ ผู้ได้รับใบอนุญาตให้ครอบครองอาวุธปืนต้องพร้อมทำหน้าที่เป็นพลตระเวนพิเศษในยามจำเป็น โดยร่วมมือกับคนอื่น ๆ ต่อต้านการโจมตีหมู่บ้านโดยพวกโจรร้ายนอกกฎหมาย และไล่ล่าติดตามจับกุมพวกโจรร้าย ถ้าหากว่าผู้ที่มีสิทธิครอบครองอาวุธปืนทำอาวุธสูญหาย อาวุธปืนกระบอกอื่นๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านจะถูกยึดคืน⁵⁹ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า ฝ่ายอังกฤษได้สร้างมาตรการที่จะทำให้มั่นใจได้ว่าอาวุธปืนทั้งหลายจะมีอยู่ที่แต่ในหมู่บ้านภายใต้การควบคุมของตนอย่างเข้มงวดเท่านั้น และเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะไม่ปล่อยให้อาวุธปืนตกไปอยู่ในมือของพวกนักรบฝ่ายต่อต้านด้วยเหตุดังนี้ ฝ่ายอังกฤษจึงประกาศบังคับใช้มาตรการการปลดอาวุธทั่วทุกเขตปกครองในพม่า โดยเพิ่มเงื่อนไขขงใจด้วยการประกาศให้นิติโทษกรรมแก่ผู้ที่นำอาวุธเข้ามาอบตัวต่อทางราชการ⁶⁰

แต่เงื่อนไขในข้อกำหนดหมู่บ้าน ค.ศ.1887 ที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายอังกฤษมากที่สุดก็เห็นจะได้แก่อำนาจการเนรเทศผู้ต้องสงสัยว่าฝักใฝ่ฝ่ายต่อต้านออกพ้นเขตหมู่บ้าน ใน ค.ศ.1888 เขตสะกายยังเป็นเขตที่ฝ่ายต่อต้านมีกำลังกล้าแข็งมากเป็นพิเศษ จึงมีการเนรเทศยกครัวบรรดาญาติพี่น้องของพลพรรคฝ่ายต่อต้าน รวมทั้งพวกที่ลอบให้การสนับสนุนหรือฝักใฝ่ฝ่ายต่อต้าน นอกจากนี้ ยังลงโทษปรับไหมอย่างรุนแรงแก่หมู่บ้านที่ให้ที่พักพิงหลบซ่อนแก่พลพรรคของฝ่ายต่อต้าน หรือปิดบังข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของฝ่ายต่อต้าน⁶¹ นโยบายลงโทษทั้งผู้บริสุทธิ์และผู้กระทำผิดเหมือนๆ กันเช่นนี้ ทำให้ขบวนการต่อต้านในเขตสะกายอ่อนกำลังลงภายในเวลาไม่ช้าไม่นาน ดังปรากฏว่า เมื่อถึงปลาย ค.ศ.1888 มีผู้นำฝ่ายต่อต้านที่ถูกทางการฆ่าตายรวมถึง 26 นาย อีก 26 นายถูกจับกุม และมีที่ยอมจำนนเข้ามอบตัวรวม 7 นาย⁶²

วิธีนี้ยังถูกนำไปใช้บ่อนทำลายองค์กรฝ่ายต่อต้านที่เข้มแข็งของอูโตะมะนะในเขตมินบู (Minbu) ดังที่รองข้าหลวงที่ใช้วิธีนี้กล่าวไว้ว่า:

ชาวบ้านไม่ยอมให้ความช่วยเหลือหรือให้ข่าวสารใดๆ แก่พวกเรา เมื่อมีการลงโทษปรับ หมู่บ้านที่ต่อต้านตั้งต้นในตอนต้นปี (ค.ศ.1889) พวกนี้เริ่มยอมเปลี่ยนแปลงท่าทีไปบ้าง แต่กระนั้น ก็ดูจะยังไม่ค่อยเต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่... ดังนั้น ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม เป็นต้นมา เราจึงเนรเทศญาติพี่น้องของเหล่าโจรร้ายออกจากหมู่บ้าน และปรับโทษหมู่บ้านที่ยังคงให้ที่พักพิงหลบซ่อนตัวแก่โจรร้ายทุกๆ สองสัปดาห์ ด้วยประการฉะนี้เองที่ในท้ายที่สุด ชาวบ้านก็ต้องยอมปล่อยให้อูโตะมะถูกจับกุม... ความสำเร็จในครั้งนี้เป็นเพราะเราสามารถดึงชาวบ้านมาเป็นพวก ทั้งนี้ด้วยการวางบทลงโทษปรับเป็นระยะๆ จนพวกเขายอมร่วมมือกับฝ่ายเรา รวมทั้งด้วยการเนรเทศญาติพี่น้องและพวกที่ฝักใฝ่พวกโจรร้ายออกไปจากหมู่บ้าน⁶³

ด้วยการใช้วิธีการที่ปราศจากมนุษยธรรมและทารุณโหดร้าย ไม่ต่างไปจากการประหารชีวิตด้วยกฏอัยการศึกของฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครองพลเรือนของอังกฤษจึงประสบความสำเร็จในการบดขยี้ฐานกำลังของฝ่ายต่อต้านในหมู่บ้านต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหมู่บ้านบนพื้นฐานของข้อกำหนดหมู่บ้านค.ศ.1887 เป็นเครื่องบ่งชี้แรก ๆ ว่า ภายใต้อิทธิพลของอำนาจแบบจารีตนั้น โดยแท้ที่จริงแล้ว ฝ่ายอังกฤษกำลังสร้างสังคมใหม่ที่เป็นสังคมอาณานิคมขึ้นมา แต่สัญลักษณ์ของการมาถึงของสังคมใหม่ที่เป็นแบบอาณานิคมที่ชัดเจนกว่าก็คือ การก่อสร้างเส้นทางรถไฟ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1886 มีการอนุมัติให้ก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายตองอู-มณฑลเสฉวน โดยเชื่อมต่อกับเส้นทางเดิมสายย่างกุ้งและตองอู⁶⁴ เหตุผลเบื้องหลังการก่อสร้างเส้นทางนี้มีทั้งเหตุผลทางการปกครองและเหตุผลทางทหาร ดังที่ข้าหลวงใหญ่ยั่วไว้ในบันทึกช่วยจำใน ค.ศ.1886 ที่ว่า เส้นทางรถไฟเป็นวิธีที่ดีที่สุด “ในการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่อำนาจของอังกฤษในบริเวณพม่าตอนบน” และช่วยให้ฝ่ายอังกฤษ “ปกครองอาณาบริเวณส่วนนี้ด้วยกำลังทหารจำนวนน้อยกว่าที่จำเป็นต้องใช้ในขณะนี้”⁶⁵ เส้นทางรถไฟยาว 220 ไมล์สายนี้ก่อสร้างเสร็จภายในเวลาที่รวดเร็วพอสมควร โดยเปิดใช้ในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1889 หรือเพียง 27 เดือนหลังจากที่โครงการได้รับอนุมัติ⁶⁶ การก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายนี้ใช้วิธีว่าจ้างแรงงานก่อสร้างโดยเฉลี่ยประมาณวันละ 24,000 คน สองในสามของแรงงานหรือประมาณ 16,000 คนเป็นแรงงานพม่า⁶⁷ ฝ่ายอังกฤษเองคาดคะเนผลดีของการว่าจ้างแรงงานก่อสร้างตั้งแต่เริ่มแรก ดังที่ข้าหลวงใหญ่อังกฤษได้บันทึกไว้ใน ค.ศ.1886 ว่า:

การว่าจ้างแรงงานและค่าจ้างที่จ่ายไปในการก่อสร้างทางรถไฟสายนี้จะช่วยนำความสงบสุขกลับคืนมาในดินแดนแห่งนี้ และทำให้ประชาชนยอมรับการปกครองของอังกฤษ⁶⁸

ด้วยเหตุนี้ ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษเข้าบดขยี้กองกำลังของฝ่ายต่อต้าน ก็สร้างระบบ

สังคมและเศรษฐกิจใหม่ขึ้นมา และพม่าก็ถูกดูดกลืนเข้าไปอยู่ในระบบใหม่นี้

โดยอาศัยวิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย มีทั้งรุนแรงหยาบช้าสามัญ
เกลี้ยกล่อมอย่างนิ่มนวล มุ่งเป้าหมายแคบเฉพาะกรณี หรือครอบคลุมอย่าง
ละเอียดพิสดาร บ้างดูเข้าท่าเข้าทาง บ้างมีผลกระทบเปลี่ยนแปลงถาวร ฯลฯ นั้น
ฝ่ายอังกฤษในท้ายที่สุด ก็ประสบความสำเร็จในการบดขยี้ขบวนการฝ่ายต่อต้าน
ในเขตพื้นราบลงได้อย่างราบคาบ คงหลงเหลืออยู่ก็แต่ในบริเวณเทือกเขาที่
ขบวนการฝ่ายต่อต้านยังต่อสู้ต่อไป

บทที่ 5

การต่อต้านในเขตเทือกเขา (1):

เทือกเขานาน

หากว่าการรุกรานเส้นเขตแดนเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน ค.ศ.1885 และยึดมณฑลเลยในวันที่ 28 พฤศจิกายนในปีเดียวกัน จะมีจุดอ่อน นั่นก็คือกองทัพอังกฤษไม่ได้เตรียมตัวมาเผชิญกับการต่อต้านแบบกองโจร กองทัพอังกฤษมีอาวุธที่เหนือกว่าระเบียบวินัยเคร่งครัดกว่าและขนบทางทหารที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า จึงสมควรที่จะมีชัยชนะเหนือกองทัพพม่าในสมรภูมิการรบที่เป็นแบบแผนได้ทุกกองทัพ แต่กองทัพอังกฤษกลับไม่สามารถตอบโต้ยุทธวิธีเข้าตีแล้วถอยหนี เข้าตีก่อวนอย่างต่อเนื่อง และสงครามแบบที่ไม่เห็นตัวข้าศึก เทือกเขาสูงต่างๆ ในพม่าเป็นยุทธภูมิที่ดีเลิศสำหรับการรบแบบกองโจร สภาพภูมิประเทศที่ทุรกันดารกลายเป็นข้อได้เปรียบที่ช่วยให้กองทัพพม่าสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด และถึงจะไม่สามารถเอาชนะกองทัพอังกฤษที่มีกำลังเหนือกว่า แต่ก็กลายเป็นหนามยอกอกที่เจ็บปวด ในลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ แม้ว่าฝ่ายอังกฤษจะหันไปใช้หน่วยทหารราบม้าที่มีความคล่องตัวสูงเคลื่อนย้ายกำลังได้ดีกว่า ก็ไม่มีผลมากนัก หมู่บ้านเล็กๆ ที่ตั้งอยู่กระจัดกระจายจนยากแก่การควบคุม จึงยังคงสามารถดำรงสถานะเป็นจุดของการต่อต้านย่อยๆ ได้อีกต่อไป

ในบรรดาเขตเทือกเขาสูงทั้งหลายในพม่านั้น เทือกเขานาน (Shan Hills) นับเป็นที่ๆ เหมาะสมที่สุดสำหรับปฏิบัติการสู้รบต่อต้าน มีพื้นที่กว้างขวางครอบคลุมอาณาบริเวณถึง 57,816 ตารางไมล์ มีระดับขั้นของพัฒนาการทางสังคมและการเมืองค่อนข้างสูง จัดตั้งเป็นรัฐอาณาจักรย่อยๆ และมีจารีตทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักพม่ามานานหลายศตวรรษ

รัฐไทยใหญ่ทั้งหลายกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้จาก

อาณาจักรพม่า ดังที่เซอร์เฮน เทอร์เกสส์ ไวท์ เคยกล่าวไว้ว่า:

แม้จะเกิดกบฏ รัฐประหาร และการสังหารหมู่ นับครั้งไม่ถ้วน... แต่ [รัฐไทยใหญ่] ก็ไม่เคยเป็นอิสระ แต่ละรัฐมีเจ้าผู้ครอง “เจ้าฟ้า” เมียวสา หรือไมเกี๊ยะ เวกุนหุม (Ngwegunhmu) ของตนเองเป็นผู้ปกครอง โดยได้รับการแต่งตั้งหรือรับรองจากราชสำนักพม่า กล่าวได้ว่าในทางปฏิบัติแล้ว บรรดาผู้ปกครองพื้นเมืองเหล่านี้ขึ้นต่อ กษัตริย์พม่าและเสนาบดีสภาของพระองค์¹

เป็นธรรมเนียมที่มีมานานแล้วว่า โอรสและพี่น้องที่เป็นชายของบรรดาเจ้าผู้ครองรัฐไทยใหญ่จะต้องถูกนำไปเลี้ยงดูอยู่ในราชสำนักพม่า ทั้งเป็นการเก็บตัวประกันไว้และในขณะเดียวกันก็เป็นการอบรมสั่งสอนเจ้าผู้ครองรัฐของไทยใหญ่ในอนาคตให้ซึมซับวัฒนธรรมพม่าและรวมทั้งแบบแผนประเพณีต่างๆ ในราชสำนัก การสืบตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” เป็นการสืบสายตระกูล แต่กษัตริย์พม่าก็ทรงไว้ซึ่งสิทธิการแต่งตั้งแต่เฉพาะ “เจ้าฟ้า” ที่จงรักภักดี² “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่มีหน้าที่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการให้ราชสำนักพม่าตามอัตราที่เสนาบดีสภากำหนดขึ้นและต้องเดินทางไปเข้าเฝ้าถวายพระพรหน้าพระที่นั่งในวันขึ้นปีใหม่ด้วย กษัตริย์พม่ายังทรงตั้งขุนนางผู้หนึ่งเป็นที่โบหุมมินธา (Bohmu Mintha) เป็นผู้มียอำนาจสูงสุดทางทหารและการปกครองในรัฐไทยใหญ่ทั้งหมด มีกองบัญชาการอยู่ที่เมืองนาย และมีสิตเก (sitke) เป็นผู้ช่วยสองคน³ นอกจากนั้น ยังมีเมยลัดหุน (Myelat Wun) หรือโมบเยลิตเก (Mobyet Sitke) ที่เมืองปาย (Mongpai) รับผิดชอบเขตเมยลัดและชาวกะเหรี่ยง⁴ และแต่งตั้งลิตเกชั้นผู้น้อยพร้อมทหารจำนวนหนึ่งไปประจำอยู่ที่เมืองหลวงของเจ้าผู้ครองรัฐไทยใหญ่ต่างๆ ลิตเกเหล่านี้มีอำนาจมากพอควร⁵

เป็นธรรมดาที่ว่าภายใต้สถานการณ์ข้างต้น พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ควรจะต้องร่วมมือกับกษัตริย์พม่าในสงครามต่างๆ และเซอร์เฮนรี ยูล์ (Sir Henry Yule)

ก็ได้บันทึกไว้ว่าในรัชสมัยพระเจ้ามินดง กองทัพของกษัตริย์พม่ามีทหารจากเชียงตุง 5,000 นาย เมืองลอง (Monglong) 3,000 นาย และแก่งแจ้ (Kengcheng) อีก 1,000 นาย การร่วมมือในลักษณะนี้ไม่ใช่ความร่วมมือเพียงในนาม ดังที่มีหลักฐานปรากฏว่า:

ในช่วงเดือนท้ายๆ ของสงคราม [ระหว่างอังกฤษกับพม่าในสงครามครั้งแรก ค.ศ.1824-1826] มีทหารไทยใหญ่ 8,000 นายถูกเกณฑ์เข้าทำการรบต่อต้านอังกฤษเป็นครั้งสุดท้าย “พวก ‘เจ้าฟ้า’ เคาขาว” ชาวไทยใหญ่เป็นแบบอย่างที่น่าเลื่อมใสให้พลพรรคได้ประจักษ์ด้วยดาบในมือ พวกเขายืนหยัดต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อในการรบที่ตนเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แม้แต่สัญญาที่แจ้งไปว่าจะได้รับการปฏิบัติด้วยดีหากยอมจำนน ก็ไม่อาจทำให้พวกเขาสงบนิ่งได้ แต่กลับดาโลมรุกไล่ทุกคนที่เข้าใกล้แม้ด้วยท่าทางที่เป็นมิตร พวกเขายอมรับความตายซึ่งหลายคน ก็ตายอย่างสมความปรารถนา⁶

น่าเสียดายที่ความได้เปรียบของเทือกเขาฉานสำหรับปฏิบัติการต่อต้านไม่ได้ถูกใช้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะบังเอิญในช่วงวิกฤตที่กำลังถูกกองทัพอังกฤษรุกรานอยู่นี้ บรรดา “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งหลายแตกความสามัคคีโดยเหตุที่ระบบการเมืองในบริเวณเทือกเขาฉานเป็นไปในลักษณะรัฐเล็ก รัฐน้อยที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย การดำรงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมืองในบริเวณเทือกเขาฉานจึงต้องอาศัยการขึ้นาและการควบคุมอย่างเข้มงวดจากราชสำนักพม่า อย่างไรก็ตาม ในตอนปลายของราชวงศ์อลองพญา อิทธิพลของราชสำนักพม่าในบริเวณเทือกเขาฉานเสื่อมลง ผลที่ตามมาก็คือความแตกแยกทางการเมืองและความขัดแย้ง การต่อต้านอังกฤษของชาวไทยใหญ่จึงเกิดขึ้นในบริบททางการเมืองที่กล่าวมาข้างต้น

ใน ค.ศ.1880 “เจ้าฟ้า” เมืองลอร์สอว์กและเมืองนาย และเมียวสาของ

เมืองปอน (Mongpaw) และเมืองนอง ไม่ยอมเดินทางไปเข้าเฝ้าถวายสัตย์ ปฏิญาณหน้าพระพักตร์ในวันขึ้นปีใหม่ ราชสำนักพม่าจึงส่งกองทหารภายใต้ ยอร์เมียวสาห์จันยี (Yaw Myosa Wungyi) ไปปราบ “เจ้าฟ้า” ที่กบฏเอาใจ ออกห่างให้ยอมจำนน⁷ แต่กลับพ่ายแพ้กลับมา เช่นเดียวกับกองทหารชุดใหม่ที่ ส่งขึ้นไปใน ค.ศ.1882 มีหุ่นคอกโกะกายังออก (Wundauk Kokayaingok) เป็นแม่ทัพ⁸

ในขณะเดียวกัน รัฐที่อยู่อีกฟากฝั่งแม่น้ำสาละวิน อย่างเชียงตุง แ่งแจ้ และเชียงรุ่ง ก็ก่อการกบฏต่อราชสำนักที่มีฉะเลห์ ใน ค.ศ.1882 เจ้าขุนตี (Sao Hkun Ti) “เจ้าฟ้า” เชียงตุงโจมตีทำเนียบข้าหลวงพม่าที่เชียงตุงและสังหาร ข้าหลวงพม่าทั้ง

การกบฏของเชียงตุงทำให้ขุนจี (Hkun Kyi) “เจ้าฟ้า” เมืองนายและ พันธมิตรกบฏขึ้นบ้าง ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1883 เสนาบดีสภาจึงมีคำสั่ง ให้จับกุม “เจ้าฟ้า” เมืองนายให้ได้ไม่ว่าจับเป็นหรือจับตาย ซึ่งฝ่ายหลังก็ตอบได้ ด้วยการโจมตีที่มั่นทหารพม่าที่เมืองนาย สังหารทหารพม่าได้ 400 นาย รวมทั้ง อะลองเมียวหุ่่น สิดเกของเมืองนาย (Mongnai Sitke Alon Myowun) และ บิบให้ทหารที่เหลือนำล่อยไปตั้งอยู่ที่เมืองยงห้วย (Yawnghe)⁹ ลอว์กสอว์ก เมืองนอง และเมืองปอนก็เป็นกบฏด้วย แต่กองทหารที่เสนาบดีสภาส่งมาปราบ สามารถเอาชนะพวกเจ้าไทยใหญ่ที่ก่อการกบฏเหล่านี้ลงได้ และบรรดาเจ้าไทยใหญ่ จึงต้องหนีไปลี้ภัยอยู่ที่เชียงตุง¹⁰

ใน ค.ศ.1883 พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ที่หนีมาอยู่ที่เชียงตุงจัดการประชุมขึ้น และมีมติจัดตั้งสมาพันธ์ (confederacy) เพื่อร่วมกันตีชิงรัฐของพวกตนรวมทั้ง เกียรติยศที่สูญเสียไปกลับคืนมา ด้วยเหตุนี้เองที่พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่กลุ่มนี้ จึงวางแผนการโค่นล้มราชบัลลังก์ของพระเจ้าสีป่อ และจัดการราชาภิเษกเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ที่นิยมเอียงฝักใฝ่มาทางข้างฝ่ายพวกตนและรวมทั้งรัฐไทยใหญ่ทั้งหลาย ขึ้นเป็นกษัตริย์ ความคิดที่จะประกาศให้รัฐไทยใหญ่ทั้งหลายเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อ พม่าและราชาภิเษก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่คนหนึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์นั้น ไม่เคยอยู่ใน

ความคิดของพวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่เหล่านี้เลยแม้แต่น้อย¹¹ ตรงกันข้าม พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่มุ่งมองหาพระราชวงศ์ที่สืบสายจากพระเจ้าอลองพญาขึ้นครองราชบัลลังก์พม่า ความรู้สึกที่อยู่ในใจของบรรดา “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ต่อกรณีการเลือกเฟ้นพระราชวงศ์พม่ามาครองราชย์นี้ ปรากฏชัดอยู่ในสาส์นฉบับหนึ่งที่ “เจ้าฟ้า” เชียงตุงมีไปถึงขุนสายง์ (Hkun Saing) “เจ้าฟ้า” สีปอว์ (Hsipaw) ความว่า:

ปราศจากเจ้าเหนือหัว พวก “เจ้าฟ้า” ก็รังแต่จะรบพุ่งกันเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด... ถ้ามีเจ้าเหนือหัว ผลประโยชน์ของบ้านเมือง พระศาสนา และพวกเราทั้งหมด ก็จะได้รับปกป้องพิทักษ์รักษา... ถ้าหากว่าเจ้าฟ้าลิมบินได้ขึ้นครองราชย์ ก็จะยกเว้นเงินส่วยตดเมธา (thathameda) (ซึ่งไม่เคยทำกันมาก่อนในประวัติศาสตร์) และบรรดา “เจ้าฟ้า”ทั้งหลายก็จะต้องไปถือน้ำให้สัตย์ปฏิญาณเพียงสามปีต่อครั้งเท่านั้น¹²

กล่าวได้ว่า ข้อความประโยคสุดท้ายในสาส์นข้างต้นเป็นเงื่อนไขทั้งหมดหรือ “ไม่ก็” เป็นเงื่อนไขหลักที่กลุ่มพันธมิตร “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ที่ชุมนุมกันอยู่ที่เชียงตุงวางไว้เพื่อแลกกับการกลัวยอมอ่อนน้อมต่อกษัตริย์พม่าที่มณฑลพะโล่ พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ไม่ได้คิดยกเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ ตรงกันข้าม “เจ้าฟ้า” เหล่านี้สนับสนุนสถาบันนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป และขณะเดียวกันก็ไม่เคยหวังจะมีรัฐไทยใหญ่ที่เป็นอิสระจากพม่า สิ่งเดียวที่พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ต้องการก็คือการเป็นอิสระภายในรัฐของตนเอง ปราศจากการแทรกแซงจากราชสำนักหรือข้าหลวงและทหารที่ส่งมาจากราชสำนัก พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่จึงทูลเชิญเจ้าฟ้าลิมบิน ให้เป็นองค์ประธานของสมาพันธ์และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นเจ้าเหนือหัวของรัฐไทยใหญ่ทั้งหลายแข่งกับพระเจ้าสีปอ¹³ เจ้าฟ้าลิมบินทรงยอมรับคำทูลเชิญและเสด็จมาเชียงตุงในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ.1885 สองสัปดาห์ภายหลังจากที่อังกฤษยึดครองมณฑลพะโล่¹⁴

ทันทีหลังจากได้รับข่าวการเสียเมืองมณฑลเศเลย์ การเนรเทศพระเจ้าสีป่อ และการที่สงครามกลางเมืองแผ่ขยายไปทั่วทั้งบริเวณปากฝั่งขวาของแม่น้ำสาละวิน สมาพันธ์ที่เจ้าฟ้าลิมนินทรงเป็นองค์ประธานและตั้งขึ้นมาทำทลายอำนาจพระเจ้าสีป่อ จึงเปลี่ยนไปเป็นขบวนการต่อต้านที่พุ่งเป้าไปที่ฝ่ายอังกฤษผู้รุกราน แต่โดยเหตุที่ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อทำทลายอำนาจอันชอบธรรมขององค์พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ที่ประชุมสมาพันธ์จึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนักในการเปลี่ยนไปเป็นขบวนการต่อต้านอังกฤษ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้และอาศัยกลยุทธ์ทางการเมืองที่ล้าลึก ฝ่ายอังกฤษก็สามารถเกลี้ยกล่อม “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่บางคนเข้ามาเป็นพวก ป้องกันไม่ให้ฝ่ายต่อต้านมีแนวร่วมที่แข็งแกร่งมาทิ่มแทงฝ่ายตน

สมาพันธ์ที่มีเจ้าฟ้าลิมนินเป็นองค์ประธานเริ่มปฏิบัติการต่อต้านในเดือนมีนาคม ค.ศ.1886 เมียวสำคัญของเมืองนองและ “เจ้าฟ้า” ของเมืองนายและลอร์ดสอว์กเป็นหัวหน้า ส่วนเจ้าผู้ครองเมืองนองและเมืองนายกลับไปยังรัฐของตนในวันที่ 9 และ 16 เดือนมีนาคมตามลำดับ “เจ้าฟ้า” ลอร์ดสอว์กไปถึงเมืองนายในวันที่ 21 มีนาคม ค.ศ.1886 ต่อมาในวันที่ 8 เมษายน เจ้าฟ้าลิมนินและทัพหลวงก็เดินทางมาสมทบที่เมืองนาย กำลังของฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนินยิ่งเข้มแข็งมากขึ้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากเมืองสิต (Mongsit) หมอกใหม่ (Mawkmai) เมืองพัน (Mongpan) สำตุน (Hsahtun) วันยิน (Wanyin) นอว์งมอว์น (Nawngmawn) มั่นกอก (Manhkok) และโฮปอง (Hopong) และอีกหลายเมืองในเขตมยลัต¹⁵

อย่างไรก็ดี การเผชิญหน้าที่ติดตามมากลับไม่ใช่กับฝ่ายอังกฤษก่อน หากแต่กับพวกที่ได้สวมตำแหน่งแทนโดยปริยายภายหลังจากที่พวก “เจ้าฟ้า” กบฏหลบหนีภัยไปอยู่ที่เชียงตุง มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาต่อต้านฝ่ายของเจ้าฟ้าลิมนิน ภายใต้การนำของตะเว็ตลู (Htwet Lu)¹⁶ อดีตพระภิกษุผู้เคยเป็นพี่เลี้ยงของเมียวสำคัญผู้น้อยแห่งเมืองเชียงทอง (Kengtawng เมืองจันเมืองนาย และเจ้ายึดเมืองนายในตอน “เจ้าฟ้า” จุนจีทั้งเมืองหนีไป ผู้นำอีกคนหนึ่งของกลุ่มนี้คือ หม่องชเวกอร์ (Maung Shwe Kaw) ผู้ทำหน้าที่เมียวสำคัญของเมืองนอง สมาชิกในกลุ่มนี้ยังประกอบไปด้วย “เจ้าฟ้า” ไหล่า พวกเจ้าผู้ครองของเกสิมันตัม (Kehsi

Mansam) และเมืองกาย (Mongkai) และผู้ทำการแทนเจ้าผู้ครองของอินเล (Inle) และลอว์กสอว์ก¹⁷

ฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนบินเข้ารบกับพลพรรคของตะเวีตลู่และเอาชนะได้ จับได้ ตะเวีตลู่หลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ที่ไลซา

ต่อมา ฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนบินได้ชวนเจ้าอ่อน (Sao On) “เจ้าฟ้า” ของห้วย เข้าร่วมกับฝ่ายตน แต่เจ้าอ่อนกลับไม่ไยดี หนีไปเข้าด้วยกับฝ่ายอังกฤษ ในจดหมาย ที่มีไปถึงนายพิลเชอร์ (Mr. Pilcher) รองข้าหลวงที่จอกแซซึ่งได้รับในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 นั้น เจ้าอ่อนกล่าวว่า:

ขอได้โปรดกระบบเจ้าผู้ครองที่สืบสายโลหิตกันมาของพวกเราชาว ไทยใหญ่ไว้ และให้เราได้เข้ามาอยู่ภายใต้การคุ้มครองของท่าน พวกเจ้าผู้ครองที่มีความทะเยอทะยานสูงเคยพยายามตั้งเจ้านาย เชื่อพระวงศ์พม่าขึ้นเป็นกษัตริย์เพื่ออาศัยพระนามของพระองค์เข้า ครองบังารัฐที่เหลือมาแล้ว¹⁸ และตอนนี้ก็ยังพยายามทำเช่นนั้นอีก เราได้ขจัดความทะเยอทะยานแบบนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และตอนนี้กำลัง ต่อต้านความพยายามครั้งใหม่อยู่ ขอให้ตอบยืนยันผ่านพระเถระของ เราว่าท่านจะปกป้องช่วยเหลือเราและให้บอกมาว่าต้องการให้ทำอะไรให้¹⁹

เจ้าอ่อนยังให้คำมั่นต่อรัฐบาลอังกฤษว่า สามารถจัดการให้พวก “เจ้าฟ้า” และเมียสาวที่ยังคงตั้งตนเป็นกบฏอยู่ ยอมจำนนได้ภายในเวลาเพียงเดือนเดียว โดยมีเงื่อนไขว่าฝ่ายอังกฤษต้องยอมจ่ายปันค่าปศิสลาให้ 2,000 กระบอกและเงินอีก 300,000 รูปี เทาเงินค่าจ้างทหารในกองทัพเป็นเวลาหกเดือน²⁰

ฝ่ายอังกฤษจึงได้เจ้าอ่อนที่ยอมสวามิภักดิ์เป็นตัวแทนอย่างเต็มอกเต็มใจ เป็นผู้ที่ฝ่ายอังกฤษสามารถใช้เป็นฐานขยายอำนาจเข้าไปในบริเวณเทือกเขาฉาน และบ่อนทำลายความสามัคคีของขบวนการต่อต้านของพวกไทยใหญ่

“เจ้าฟ้า” อีกคนที่ฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนบินขอความร่วมมือก็คือขุนสายง์ “เจ้าฟ้า”

สปีอร์ สาส์นฉบับลงวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ.1886 มีความว่า:

ตามที่เคยเสนอในสาส์นฉบับหนึ่งว่า คงเป็นการดีสำหรับชาวไทยใหญ่ ทั้งมวลถ้าหากมีการรวมบ้านเมืองในลักษณะการรวมกลุ่มรัฐอิสระ แบบเดียวกับเยอรมนี และท่านยังถามมาด้วยว่าจะดำเนินการอย่างไร ในการรักษาพระศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไปนั้น... มติของ “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่และเมียวसाในประเด็นข้างต้น มีดังนี้:

- (1) หากปราศจากเจ้าเหนือหัว การต่อสู้ทะเลาะเบาะแว้ง ระหว่างพวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ด้วยกันเองก็จะยังดำรงต่อไป;
- (2) หากมีเจ้าเหนือหัว ประโยชน์สุขของบ้านเมือง พระศาสนา และพวกเราทั้งมวล จะได้รับการปกป้องคุ้มครองและส่งเสริม;
- (3) หากเจ้าฟ้าลิมนินได้เสวยราชสมบัติ ก็จะยกเว้นเงินส่วย ต่อดเมธา และ “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งหลายก็เพียงแต่ต้องไปเข้าเฝ้า ถวายสัตย์ปฏิญาณเบื้องพระพักตร์เพียงสามปีครั้ง;
- (4) ภายใต้สถานการณ์ข้างต้น ความสงบสุขสันติและความ มั่นคงไพบุลย์ก็มีขึ้นแก่ทุกคนอย่างแน่นอน;
- (5) หากปราศจากเจ้าเหนือหัว พระศาสนาก็จะเสื่อมทราม ลงด้วยของพวกมิฉฉาธิยจุ;
- (6) หากมีเจ้าเหนือหัว ก็จะมีการร่วมมือกันระหว่างเจ้าเหนือหัว กับบรรดา “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ในการต่อต้านความพยายามที่จะทำลาย พระศาสนา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ความผูกพันที่มีต่อกันระหว่าง “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งหลายจะยืนยาวต่อไป และเนื่องจากฤดูฝนใกล้เข้ามาแล้ว ขอให้รีบขึ้นมาที่เมืองนายเพื่อถวายความจงรักภักดีและให้สัตย์ ปฏิญาณต่อเจ้าฟ้า (ลิมนิน) ของพวกเรา²¹

อันที่จริง *ขุนสายัณห์* ที่สาส์นฉบับข้างต้นมีไปถึงนั้น ผักไผ่ฝ่ายอังกฤษอยู่ก่อนแล้ว เมื่อครั้งที่ขุนจิ “เจ้าฟ้า” เมื่อนายและสมัครพรรคพวก ไม่ยอมเดินทางไปถวายสัตย์ปฏิญาณเบื้องพระพักตร์ในวันขึ้นปีใหม่ของ ค.ศ.1880 แต่กลับเสด็จหนีออกไปจากรัฐของตนนั้น *ขุนสายัณห์* พี่เขยของขุนจิ ได้รับคำสั่งให้เกลี้ยกล่อมพวก “เจ้าฟ้า” ที่เอาใจออกห่างให้กลับไปยังรัฐของตน แต่*ขุนสายัณห์* ดำเนินการล้มเหลว จึงหนีไปอย่างกึ่งเพื่อหลบลิ้ารัชภัย ที่ย่างกุ้งนั้น *ขุนสายัณห์* มาบบริวารที่ต้องสงสัยว่าวางแผนมีดีมีร้ายกับตนเอง จึงถูกศาลแขวงย่างกุ้ง (Recorder of Rangoon) ตัดสินประหารชีวิต²² แต่ผู้รักษาราชการข้าหลวงใหญ่ลดโทษประหารลงเหลือเป็นเนรเทศไปอยู่ในเขตกักกันตลอดชีวิต และภายหลังต่อมาได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องออกไปจากเขตปกครองของอังกฤษ*ขุนสายัณห์* จึงไปอยู่กับซอร์ลาปอร์ เจ้าผู้ครองกันทรวดี (กะเหรี่ยงตะวันออก) และเมื่อพระเจ้าสีป่อทรงถูกเนรเทศออกจากพม่า ก็จึงกลับไปทีสีปอร์และได้เข้าตั้งมั่นอยู่ที่นั่น²³

ขุนสายัณห์ จึงรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณพวกอังกฤษ และไม่เพียงปฏิเสธที่จะตอบสาส์นคำขอรับรองของฝ่ายเจ้าฟ้าลิบบินเท่านั้น แต่ยังดำเนินการขยายอิทธิพลผลประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษเข้าไปในบริเวณเทือกเขาฉานด้วย ดังจะเห็นได้จากข้อความในสาส์นฉบับหนึ่งที่มีไปถึงข้าหลวงใหญ่ ลงวันที่ 16 พฤศจิกายน ค.ศ.1886 ที่ว่า:

โดยความกรุณาของท่านข้าหลวงใหญ่และรัฐบาลในสมเด็จพระจักรพรรดินีนาด ข้าพเจ้าจึงสามารถเดินทางกลับมาทีสีปอร์พบหน้าบรรดาญาติ ๆ มิตรสหายและข้าทาสบริวารของข้าพเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าจดจำความกรุณาที่อยู่ทุกวันคืน ข้าพเจ้าได้พยายามชักชวนเจ้าผู้ครองไทยใหญ่อื่นๆ ให้หลีกเลี่ยงการรบกวนพม่าพินในหมู่พวกเดียวกัน และยอมรับการปกครองของรัฐบาลอังกฤษ ในการนี้ มีเจ้าผู้ครองไทยใหญ่บางคนส่งลูกและพี่น้องมาขอคำแนะนำจากข้าพเจ้า²⁴

ขุนสายงไม่เพียงได้รับการเชิญชวนให้เข้าร่วมการต่อสู้จากฝ่ายเจ้าฟ้าลิ้มบินเท่านั้น แต่ยังมาจากเจ้าฟ้ามอินชายร์ หรือที่ทรงเป็นที่รู้จักกันในอีกพระนามหนึ่งว่าโมโงมินธา (Mogyo Mintha) เจ้าฟ้ามอินชายร์เป็นโอรสของพระเจ้ามินดงและพระนางเลด่ปันชิน ทรงรอดชีวิตจากการถูกลบพระชนม์หมู่ใน ค.ศ.1879 เพราะยังพระเยาว์อยู่ และเพราะทรงประสูติจากพระมเหสีชั้นรอง ขณะที่ฝ่ายอังกฤษเข้ายึดเมืองมณฑลเสยนั้น พระองค์ถูกจำขังอยู่ในคุก แต่หลังจากนั้นไม่นานก็ได้เสด็จหนีจากมณฑลเสยไปจัดตั้งขบวนการต่อต้านอังกฤษขึ้นโดยมีฐานที่มั่นอยู่ที่ชินบิจี ทรงถูกรุกไล่จนต้องถอยหนีออกจากชินบิจีไปที่จอกแส แต่การกดดันอย่างต่อเนื่องจากกองทหารอังกฤษทำให้ต้องทรงหนีออกจากจอกแสมุ่งหน้าไปที่ยวานกัน อันเป็นที่ที่พระองค์ทรงออก “คำประกาศ” หลายฉบับ คำประกาศฉบับหนึ่งส่งถึงขุนสายง มีใจความตอนหนึ่งว่า:

ครั้งอดีตกาลนานมาแล้ว ยังมีกษัตริย์สิงหลทรงพระนามพระเจ้า
ทูลภูคามินี ทรงปราบปรามขับไล่พวกทมิฬผู้รุกราน เพื่อปกป้อง
พระศาสนาไม่ให้ประสบกับความหายนะ อาศัยเรื่องราวนี้เป็นนิทัศน์
อุทาหรณ์ ข้าจึงขอประกาศสงคราม เข้าต่อสู้พวกมิชฌาติษฐิชาว
อังกฤษ เพื่อรับใช้พระศาสนา รักษาไว้ซึ่งบูรณภาพของพระราชวงศ์
และยังประโยชน์สุขแก่ชาวประชาราษฎร

เพื่อบรรลุซึ่งเป้าประสงค์ดังแสดงไว้ข้างต้นนี้ ข้าจึงมีบัญชา
มายัง “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งปวงให้นำไพร่พลและกำลังศาสตราวุธมา
สมทบชุมนุมกัน ณ ที่ค่ายของข้า²⁵

แม้ว่าเจ้าฟ้ามอินชายร์จะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากขุนสายง แต่ก็ทรงสามารถรวบรวมสมัครพรรคพวกต่อสู้กับเหล่าอริราชศัตรู ใน ค.ศ.1864 หาญแสงไห้ (Hein²⁶ Sang Hai) ผู้ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยนำทัพเมืองแสนหัวเข้าต่อสู้ขับไล่กองทัพไทยที่รุกรานเชียงตุง ได้ทรยศต่อฮอว์ปา (Naw Hpa) “เจ้าฟ้า” แสนหัว และขับไล่

นอร์ปาออกไป²⁷ อย่างไรก็ดี ใน ค.ศ.1877 พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งหมดได้รับ บัญชาให้รวมกำลังเข้าตีแสงไห่ จนต้องถอยหนีไปทางฝั่งตะวันออกของลำน้ำสาละวิน นอร์ปาจึงได้กลับคืนมาเป็น “เจ้าฟ้า” แสหนวีดังเดิม อย่างไรก็ดี ไม่ช้าไม่นานต่อมา นอร์ปาก็ถูกขุนแสง (Hkun Sang) แห่งคอนหน (Tonhon)²⁸ บุตรเขยของแสงไห่ จับออกจากแสหนวีอีกครั้ง และระหว่างที่นอร์ปาหลบหนีลี้ภัยไปอยู่กับพวกกะฉิ่นที่ เมืองสี (Mongsi) นั้น ลูกชายชื่อนอร์มอ (Naw Mong) ก็ได้เดินทางไปมณฑลเยลเย ถูกจับกุมขังอยู่ที่นั่น เมื่อมณฑลเยลเยถูกฝ่ายอังกฤษยึดครอง นอร์มอได้รับการ ปลดปล่อยเป็นอิสระ นอร์มอและนอร์ปาจึงร่วมมือกันเพื่อกลับไปมีอำนาจใหม่ อีกครั้ง ในกรณีของนอร์ปาคือการกลับคืนสู่ตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” แสหนวี ส่วนของ นอร์มอคือการได้เมืองสีปอ²⁹

พ่อลูกที่ร่วมมือกันครั้งนี้เองที่ทำให้การสนับสนุนเจ้าฟ้ามยินชายงและรวมไปถึง เจ้าชอว์ยานปายง โอรสเจ้าฟ้าเมกะเยา ซึ่งเคยต่อต้านฝ่ายอังกฤษที่ช่องกวมมาก่อน จนถูกขับไล่หลบหนีเข้าไปในบริเวณเทือกเขาฉาน

ขุนสายงที่ต่อต้านกองกำลังของนอร์มอ นอร์ปา และเจ้าฟ้ามยินชายง จึง ได้ขุนแสงซึ่งสวมอำนาจเป็นเจ้าผู้ครองของแสหนวี มาเป็นพันธมิตร การต่อสู้ ระหว่างสองฝ่ายนี้เป็นไปอย่างดุเดือดและกว้างขวาง เมืองและหมู่บ้านจำนวนมาก ในเขตสีปอและแสหนวีต้องพินาศย่อยยับลงจากการเข้าปล้นสะดมโจมตีครั้งแล้ว ครั้งเล่าจากกองกำลังทั้งสองฝ่าย³⁰

ในสถานการณ์เช่นนี้ ฝ่ายอังกฤษจึงส่งกำลังไปสนับสนุนฝ่ายขุนสายง กองทหารจำนวนหนึ่งถูกส่งขึ้นไปสู่สุมส่าย (Hsumhsai) ระหว่างมณฑลเยลเยและสีปอ ซึ่งมีการต่อสู้ปะทะกันอย่างดุเดือดระหว่างพวกของขุนสายงและเจ้าฟ้ามยินชายง เซอร์ชาร์ลส์ เบอร์นาร์ด ข้าหลวงใหญ่ ตั้งข้อสังเกตเป็นเหตุการณ์การส่งกำลังทหาร อังกฤษเข้าปฏิบัติการในครั้งนี้ ว่า:

ตราบใดที่เราไม่เข้าไปแทรกแซงช่วยเหลือ ตราบนั้นการสู้รบระหว่าง รัฐต่าง ๆ ก็จะเป็นไปอย่างรุนแรงต่อไปและการขยายตัวของฝ่าย

เจ้าฟ้าสิมบิณก็จะไม่ลดน้อยลง ในขณะที่เมื่อฝ่ายเราเข้าไปนั้น เราจะสามารถช่วยให้ผู้ที่มิอำนาจที่แท้จริงอยู่ในตอนนี้คงอยู่ในอำนาจต่อไปได้และสยบพวกที่จะก่อความวุ่นวายขึ้น ในขณะที่เดียวกันกับที่เราจะสามารถเอาชนะและกำจัดสมัครพรรคพวกของเจ้าฟ้าสิมบิณลงไปได้... ยิ่งฝ่ายเราริรือให้เน้นซ้ำออกไป โอกาสที่ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อผลประโยชน์ของอังกฤษจะเป็นฝ่ายได้เปรียบก็จะสูงขึ้น และโอกาสที่บรรดาเจ้าไทยใหญ่ทั้งหลายจะหันเหเอาใจออกห่างและร่วมในการต่อต้านฝ่ายเราก็จะมีมากขึ้นด้วย³¹

กองทหารฝ่ายอังกฤษที่มีนายพันเอก อี สเตดแมน (Colonel E. Stedman) เป็นผู้บังคับบัญชา และนายเอช เทอร์เกสต์ ไวท์ เป็นเจ้าหน้าที่ด้านกิจการพลเรือน ซึ่งได้เดินทางขึ้นไปยังสุ่มสายในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1886 สามารถระงับการสู้รบระหว่างพวกเจ้าไทยใหญ่ที่บริเวณนั้นและเปิดเส้นทางถนนไปสู่บริเวณเทือกเขาฉานได้สำเร็จ ทำให้ขุนสายงเดินทางไปตามฉานทะเลย์ในเดือนมกราคมปีต่อมา โดยได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายอังกฤษอย่างเป็นทางการ ซึ่งฝ่ายอังกฤษก็ได้ตอบแทนด้วยการยกเว้นส่วยบรรณาการให้นานถึงสิบปี พร้อมกับยกรัฐเล็ก ๆ อันได้แก่ สุ่มสาย เมืองลอน (Monglon) และเมืองดอน (Mongton) ให้ขึ้นกับสี่ปัว ฝ่ายอังกฤษยังสัญญาด้วยว่าจะส่งอาวุธยุทโธปกรณ์ให้ ซึ่งขุนสายงก็ได้รับในเวลาภายหลังต่อมา³²

ความช่วยเหลือที่ฝ่ายอังกฤษให้ขุนสายง และการสิ้นพระชนม์ลงของเจ้าฟ้ามยินชายงในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1886 ดูสอดคล้องกันอย่างเหมาะสม ทำให้สถานการณ์ของนอร์มองและนอร์ป้าเลวร้ายลง ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1887 ทั้งสองก็ยอมมอบตัวต่อฝ่ายอังกฤษที่ป้อมสเตดแมน (Fort Stedman)³³

หลังจากที่ฝ่ายอังกฤษได้เสริมอำนาจขุนสายงให้แข็งแกร่งขึ้นในทางตอนเหนือ ก็หันไปช่วยทางฝ่ายเจ้าอ่อน (Sao On) “เจ้าฟ้า” เมืองยงห้วยที่อยู่ใต้ลงมาบ้าง กองทหารภายใต้การนำของนายพันเอก อี สเตดแมน ได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติการอีกครั้ง แต่คราวนี้เจ้าหน้าที่ด้านกิจการพลเรือนคือนายเอ เอช ฮิลเดอบรันด์ (A.H.

Hildebrand) กองทหารที่ไปในคราวนี้เป็นกองทหารขนาดใหญ่ มีทหารจากกรมทหารแฮมพ์เชอร์ 4 กองร้อย กรมทหารกูร์ข่าที่สาม (3rd Gurkha Regiment) 4 กองร้อย กรมทหารช่างหน่วยทำลายด้วยวัตถุระเบิดแห่งบอมเบย์ (Bombay Sappers and Miners) 50 นาย ทหารราบม้า 40 นายและปืนใหญ่อีกสองกระบอก กองกำลังดังกล่าวออกเดินทางจากหล่ายด์เตด (Hlaingdet) เมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1887 มุ่งหน้าไปที่สิงกุ ระหว่างทาง เจ้าแหวง (Sao Weng) “เจ้าฟ้า” ลอร์กสอว์ก นำพลพรรคที่ขาดแคลนทั้งอาวุธและระเบียบวินัยที่ดี เข้าปะทะกับทหารอังกฤษหลายต่อหลายครั้ง แต่กองทหารอังกฤษก็สามารถเดินทางไปถึงเมืองสิงกุได้ในวันที่ 20 มกราคม เมื่อกองทหารอังกฤษเริ่มออกเดินทางต่อ กองกำลังฝ่ายไทยใหญ่ก็เข้าสกัดอีกที่กอกอน (Kaukon) ในวันที่ 27 มกราคม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งฝ่ายอังกฤษลงได้ ในที่สุดในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ กำลังทหารฝ่ายอังกฤษก็เดินทางไปถึงพระเจดีย์บอว์เยธัต (Bawyethat Pagoda) ที่กลางระหว่างของห้วยและกุโจ (Kugyo) ที่ฝ่ายอังกฤษนัดพบกับเจ้าอ่อนได้สำเร็จ³⁴

เจ้าแหวงและเจ้าไทยใหญ่อื่นๆ ในฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนบินได้เตรียมการต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษต่อไป โดยชุมนุมกำลังพลพรรคไทยใหญ่และกะฉิ่นจำนวนมากและสร้างค่ายคูประตูหอรบขึ้นที่กุโจ ฝ่ายอังกฤษจึงเข้าโจมตีกุโจในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ระดมยิงปืนใหญ่ภูเขาถล่มค่ายของฝ่ายพม่า เกิดปะทะกันในระยะประชิดอย่างดุเดือด จนพวกไทยใหญ่ต้องเสียชีวิตลงถึง 24 นาย การต่อสู้ดำเนินไปโดยฝ่ายไทยใหญ่เสียเปรียบ และเจ้าแหวงกับสมัรพรรคพวกบิรารต้องถอยหนีไปยังลอร์กสอว์ก ในขณะที่เจ้าไทยใหญ่อื่นๆ ในฝ่ายเจ้าฟ้าลิมนบินต้องถอนกำลังกลับไปยังรัฐของตน³⁵

กองทหารอังกฤษจึงเคลื่อนต่อไปยังของห้วย สร้างป้อมค่ายทหารขึ้นที่บริเวณใกล้ๆ ทะเลสาบอินเล (Inle Lake) ตั้งชื่อว่าป้อมสเดดแมน ส่วนเจ้าอ่อนซึ่งสวามิภักดิ์ต่ออังกฤษก็ทำหน้าที่แจกจ่ายเอกสารตราตั้ง (sanads) ให้พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ในเขตใกล้เคียง ด้วยความเกรงกลัวกองทหารของฝ่ายอังกฤษที่เข้ามาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1887 เขตมเกล็ดทั้งเขตก็สยบยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษในขณะเดียวกัน “เจ้าฟ้า” เมืองปายและเมืองอื่นๆ ทางตอนใต้ก็ยอมรับอำนาจของ

เจ้าฟ้าลิมนิน (Limbin Prince)

ฝ่ายอังกฤษ³⁶

ส่วนพวกที่เป็นแกนนำของฝ่ายเจ้าฟ้าลิ้มบิน อันประกอบไปด้วย “เจ้าฟ้า” ลอว์กสอว์กและเมืองนายและเมียวสาของเมืองปอนยังคงต่อสู้ต่อไป ฝ่ายอังกฤษจึงต้องหันไปใช้วิธีทั้งปโลบทั้งขู่เพื่อทำลายฝ่ายไทยใหญ่ลงไป กล่าวคือ นายฮิลเดอแบรนต์ ได้มีสาส์นไปถึง “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ทั้งหลาย โดยเสนอให้การรับรองอำนาจของพวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่หากยอมจำนนเข้ามาบดตัวต่อทางการอังกฤษ ในขณะที่เดียวกันก็เสนอนิรโทษกรรมให้แก่เจ้าฟ้าลิ้มบินรวมทั้งเงินบำนาญเลี้ยงชีพจำนวนหนึ่ง และตำแหน่งที่ประทับที่มั่งคั่งหรือไม่มีอย่างกึ่ง³⁷

เมื่อข้อเสนอทั้งหมดถูกปฏิเสธ ฝ่ายอังกฤษจึงตัดสินใจเข้าบดขยี้พวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ลงเป็นฝ่ายพอง เป้าหมายแรกของอังกฤษคือเจ้าแหวง “เจ้าฟ้า” ลอว์กสอว์กโดยส่งกองทหารหน่วยหนึ่งจากป้อมสเตดแมนเข้าโจมตีในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ.1887 พลพรรคของเจ้าแหวงเข้าสะกัดการรุกของฝ่ายอังกฤษตลอดเส้นทาง แต่ฝ่ายอังกฤษก็ยังคงสามารถเข้าตีและยึดเมืองลอว์กสอว์กได้ในวันที่ 11 เมษายน แต่เจ้าแหวงก็ยังปฏิเสธเข้าเป็นพวกของอังกฤษและหนีออกจากเมืองหลวงของตน ตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” จึงตกไปเป็นของขุนหนู (Hkun Nu) อดีตเมียวสาของตัมปัก (Tamhpak) ที่เคยทำประโยชน์ให้ฝ่ายอังกฤษ ด้วยการเป็นคนกลางเกลี้ยกล่อมเจรจากับพวกเจ้าไทยใหญ่³⁸

หลังจากที่ปราบลอว์กสอว์กลงได้แล้ว ฝ่ายอังกฤษก็รุกเข้าโจมตีขุนตี้ (Hkun Ti) เมียวสาของเมืองปอน ซึ่งกำลังติดพันรบพุ่งอยู่กับพวกเจ้าผู้ครองของไลฮา เมืองกง (Mongkung) และเกสึมันสัมที่เข้ากับฝ่ายอังกฤษ กองทหารอังกฤษเดินทัพมาถึงขณะที่ขุนตี้กำลังตั้งรับอย่างจนตรอก จึงโหมกำลังเข้าตีจนขุนตี้ต้องยอมจำนนและยอมรับอำนาจของฝ่ายอังกฤษในที่สุด³⁹

หลังจากที่ยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษ ขุนตี้ถูกเกลี้ยกล่อมให้ช่วยทำให้เจ้าไทยใหญ่อื่นๆ ยอมจำนนด้วย ไม่กี่วันต่อมา น้องชายของขุนตี้ เจ้าผู้ครองนอว์งมอว์น (Nawngmawn) และลูกเขย ผู้เป็นเจ้าผู้ครองเมืองสิดก็ยอมจำนน จากนั้น ในวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ.1887 โดยคำแนะนำของขุนตี้ กองทหาร

อังกฤษเคลื่อนพลต่อไปยังเมืองนาย และเข้ายึดเมืองไว้ได้ในวันที่ 5 พฤษภาคม ในวันที่ 6 พฤษภาคม ขุนจี “เจ้าฟ้า” เมืองนาย ยอมจำนนและถูกบีบบังคับให้ ชักนابرรดเจ้าที่เหลือน้อยยอมจำนนด้วย พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ ฝ่ายปกครองของอังกฤษจนกว่าจะตั้งสำนักงานข้าหลวงปกครองของอังกฤษขึ้นที่ เมืองหลวงของตน⁴⁰

การแตกสลายของกองกำลังฝ่ายเจ้าฟ้าลิ้มบินและการขาดการสนับสนุน ทำให้ในท้ายที่สุดเจ้าฟ้าลิ้มบินก็พลอยทรงต้องยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษด้วย พระองค์ทรงมีสาส์นฉบับหนึ่งไปถึงนายเจ จี สกอตต์ เจ้าหน้าที่ด้านกิจการพลเรือน ในกองกำลังทหารอังกฤษ ขอคำมั่นสัญญาในประเด็นต่างๆ รวม 3 ข้อคือ (1) พระองค์จะต้องไม่ถูกดำเนินคดีใดๆ ทั้งทางแพ่งและอาญา (2) พระองค์จะต้อง ได้รับอนุญาตให้ค้าขาย ม้า และสังหาริมทรัพย์ทั้งหลายคิดตัวไปด้วย และเบี้ยยังชีพ เดือนละ 250 รูปี (3) ที่ดินที่เคยเป็นของพระราชบิดาของพระองค์ที่อยู่ในเขต มณฑลจะเลยจะต้องตกเป็นของพระองค์ฝ่ายอังกฤษยินยอมตามคำขอของเจ้าฟ้าลิ้มบิน เป็นส่วนใหญ่ พระองค์จึงเสด็จออกจากเมืองนายในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ.1887 พร้อมกับกองทหารของอังกฤษเพื่อดำรงพระชนม์ชีพประหนึ่งนกน้อยในกรงทอง⁴¹

การต่อต้านอังกฤษอย่างฉวยหัวยังเห็นได้อีกในกรณีของ*ซอร์ลาปอร์* เจ้า ผู้ครองกันทรวดี (กะเหรี่ยงตะวันตก) เมื่อครั้งที่เกิดกบฏในราชสำนักโดยเจ้าฟ้า มยีนกุนและเจ้าฟ้ามยีนกอนดาอ์ (Myingondaing) ใน ค.ศ.1866 นั้น ซอร์ลาปอร์ ป้องกันไม่ให้เจ้าฟ้ามยีนกุนสามารถตั้งตนเป็นคู่แข่งของพระเจ้ามินดง ด้วยเหตุนั้น เมื่อซอร์ลาปอร์เดินทางไปมณฑลเลยใน ค.ศ.1868 พระเจ้ามินดงจึงทรงต้อนรับ อย่างสมเกียรติและพระราชทานตำแหน่งเมียวสาของกันทรวดีให้⁴² จึงไม่แปลกที่ว่า หลังจากที่ย้ายอังกฤษเข้ายึดมณฑลเลยไว้ได้และรุกเข้าไปในเขตรัฐไทยใหญ่ โดยที่ “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่หลายเมือง อย่างเช่น เมืองนาย หมอกใหม่ และเชียงตุง ต่างยอมสยบจำนนเข้าพวกฝ่ายอังกฤษนั้น ซอร์ลาปอร์กลับปฏิเสธ เขาตระหนักดี ถึงความน่ากลัวของอำนาจอังกฤษ และจึงเตือนเพื่อนเจ้าผู้ครองเมืองกะเหรี่ยง อื่นๆ ว่า “ถ้าพวกมิจจาทิจูได้รับเชื้อเชิญเข้ามาในดินแดนกะเหรี่ยง พวกเรา

ชาวกะเหรี่ยงก็จะตกเป็นทาสของพวกมัน” เขายังตระหนักดีถึงกำลังอันเข้มแข็งของฝ่ายอังกฤษ แต่กระนั้นก็ยังคงตั้งคันท้าทาย ดังปรากฏให้เห็นในจดหมายถึงเมียวสาเมืองปอนที่ว่า:

เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพวกมิชชันนารีจะบุกเข้ามานั้น ก็ปล่อยให้พวกมันมา เราไม่เคยมีเรื่องขัดแย้งใดๆ กับมัน ถ้าหากว่าทำไมได้กับเรา เราก็จะฆ่ามันเสียให้ตาย ถ้าพวกมันเอาชนะเราได้ เราก็จะก้มหัวให้ ถ้าไม่อย่างนั้น ก็มิเินเสียเถอะ ถ้าพวกมันจะเข้ามาในดินแดนกะเหรี่ยงของเรา พวกมันก็คงจะผ่านเข้ามาได้ แต่ก็จะไม่ต่างไปจากเข็ม คือแค่พอมิรีวรอยผ่านไปพอให้เห็นรางๆ อยู่บ้างเล็กน้อยเท่านั้น พวกมันทำอะไรเราไม่ได้มากไปกว่านี้หรอก⁴⁴

การปะทะกันระหว่างซอร์ลาปอร์และฝ่ายอังกฤษเกิดขึ้นใน ค.ศ.1888 อาศัยเหตุสืบเนื่องจากความขัดแย้งกับเมืองหมอกใหม่ที่พักเรือกลักมานาน ซอร์ลาปอร์จึงเข้ายึดหมอกใหม่ในวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ.1888 จับไล่ขุนหม่อน (Hkun Hmon) “เจ้าฟ้า” หมอกใหม่ และตั้งขุนน้อยจู (Hkun Noi Kyu) เข้าดำรงตำแหน่งแทน มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของกันทรวดี

ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าการกระทำดังกล่าวท้าทายอำนาจของตน จึงส่งกองทหารขึ้นไปจัดการ กองทหารอังกฤษมีนายพันเอกซาร์โดไรอัส (Colonel Sartorius) เป็นผู้บังคับบัญชา เดินทางออกจากป้อมสเตดแมนในวันที่ 2 พฤษภาคม ค.ศ.1888 หลังจากที่ต้องเดินทางออกนอกเส้นทางไปจัดการเหตุการณ์วุ่นวายที่ตะเวดลูก่อขึ้นแล้ว⁴⁵ กองทหารอังกฤษก็เดินทางถึงเมืองหมอกใหม่ในวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ.1888 และจัดการให้ขุนหม่อนกลับคืนสู่ตำแหน่ง “เจ้าฟ้า”⁴⁶

ความขัดแย้งที่ในตอนแรกเป็นความขัดแย้งระหว่างกันทรวดีและหมอกใหม่ จึงกลายมาเป็นความขัดแย้งโดยตรงระหว่างซอร์ลาปอร์กับฝ่ายอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษวางกำลังทหารหน่วยหนึ่งที่หมอกใหม่จำนวน 25 นายเพื่อช่วยเหลือฝ่ายขุนหม่อน

ต่อมาในวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ.1888 ทหารอังกฤษหน่วยนี้ก็ถูกพลพรรคของ ซอร์ลาปอร์โจมตี แต่ก็ถูกตีได้ต้องถอยกลับออกไป ต่อมาในวันที่ 13 กรกฎาคม ซอร์ลาปอร์ยื่นคำขาดให้ฝ่ายอังกฤษถอนตัวออกจากหมอกใหม่ ฝ่ายอังกฤษเองก็ยื่น คำขาดต่อซอร์ลาปอร์ในวันที่ 16 พฤศจิกายน คำขาดของฝ่ายอังกฤษมีเงื่อนไข ดังต่อไปนี้: (1) ให้ซอร์ลาปอร์เดินทางไปมอบตัวที่ป้อมสเตดแมนด้วยตนเอง (2) ให้ซอร์ลาปอร์จ่ายเงินชดใช้จำนวน 200,000 รูปี สำหรับความเสียหายที่ หมอกใหม่ และเป็นค่าใช้จ่ายทางทหารของฝ่ายอังกฤษ (3) ให้ซอร์ลาปอร์มอบปืน คาบศิลาที่ใช้การได้ดีจำนวน 500 กระบอกแก่ฝ่ายอังกฤษ (4) ให้ซอร์ลาปอร์ สัญญาว่าจะส่งส่วยบรรณาการให้ฝ่ายอังกฤษปีละ 5,000 รูปี⁴⁷

หลังจากยื่นคำขาดให้ซอร์ลาปอร์แล้ว ต่อมา ฝ่ายอังกฤษก็ได้เสนอไปยัง ซอร์ลาปอร์อีกครั้งในวันที่ 17 พฤศจิกายน โดยเปลี่ยนไปให้เข้ามามอบตัวต่อข้าหลวง ตรวจการเขตรัฐไทยใหญ่ และครั้งนี้การมอบตัวจะให้มีขึ้นที่บริเวณชายเขตต่อแดน ของรัฐ โดยไม่ต้องไปมอบตัวที่ป้อมสเตดแมน ในวันต่อมา ข้าหลวงใหญ่สั่งการให้ ข้าหลวงตรวจการเขตรัฐไทยใหญ่พิจารณาผ่อนปรนให้ซอร์ลาปอร์เข้ามามอบตัวที่ใดก็ได้ แล้วแต่สะดวก ถ้าหากว่าซอร์ลาปอร์ลงนามในหนังสือยอมจำนนต่อหน้าข้าหลวง ตรวจการเขตรัฐไทยใหญ่ และปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในหนังสือคำขาด⁴⁸ ซอร์ลาปอร์ทำที่ว่ายอมตามความต้องการของฝ่ายอังกฤษ โดยต่อรองให้ลด ความรุนแรงของเงื่อนไขลงบ้าง⁴⁹ แต่นายพันเอกชาร์โดไวส์ก็พอได้เข้ามาบ้างจาก ชาวบ้านเมืองนายและหมอกใหม่ว่า ซอร์ลาปอร์ไม่เคยคิดยอมจำนนเข้ามามอบตัว เพียงแต่อาศัยการเจรจาต่อรองยืดเวลาออกไปเพื่อเร่งเสริมแนวค่ายและเกณฑ์กำลัง คนเพิ่ม⁵⁰

เมื่อการเจรจาล้มเหลว ฝ่ายอังกฤษจึงตัดสินใจส่งกำลังทหารเข้าปราบปราม ซอร์ลาปอร์อย่างเด็ดขาด ปฏิบัติการครั้งนี้ประกอบไปด้วยกองกำลังด้านเหนือซึ่ง ยกออกจากเมืองซัมกา (Samka) มีภารกิจหลักเข้ายึดเมืองซอร์ลอน (Sawlon) เมืองหลวงของกันทรวดี ส่วนกองกำลังด้านใต้ก็เดินทางจากปาปูนเข้าตีที่ก่อกวน หลอกล่อซอร์ลาปอร์ คอยสะกดเส้นทางถอยหนีลงไปทางใต้⁵¹

กองกำลังด้านใต้ที่มีนายพันโท เจ จี ฮาร์วีย์ (Lieutenant Colonel J.G. Harvey) แห่งกรมทหารม้ารักษาเขตแดนแห่งแคว้นเวลส์ได้เป็นผู้บังคับบัญชา มีกำลังพลจากกรมทหารราบเชสเซอร์ (Cheshire Regiment) 100 นาย และอีก 150 นายจากกรมทหารราบมัทธาสที่ 8 ยกออกจากปาปุนในวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ.1888 เดินทางขึ้นไปทางเหนือ เข้ายึดค่ายของฝ่ายต่อต้านที่ปาซอง (Pazaung) ทางใต้ของบอร์ลาเก (Bawlake)⁵²

ส่วนกองกำลังด้านเหนือที่นำโดยนายพลจัตวาคอลเลต (Brigadier General Collet) นับเป็นกองกำลังที่เข้มแข็งมากกองหนึ่ง ประกอบด้วยพลปืนเล็ก 100 นายจากกองพลน้อยปืนเล็ก (Rifle Brigade) และ 250 นายจากกรมทหารราบเบบาลูชีที่ 1 (Baluchi Light Infantry) กับทหารราบม้า 40 นายจากกองพลน้อยปืนเล็ก และอีก 70 นายจากกรมทหารราบเบบาลูชีที่ 1 ทั้งยังมีทหารช่างหน่วยทำลายด้วยวัตถุระเบิดอีก 25 นายจากกรมทหารช่างในพระองค์สมเด็จพระราชินีนาถ และปืนใหญ่ภูเขาสองกระบอก กองกำลังดังกล่าวยกออกจากสัมภาในวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ.1888 เดินทางมุ่งไปยังลอยกอร์ (Loikaw) ต่อมา ในวันที่ 1 มกราคม ซอร์ลาปอร์และพลพรรคประมาณ 500 นายก็เข้าปะทะกับทหารอังกฤษที่นาจาย์ (Nakyaing) ห่างจากลอยกอร์ประมาณ 8 ไมล์ สภาพภูมิประเทศทำให้ซอร์ลาปอร์เสียเปรียบ เพราะเป็นพื้นที่ราบซึ่งฝ่ายอังกฤษสามารถใช้กำลังที่เหนือกว่าและมีวินัยมากกว่า และรวมทั้งกำลังทหารราบม้าเข้าปฏิบัติการอย่างได้ผล ในการรบที่ดุเดือดครั้งนี้ ซอร์ลาปอร์ต้องสูญเสียกำลังสมัครพรรคพวกไประหว่าง 150-200 นาย

เมื่อกองทหารอังกฤษรุกถึงลอยกอร์ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1889 แล้วก็ได้เดินทางต่อไปยังซอร์ลอน แม้ว่าสมัครพรรคพวกของซอร์ลาปอร์จะไม่ได้เข้าปะทะกับฝ่ายอังกฤษอีก แต่ก็ลอบโจมตีก่อวินาศกรรมไปตลอดทาง เมื่อฝ่ายอังกฤษเดินทางถึงติลังกะ (Tilanga) เพื่อข้ามห้วยปอน (Pon) ฝ่ายของซอร์ลาปอร์จึงเข้าขัดขวางโดยระดมยิงจากหมู่บ้านฝั่งตรงข้าม อย่างไรก็ตาม การต่อต้านของฝ่ายกะเหรี่ยงก็ต้องยุติลงหลังจากที่ทหารอังกฤษระดมยิงปืนใหญ่ภูเขาข้ามไปที่หมู่บ้าน

แต่กระนั้นระหว่างที่กองทหารอังกฤษกำลังเดินเลาะไปตามชายฝั่งด้านตะวันออกของห้วยปอนเพื่อไปยังชอร์ลอน โดยที่มีลำน้ำอยู่ทางด้านขวามือและภูเขาอยู่ทางซ้ายนั้น ก็ถูกกำลังทหารของชอร์ลาปอร์ที่ซ่อนตัวอยู่บนภูเขาลอบระดมยิง ต่อมาในวันที่ 8 มกราคม ฝ่ายอังกฤษก็สามารถรุกเข้าถึงชอร์ลอนและยึดเอาไว้ได้ โดยที่ชอร์ลาปอร์ทั้งเมืองหลวงหลบหนีออกไปก่อน⁵³

ฝ่ายอังกฤษซึ่งเข้าตั้งมั่นอยู่ที่ชอร์ลอน จึงเรียกร้องให้ชอร์ลาปอร์ยอมจำนนก่อนวันที่ 18 มกราคม แต่ชอร์ลาปอร์ก็ยังคงรักษาศักดิ์ศรีของตนไว้ด้วยการบอกปฏิเสธที่จะเข้ามาบดตัว ด้วยเหตุดังนั้น เมื่ออุปราช (Kemmong) ชอร์ลาวี (Sawlawi) เดินทางมาถึงชอร์ลอนในวันที่ 28 มกราคม จึงได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายอังกฤษให้ดำรงตำแหน่งแทนชอร์ลาปอร์ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนดที่อังกฤษวางไว้⁵⁴

เมื่อปราบปรามกันทรวติลงได้สำเร็จ การต่อต้านอย่างจริงจังในบริเวณเทือกเขาฉานทางปากตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ก็เป็นอันยุติลงไปด้วยปริยายในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1890 ข้าหลวงตรวจการเขตรัฐไทยใหญ่จึงสามารถทำรายงานเสนอขึ้นไปได้ว่า:

ระหว่างขวบปีที่กล่าวถึงในรายงานนี้... เขตรัฐไทยใหญ่อยู่ในภาวะสงบอย่างแท้จริง ไม่ปรากฏว่ามีการกบฏ การกระด้างกระเดื่อง หรือการเอาใจออกห่างเกิดขึ้นเลย และเกือบจะไม่มีที่ใดเลยตลอดทั่วทั้งเขตนี้ที่จะมีการปล้นสะดม ยกเว้นในบริเวณชายเขตแดนที่ติดต่อกับพม่า⁵⁵

บทที่ 6

การต่อต้านในเขตเทือกเขา (2):

เทือกเขากะฉิ่น

ถ้าการต่อต้านในเขตเทือกเขากะฉิ่นต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะความแตกแยกภายในกลุ่มเจ้าไทยใหญ่ด้วยกันเองแล้ว การต่อต้านในเขตเทือกเขากะฉิ่นกลับเสียเปรียบในด้านที่ทรัพยากรสำหรับใช้ต่อสู้มีไม่มากเท่ากับในเขตเทือกเขากะฉิ่น องค์การทางการเมืองในเขตเทือกเขากะฉิ่นมีอำนาจจำกัดอันเป็นผลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าหน่วยทางการเมืองส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก¹ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับพวก “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพวกกะฉิ่นในเขตเทือกเขากะฉิ่นกับราชสำนักพม่ายังคงค่อนข้างห่างเหินกว่าด้วย กระนั้นก็ดี พวกกะฉิ่นเป็นนักรบที่กล้าหาญบ้าบิ่น มีฝีมือเป็นที่สือเลื่อง ชำนาญการรบแบบป้อมค่าย² และการต่อต้านในเขตเทือกเขากะฉิ่นก็เป็นไปอย่างดุเดือดเลือดพาดัน จนได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงไม่แพ้กันจากฝ่ายอังกฤษ

การต่อต้านการรุกรานของฝ่ายอังกฤษในระยะแรกมีขึ้นในบริเวณโมกอง ภายใต้การนำของอูโปซอร์ (U Po Saw) ซึ่งมาจากครอบครัวที่มีอิทธิพลอยู่ในท้องถิ่น³ ใน ค.ศ.1886 อูโปซอร์เคยได้รับการเสนอชื่อจากชาวบ้านในท้องถิ่นให้เป็นเมียวออกของโมกองแข่งกับตุนจเว (Tun Gywe) ที่ฝ่ายอังกฤษเสนอ ในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ.1888 กองทหารอังกฤษประกอบด้วยพลปืนเล็ก 50 นายจากกรมทหารราบเชสเซอร์ 101 นายจากกรมทหารราบกาลาตี-กิลซาอี (Kalati-Ghilzai Regiment) และอีก 500 นายจากหน่วยสารวัตรทหารบาโม กับพลทหารราบม้า 25 นายและปืนใหญ่ภูเขาจำนวน 2 กระบอก ที่มีนายร้อยเอกทริสคอตต์ (Captain Triscott) เป็นผู้บังคับบัญชา เดินทางถึงโมกองเพื่อเข้ายึดครองบริเวณดังกล่าว และสำรวจแหล่งแร่หยกที่อยู่เลยออกไป ในวันที่ 22 มกราคม ค.ศ.1888 เพียงสัปดาห์เดียว

หลังจากที่กำลังทหารฝ่ายอังกฤษเดินทางมาถึง อุโปซอร์ก็หลบออกจากโมกองไป
จัดตั้งกองกำลังต่อต้านฝ่ายอังกฤษขึ้นในหมู่ชาวกะฉิ่นที่อยู่รอบๆ⁴

พวกกะฉิ่นสนับสนุนอุโปซอร์อย่างเต็มที่ กองกำลังฝ่ายต่อต้านจึงกลายเป็น
กองกำลังที่กล้าแข็ง ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1888 บุคเข้าโจมตีค่ายที่โมกอง
ตามมาด้วยการล้อมชุมโจมดีทหารของอังกฤษที่นยองจีตอก (Nyaungkyidaik)
ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ระหว่างเดินทางกลับจากกามาย์ (Kamaing) ไปโมกอง
ต่อมา ในวันที่ 29 เดือนเดียวกัน พวกกะฉิ่นที่นำโดยโบติ (Bo Ti) ผู้ช่วยอุโปซอร์
ก็ปะทะกับทหารอังกฤษที่นั่นปะดอง (Nanpadaung) ทางใต้ของโมกอง และใน
ตอนปลายเดือนเมษายน พวกกะฉิ่นกลุ่มเดิมก็สร้างค่ายตั้งมั่นอยู่ที่ตองบอร์
(Taungbaw) ห่างจากโมกองไปประมาณ 4 ไมล์ครึ่งและปะทะกับฝ่ายอังกฤษ
การต่อต้านของพวกกะฉิ่นในระหว่างเดือนแรกๆ นั้นมีการบันทึกไว้โดยนายร้อยเอก
อดัมสัน (Captain Adamson) รองข้าหลวงเมืองบาโม (Bhamo) ซึ่งร่วมเดินทาง
ไปโมกองกับกองทหารอังกฤษ ดังปรากฏในรายงานวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1888
ความว่า:

หม่องโปซอร์พยายามปลุกระดมพวกกะฉิ่นกลุ่มต่างๆ ต่อต้านฝ่ายเรา
และมีเหตุผลพอที่จะเชื่อได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร ฝ่ายเรา
ได้ข่าวมาว่าพวกกะฉิ่นชุมนุมกันทางตอนใต้ ตะวันออก และตะวันตก
ของโมกองเพื่อต่อต้านฝ่ายเรา การชุมนุมครั้งใหม่ของพวกกะฉิ่นที่มี
กำลังพลราว 200 ถึง 300 นายทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ดูจะ
เป็นการเตรียมตัวเข้าโจมตีโมกอง⁵

และแล้วกำลังฝ่ายต่อต้านที่นำโดยอุโปซอร์ก็ได้เข้าโจมตีโมกองจริงๆ อุโปซอร์
ชุมนุมกำลังสมัครพรรคพวกรวม 400 นายที่นอกเมืองโมกอง ส่วนใหญ่เป็นพวก
ไทยใหญ่จากกามาย์ โมกอง และยูเซยวะ (Uyu Seywa) (ในเขตชินดวิน)
ฝ่ายต่อต้านบุกทะลวงฝ่าเข้าไปในเมืองในคืนวันที่ 20 พฤษภาคม โดยใช้ปืน

คาบศิลาระดมยิงนำจนเข้ายึดเมืองได้สำเร็จ ทั้งนี้ยกเว้นแต่เฉพาะค่ายทหารของฝ่ายอังกฤษ จากนั้น กำลังฝ่ายต่อต้านเข้าหลบซ่อนอยู่ตามวัด จนรุ่งสาง เกิดการปะทะกันอย่างดุเดือด ซึ่งดำเนินไปจนถึงเที่ยงวันเมื่ออุโปชอร์และพรรคพวกถอนกำลังถอยกลับออกไป ในการรบครั้งนี้ ซึ่งนับเป็นการรบที่ดุเดือดรุนแรงที่สุดครั้งหนึ่ง ฝ่ายต่อต้านต้องสูญเสียชีวิตพลพรรคไปถึง 49 นาย ในขณะที่สังหารทหารอังกฤษลงได้ 8 นาย บาดเจ็บอีก 15 นาย⁶

การคุกคามของอุโปชอร์และพวกต่อต้านชาวกะฉิ่นที่กระทำต่อโมกองทำให้ฝ่ายอังกฤษตื่นตระหนก และตัดสินใจส่งทหารอีก 200 นายจากบูไมไปเสริมกำลังให้ค่ายที่โมกอง รวมทั้งเพิ่มมาตรการพิเศษด้วยการส่งปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอกไปประจำที่ค่ายนี้ด้วย ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1888 มีการอนุมัติเพิ่มกำลังทหารที่ค่ายโมกองเป็น 10 กองร้อย ในขณะเดียวกัน ก็พยายามบ่อนทำลายฐานะของอุโปชอร์และโบติด้วยการเกลี้ยกล่อมพวกหัวหน้ากะฉิ่นที่สนับสนุนฝ่ายต่อต้านให้หันมาเข้าพวกฝ่ายอังกฤษ หนังสือคำขาดถูกส่งไปให้ดูวะของสามะและปันกะ (Panga) และหัวหน้ากะฉิ่นคนอื่นๆ เรียกร้องให้ยอมจำนน จัปอุโปชอร์และโบติส่งมอบให้ฝ่ายอังกฤษ⁷

เพื่อให้โมกองมั่นคงมากขึ้นและเพื่อปราบปรามการต่อต้านของพวกกะฉิ่น ฝ่ายอังกฤษจึงเปิดฉากปฏิบัติการทางทหารครั้งใหญ่ในช่วงฤดูแล้งปลาย ค.ศ.1888 ต่อ ค.ศ.1889 หน่วยทหารที่ประกอบด้วยพลปืนเล็ก 51 นายจากกรมทหารแฮมพ์เชอร์ ทหารเกณฑ์จากโมกอง 320 นาย และปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอก มีนายร้อยเอก โอดอนเนลล์ (Captain O' Donnell) เป็นผู้บังคับบัญชา ออกกวาดล้างฝ่ายต่อต้าน 4 ครั้งติดต่อกัน หน่วยทหารหน่วยนี้ออกจากโมกองในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ.1889 ในปฏิบัติการครั้งแรก ได้เดินทัพขึ้นไปทางเหนือเพื่อปราบปรามพวกต่อต้านกะฉิ่นที่สนับสนุนอุโปชอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มดูวะของสามะ ฝ่ายอังกฤษยึดกามาแยงได้ในวันที่ 11 มกราคม โดยมีการต่อต้านจากพลพรรคของดูวะบ้างประปราย หลังจากนั้น มีการปะทะกันอย่างรุนแรงหลายครั้งระหว่างนักรบกะฉิ่นและทหารอังกฤษ ที่สามะนั้น พวกกะฉิ่นต้านทานทหารอังกฤษอย่างกล้าหาญถึงสองวัน

ก่อนที่จะเสียเมืองให้ฝ่ายอังกฤษไปในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ เช่นเดียวกันกับที่มุกลอน (Muklon) ซึ่งเสียแก่อังกฤษในอีกสองวันต่อมา การกิจของฝ่ายอังกฤษเสร็จสิ้นลงในวันที่ 9 มีนาคม โดยที่มีทหารทั้งนายและพลเสียชีวิตและบาดเจ็บรวม 21 นาย ปฏิบัติการทางทหารครั้งที่สองมุ่งปราบปรามพวกกะฉิ่นทางตอนใต้ของโมกอง โดยเฉพาะกลุ่มคูะของปันคะซึ่งสนับสนุนอุโปชอว์อย่างเต็มที่ หน่วยทหารอังกฤษในปฏิบัติการครั้งนี้เข้าตั้งฐานอยู่ที่นยองบินธะ (Nyaungbintha) และในวันที่ 28 มีนาคมก็สามารถยึดหมู่บ้านต่างๆ ได้รวม 10 หมู่บ้าน ปฏิบัติการครั้งที่สามเริ่มขึ้นในวันที่ 1 เมษายน เพื่อปราบปรามพวกกะฉิ่นเมืองसानะ (Sana Kachins) ที่โจมตีโมกองเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1888 บ้านปันลาง (Panlang) ฐานที่มั่นใหญ่ของกะฉิ่นกลุ่มนี้ถูกยึดได้ในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ.1889 ส่วนปฏิบัติการครั้งสุดท้ายของฤดูเมื่อวันที่ 20 เมษายนมุ่งไปที่สินโบ (Sinbo) ทางตอนใต้เพื่อกวาดล้างพวกกะฉิ่นที่เคยโจมตีนั้นปาปะ (Nanpapa) และเหลโฮมอว์ (Hlegyomaw) ใน ค.ศ.1888 นับเป็นอีกครั้งที่พวกกะฉิ่นสู้รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษอย่างดุเดือด และเมื่อปฏิบัติการกวาดล้างของฝ่ายอังกฤษสิ้นสุดลงในวันที่ 4 พฤษภาคมนั้น ปรากฏว่าฝ่ายกะฉิ่นปะทะกับทหารอังกฤษรวม 32 ครั้ง ทำให้ฝ่ายอังกฤษต้องสูญเสียชีวิตนายทหารไป 1 นาย พลทหาร 3 นาย และยังมีนายทหารอีก 5 นายกับพลทหาร 30 นายได้รับบาดเจ็บ⁸

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายอังกฤษในครั้งนั้นก็คือ ความทารุณโหดร้าย เป็นต้นว่า เพื่อสยบพวกกะฉิ่นและสร้างบรรยากาศแห่งความหวาดกลัวขึ้นมา ฝ่ายอังกฤษได้สังหารพวกกะฉิ่นอย่างไม่เลือกหน้า ทำลายหมู่บ้านหลายต่อหลายหมู่บ้านลงจนราบเป็นหน้ากลอง ยิ่งไปกว่านั้น เพื่อที่จะทำให้พวกกะฉิ่นต้องเผชิญกับความยากแค้นทางเศรษฐกิจและอดอยาก จนต้องยอมจำนน ฝ่ายอังกฤษได้ทำลายพืชพันธุ์ธัญญาหารในทุกหนแห่งที่ผ่านพบ เป็นต้นว่า ในวันที่ 30 มกราคม ค.ศ.1889 กองกำลังฝ่ายอังกฤษหน่วยหนึ่งเข้าโจมตีหมู่บ้านเหว่ตอน (Hweton) ทางใต้ของกามาเย้ง ทหารอังกฤษเริ่มต้นด้วยการเผาข้าวเปลือกที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวมากองไว้ และเมื่อยึดหมู่บ้านได้ ก็เผาทำลายหมู่บ้านทั้งก่อนที่

จะถอนกำลังออกไป สองวันต่อมา ขณะที่ชาวบ้านกำลังชุมนุมกันอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้านที่ถูกเผาไปนั้น กองทหารอังกฤษจำนวนหนึ่งบุกกลับเข้าไปยังหมู่บ้านที่เพิ่งถูกเผาทำลายไปแห่งนั้น และลงมือสังหารทั้งคนแก่และเด็ก ผู้ชายและผู้หญิง รวมทั้งหมดแล้วมีหมู่บ้านถึง 46 หมู่บ้าน 639 ครัวเรือน ข้าวเปลือกน้ำหนักรวมประมาณ 509,000 ปอนด์ และวัวควายอีกจำนวนมากที่ถูกทำลายลงไปในระหว่างการปฏิบัติการทางทหารครั้งนี้

ในขณะที่ชาวกะฉิ่นเขตโมกอกต่อต้านกองทหารอังกฤษของนายร้อยเอก โอตอนเนลล์อย่างจนตรอก และต้องสูญเสียอย่างใหญ่หลวงทั้งชีวิตผู้คน บ้านเรือน และข้าวปลาอาหารอยู่นั้น ขบวนการต่อต้านก็ได้ปะทุขึ้นอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อกองกำลังของนอร์ม็องและนอร์ป้าถูกทำลายลง เจ้าชอว์ยานปาย์ง โอรสเจ้าฟ้าเมกจะยา ซึ่งเริ่มการต่อต้านอังกฤษที่ชองกวา และถูกตีถอยร่นเข้าไปอยู่ในเขตสีปอร์และแสนหวี ก็ตระหนักดีว่าฐานะของพระองค์คลอนแคลนไม่มั่นคง จึงทรงถอยหนีต่อไปทางตะวันตก ตั้งมั่นอยู่ที่มัยยอกโกตอง (Myauk Kodaung หรือเขาเก้ายอดตอนเหนือ) เขตต่อแดนระหว่างตอว์งเปง (Tawngpeng) และเมืองมิต ต่อมา ในตอนปลาย ค.ศ.1888 เจ้าชอว์ยานปาย์งก็สร้างสัมพันธกับก่าเหลง (Hkam Leng) ผู้นำฝ่ายต่อต้านที่โดดเด่นอีกคนหนึ่ง⁹

ก่าเหลง เคยเป็น “เจ้าฟ้า” เมืองเหลง (Mongleng) ถูกฝ่ายอังกฤษจับตามองตั้งแต่ต้น ค.ศ.1886 เมื่อเดินทางไปพบรองข้าหลวงอังกฤษที่บาโมเพื่อขอให้แต่งตั้งเป็น “เจ้าฟ้า” ของเมืองเหลงและเมืองมิต เพราะ “เจ้าฟ้า” ที่ครองเมืองมิตในตอนนั้นยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่เหล่าเสนาอำมาตย์ ที่สำเร็จราชการแทนคัดค้านการอ้างสิทธิของก่าเหลง ความขัดแย้งจึงปะทุขึ้นมาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1886 ระหว่างเมืองเหลงและเมืองมิต ฝ่ายอังกฤษเกลี้ยกล่อมให้ก่าเหลงเข้ามาที่กะธาเพื่อควบคุมตัวเอาไว้ระหว่างที่พิจารณาข้ออ้างในสิทธิเหนือเมืองมิต อย่างไรก็ตาม ในปลาย ค.ศ.1886 ก่าเหลงหลบหนีกลับไปเมืองเหลง ต่อมาในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ.1887 มีการประชุมที่โมกอก (Mogok) โดยข้าหลวงใหญ่เป็นประธาน ที่ประชุมตัดสินใจให้

เมืองเหลงและเมืองมิตเป็นรัฐที่เป็นอิสระแยกจากกัน และกำหนดเส้นเขตแดนระหว่างรัฐทั้งสอง นอกจากนี้ ฝ่ายอังกฤษยังรับรองว่าเจ้าหินเมือง (Sao Khin Maung) ผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เป็น “เจ้าฟ้า” เมืองมิต ขณะเดียวกัน กำแพงก็ได้รับแจ้งจากฝ่ายอังกฤษว่า ตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” เมืองเหลงจะยังคงเป็นของเขาต่อไปถ้าหากเข้ามามอบตัวและสัญญาที่จะส่งส่วยบรรณาการให้อังกฤษตามที่กำหนด กำแพงปฏิเสธ และในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1887 ก็นำกำลังสมัครพรรคพวกโจมตียึดดินแดนบางส่วนของเมืองมิต ในเดือนตุลาคม ฝ่ายอังกฤษจึงประกาศจับกำแพง ในข้อหาเป็นอาชญากร และเมืองเหลงก็ถูกลุप्त ส่วนหนึ่งแยกไปรวมเข้ากับบาโม อีกส่วนยกให้เป็นของเมืองมิต¹⁰

ในตอนปลาย ค.ศ.1888 ฝ่ายอังกฤษได้รับรายงานว่ากำแพงและเจ้าชอว์ยานปายยังตกลงร่วมกันต่อต้านอังกฤษ อังกฤษตระหนักดีว่าเมืองมิตกำลังถูกคุกคาม จึงส่งทหาร 50 นายจากกรมทหารราบแฮมพ์เชอร์ไปที่เมืองมิต¹¹ ในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ.1889 พลพรรคของเจ้าชอว์ยานปายยังปะทะกับทหารอังกฤษ 16 นายภายใต้การนำของนายร้อยตรีนูเจนท์ (Lieutenant Nugent) ที่บริเวณใกล้กับเมืองมิต การปะทะครั้งนี้ทำให้นายร้อยตรีนูเจนท์และพลทหาร 1 นายต้องเสียชีวิตและอีก 6 นายบาดเจ็บ ส่วนที่เหลืออพยพหนีกลับไป ในวันที่ 19 มกราคม ฝ่ายเจ้าชอว์ยานปายยังปะทะกับทหารอังกฤษอีกที่โมบอง (Mobaung) ห่างจากโมกองประมาณ 10 ไมล์ ในคราวนี้ฝ่ายอังกฤษมีกำลังที่กล้าแข็งกว่า เพราะประกอบด้วยพลทหาร 50 นายจากกรมทหารราบแฮมพ์เชอร์และกำลังสารวัตรทหารอีก 20 นาย เมื่อการต่อต้านขยายตัวออกไปเช่นนี้ นายพันเอกคอร์กแรน (Colonel Corkran) จึงถูกมอบหมายให้รับผิดชอบบริเวณที่มีปัญหา และในวันที่ 30 มีนาคม ค.ศ.1889 ฝ่ายอังกฤษจึงส่งกำลังทหารหน่วยหนึ่งภายใต้การนำของนายพันตรีการ์ฟิต (Major Garfit) เข้าโจมตีฝ่ายเจ้าชอว์ยานปายยังที่ฐานที่มั่นใกล้กับมันปุน (Manpun) เจ้าชอว์ยานปายยัง และกองกำลังผสมที่ประกอบด้วยนักรบพม่า ไทยใหญ่ และกะฉิ่นได้ช่วยกันต้านทาน แต่เมื่อต้องสูญเสียค่ายฝ่ายตนไปถึง 4 ค่ายก็ต้องล่าถอย เจ้าชอว์ยานปายยังปฏิเสธที่จะยอมจำนนตามเงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษ โดยประกาศว่า

“ไม่ต้องการรับการเลี้ยงดูจากฝ่ายตรงข้าม” หลังจากนั้น เมื่อกองกำลังฝ่ายอังกฤษถอนตัวกลับไป เจ้าซอร์ยานปายังก็กลับเข้าไปตั้งมั่นอยู่ที่มันตน (Manton) ห่างออกไปทางทิศเหนือของมันปูน¹²

ในขณะเดียวกัน กำแพงก็เข้าไปตั้งมั่นอยู่ในเขตชาวกะฉิ่นแถบลเวสเง (Lweseng) และตอนหน ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไป และต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ.1889 ก็กลับลงมาที่สิอู (Si-U) ในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1889 กองกำลังที่เข้มแข็งของกำแพงและเจ้าซอร์ยานปายังก็ปะทะกับกำลังสารวัตรทหาร 50 นายของอังกฤษที่มะลิน (Malin) ห่างจากสิอูราว 20 ไมล์ สังหารข้าศึก 2 นาย บาดเจ็บอีก 10 และยึดยุทธภัณฑ์ได้ทั้งหมด เมื่อทราบข่าวความสูญเสียครั้งนี้ ฝ่ายอังกฤษจึงส่งทหารจากบาโม ประกอบด้วยพลปืนเล็กกรมทหารราบแฮมป์เชอร์ 60 นาย กรมทหารราบเบงกอล 150 นาย และปืนใหญ่ 2 กระบอก มาสนับสนุน ในการปะทะที่ติดตามมาในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1889 กำแพงฝ่ายเจ้าซอร์ยานปายังและกำแพงสร้างชื่อเสียงขึ้นอีกครั้งด้วยการสังหารนายทหารอังกฤษได้ 1 นายและพลทหารอีก 4 นายกับบาดเจ็บอีก 18 นาย อย่างไรก็ตาม กำแพงของฝ่ายต่อต้านก็ไม่สามารถยึดครองพื้นที่ไว้ได้และต้องถอนกำลังหลบหนี กำแพงกลับไปอยู่ที่ฐานที่มั่นในหมู่พวกกะฉิ่นที่ลเวสเงและตอนหน และสามารถต้านทานกำลังทหารอังกฤษที่พยายามบุกเข้าจับกุมตัวเขาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1889¹³

ฝ่ายอังกฤษพยายามอย่างยิ่งที่จะสยบการคุกคามของเจ้าซอร์ยานปายังและกำแพงด้วยปฏิบัติการทางทหารที่เข้ากวาดล้างเขตมียอกโกดองในระหว่างช่วงฤดูแล้งของ ค.ศ.1889 ต่อ ค.ศ.1890 อย่างขนานใหญ่ แผนปฏิบัติการทางทหารครั้งนี้เน้นปฏิบัติการร่วมระหว่างกำลังทหาร 4 หน่วย กล่าวคือ (1) กำลังทหารจากบาโมเคลื่อนลงใต้ไปที่สิอู เข้าโจมตีพวกกะฉิ่นที่ลเวสเงและตอนหน จากนั้นเคลื่อนเข้ามันปูนจากทางเหนือ (2) กำลังทหารจากเมืองมิดเคลื่อนเข้ามันปูนจากทางตะวันตกเฉียงใต้ โดยให้ถึงที่หมายพร้อมกับกำลังทหารจากบาโม (3) กำลังทหารจากแสนหวีเคลื่อนเข้ามันปูนจากทางตะวันออก โดยประสานกับกองกำลังอื่นๆ ป้องกันพวกผู้นำฝ่ายต่อต้านหนีไปทางด้านนั้น และ (4) กำลังทหารจากเมืองลองเคลื่อนขึ้นมา

จากทางตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวเขตต่อแดนระหว่างดอว์งเปงและเมืองมิต¹⁴

ตามแผนที่วางไว้ กองทหารจากบาโมภายใต้การบังคับบัญชาของนายพันตรี บลันเดลล์ (Major Blundell) ยกออกจากเมืองบาโมในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ.1889 มุ่งหน้าไปเลเวง ถึงที่หมายในวันที่ 22 ธันวาคม พวกกะฉิ่นเข้าปะทะต่อต้านจากค่ายที่ตั้งอยู่ห่างจากเลเวงประมาณ 1 ไมล์ และหลังจากที่หมู่บ้านถูกฝ่ายอังกฤษยึดครอง ก็ยังคงล้อมข่มยิงทหารอังกฤษจากที่หลบซ่อนบนเขา ในวันที่ 23 ธันวาคม กองทหารอังกฤษรุกหน้ามุ่งสู่ตอนบน ฝ่ายกะฉิ่นจากค่ายสองค่ายที่ตั้งขนานเส้นทางรุกของอังกฤษ จึงเข้าขัดขวาง แม้ว่าตอนบนจะถูกทหารอังกฤษยึดไว้ได้ แต่พวกกะฉิ่นที่ชุมนุมอยู่บนเขาก็ლობระดมยิงใส่ทหารอังกฤษอีก ปฏิบัติการทางทหารในชั้นนี้ อังกฤษต้องสูญเสียชีวิตนายทหารไป 2 นายและพลทหาร 1 นาย อีก 9 นายได้รับบาดเจ็บ ในวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1890 กองทหารอังกฤษที่มาจากบาโมก็เดินทางออกจากตอนบน และไปถึงมันตัน (Manton) ในวันที่ 16 มกราคม กองกำลังจากเมืองมิตซึ่งเดินทางมาถึงมันตันก่อนในวันเดียวกันเข้ายึดเมืองไว้ได้โดยปราศจากการต่อต้าน เจ้าฮอว์ยานปายยังหนีออกไปทางด้านตะวันออก สามารถเล็ดรอดหลบหลีกกองกำลังที่มาจากแสนหวีซึ่งเดินทางมาถึงมันตันในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 17 มกราคมได้ กำแพงเองก็สามารถหลบหนีการดักจับกุมตัวได้เช่นกัน ทำให้ฝ่ายอังกฤษโกรธแค้นและลงโทษหมู่บ้านกะฉิ่นที่ช่วยเหลือให้ที่พักพิงคนทั้งสอง พวกผู้ใหญ่บ้านถูกจับและเนรเทศ และหมู่บ้านทั้งหมดยังถูกปรับเงินเป็นรายเดือน¹⁵ เมื่อเจ้าฮอว์ยานปายยังและกำแพงหลบหนีไปแล้ว อีกทั้งหมู่บ้านที่ร่วมการต่อต้านยังถูกลงโทษ การต่อต้านในเขตเมืองมิตและเมืองเหลงจึงอ่อนกำลังลง

อย่างไรก็ดี การต่อต้านครั้งใหญ่ปะทุขึ้นในปีต่อมา โดยในครั้งนี่เกิดขึ้นที่รัฐหฺนุโนเที่อยู่ที่ทางตะวันตก “เจ้าฟ้า” หฺนุโนเในช่วงปลายราชวงศ์อลองพญา เป็นพ่อลูกกัน ไกล่ชิดและจงรักภักดีต่อราชสำนักพม่าอย่างสูง “เจ้าฟ้า” องค์พ่อคืออุชเวธา ได้รับแต่งตั้งเป็น “เจ้าฟ้า” หฺนุโนเใน ค.ศ.1866 ทั้งนี้เป็นผลมาจากหน้าที่ราชการและความภักดีที่มีต่อพระเจ้ามินดง¹⁶ อุชเวธาเป็น “เจ้าฟ้า” อยู่จน ค.ศ.1881 จึงสละตำแหน่งให้บุตรชาย ครั้นเมื่อเกิดกบฏขึ้นในเขตโมกองใน ค.ศ.1883

อุชเวธาได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้า (Wun) ของโมกองเพื่อปราบปรามพวกกบฏ อย่างไรก็ตามก็ดีหลังจากที่อังกฤษยึดมณฑลยะลาไว้ได้ในตอนปลาย ค.ศ.1885 แล้ว อุชเวธาก็ออกจากโมกองกลับไปหัวหน้า¹⁷ ส่วนอูองมยัต (U Aung Myat) ผู้เป็นลูกชายเติบโตในราชสำนักพม่าภายใต้การเลี้ยงดูของกษัตริย์พม่า และได้รับตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” สืบต่อจากบิดาใน ค.ศ.1881 ขณะที่มีอายุเพียง 20 ปี¹⁸

เมื่ออังกฤษยึดมณฑลยะลาได้ อูองมยัตปฏิเสธที่จะยอมรับอำนาจของอังกฤษ และนำสมัครพรรคพวกโจมตีบริเวณรอบๆ ชเวเซจง (Shweashegyaung) หลายครั้ง รวมทั้งยังบุกเข้าเผาทำลายเมืองมอว์นายน (Mawnain) ด้วย ฝ่ายอังกฤษพยายามเกลี้ยกล่อมด้วยการเสนอยกเว้นไม้และต้องสิทธิและทรัพย์สินต่างๆ ที่อูองมยัตเคยได้รับ รวมทั้งให้มีอำนาจปกครองภายในเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่อูองมยัตก็ปฏิเสธอย่างไม่มีเงื่อนไข¹⁹ ดังจะเห็นได้จากรายงานของข้าหลวงเขตภาคเหนือ (Commissioner of Northern Division) ลงวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1887 ดังนี้:

หัวหน้าปฏิเสธที่จะพบกับรองข้าหลวงของมยาดองและตัวข้าพเจ้าในวันนี้ที่มะเล (Male)... ข้ออ้างหัวหน้าฟังไม่ขึ้น... จดหมายของเขาหลีกเลี่ยงที่จะรับปากเชื่อฟังคำสั่งรองข้าหลวง รวมทั้งเสียงที่จะพูดถึงการเข้ามอบตัว หรือการนำเสนอภาษีที่เก็บจากดินแดนภายใต้การปกครองของเขา²⁰

ท่าทีของอูองมยัตทำให้ฝ่ายอังกฤษในท้ายที่สุดตัดสินใจใช้กำลังทหารจัดการ ในวันที่ 12 มกราคม ค.ศ.1887 ฝ่ายอังกฤษส่งกองทหารจำนวน 400 นายไปยังช่องเขาตาดลวิน (Tatlwinn pass) ซึ่งอยู่บนเส้นทางไปยังเมืองหลวงของอูองมยัต และมีค่ายรักษาการอยู่รวม 3 ค่าย เมื่อช่องเขาถูกทหารอังกฤษยึดครองไว้ อูองมยัตและอุชเวธาจึงต้องล่าถอยไปที่มันสี (Mansi) เมื่อฝ่ายอังกฤษเข้ายึดหัวหน้ากษัตริย์พม่าที่เลี้ยงดูอูองมยัตมาก่อนจึงมีหนังสือเรียกตัวอูองมยัตกลับเข้ามา²¹ หลังจากเจรจากันอยู่นาน ในท้ายที่สุด อูองมยัตก็ยอมเข้ามอบตัวต่ออังกฤษ

พร้อมกับสัญญาที่จะนำส่งภาษีอากรตามที่กำหนด และยอมรับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ฝ่ายอังกฤษตั้งขึ้น²²

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษและปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ตามที่มีอยู่ในสัญญา แต่อูองมยัตก็ยังคงไม่ยอมต้อนรับเจ้าหน้าที่อังกฤษอย่างที่ควร หรือแม้แต่ยินยอมเดินทางไปพบรองข้าหลวง²³

ทางฝ่ายอังกฤษก็หาใช่จะปราศจากความระแวงไปเลยเสียทีเดียวว่า “เจ้าฟ้า” หุ่นโธจะไม่คิดแยกตัวออกเป็นรัฐอิสระหากมีโอกาส ความระแวงดังกล่าวถูกโหมกระพือขึ้นจากรายงานในเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม ค.ศ.1887 เกี่ยวกับข่าวชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาในเขตหุ่นโธเพื่อช่วยเหลือ “เจ้าฟ้า” และแผนการของ “เจ้าฟ้า” ที่จะร่วมมือกับพวกกะฉิ่นและจีนโคมตีโมกอง²⁴ กระนั้นก็ดี แม้ว่าอุชเวาจะเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษอย่างไม่พึงต้องสงสัย แต่อาการภายนอกก็ยังคงแสดงว่ายอมรับฝ่ายอังกฤษ โดยไม่พยายามทำอะไรให้เห็นว่ามุ่งร้ายต่อฝ่ายตรงข้าม

การต่อต้านอย่างเปิดเผยมาเริ่มต้นเอาในเดือนมกราคม ค.ศ.1891 เมื่อกองทหารอังกฤษยกเข้าไปในเขตหุ่นโธเพื่อจับกุมโบหมัต (Bo Hmat) และโบโปเธริน (Bo Po Thein) ที่หลบหนีเข้ามาซ่อนตัวในเขตหุ่นโธ พลพรรคของอุอองมยัตเข้าสกัดทหารอังกฤษบนเส้นทางที่มุ่งสู่มันจอง (Mangyaung) และระดมยิงใส่แถวทหารอังกฤษ²⁵ ทั้งยังจูโจมค่ายทหารอังกฤษที่บ้านมอค (Banmauk) ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1891 ทำให้ผู้บังคับการตำรวจชาวอังกฤษและเจ้าหน้าที่ตำรวจตั้นตระหนกถอยหนีระส่ำระสายไปที่กายงจี (Kainggyi) ต่อมาในวันที่ 16 ฝ่ายต่อต้านโคมตีกอว์ลิน (Kawlin) โดยพลพรรคของอุอองมยัตสามารถตีฝ่าเข้าไปในค่ายสารวัตรทหารของฝ่ายอังกฤษ พร้อมกับจุดไฟเผาทำลายอาคารบางหลังและสังหารสารวัตรทหาร 3 นายและพลเรือนที่อาศัยอยู่ในค่ายอีก 1 คน ขณะเดียวกันสถานีดำรงที่จอกพินธา (Kyaukpintha) ก็ถูกโจมตีด้วย ทั้งกอว์ลินและจอกพินธาถูกปิดล้อมไว้หลายวัน ปฏิบัติการลุกฮือขึ้นต่อต้านในครั้งนี้นั้ยังรวมไปถึงการเผาสถานีรถไฟที่จุนกอน (Kyungon) และสถานีดำรงที่สินกอน (Singon) และออกกัน (Okkan)

พวกนักรบฝ่ายต่อต้านที่หฺวันโธดูเหมือนว่าเกือบจะสามารถกวาดยึดทรัพย์สินต่างๆ ทั้งหมดของฝ่ายอังกฤษไปได้ แต่ทหารอังกฤษจำนวน 100 นายจากกรมทหารราบชาวพื้นเมืองแห่งมัทราสที่ 20 (20th Madras Native Infantry) ภายใต้นายร้อยตรีนิสเบท (Lt. Nisbet) ที่ยกมาจากกะธา และอีกจำนวนหนึ่งที่มีนายร้อยเอกเอช ดี เกียร์ (Capt. H.D. Kiary) ที่มาจากชเวโบ (Shwebo) ก็เดินทางมาถึงทันเวลาพอดี²⁶ ฝ่ายอังกฤษได้กำลังเสริมในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ จึงสามารถพลิกสถานการณ์ที่ตกอยู่ในวงล้อมและตั้งรับกลับกลายมาเป็นฝ่ายรุกตอบโต้ ฝ่ายพวกหฺวันโธก็พยายามรบพุ่งต่อต้านทหารอังกฤษอย่างสุดความสามารถ ผู้รบป้องกันฐานที่มั่นบนเขาของฝ่ายตนใกล้ๆ กับกอว์ลิน (Kawlin) จนเสียชีวิตไปทั้งหมด หลังจากนั้น ฝ่ายอังกฤษระดมกำลังเข้าตีป้อมของฝ่ายหฺวันโธที่จายกวินตอง (Kyaukwintaung) กึ่งกลางระหว่างกอว์ลินและหฺวันโธ ที่อุอองมยัตยึดเป็นฐานที่มั่น การปะทะกันครั้งนี้เป็นอีกครั้งที่นักรบหฺวันโธเข้าต่อสู้อย่างไม่เกรงกลัว และเสียชีวิตไปถึง 50 นาย ส่วนการปะทะที่บริเวณใกล้กับออกกันในวันเดียวกันก็สูญเสียชีวิตไปอีก 27 นาย การรบพุ่งอย่างดุเดือดเหล่านี้ได้เปลี่ยนโฉมหน้าของการต่อสู้ การที่นักรบผู้สามารถยั้งบางคนของฝ่ายอุอองมยัตต้องเสียชีวิตในระหว่างการรบ ทำให้กำลังของฝ่ายต่อต้านอ่อนล้าจนฝ่ายอังกฤษสามารถเข้ายึดเมืองหฺวันโธได้สำเร็จในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ต่อมาในวันที่ 27 เดือนเดียวกันก็ยึดเมืองพินเลบู (Pinlebu) เมืองหลวงของ “เจ้าฟ้า” หฺวันโธได้²⁷

ในระยะเวลาเดียวกันนี้ ฝ่ายอังกฤษยังจัดกำลังทหารอีกกองหนึ่งที่กะธาเพื่อโจมตีกำลังของอุชเวธาที่มันสี (Mansi) เช่นเดียวกับการรบในที่อื่นๆ นักรบฝ่ายหฺวันโธระดมกำลังเข้าต่อต้านการโจมตีของทหารอังกฤษอย่างองอาจสามารถ ยอมละทิ้งหลบหนีออกจากบานมอคในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ก็ต่อเมื่อถูกยิงล้มด้วยปืนใหญ่อย่างรุนแรง ส่วนอุชเวธาต่อสู้ป้องกันรักษาค่ายที่จอกตาโลเน (Kyauktalone) และรอดชีวิตหลบหนีมาได้อย่างหวุดหวิด ในท้ายที่สุด กำลังของหฺวันโธก็ต้องอพยพหนีออกจากมันสีเมื่อต้องเผชิญกับกำลังทหารของฝ่ายตรงข้ามที่เข้มแข็งกว่า²⁸ อุอองมยัตและอุชเวธาหนีไปหลบซ่อนอยู่ในเขตเทือกเขาตองรอนลอน

“เจ้าฟ้า” เมืองห้วยโธ
(Wuntho Sawbwa)

“เจ้าฟ้า” เมืองห้วยโธในวัยชรา

(Taungthonlon) และพยายามจัดตั้งกองกำลังเพื่อต่อต้านฝ่ายอังกฤษต่อไปอีก แต่แรงกดดันทางทหารจากฝ่ายอังกฤษที่เพิ่มขึ้นทำให้ทั้งสองต้องหลบหนีต่อเข้าไปในตสันดา (Tsanta) หรือเหลียนซาน (Lienshan) ในมณฑลยูนนานของจีน²⁹

หลังจากที่ปราบปรามการกบฏจากเจลาในเขตหฺวันโหลงแล้ว ฝ่ายอังกฤษเริ่มเข้าไปจัดการวางระเบียบการปกครองใหม่เพื่อหวังชนะใจพวกผู้นำกะฉิ่น โดยคงจารีตธรรมเนียมต่างๆ ของหมู่บ้าน รวมทั้งคำจารึกธรรมเนียมที่พวกผู้ใหญ่บ้านเคยได้รับ ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านจะได้ดำรงและอยู่ในตำแหน่ง “ตราบที่ยังสามารถทำหน้าที่นี้ได้” ในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1891 ต่อ ค.ศ.1892 นั้น ฝ่ายอังกฤษใช้กองกำลังทหารรวม 5 ชุดสนับสนุนการจัดวางระเบียบการปกครองให้พวกผู้ใหญ่บ้านในบริเวณตะวันตกของแม่น้ำอิรวดียอมรับและอีก 4 ชุดในทางบริเวณฝั่งตะวันออก แต่ทั้งนี้ก็หาได้หมายความว่าความพยายามของฝ่ายอังกฤษนั้นจะไม่ถูกท้าทายเลย ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำอิรวดีคูเวสินวาวะ (Duwa Sinwawa) ผู้นำกะฉิ่นที่มีอิทธิพลมากที่สุดในบริเวณหุบเขาออกกะเวดอนล่าง (Kaukkwe) เป็นผู้ดำเนินการต่อต้านฝ่ายอังกฤษจนถูกจับตัวและเนรเทศ คูเวกาลิงวะ (Duwa Kalingwa) ของเลกะ (Lekha) ก็จับอาวุธขึ้นต่อต้านอังกฤษ กองทหารอังกฤษที่เคลื่อนเข้าปราบปรามโดยเดินทัพผ่านระะเยะต๋า (Thayetta) ต้องประสบกับการต้านทานอย่างหนักจนต้องถอยกลับไปยังระะเยะต๋า โดยที่พลพรรคของคูเวได้โจมตีติดตามมาอย่างกระชั้นชิด ฝ่ายอังกฤษจึงต้องส่งทหารขึ้นไปเสริมกำลังอีก 2 ชุดซึ่งปะทะกับกำลังของกาลิงวะที่เลปายังกะตัง (Lepaigatang) ในวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1892 แต่ก่อนที่การปะทะอย่างดุเดือดจะเริ่มขึ้น กาลิงวะก็ถูกสังหารไปเสียก่อนอย่างน่าเสียดาย สมัครพรรคพวกจึงพากันหลบหนีแยกย้ายไปซ่อนตัวอยู่ในป่าลึก³⁰

ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิรวดี การต่อต้านที่ดุเดือดที่สุดเห็นจะเป็นการต่อต้านความพยายามของฝ่ายอังกฤษที่จะตั้งฐานที่มั่นทางทหารขึ้นที่สะโดน (Sadon) กองทหารอังกฤษที่เคลื่อนทัพออกจากมยิตจินา (Myitkyina) ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ.1891 มาถึงสะโดนในวันที่ 30 เดือนเดียวกันและตั้งฐานที่มั่นขึ้นทั้งๆ

ที่ถูกต่อต้านอย่างหนัก เมื่อกำลังทหารส่วนหนึ่งมุ่งหน้าแยกขึ้นไปปราบปราม กองกำลังวุวะของสะตันกอว์ง (Sadankawng) ทางเหนือในมาเซ (Nmaikha) ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1892 ป้อมที่สะโดนก็ถูกโจมตีอย่างหนัก พวกกะฉิ่น ปิดล้อมป้อม เข้าตีแล้วตีอีกจนกระทั่งถึงวันที่ 20 กุมภาพันธ์เมื่อกำลังเสริมของ ฝ่ายอังกฤษเดินทางมาถึง³¹

เมื่ออังกฤษพยายามตั้งฐานที่มั่นขึ้นที่สีมะ (Sima) ในปีต่อมา พวกกะฉิ่นก็ ต่อต้านอีกแต่ครั้งนั้นรุนแรงกว่ามาก ในวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ.1892 กำลังทหารของ อังกฤษที่มีนายร้อยเอกบอยซ์ มอร์ดัน (Capt. Boyce Morton) เป็นผู้บังคับบัญชา ได้เคลื่อนพลจากตาลอว์จี (Talawgyi) และในวันที่ 12 ธันวาคม ก็ถูกพวกกะฉิ่น ลอบโจมตีที่นักรัง (Nkrang) หลังจากนั้น ระหว่างทางจากนักรังไปสีมะ พวก กะฉิ่นจากค่ายต่าง ๆ รวม 32 ค่ายก็เข้าโจมตีทหารอังกฤษอีก ในวันที่ 14 ธันวาคม สีมะก็ตกอยู่ในการยึดครองของอังกฤษ วันเดียวกันที่สินกรังวะ (Sinkrangwa) วุวะของसानะโจมตีมยิดจินา เผาทำลายการศาลและบ้านพักเจ้าหน้าที่ปกครอง รวมทั้งสังหารนายทหารระดับสูงของกองทหารประจำเมืองมยิดจินา³²

นับตั้งแต่ที่ยึดสีมะได้นั้น ทหารอังกฤษถูกฝ่ายกะฉิ่นโจมตีอย่างไม่หยุดหย่อน ในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ.1893 ฝ่ายกะฉิ่นเข้าโจมตีป้อมที่สีมะครั้งใหญ่จากทุกด้าน และสังหารนายร้อยเอกมอร์ดัน ผู้บัญชาการค่าย จากนั้น ฝ่ายกะฉิ่นก็ล้อมสีมะไว้ ฝ่ายอังกฤษจึงส่งกำลังหนุนจากมยิดจินามาช่วยและสั่งให้กองกำลังบางส่วนที่ปฏิบัติการ อยู่ในเขตคอกกะเวและเทือกเขาทางตะวันออกของบาโมให้เปลี่ยนเป้าหมายไปที่สีมะ การปิดล้อมสีมะยุติลงภายหลังกำลังเสริมของฝ่ายอังกฤษเดินทางมาถึง กระนั้นก็ดี การต่อสู้ก็ยังดำเนินต่อไปอย่างดุเดือด โดยสรุปแล้ว ฝ่ายอังกฤษต้องใช้กำลังทหาร รวบเข้าปฏิบัติการรบที่สีมะถึง 1,200 นาย และตลอดการรบที่ยาวนาน 7 สัปดาห์นี้ พวกกะฉิ่นได้สร้างความสูญเสียอย่างหนักให้ฝ่ายอังกฤษ มีนายทหารอังกฤษเสียชีวิต ไป 3 นายและบาดเจ็บอีก 3 นาย ส่วนพลทหารเสียชีวิตและบาดเจ็บรวม 102 นาย³³

การรบที่สีมะนับเป็นการลุกฮือครั้งใหญ่ที่สุดเป็นครั้งสุดท้ายของขบวนการ ต่อต้านของพวกกะฉิ่น การปราบปรามของทหารฝ่ายอังกฤษได้ยังความสูญเสียแก่

พวกกะฉิ่นมากไม่แพ้กัน นโยบายการปกครองของฝ่ายอังกฤษมีส่วนทำให้ผู้นำกะฉิ่นยอมจำนน เมื่อผู้นำที่สามารถอย่างอูโปซอร์ เจ้าซอร์ยานปายัง กำเหลง และอูองมยัตเสียชีวิตไป ก็ไม่มีใครที่สามารถประนีประนอมผลประโยชน์ของกลุ่มและท้องถิ่นอันหลากหลาย รวมกำลังเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ จริงอยู่ที่การต่อต้านยังคงดำรงอยู่ แต่ยิ่งทำก็ยิ่งปราศจากพลังที่สามารถท้าทายอำนาจของฝ่ายอังกฤษในเขตเทือกเขากะฉิ่นได้

บทที่ 7

การต่อต้านในเขตเทือกเขา (3):

เทือกเขาลิน

การต่อต้านในบริเวณเทือกเขาลินมีจุดอ่อนอย่างเดียวกันกับขบวนการต่อต้านในเขตเทือกเขาเกฉิ่น กล่าวคือ องค์กรทางการเมืองที่มีอยู่มีข้อจำกัดและเป็นหน่วยการเมืองขนาดเล็ก กระนั้นก็ดี เช่นเดียวกับการต่อต้านในเขตเกฉิ่นที่ความสามารถในการต่อสู้ของนักรบชาวจีนช่วยลดจุดอ่อนดังกล่าวลงได้บ้าง พวกจีนเป็นนักรบโดยกำเนิด สร้างสมความเชี่ยวชาญในการรบแบบจู่โจม ความสำคัญที่พวกจีนให้แก่การปรากฏอยู่ในภายิตของพวกจีนเผ่าลียินที่ว่า “บุรุษสมควรใช้ชีวิตทั้งชีวิตในการต่อสู้ ล่าสัตว์ และดื่มสุรา ส่วนภาระทางด้านแรงงานเป็นเรื่องของสตรีและทาสเท่านั้น”¹ ดังนั้น แม้ว่าพวกจีนจะมีทรัพยากรจำกัด แต่การต่อต้านในเขตฉินก็เป็นไปอย่างดุเดือดและยืดเยื้อ

การเผชิญหน้ากันครั้งแรกระหว่างพวกจีนกับอังกฤษภายหลังฝ่ายอังกฤษยึดมณฑลเย่ได้แล้ว เกิดขึ้นเมื่ออังกฤษพยายามสถาปนาอำนาจขึ้นในรัฐกาเล (Kale) โดยในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1887 อังกฤษได้ปลด อูยิต (U Yit) ออกจากตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” รัฐกาเล และแต่งตั้งอูปาจี (U Pa Gyi) ผู้หลานขึ้นเป็น “เจ้าฟ้า” แทน² ต่อมาในเดือนมีนาคมปีเดียวกัน นายร้อยเอกราเกส (Captain Raikes) รองข้าหลวงเขตชินด์วิน เดินทางไปอินดิน (Indin) เมืองหลวงของกาเล ปลดขุนนางสองคนคือ อูโตกซาน (U Tok San) และอูธาตุน (U Tha Dun) ออกจากตำแหน่ง และพบปะกับผู้นำเผ่าตาซอน (Tashon) บางคน³

อย่างไรก็ดีฝ่ายอังกฤษมาเริ่มติดต่อกับพวกจีนอย่างเป็นทางการในฤดูแล้งของ ค.ศ.1887 ต่อ ค.ศ.1888 โดยในตอนปลาย ค.ศ.1887 ฝ่ายอังกฤษส่งกองกำลังทหาร 4 กองเข้าไปในเขตแฉวงยอร์ มีนายร้อยเอกราเกส (Captain Eyre) และนายร้อย

เอกเรสต์เดินทางร่วมไปในกองทหารดังกล่าวในฐานะเจ้าหน้าที่ด้านกิจการพลเรือน ทั้งสองพยายามติดต่อกับพวกฉิ่น ความพยายามของนายร้อยเอกแอร์ที่จะติดต่อกับพวกซอกหัว (Zokhuas) และฮากา ประสบความสำเร็จ แด่นายร้อยเอกเรสต์ได้พบกับผู้แทนของพวกซอกเตและกำหา แต่ที่สำคัญกว่านั้นเห็นจะเป็นการเปิดการเจรจากับผู้นำเผ่าสิยินและดาซอน⁴

ประเด็นการเจรจาที่สำคัญก็คือการรับรองอุปaji เป็น “เจ้าฟ้า” กาเล การหยุดจู่โจมปล้นสะดมที่พวกสิยินกระทำต่อดินแดนรัฐกาเล และการยินยอมให้ฝ่ายอังกฤษเข้าสำรวจเส้นทางการค้าไปอินเดียผ่านเทือกเขาฉิ่น ผู้นำชาวจีนมีปฏิกิริยาต่อข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษแต่ละข้อแตกต่างกันไป ผู้นำสิยินทั้ง 4 ที่เคยพบกับนายร้อยเอกเรสต์ที่กาเลเมียว (Kalemyo) เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ.1887 มาแล้วต่างสัญญาว่าจะเป็นมิตรต่อ “เจ้าฟ้า” กาเลคนใหม่ และชี้ให้เห็นว่าเผ่าสิยินไม่เคยจู่โจมปล้นสะดมเขตพื้นที่ราบหลังจากที่ “เจ้าฟ้า” คนใหม่ขึ้นดำรงตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม ในประเด็นการสำรวจเส้นทางการค้านั้น เผ่าสิยินยืนยันการคัดค้านการที่ฝ่ายอังกฤษจะรุกรานเลยเทือกเขาเลระ (Letha) เข้าไป ส่วนกอร์นบิก (Cawn Bik) ผู้นำเผ่าดาซอน ซึ่งเคยพบกับนายร้อยเอกเรสต์มาก่อนที่สีหอง (Sihaung) เมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1888 ก็ตกลงยอมรับ “เจ้าฟ้า” กาเลคนใหม่ แต่ก็ย้ำว่าไม่มีอำนาจเหนือเผ่าสิยินพอที่จะหยุดยั้งการจู่โจมปล้นสะดมของพวกนี้ได้ และยังคัดค้านการที่อังกฤษจะสำรวจเส้นทางการค้าผ่าเข้าไปในดินแดนของเผ่าดาซอน เพราะไม่สามารถประกันความปลอดภัยให้คณะสำรวจได้ ในการพบปะเจรจากันทั้งสองครั้ง นายร้อยเอกเรสต์ให้ทหารกรูข่าทดลองยิงปืนอวตแสนยานุภาพทางทหารของฝ่ายอังกฤษและข่มขวัญพวกฉิ่นด้วย⁵

ในขณะเดียวกัน พวกที่เคยต่อต้านอังกฤษอย่างแข็งขันมาก่อนในเขตพื้นที่ราบก็อพยพหนีขึ้นมาหลบซ่อนอยู่กับเผ่าดาซอน ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1887 อูยิด “เจ้าฟ้า” กาเลคนก่อนที่ถูกปลดจากตำแหน่งและถูกกักตัวไว้ที่มณฑลเสฉวน หลบหนีเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในเขตเทือกเขาฉิ่น ส่วนอูโดกซานและอูธาคุนที่ถูกกักตัวไว้ที่อะลอง (Alon) และต่อมาได้รับการปล่อยตัวโดยมีผู้ค้าประกันก็หลบหนีไปอยู่กับอูยิดใน

เขตเทือกเขาในเดือนตุลาคม ค.ศ.1887 เช่นเดียวกับเจ้าฟ้าเวโจปะยู ผู้นำก่อการต่อต้านฝ่ายอังกฤษและถูกผลักดันล่าถอยออกจากแขวงยอร์ ก็หนีไปหลบซ่อนอยู่กับพวกตาซอน⁶

การเข้ามาชุมนุมชุมนุมซ่อนตัวของคนเหล่านี้กลายเป็นแรงกระตุ้นการต่อต้านอังกฤษในกลุ่มพวกฉิ่น และทำให้การจู่โจมที่พวกฉิ่นในเขตพื้นราบเป็นประเด็นทางการเมืองขึ้น พวกตาซอนเข้าปล้นเมืองอินดินในวันที่ 4 และ 5 พฤษภาคม ค.ศ.1888 จับอุปาจีได้และนำตัวไปที่ฉิ่นกายง (Chingaing) เพื่อบีบบังคับให้เข้าร่วมต่อต้านฝ่ายอังกฤษ อุปาจีทำที่ว้ายินยอม แต่ในที่สุดก็แปรพักตร์กลับเข้าร่วมกับฝ่ายอังกฤษ การจู่โจมปล้นสะดมเขตพื้นราบของพวกฉิ่นซึ่งดูเหมือนว่าจะลดลงไปในระหว่าง ค.ศ.1887 นั้น จึงกลับฟื้นขึ้นใหม่และรุนแรงมากขึ้น ในวันที่ 17 กันยายน ค.ศ.1888 พวกตาซอนจู่โจมปล้นสะดมบริเวณใกล้ๆ กับเมืองสีทอง ต่อมาในวันที่ 18 เดือนเดียวกัน ก็โจมตีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในมณฑลกันกอร์ (Gangaw) และยังร่วมกับสมักรพรรคพวกของเจ้าฟ้าเวโจปะยูโจมตีเมืองโฮมาลิน (Homalin) ในวันที่ 14 ตุลาคม ส่วนพวกสียินก็ปล้นเมืองชิตพอก (Chitpauk) ในวันที่ 17 ตุลาคม และโจมตีเมืองกันธะ (Kantha) ในวันที่ 22 พฤศจิกายน ในขณะที่พวกสอกเตและกำเหาจู่โจมเข้าไปในหุบเขากาบอร์ (Kabaw) และเผาเมืองคำปัด (Khampat) ในวันที่ 29 ตุลาคม⁷

เมื่อต้องเผชิญกับการคุกคามจากเขตเทือกเขาฉิ่นมากขึ้นเช่นนี้ ในวันที่ 21 กรกฎาคม ค.ศ.1888 ข้าหลวงใหญ่อังกฤษจึงเสนอให้รัฐบาลอินเดียส่งกองทหารเข้าไปในเขตเทือกเขาเพื่อปราบปรามพวกฉิ่น ในตอนแรก รัฐบาลอินเดียปฏิเสธข้อเสนอด้วยเหตุผลค่าใช้จ่ายสูง แต่ต่อมาในวันที่ 16 พฤศจิกายน ค.ศ.1888 ก็เปลี่ยนท่าทีไปให้ความเห็นชอบ ก่อนหน้านั้น แผนการของฝ่ายอังกฤษคือจัดตั้งแนวค่ายทหารจำนวนหนึ่งเรียงรายอยู่บริเวณเชิงเทือกเขาฉิ่น กล่าวคือ ที่ ดิลิน (Htilin) กันกอร์ กัน สีทอง (Sihaung) กันปาเล (Kanpale) และที่อินดิน ทั้งนี้เพื่อสะกดกันมิให้พวกฉิ่นจู่โจมปล้นสะดมเขตพื้นราบ แต่เมื่อข้อเสนอที่ให้จัดส่งกองทหารไปปราบปรามพวกฉิ่นโดยตรงได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลอินเดีย ฝ่าย

อังกฤษจึงเตรียมการเป็นฝ่ายรุกกลับ ในวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ.1888 นายพลจัตวา ฟอนส์ (Brigadier-General Faunce) ผู้บัญชาการทัพในการปราบปรามครั้งนี้ ได้ตั้งกองบัญชาการขึ้นที่กันปาเล มีกำลังพลรวมทั้งสิ้น 1,200 นาย⁸

ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษกำลังเตรียมการจัดกำลังทัพอยู่นั้น พวกจีนก็ชิงเป็นฝ่ายโจมตีก่อน ในวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ.1888 พวกจีนได้ลอบยิงเข้าใส่ทหารอังกฤษจำนวนหนึ่งที่ถูกส่งไปสร้างค่ายซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองกันปาเล และเซิงเทือกเขาฉินสังหารนายร้อยตรีปัลเมอร์ ต่อมา ในวันที่ 10 ธันวาคม พวกดาซอนเข้าโจมตีเมืองสีหอง ขณะที่พวกสิยิ่นก็ยิงถล่มใส่เมืองอินดิน และพวกสอกเดกับกำหาเข้าโจมตีค่ายสารวัตรทหารที่เมืองกันยี (Kangyi) ห่างจากกาเลเมียไปทางเหนือราว 20 ไมล์⁹

ในเวลาเดียวกัน กันกอร์ เมืองสำคัญที่สุดในเขตยอร์ และเป็นทั้งฝ่ายอังกฤษส่งทหารจากกรมทหารราบมัทราสที่ 10 ไปประจำอยู่รวม 170 นายนั้น ก็ถูกโจมตีอย่างหนัก ก่อนหน้านั้น ฝ่ายอังกฤษแจกจ่ายอาวุธให้ชาวเมืองกันกอร์ และจัดตั้งขึ้นเป็นกองกำลังกึ่งอาสาสมัคร แต่พอมาถึงตอนปลายเดือนธันวาคม ชาวเมืองกลับหันไปต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ในวันที่ 30 ธันวาคม กันกอร์ถูกโจมตีและถูกเข้าโจมตีอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น ฝ่ายอังกฤษพยายามเสริมกำลังที่กันกอร์ โดยส่งทหาร 170 นายจากค่ายเมืองกันมาที่กันกอร์ แต่กระนั้นการโจมตีของพวกจีนก็ยังคงดำเนินติดต่อเนื่องกันไปทุกวันจนถึงวันที่ 6 มกราคม ค.ศ.1889 ฝ่ายอังกฤษสามารถจัดการกับการโจมตีของพวกจีนได้ก็ต่อเมื่อกำลังหนุนที่ประกอบด้วยทหารราบปืนเล็กจำนวน 200 นายจากเมืองปากอกกู 250 นายจากเมืองอะลอง (Alon) และ 150 นายจากเมืองสีหองเดินทางมาถึง¹⁰

ยุทธศาสตร์ของฝ่ายอังกฤษมีเค้าร่องรอยให้เห็นก่อนหน้านี้แล้วในช่วงการเจรจาระหว่างนายร้อยเอกเรกส์และกอร์นบิคเมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1888 นั่นคือติดต่อกับพวกจีนเป็นกลุ่มๆ ไม่ให้พวกจีนกลุ่มต่างๆ รวมตัวกันได้ เหมือนการตอกลิ้มให้แตกเป็นเสี่ยงๆ การใช้กำลังทางทหารเข้าปราบปรามของฝ่ายอังกฤษที่มีขึ้นในระหว่าง ค.ศ.1888-1889 ไม่ใช่การรุกโจมตีทั่วทั้งพื้นที่ แต่จำกัดขอบเขตอยู่

เฉพาะการปราบปรามพวกสียิน ซึ่งเป็นฉันทกลุ่มเล็กที่สุด อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่พวกกำแหงก็เป็นอีกพวกที่สร้างปัญหาด้วยการจู่โจมเข้าปล้นสะดมในบริเวณหุบเขากาเล-กาบอร์ ฝ่ายอังกฤษจึงรวมการปราบปรามพวกกำแหงเข้ามาอยู่ในแผนยุทธการครั้งนั้นด้วย ส่วนพวกดาซอนซึ่งนับเป็นฉันทกลุ่มใหญ่ที่สุดและเข้มแข็งที่สุดนั้น ยังไม่อยู่ในแผนยุทธการปราบปราม¹¹

เป้าหมายแรกของการปฏิบัติการปราบปรามในครั้งนี้คือการเข้ายึดครองบ้านข้าวสาก (Khuasak) หมู่บ้านสำคัญของพวกสียิน หลังจากที่ส่งหน่วยลาดตระเวนขึ้นไปบนสันเขาและในวันที่ 23 มกราคม ค.ศ.1889 แล้ว ฝ่ายอังกฤษจึงเริ่มรุกเข้าปฏิบัติการ พวกสียินต้านทานการรุกรานหน้าของทหารฝ่ายอังกฤษเกือบจะทุกอย่างก้าว ทั้งทำการขัดขวางจากป้อมค่ายต่าง ๆ และซุ่มโจมตีกำลังทหารฝ่ายอังกฤษในทุกชัยภูมิที่เหมาะสม การปะทะอย่างดุเดือดเกิดขึ้นในวันที่ 27 มกราคม ค.ศ.1889 ซึ่งนายพลเซอร์ยอร์ช ไวท์ ผู้บัญชาการทหารในบริเวณพม่าตอนบน และเดินทางร่วมไปกับกองทหารด้วย ได้บรรยายไว้ว่า

เมื่อวานนี้ ฝ่ายศัตรูเข้าโจมตีหน่วยทหารฝ่ายเราบนถนนเหนือที่มั่นของเราขึ้นไป และตรึงกองกำลังคุ้มกันของฝ่ายเราซึ่งประกอบไปด้วยทหารอังกฤษ 40 นายและทหารกูร์ข่าอีก 100 นายเอาไว้ตั้งแต่ 9 นาฬิกาจนกระทั่งถึง 14 นาฬิกา ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้ามาถึง ข้าพเจ้าจึงสั่งให้ทหารฝ่ายเราบุกทะลวงตีฝ่าที่มั่นข้าศึกเข้าทำการรบประชิด กำลังทหารฝ่ายศัตรูมีจำนวนมากทีเดียว มีอาวุธปืนเล็กพร้อมกระสุนจำนวนมากด้วย พวกนี้ยังปืนไม่ต่ำกว่าพันนัด และยืนหยัดต่อสู้ได้จนกระทั่งถูกรุกประชิด พวกนี้ยังพยายามตีโอบฝ่ายเรา... นับเป็นศัตรูที่เข้มแข็งที่สุดที่ข้าพเจ้าเคยปะทะต่อสู้มา¹²

ข้อความข้างต้น นับเป็นคำกล่าวสรรเสริญความสามารถในการต่อสู้ของพวกฉันทโดยผู้ที่รับราชการอยู่ในกองทัพอังกฤษมานานถึง 35 ปี เคยผ่านสงครามคราวกบฏ

ครั้งใหญ่ในอินเดียและในสงครามอัฟกันระหว่าง ค.ศ.1878-1880 มาแล้ว ได้รับพระราชทานกางเขนวิกตอเรียจากการรบที่ซาราสี (Charasia) และร่วมอยู่ในกองทัพของเซอร์เฟรเดอริก ร็อบертส์ คราวเดินทัพครั้งที่มีชื่อเสียงยิ่งจากกานูลไปสู่กันดาหาร¹³

ฝ่ายอังกฤษซึ่งประกอบด้วยกำลังทหารราบปืนเล็กยาวรวม 517 นายและปืนใหญ่ภูเขาสองกระบอก รุกหน้ามุ่งต่อไปยังบ้านซัวลัม เมื่อพลกสิอินที่บ้านซัวลัมไม่สามารถต้านทานฝ่ายศัตรูได้ จึงเผาหมู่บ้านทิ้งและล่าถอย ฝ่ายอังกฤษจึงรุกเข้าโจมตีดินแดนของพลกสิอินต่อไป ทำลายหมู่บ้านทั้งหมดของพลกสิอินลงได้ในวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ.1889 และตั้งกองบัญชาการขึ้นที่ถูกลายพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็นฟอร์ตไวท์ (Fort White)¹⁴

กระนั้นก็ดี พลกสิอินก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อ โดยในวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ.1889 ได้ปะทะกับฝ่ายอังกฤษในขณะที่ปฏิบัติการกวาดล้างของฝ่ายหลังใกล้จะยุติลง การรบครั้งนี้มีขึ้นที่บ้านซัลลัม (Siallum) หรือที่ฝ่ายอังกฤษเรียกว่านิวตาร์ตัน (New Tartan) ซึ่งก่อนหน้านั้นเคยถูกทหารอังกฤษเผาทำลายลงไปแล้ว แต่พลกสิอินก็ตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่พร้อมกับสร้างป้อมค่ายที่แข็งแรงไว้ถึงสองแห่ง เมื่อทหารอังกฤษกลับเข้าไปเพื่อทำลายหมู่บ้านอีกครั้ง พวกจีนจึงต่อต้านขัดขวางอย่างจนตรอกจากป้อมค่ายของฝ่ายตน พวกจีนจำนวน 29 นาย รวมทั้งเลียนก่า (Lian Kam) หัวหน้าเผ่าบวมมัน เสียชีวิตในที่รบ ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษนายทหารเสียชีวิตลงหนึ่งนายและบาดเจ็บสาหัส 2 นาย ส่วนพลทหารเสียชีวิต 3 นายบาดเจ็บ 10 นาย ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากที่ถูกดูฝนเริ่มขึ้นและทหารฝ่ายอังกฤษถอนกำลังกลับเข้าฟอร์ตไวท์แล้ว พลกสิอินก็ยังดำเนินการต่อสู้ต่อไปด้วยการเล็ดรอดหลบหนีเข้าไปก่อวินาศกรรมฝ่ายอังกฤษภายในป้อมในตอนกลางคืน และขณะเดียวกันก็ดักรุมโจมตีเมื่อฝ่ายอังกฤษยกกำลังออกจากป้อม¹⁵

หลังจากปราบปรามพลกสิอินส่วนใหญ่ และเชื่อมั่นว่าการทำลายล้างหมู่บ้านของพลกสิอินลงจะสามารถสยบการต่อต้านลงได้ ฝ่ายอังกฤษจึงหันไปจัดการกับพวกกำแห เริ่มด้วยการเจรจาที่มีขึ้นในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1889 แต่พวก

กำหนดปฏิเสธรื้อถอนของฝ่ายอังกฤษ ดังนั้น ในวันที่ 9 มีนาคม นายพลจัตวา ฟอนส์จึงเคลื่อนกำลังทหารกองใหญ่เข้าโจมตี พวกกำหนดสู้รบด้านทานเป็นสามาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรบเพื่อป้องกันบ้านทิดิม หมู่บ้านสำคัญของฝ่ายตน ในที่สุด เมื่อไม่สามารถด้านทานต่อไปได้อีก พวกกำหนดก็เผาทำลายหมู่บ้าน ของตนลง ฝ่ายอังกฤษจึงมุ่งหน้าเข้ากวาดล้างทำลายหมู่บ้านที่เหลืออื่นๆ โดยมี หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 18 แห่งถูกทำลายลงในระหว่างปฏิบัติการปราบปรามครั้งนี้¹⁶

เมื่อปฏิบัติการทางทหารต่อพวกสิยีนและพวกกำหนดประสบความสำเร็จ ฝ่ายอังกฤษก็พยายามเจรจากับพวกดาซอน โดยในตอนปลายเดือนมีนาคม ค.ศ.1889 ฝ่ายอังกฤษได้ส่งพลนำสารไปพบบรรดาผู้นำของพวกดาซอนที่บ้านฟาลัม เพื่อเสนอ เงื่อนไขและขอคำตอบภายใน 21 วัน ในวันที่ 18 เมษายน พลนำสารเดินทางกลับ มาถึงพร้อมกับจดหมายตอบจากผู้นำของพวกดาซอนและของอูยิตด้วย นอกจากนี้ ผู้นำของพวกดาซอนคนหนึ่งยังเดินทางมาพบกับฝ่ายอังกฤษด้วยตนเอง แต่การ เสร็จสิ้นสุดลงโดยปราศจากข้อยุติ พวกดาซอนปฏิเสธที่จะมอบตัวเจ้าฟ้าเซโจบะยู ตามเงื่อนไขข้อเรียกร้องของฝ่ายอังกฤษ¹⁷ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายอังกฤษก็ยังคงเจรจากับพวกดาซอนต่อไปตลอดช่วงฤดูฝนของ ค.ศ.1889 โดยเปลี่ยนแปลงเงื่อนไข ยินยอมยกเลิกข้อเรียกร้องที่ให้ส่งมอบมอบเจ้าฟ้าเซโจบะยู พวกดาซอนจึงยินยอม ตกลงเข้าร่วมกับนายพันตรีเรกส์ที่เมืองสีหอง ในตอนต้นเดือนธันวาคม ค.ศ.1889 อย่างไรก็ตาม พวกดาซอนปฏิเสธเงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษอีก แม้ว่าอูยิต ซึ่งเดินทางมาร่วมการประชุมในครั้งนั้นจะยินยอมมอบตัวต่อฝ่ายอังกฤษก็ตาม¹⁸

โดยที่ปฏิบัติการปราบปรามกวาดล้างที่ดำเนินอยู่ในระหว่าง ค.ศ.1888-1889 โดยทั่วไป ประสบความสำเร็จด้วยดี แต่เนื่องจากพวกดาซอนยังคงตั้งมั่นไม่ยอม สยบต่ออำนาจของอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษจึงวางแผนเข้าปฏิบัติการกวาดล้างครั้งใหญ่ ในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1889 ต่อ ค.ศ.1890 แผนการที่วางไว้เป็นการรุกใหญ่ ตลอดทั่วทั้งเทือกเขาฉิน พร้อมๆ กับที่ส่งกองทหารกองหนึ่งจากลุงและห์ (Lungleh) เข้าปฏิบัติการในเทือกเขาลูไซ (Lushai Hills) นั้น ก็จะส่งกองทหารอีกสองกอง เข้าไปปฏิบัติการในเขตเทือกเขาฉิน กองหนึ่งมีฐานอยู่ที่ฟอร์ตไวท์ ปฏิบัติการอยู่

ทางด้านเหนือส่วนอีกกองหนึ่งตั้งฐานอยู่ที่ฮากา ปฏิบัติการทางด้านทิศใต้ โดยที่ทั้งสองกองมีหน้าที่เข้ากวาดล้างในเขตปฏิบัติการของตน และมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การรุกรานทั้งสองด้านเข้าไปในใจกลางดินแดนของพวกดาซอนที่ฟาลัม

กองกำลังด้านทิศเหนือซึ่งประกอบไปด้วยกำลังพล 1,622 นายภายใต้การบังคับบัญชาของนายพันเอกสกิน (Colonel Skene) เตรียมพร้อมอยู่ที่ฟอร์ตไวท์ ตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1889 และพยายามจัดการพวกสียินอีกครั้ง กองทหารส่วนหนึ่งเดินทัพมุ่งสู่บ้านสงปี (Saungpi) ที่มั่นของขุบเปา (Khup Pau) ผู้นำของพวกสียิน พวกสียินเข้ารบต่อต้านอย่างดุเดือด และเมื่อไม่สามารถยึดที่มั่นนั้นไว้ได้อีกต่อไป ก็ตัดสินใจเผาทำลายหมู่บ้านลง แต่ก็ยังตามรังควานดักลอบโจมตีกองทหารอังกฤษระหว่างที่เดินทางกลับฐานที่มั่นที่ฟอร์ตไวท์ ฝ่ายอังกฤษจึงเปลี่ยนยุทธวิธีและพยายามเปิดการเจรจากับพวกสียินอีก ด้วยเหตุดังนี้ มังลอง (Mang Long) ผู้นำพวกสียินจึงเข้ามาขอตัวต่อฝ่ายอังกฤษในวันที่ 17 มกราคม ค.ศ.1990 แต่พวกสียินส่วนใหญ่ยังคงสงวนท่าที โดยให้ฝ่ายอังกฤษเข้าใจว่าจะยอมมอบตัวก็ต่อเมื่อพวกดาซอนยินยอมมอบตัวแล้วเท่านั้น¹⁹

ในส่วนกองกำลังด้านทิศใต้ ซึ่งมีกำลังพลรวม 1,869 นายภายใต้นายพล จิตวาไซมอนส์ (Brigadier General Symons) แม้ทัพใหญ่ในปฏิบัติการทางทหารครั้งนี้ ยกทัพออกจากเมืองกัน (Kan) อันเป็นฐานที่มั่นในวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ.1889 พวกจีนเข้าปะทะต่อต้านกองกำลังดังกล่าวตั้งแต่ที่กองระวังหน้ารุกเข้ามาถึงบ้านตองเตก (Taungtek) ในวันที่ 17 ธันวาคม ต่อมา ในวันที่ 28 ธันวาคม พวกจีนระดมกำลังเข้าโจมตีค่ายทหารฝ่ายอังกฤษที่ตองเตกครั้งใหญ่ กระนั้นก็ไม่สามารถขัดขวางการรุกของฝ่ายอังกฤษได้ และหลังวันที่ 8 มกราคม ค.ศ.1990 ไม่นานนัก บ้านซอกหั่วก็แตก กองกำลังฝ่ายอังกฤษจึงรุกหน้าต่อไป เข้ายึดบ้านฮากาไว้และตั้งกองบัญชาการทหารของฝ่ายตนขึ้น ถึงตอนนี้ ฝ่ายอังกฤษจึงขอเจรจากับพวกจีนอีก ทำให้ในเวลาต่อมาพวกธกลางทลางขอยอมจำนน²⁰

เมื่อกองกำลังทั้งสองกองจัดกำลังรบเข้าที่ตั้งแล้ว ในวันที่ 8 มีนาคม ค.ศ.1890 ก็ยกกำลังมุ่งหน้าเข้าสู่บ้านฟาลัม หมู่บ้านสำคัญของพวกดาซอนพร้อมๆ กัน

ผู้นำของพวกจีนเผ่าสียิน (Siyin Chins)

ส่วนพวกดาซอนก็ได้เตรียมกำลังคอยรับการโจมตีของฝ่ายอังกฤษอยู่แล้ว นายพล จัควาไซมอนส์รายงานการเตรียมการป้องกันของพวกดาซอนไว้ดังนี้

มีการสร้างป้อมค่าย แนวคันดิน และสิ่งกีดขวางจำนวนนับไม่ถ้วนขึ้นใหม่ในชัยภูมิที่เหมาะสม เป็นแนวยาวประมาณ 9 ไมล์ แต่ส่วนใหญ่แล้วมุ่งใช้เป็นแนวต้านทานการเข้าโจมตีทางด้านทิศเหนือ... ส่วนทางด้านใต้ของแม่น้ำมณีปุระ ใกล้กับแม่น้ำยวามา (Ywama) [ฟาลัม] มีพวกดาซอนชุมนุมกันอยู่ไม่ต่ำกว่า 5,000 นาย สองในสามของจำนวนนี้มีอาวุธปืน ส่วนที่เหลือใช้หอกเป็นอาวุธ²¹

กำลังพลจำนวนมากที่ชุมนุมกันอยู่ที่บ้านฟาลัม แสดงให้เห็นถึงอำนาจและอิทธิพลของพวกดาซอน เพราะในจำนวนนั้น ไม่ได้มีแต่พวกดาซอนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพวกฮวลโงและซาหา ลีอิน และสอกเตด้วย²² หากแม้ว่าการรบมีขึ้นทันทีที่ทั้งสองกำลังของฝ่ายอังกฤษซึ่งเดินทางมาถึงฟาลัมไล่หลังกันไม่กี่ชั่วโมงในวันที่ 11 มีนาคมแล้ว ผลแพ้ชนะในการปะทะกันครั้งนั้นก็อาจจะมีความสำคัญยิ่ง ถ้าพวกดาซอนเป็นฝ่ายชนะ ก็จะสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นมาในหมู่ชาวจีน ขณะเดียวกันก็จะสร้างความหายนะอย่างใหญ่หลวงให้แก่ฝ่ายอังกฤษ แต่ถ้าพวกดาซอนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ก็จะเป็นการทำลายกำลังส่วนใหญ่ของพวกจีนลงอย่างสิ้นเชิง ทำให้ฝ่ายอังกฤษสามารถเข้ายึดครองเขตเทือกเขาจีนได้อย่างง่ายดาย แต่ดูเหมือนว่ากลุ่มผู้นำของพวกดาซอนไม่พร้อมที่จะเสี่ยงเข้าหักหาญปะทะโดยตรงกับกองกำลังของฝ่ายอังกฤษที่มีกำลังพล 640 นายและปืนใหญ่ภูเขาอีก 3 กระบอก เพราะภายหลังการเจรจານาน 2 วัน ผู้นำของพวกดาซอนก็ยอมรับเงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษ²³

ในระหว่างการเดินทางกลับฐานที่มั่นที่ฟอร์ตไวท์ กองกำลังด้านทิศเหนือได้ติดต่อกับพวกลีอินเพื่อทวงสัญญาที่ว่าจะยอมจำนนหลังจากที่พวกดาซอนยอมจำนนแล้ว แต่พวกลีอินกลับยื่นกรานปฏิเสธข้อเสนอ ฝ่ายอังกฤษจึงบุกเข้าทำลาย

หมู่บ้านของพวกสิยีน หมู่บ้านที่สำคัญที่สุดที่ถูกจูโจมทำลายก็เห็นจะได้แก่บ้านพิมปี (Pimpi) ที่มั่นของซุเปา ผู้นำของพวกสิยีน ขณะเดียวกัน พวกสิยีนก็ตอบโต้ด้วยการรุมดักลอบโจมตีกำลึงทหารฝ่ายอังกฤษ มีผลให้นายพันตรีกรอร์ดอน-คัมมิง (Major Gordon-Cumming) ต้องเสียชีวิต อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุด พวกสิยีนก็จำต้องยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 กันยายน ค.ศ.1890²⁴

ในเวลาเดียวกันกับปฏิบัติการทางทหารภายใต้ชายพลจัตวาไซมอนส์กำลังดำเนินอยู่นั้น ฝ่ายอังกฤษก็ส่งกองกำลังย่อยกองหนึ่ง มีนายร้อยโทเรนี (Lieutenant Rainey) เป็นผู้บังคับบัญชา ไปปราบปรามกวาดล้างพวกฉิ่นทางตอนใต้สุดที่ยังคงแข็งขันต่ออำนาจอังกฤษ โดยที่มักจะเข้าจูโจมปล้นสะดมในเขตแขวงยอร์ การเข้าปล้นสะดมครั้งที่ร้ายแรงที่สุดเห็นจะเป็นการปล้นบ้านตองโจ (Taunggyo) ในเขตเมืองปอก เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1888 พวกฉิ่นจึงพยายามเข้าขัดขวางก่อกวนการรุกคืบหน้าของกองกำลังฝ่ายอังกฤษ แต่การตอบโต้มุ่งกวาดล้างของฝ่ายอังกฤษและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ฝ่ายอังกฤษเข้าจูโจมทำลายหมู่บ้านต่างๆ ของพวกฉิ่นลงก็มีผลทำให้พวกฉิ่นทางใต้สุดนี้ยอมรับเงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษไปในที่สุด²⁵

เมื่อพวกดาซอน สิยีน ฮากา และซอกหัว ยอมจำนนไปแล้ว กลุ่มต่อต้านที่ใหญ่ที่สุดในบริเวณเทือกเขาฉิ่นก็คือพวกสอกเตและก่าเหาที่อยู่ทางตอนเหนือ และพวกสักดาทางตอนใต้

พวกก่าเหานั้นยังคงจูโจมเข้าปล้นสะดมในหุบเขากาเลและกาบอร์ ดังนั้น ในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1890 ต่อ ค.ศ.1891 ฝ่ายอังกฤษจึงหันเหความสนใจไปที่พวกก่าเหา แผนปฏิบัติการของฝ่ายอังกฤษคือตั้งฐานที่มั่นขึ้นที่บ้านทิดิมเพื่อส่งกองกำลังเข้าไปในดินแดนของพวกก่าเหาและเข้าโจมตีสถานโตนซัง (Tonzang) ที่มั่นสำคัญแห่งใหม่ของกลุ่มผู้นำพวกก่าเหาภายหลังจากที่ต้องถอยหนีออกจากบ้านทิดิม ขณะเดียวกัน ก็จะประสานงานกับกองกำลังที่ยกมาจากบ้านออกตอง (Auktong) ในหุบเขากาบอร์และมุ่งหน้ารุกเข้าสู่เขตแดนของพวกก่าเหา ฝ่ายอังกฤษปฏิบัติตามแผนดังกล่าวด้วยการสร้างฐานที่มั่นที่แข็งแกร่งขึ้นที่บ้านทิดิม ต่อมาในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1891 ได้ส่งกองกำลังจากฐานแห่งนี้ ประกอบด้วยทหาร

ราบปิ่นเล็กจำนวน 350 นายและปิ่นใหญ่ภูเขาสองกระบอ ก ซึ่งเดินทางไปถึง บ้านโดนสังในวันที่ 13 ของเดือนเดียวกัน การเจรจาอย่างยืดเยื้อเริ่มขึ้นหลังจากนั้น แต่พวกเขาก็อ่หาที่คงยืนกรานปฏิเสธที่จะยอมจำนน ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ฝ่ายอังกฤษจึงเข้าโจมตีบ้านโดนสัง พวกเขาก่อเข้าปะทะด้านทานอย่างสามารถ สูญเสียกำลังพลไปรวม 12 นายและบาดเจ็บอีกจำนวนหนึ่ง แต่เมื่อโดนขู่ว่า จะถูกยิงถล่มด้วยปืนใหญ่ ก็ตัดสินใจยอมจำนนในท้ายที่สุด²⁶

สำหรับพวกสักดาที่อยู่ทางตอนใต้ นั้น เคยปฏิเสธที่จะยอมจำนนไปตั้งแต่ ปฏิบัติการกวาดล้างทางทหารของฝ่ายอังกฤษในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1889 ต่อ ค.ศ.1890 และเริ่มต่อต้านอังกฤษอย่างจริงจังในตอนปลาย ค.ศ.1890 ในวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ.1890 พวกสักดาพยายามลอบสังหารนายร้อยโทแมคแนบ (Lieutenant Macnabb) นายทหารที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองที่ฮาภา และต่อมาในวันที่ 7 ธันวาคม ได้ระดมยิงที่มั่นทหารอังกฤษที่ช่องกวา ในวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ.1890 พวกสักดาลอบเข้าโจมตีกำลังทหารอังกฤษจำนวน 40 นายระหว่าง เดินทางกลับจาก ช่องกวมุ่งสู่ฮาภา และสังหารนายเวเทอเรลล์ (Mr. Wetherell) ผู้ช่วยผู้บังคับการตำรวจ²⁷

ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1891 กองกำลังทหารอังกฤษที่ประกอบไปด้วย ทหารราบปิ่นเล็กรวม 135 นายเดินทางออกจากบ้านฮาภาไปยังบ้านสักดา วันต่อมา ชาวบ้านสักดาตกชุ่มโจมตีกองทหารอังกฤษขณะที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 ไมล์ เมื่อฝ่ายอังกฤษพยายามบุกทะลวงฝ่าเข้าไปในหมู่บ้าน ก็ถูกตอบโต้อย่างหนักจากการระดมยิงจากที่กำบังที่สร้างไว้อย่างมั่นคงจนต้องถอยร่นออกไป ทั้งยังสูญเสียชีวิตนายทหารไปหนึ่งนายและทหารกรู๋ซ่งสองนาย เมื่อเห็นว่าไม่สามารถเข้าโจมตีหมู่บ้านได้ด้วยกำลังเพราะขาดปืนใหญ่ ฝ่ายอังกฤษจึงประนีประนอมกับชาวบ้านสักดาในเงื่อนไขที่ดู “ไม่ต่างจากการยอมจำนน”²⁸ แต่เพื่อเป็นการเสริมสร้างสถานะของฝ่ายตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น อังกฤษจึงส่งกำลังหนุนเป็นทหารราบปิ่นเล็กจำนวน 150 นายจากบ้านกันกอว์ และ 150 นายจากบ้านฮาภาขึ้นไปที่บ้านสักดา กองกำลังทั้งสองเดินทางถึงบ้านสักดาในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1891 โดยได้รับ

ไข่ก่ำ (Khai Kam)

ไข่ก่ำในชุดออกศึก

การต้อนรับอย่างอบอุ่นและเป็นมิตร²⁹

ในทางใต้ การต่อต้านจากพวกธลางยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะแม้ว่าพวกธลางจะเคยยอมจำนนต่อฝ่ายอังกฤษอย่างง่ายดายมาก่อนในตอนต้น ค.ศ.1890 แต่ภายหลังในปีต่อมากลับเปลี่ยนใจ ในวันที่ 2 เมษายน ค.ศ.1891 พลพรรคธลางรวม 500 นายภายใต้การนำของลัลเว (Lalwe) และกอยชเวย์ (Koizway) เข้าโจมตีกองกำลังทหารอังกฤษซึ่งประกอบไปด้วยทหารราบปืนเล็ก 100 นายและปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอก ที่บริเวณใกล้ๆ กับลำห้วยลอร์วาร์ (Lawvar) ทำให้ฝ่ายอังกฤษสูญเสียกำลังพลไป 5 นาย และมีนายทหาร 2 นายกับพลทหารอีก 13 นายบาดเจ็บ ในวันที่ 2 พฤษภาคม ฝ่ายอังกฤษส่งกำลังออกติดตามไล่ล่า ประกอบด้วยทหารราบปืนเล็ก 300 นายและปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอก กองกำลังดังกล่าวสามารถเข้ายึดบ้านธลางได้โดยปราศจากการต่อต้าน แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการอะไรต่อไปได้เพราะเข้าช่วงฤดูฝน การไล่ล่าปราบปรามครั้งใหม่มาเริ่มขึ้นในตอนต้นของปีต่อมา โดยตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1892 ฝ่ายอังกฤษส่งกองกำลังที่ประกอบด้วยทหารราบปืนเล็กรวม 275 นาย ทหารราบม้า 20 นาย และปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอกออกตระเวนในเขตแดนของพวกธลางเพื่อปรับโทษชาวบ้านด้วยการบังคับให้ส่งมอบอาวุธปืน ทั้งยังลงโทษชาวบ้านด้วยการเผาทำลายบ้านหนึ่งหลังต่ออาวุธปืนหนึ่งกระบอกที่พบว่าถูกซุกซ่อน ไม่นำส่งมอบให้กองทหารอังกฤษ³⁰ แต่กระนั้น ลัลเว ซึ่งเคยนำสมัครพรรคพวกโจมตีกองทหารอังกฤษมาก่อน ก็สามารถหลบหนีการจับกุมตัวไปได้จนถึงวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ.1894

เมื่อทั้งพวกกำหา สักดาและธลาง ยินยอมจำนนแล้ว การต่อต้านของพวกฉิ่นก็มาถึงจุดจบอย่างสิ้นเชิง และสันติภาพภายใต้อำนาจปกครองของอังกฤษก็เข้าครอบงำเหนือเทือกเขาฉิ่น อย่างไรก็ตาม ความสงบสุขสันติที่ว่านี้ก็ต้องถูกทำลายลงเมื่อการต่อต้านของพวกฉิ่นฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งในระหว่างเดือนตุลาคม ค.ศ.1892

ผู้นำกองการต่อต้านที่ฟื้นตัวขึ้นมาครั้งนี้นัคือธวมธอว์ง (Thuam Thawng)

ผู้ใหญ่บ้านกัปเทล (Kaptel) และผู้นำพวกนเวนกัล (Nwengal) คนแรกที่ยอมจำนนต่ออำนาจของอังกฤษ ธรรมชาติของคาเคาได้อย่างถูกต้องว่า หากมีโอกาส ฝ่ายอังกฤษคงต้องการยึดอาวูป็นจากหมู่บ้านชาวจีนทั้งหมด ดังนั้น จึงเกลี้ยกล่อมพวกนเวนกัล รวมทั้งพวกซาเหาและฮาลงที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงกันเกี่ยวกับแผนการของฝ่ายอังกฤษและร่วมกันโจมตีค่ายทหารอังกฤษที่โบกุง (Bocung) ในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ.1892 หลังจากนั้น ธรรมชาติวางแผนการใหญ่ที่จะขับไล่อังกฤษออกจากเขตเทือกเขาฉิน ด้วยการชักชวนไข่ก่า บุตรชายของจูเปา ผู้นำพวกสียิน เข้ามาเป็นพวกและส่งตัวแทนไปชักชวนผู้นำจีนคนอื่นๆ ทำที่สนองตอบที่ได้รับกลับมานั้นเป็นที่น่าพอใจ พวกดาซอนไม่ถึงกับปฏิเสธคำเชื้อเชิญอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่พวกสิจีลายตกลงเข้าร่วมหากว่าพวกดาซอนเข้าด้วย พวกสอกเตนนั้นปฏิเสธ แต่ธรรมชาติก็มั่นใจว่าพวกสอกเตคงจะเปลี่ยนใจหากว่าสงครามระหว่างพวกจีนและอังกฤษเกิดขึ้น³¹

ธรรมชาติยังเชื่อมั่นว่าถ้าสามารถกำจัดเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมืองชาวอังกฤษ ข่าหลวงชาวม่า และพวกล่ามลงได้ตั้งแต่ต้น กำลังทหารฝ่ายอังกฤษก็จะขาดการชี้แนะ ดังนั้น จึงสร้างกลลวงอันหนึ่งขึ้นมา โดยส่งผู้แทนไปที่ฟอร์ตไวท์ แจ้งความจำนงยอมรับผิดฐานที่ปฏิบัติตนละเมิดข้อตกลงและขอเข้ามาขอตัวต่อทางการอังกฤษ ในระหว่างนั้น นายบี เอส แครรี่ (B.S. Carey) เจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมืองไม่อยู่ที่ฟอร์ตไวท์ เพราะกำลังเดินทางไปตรวจราชการทางตอนใต้ อุตุนวิน (U Tun Win) ข่าหลวงม่า จึงเดินทางไปพบธรรมชาติยังที่นัดหมายที่บ้านปอมบา (Pomba) มีทหารอารักขาติดตามไปด้วย 30 นาย แต่ระหว่างการเดินทางนั้นเอง ในวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ.1892 ข่าหลวงอุตุนวินและกองทหารก็ถูกซุ่มดักลอบโจมตีจากพวกจีนภายใต้การนำของธรรมชาติ ทำให้อุตุนวินและทหารอารักขาครึ่งหนึ่งเสียชีวิต³²

นับเป็นการเริ่มต้นที่ประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจ แต่ความหวังของธรรมชาติที่จะเห็นการรวมกลุ่มกันเป็นพันธมิตรในหมู่พวกจีนกลับล้มเหลว พวกสียินตกลงเข้าร่วมกับพวกนเวนกัล แต่พวกสียินกลุ่มบวนมันและสิจีลายยังคงภักดี

ต่อฝ่ายอังกฤษ เช่นเดียวกันกับพวกสอเกเตและกำหาซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับพวกนเวนกัล และเป็นพวกที่รวมธอว์งเคยหวังไว้มากกว่าจะเข้าร่วมต่อต้านฝ่ายอังกฤษประการสำคัญ พวกดาซอน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่กลุ่มหนึ่ง ยังคงรักษาทำที่ที่เฉยเมยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น³³

พวกสียินและพวกนเวนกัลใช้กำลังคนและอาวุธเท่าที่มีอยู่ต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษอย่างกล้าหาญ เลือกใช้ยุทธวิธีที่เหมาะสมกับความชำนาญในการต่อสู้และชัยภูมิของฝ่ายตน พวกจีนไม่ยอมเข้ารบปะทะอย่างยืดเยื้อคิดค้น ใช้วิถีเกาะติดอยู่กับค่ายทหารอังกฤษเพื่อลอบดักยิงทหารที่เดินเลื้อยหาความระมัดระวัง ในขณะเดียวกันยังเข้าปล้นสะดมในบริเวณเขตพื้นราบ ลอบโจมตีขบวนลำเลียงเสบียงอาหารและยุทโธปกรณ์ ปิดกั้นถนน และทำลายสายโทรเลข³⁴

ส่วนอังกฤษเองนั้น เตรียมแผนปฏิบัติการที่ต่างไปจากที่เคยใช้ในปฏิบัติการทางทหารต่อพวกจีนในครั้งก่อน ๆ ทั้งนี้เพื่อหวังปราบปรามขบวนการต่อต้านให้สิ้นซาก แผนปฏิบัติการที่วางไว้นั้น ในขั้นแรกจะใช้กองกำลังขนาดใหญ่จำนวนหนึ่งเข้าตีเพื่อแยกกำลังฝ่ายต่อต้านที่รวมกันอยู่ออกจากกัน หลังจากที่ฝ่ายต่อต้านถูกแยกสลายกำลังออกจากกันแล้ว กองกำลังฝ่ายอังกฤษก็จะแบ่งออกเป็นหน่วยกำลังย่อยแยกย้ายเข้าประจำรักษาการณ์ในพื้นที่ของฝ่ายต่อต้านและในบริเวณแหล่งเพาะปลูก หน่วยรักษาการณ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่คอยก่อความได้ล่าฝ่ายต่อต้านกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่แตกกระจัดกระจายกันอยู่เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ค้นหาและทำลายเสบียงอาหารเพื่อตัดทอนกำลังของฝ่ายต่อต้านด้วย ในขั้นสุดท้าย เมื่อฝ่ายอังกฤษสามารถสถาปนาอำนาจของตนลงได้อย่างมั่นคงแล้ว ก็จะถอนหน่วยทหารรักษาการณ์ตามจุดต่างๆ ออกไปทำหน้าที่คุ้มกันเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมืองและฝ่ายทหารที่เดินทางไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อตรวจค้นและยึดอาวุธจากชาวบ้าน³⁵

ฝ่ายอังกฤษเริ่มโจมตีตอบโต้ฝ่ายต่อต้านในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ.1892 เมื่อฤดูฝนสิ้นสุดลง โดยมุ่งไปที่หมู่บ้านของพวกสียิน ก่อนสิ้นเดือนธันวาคมของปีนั้น หมู่บ้านทั้งหมดที่เคยมีส่วนร่วมอยู่ในขบวนการต่อต้านก็ถูกทำลายลงอย่างราบคาบ และฝ่ายอังกฤษก็ได้จัดตั้งฐานที่มั่นทางทหารขึ้นที่บ้านดิมโล (Dimlo) พูโนม

(Phnom) พิมพี และมอนตอก (Montok) เพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีอยู่แล้วที่ฟอร์ตไวท์ และที่บ้านทิดติม ในตอนปลายเดือนธันวาคม กองกำลังทหารอังกฤษส่วนหนึ่ง ยกทัพข้ามลำน้ำมณีปุระรุกเข้าไปในดินแดนของพวกนเวนกัล ในวันที่ 14 มกราคม ค.ศ.1893 กองกำลังดังกล่าวเข้ายึดกับเดล หมู่บ้านสำคัญของพวกนเวนกัลและฐานที่มั่นของธรวธอว์งได้ ต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ.1893 เมื่อฐานที่มั่นสำคัญทั้งหลายของพวกฉิ่นฝ่ายต่อต้านถูกยึดไว้ได้หมดแล้ว อังกฤษก็เริ่มแผนปฏิบัติการขั้นที่สอง และขณะที่เข้าปฏิบัติการทางทหารอยู่นั้น ฝ่ายอังกฤษยังได้เผาทำลายข้าวในยุ้งและยึดสัตว์เลี้ยงของพวกฉิ่น มาตรการลงโทษทางเศรษฐกิจดังกล่าวไม่ได้เพียงใช้กับหมู่บ้านที่เคยต่อต้านอังกฤษเท่านั้น หมู่บ้านอย่างสจีลายและมวอลเบม (Mualbem) ซึ่งยังคงจงรักภักดีต่ออังกฤษนั้น กลับถูกกล่าวหาว่าให้ที่หลบซ่อนและช่วยเหลือพลพรรคฝ่ายต่อต้าน ดังนั้นจึงถูกห้ามเก็บเกี่ยวพืชไร่จนกว่าจะเสียค่าปรับเป็นอาวุธปืนและมอบตัวฝ่ายต่อต้านแก่ทางการอังกฤษ นโยบายที่โหดเหี้ยมไร้มนุษยธรรมของฝ่ายอังกฤษบนทอนกำลังของฝ่ายต่อต้านลงมาก จนในท้ายที่สุดในเดือนเมษายน ค.ศ.1893 ธรวธอว์งต้องยอมมอบตัว³⁶ ส่วนผู้นำของพวกสิยินซึ่งผูกพันอยู่กับการต่อต้านนั้น ได้ยื่นหยัดต่อผู้จนคนสุดท้าย หัวหน้าใหญ่ของพวกสิยิน และใช้กำ ฟูบุตร เป็นผู้นำของฝ่ายต่อต้านชุดสุดท้ายที่ยอมมอบตัวต่ออังกฤษ ในวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ.1894³⁷

หลังจากนั้น สิ่งที่ธรวธอว์งกลัวและพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้นมาโดยตลอดก็มาถึงจนได้เมื่อขบวนการต่อต้านเริ่มอ่อนกำลังลง ฝ่ายอังกฤษจึงเข้ายึดอาวุธปืนจากหมู่บ้านของพวกฉิ่นไม่เพียงจากพวกที่เคยร่วมในขบวนการต่อต้านเท่านั้น แต่ยังยึดเอาจากพวกที่จงรักภักดีต่อฝ่ายอังกฤษตลอดมาด้วย ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการกวาดล้างปราบปรามที่จะบรรลุถึงนโยบายปลดอาวุธอย่างสิ้นเชิงครบถึงวันที่ 1 เมษายน ค.ศ.1895 อาวุธปืนที่ยึดมาได้มีจำนวนรวมถึง 4,302 กระบอก³⁸ เมื่ออาวุธปืนถูกยึดไป ขบวนการต่อต้านของพวกฉิ่นก็เหมือนเสือที่ไร้เขี้ยว วิญญาณการต่อต้านยังคงมีอยู่ หากแต่หนทางการต่อสู้กลับมีตมน

ดังนั้น แม้ว่าจะได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศ ความชำนาญในการต่อสู้ที่ฝัง

อยู่ในสายเล็ดนักรบ และความองอาจหาญกล้า แต่การต่อต้านในเขตเทือกเขาก็อทำได้เพียงแค่ถ่วงเวลาการรุกรานหน้าของฝ่ายอังกฤษเท่านั้น ไม่สามารถหยุดยั้งหรือสกัดการรุกรานลงได้ กลไกทางการเมืองการทหารของฝ่ายอังกฤษ ซึ่งได้รับการเสริมเพิ่มความแข็งแกร่งอย่างสม่ำเสมอ จึงเคลื่อนไปข้างหน้าประจวบกับของพระภคินีที่ทำลายทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้า พร้อมๆ กับอำนาจทางการเมืองนี้ ฝ่ายอังกฤษยังใช้เล่ห์เพทุบายทางการเมืองและการทูตที่ตนชำนาญจากประสบการณ์ในที่อื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้น นอกไปจากความไม่เท่าเทียมกันทางทรัพยากรระหว่างฝ่ายอังกฤษผู้รุกรานกับชาวพื้นเมืองฝ่ายต่อต้านแล้ว ดูเหมือนว่าการตระหนักรับรู้ระยะที่แท้จริงของเหตุการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายเผชิญอยู่ก็ยังไม่เสมอกันด้วย พวกอังกฤษโจมตีรุกรานพม่าอย่างเลือดเย็น ด้วยความมุ่งมั่นสู่เป้าหมายที่ชัดเจน รู้ว่าจะต้องทำอะไรในลำดับก่อนหลังอย่างไร มีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ในขณะที่ผู้นำกลุ่มต่อต้านในเขตเทือกเขากว้างขวางมาก ไม่ได้ตระหนักในเป้าประสงค์ที่แท้จริงของพวกอังกฤษ หากต่อสู้ด้วยสัญชาตญาณที่ต้องการปกป้องบ้านช่องและถิ่นฐานที่เป็นแผ่นดินดั้งเดิมของพวกเขาเพียงเท่านั้น ปราศจากความมุ่งมั่นทางอุดมการณ์ที่สูงส่งกว่าสัญชาตญาณพื้นๆ ที่เพียงต้องการอยู่รอดอย่างเสรี ในขณะที่ความมุ่งมั่นทางอุดมการณ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของนักรบกองโจรสืบมา

บทสรุป

หนังสือคำขาดของฝ่ายอังกฤษลงวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ.1885 ที่นำไปสู่สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่สาม เราได้มีพื้นฐานที่มาในตรรกะของความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับพม่าอย่างที่มักเป็นที่เข้าใจกัน หากแต่เป็นผลของสถานการณ์โลกโดยทั่วๆ ไปที่ลัทธิอุตสาหกรรมครอบงำเหนือโลกตะวันตก และจากการที่รัฐอุตสาหกรรมในโลกตะวันตกต่างแก่งแย่งแข่งขันกันแสวงหาวัตถุดิบและตลาด ข้อเท็จจริงที่ว่ารัฐบาลพรรคอนุรักษนิยมของอังกฤษเป็นผู้ประกาศสงครามต่อพม่า และรัฐบาลพรรคเสรีนิยมตัดสินใจผนวกพม่ารวมเข้ากับอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีการแข่งขันกันทางการเมืองอย่างเข้มข้นระหว่างพรรคทั้งสองในอังกฤษ แต่ทั้งคู่ก็ตกอยู่ใต้การครอบงำของพลังทางเศรษฐกิจ สิ่งที่จะเห็นประจักษ์ชัดก็คือแรงกดดันอันหนักหน่วงจากสภาหอการค้าต่างๆ ที่กระทำต่อรัฐบาลเพื่อสร้างเงื่อนไขที่จะเอื้อและปกป้องรักษาสภาพประโยชน์ทางการค้าโพ้นทะเลของอังกฤษไว้

นี่คือพลังอันทรงพลังานุภาพที่พม่าต้องเผชิญอยู่ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่น้อยคนนักในพม่าในตอนนั้น จะตระหนักถึงนัยยะความหมายที่แท้จริงและขอบเขตอันกว้างขวางของพลังดังกล่าว เมื่อสถานการณ์รอบข้างเลวร้ายลง พม่าก็หันไปพึ่งพาวิถีทางการทูตเสริมสร้างสถานะทางการเมืองระหว่างประเทศเพื่อรักษาเอกราชของตนไว้ แต่ในช่วงวิกฤตที่อังกฤษยื่นหนังสือคำขาดมานั้น กลุ่มที่สนับสนุนวิถีทางการทูตแก้ปัญหาทางการเมืองกลับพ่ายแพ้ต่อกลุ่มที่เลือกยืนอยู่ข้างทำสงครามและฝึกไฟในชื่อเสียงเกียรติยศ

สงครามนานสองสัปดาห์จบลงด้วยการที่มณฑลยะเลย์ถูกตีแตกนั้น ตามมาด้วยการผนวกพม่าเข้าอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ แต่การต่อสู้เพื่อดำรงความเป็นชาติภายใต้ยุคสมัยนี้ ครกกันข้าม นี่เป็นเพียงการเริ่มต้น ในขณะที่การรุกของ

ฝ่ายอังกฤษที่นำไปสู่การเสียเมืองมณฑลเลย ใช้เวลาเพียงแค่สองสัปดาห์ การต่อสู้เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติที่เกิดขึ้นภายหลังการล้มระบอบกษัตริย์ กลับดำเนินต่อเนื่องยาวนานถึงกว่า 10 ปี

เมื่อราษฎรชาวพม่าเห็นกษัตริย์ถูกลอตออกจากตำแหน่งและถูกเนรเทศ ก็พลอยอดรู้สึกไม่ได้ว่าพระศาสนากำลังถูกคุกคามจากชาวต่างชาติผู้รุกรานเหล่านั้นด้วย ตามแนวคิดเกี่ยวกับรัฐของพม่า กษัตริย์ทรงดำรงสถานะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับระบบการเมือง การล้มเลิกตลอดจนระบอบกษัตริย์จึงเป็นเสมือนหนึ่งการถูกพรากทางการเมืองและสังคม ในขณะเดียวกัน เมื่อพระศาสนาขาดพระบรมราชูปถัมภ์ก็เสมือนว่าถูกคุกคามเช่นกัน ความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างกษัตริย์ บ้านเมือง และพระศาสนาจึงถูกระทบอย่างรุนแรงจากระบบการเมืองใหม่ที่อังกฤษสถาปนาขึ้น ราษฎรชาวพม่าก็ลุกฮือขึ้นต่อต้านกันทั้งชาติ

นี่เป็นการต่อสู้กันระหว่างป็นคาบศิลาและคาบฝ่ายหนึ่ง กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีป็นเล็กยาวและป็นกลเป็นอาวุธ เป็นการต่อสู้ระหว่างชาวพม่ากับกองทหารอาชีพ แต่กระนั้น การรบก็อยู่ในภาวะก้ำกึ่งไม่มีฝ่ายใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบอย่างเห็นได้ชัดอยู่เป็นเวลานาน ฝ่ายพม่าสู้ด้วยวิญญานที่ต้องการต่อต้านฝ่ายตรงข้าม และด้วยเทคนิคของการต่อสู้ที่ปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมที่พวกเขาคุ้นเคยอยู่แล้ว ด้วยเงื่อนไขเช่นนี้เองที่ทำให้การต่อต้านอังกฤษได้ขยายไปทั่วทั้งแผ่นดิน แม้แต่ในบริเวณพม่าตอนล่าง ซึ่งฝ่ายอังกฤษมักจะหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างของการจัดการบริหารที่ดีและก้าวหน้าของระบบอาณานิคม พวกกรีกชาติก็ได้รวมตัวกันต่อต้านฝ่ายอังกฤษ... ไม่ว่าจะเป็นขมราวาสหรือพระสงฆ์ ต่างก็รวมกำลังกันต่อสู้กับจักรวรรดินิยม นี่เป็นการต่อสู้ที่ได้สร้างวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมาจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกันโดยเนื้อแท้แล้ว มันเป็นการต่อสู้ของคนธรรมดาสามัญเพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสิ่งที่พวกเขารูสึกว่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์อันแท้จริงของชาติ

ในระหว่างทศวรรษการต่อต้านจักรวรรดินิยมนี้ ชาวพม่าแตกแยกเป็นสองกลุ่มใหญ่ กล่าวคือ กลุ่มที่ต่อต้านและกลุ่มที่ยินยอมรับใช้พวกอังกฤษ กลุ่มแรกถูกอังกฤษประณามหยามเหยียดกล่าวว่าหากเป็นกลุ่มอาชญากรโจรผู้ร้าย ในขณะที่

ฝ่ายหลังกลายเป็นกลไกที่ผู้รุกรานใช้บังคับขยี้ปราบปรามฝ่ายต่อต้าน กลุ่มต่อต้านไม่ว่าจะเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์หรือที่แอบอ้างตัวเป็นเจ้า เป็นพระสงฆ์หรือฆราวาส ต่างก็รู้สึกว่าการโลกของตนกำลังแตกสลายอยู่ตรงหน้า และแม้ว่าหนทางวิธีการจะมีอยู่เพียงน้อยนิด ทั้งการติดต่อสื่อสารยังเต็มไปด้วยอุปสรรค ทำให้ไม่สามารถรวมตัวกันเป็นกองกำลังมหาศาลที่มีเอกภาพภายใต้ผู้นำเพียงหนึ่งเดียว แต่พวกเขาก็เข้าทำการต่อต้านผู้รุกราน มุ่งขับไล่ศัตรูออกไปและสถาปนาระบอบเก่าขึ้นกลับคืนมา

แต่การต่อสู้ที่วันก็ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การปะทะสู้รบกันด้วยกำลังทางทหารเท่านั้น เพราะขณะที่ฝ่ายอังกฤษทุ่มเทกำลังทางทหารเข้าไปมากขึ้นและใช้นโยบายปราบปรามโหดร้ายรุนแรงนั้น ก็ยังอาศัยประโยชน์จากอำนาจรัฐสร้างโครงสร้างสังคมแบบใหม่ตัดทอนกำลังและความเข้มแข็งของขบวนการฝ่ายต่อต้าน ข้อกำหนดหมู่บ้าน ค.ศ.1887 ที่มีหลักการความรับผิดชอบและรับผิดชอบต่อร่วมกัน เปิดโอกาสให้อำนาจการปกครองของอังกฤษแทรกกลงเข้าไปในหมู่บ้านซึ่งเป็นฐานอำนาจของฝ่ายต่อต้าน

ฝ่ายต่อต้านล่าถอยถอนกำลังออกไปอย่างช้าๆ จากบริเวณที่เข้าถึงได้ง่าย ไปสู่บริเวณที่การเข้าตีเป็นไปได้ยากมากขึ้น จากบริเวณพื้นราบไปบริเวณที่เป็นป่าเขา จนกระทั่งในท้ายที่สุด ไม่มีที่จะถอยหนีต่อไปได้อีก กลุ่มต่อต้านจึงถูกปราบปรามลงอย่างราบคาบ และบริเวณทั้งหมดที่เป็นเทือกเขาสูงและที่ราบก็ “กลับคืนสู่ความสงบ” อีกครั้ง แต่ทั้งนี้ก็หาได้หมายความว่า การต่อต้านจะยุติลงพร้อมกับการสิ้นสุดของทศวรรษ 1880 เพราะพวกเขากะฉะฉินยังคงต่อสู้ต่อมา ทั้งในบริเวณที่ถูกฝ่ายอังกฤษเข้ายึดครองแล้วและในที่ซึ่งอำนาจปกครองของฝ่ายอังกฤษยังเข้าไปไม่ถึง จนถึงการลุกฮือครั้งใหญ่ในระหว่าง ค.ศ.1914-15 ซึ่งเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายที่พวกเขากะฉะฉินต่อต้านการปกครองของอังกฤษ ส่วนในบริเวณเขตเทือกเขานั้น แม้ว่าจะมีการประกาศใช้ข้อกำหนดด้วยการปกครองเขตเทือกเขานั้น ค.ศ.1896 (The Chin Hills Regulation) แต่พวกเขาก็ยังคงลุกฮือขึ้นก่อการกบฏอย่างเปิดเผย และอาณาบริเวณนี้เพิ่งจะถูกปราบปรามจนสงบลงอย่างราบคาบ หลังจากที่มีการปลดอาวุธอย่างสิ้นเชิงในราว ค.ศ.1900 กระนั้นก็ดี เรื่องราว

การต่อสู้ของบรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ในความทรงจำของชาวบ้าน คุณรุ่นและลูกโซน จนกลายเป็นแรงบันดาลใจสำหรับการต่อสู้ของพวกราชาดินยิมในทศวรรษถัดมา ที่นำไปสู่อิสรภาพและเอกราชที่สมบูรณ์ เมื่อวงจรแห่งชะตากรรมดำเนินไปจนครบรอบ กลับไปตั้งต้นที่จุดเริ่มก่อนสิ้นรัชสมัยพระเจ้าสีป่อ

เชิงอรรถ

บทที่ 1

1 Correspondence Relating to Burma Since the Accession of King Theebaw in October 1878, C4614, p. 253 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า Correspondence); Maung Maung Tin, *Kinwun Mingyi i Thamaing*, Rangoon, *Hanthawaddy*, 1936, (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Kinwun*) อ้างว่าเรือกลไฟลำดังกล่าวชื่อ “โดวูน” (Dowoon) แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในช่วงระยะดังกล่าว เรือโดวูน ซึ่งมีกัปตันแมทธิวส์ (Captain Matthews) เป็นผู้บังคับการเรือนั้น อยู่ระหว่างการวิ่งล่องให้บริกาารอยู่ในลำน้ำโดยออกจากท่าเรือเมืองมัณฑะเลย์ในวันที่ 12 พฤศจิกายน ค.ศ. A.T.Q. Stewart, *The Pagoda War*, London, Faber and Faber, 1972, p. 83. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Pagoda War*)

2 Correspondence Since Theebaw, p. 221; ในขณะทีหลักฐานทางฝ่ายพม่า ดังที่ปรากฏอยู่ใน U Maung Maung Tin, *Konbaungset Mahayazawindawgyi*, Vol. III, Mandalay, *Hanthawaddy*, 1923, pp. 704-705 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Konbaungset*, Vol. III) ให้สาระที่แตกต่างไปบ้างในบางประเด็น กล่าวคือ

(1) อุปราชแห่งอินเดียจะส่งทูตมาพิจารณาตัดสินคดีความเกี่ยวกับไม้ซุงที่พิพาทกันอยู่ร่วมกับขุนนางฝ่ายพม่า

(2) ทูตฝ่ายอังกฤษจะพำนักอยู่ในท่าเนียบริมฝั่งแม่น้ำ มีรั้วรอบขอบชิด และมีกองทหารจำนวน 1,000 นายอารักขาให้ความปลอดภัย

(3) จะมีเรือปืนลำหนึ่งจอดอยู่ที่ท่าเทียบกอร์เวย์น (Gawwein Wharf) เพื่อคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ทูต

(4) ในการเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวเพื่อพิจารณาคดีไม้ซุงนั้น ทูตจะได้รับสิทธิให้คาดดาบและสวมรองเท้า และ

(5) ฝ่ายพม่าจะต้องไม่สถาปนาความสัมพันธ์กับรัฐอื่นๆ ก่อนที่จะได้รับอนุญาตจากพระราชินีอังกฤษ

คำตอบรับจะต้องให้มาภายใน 7 วัน มิฉะนั้นฝ่ายอังกฤษจะดำเนินการต่อไปแต่เพียงลำพังฝ่ายเดียว

3 Sir Douglas Forsyth, *Autobiography and Reminiscences of Sir Douglas Forsyth*, CB, FCSI, FRGS, edited by his daughter, London, Richard Bentley and Son, 1887. pp. 260-261.

4 Lytton Papers, cited by D.P. Singhal, *The Annexation of Upper Burma*, Singapore, Eastern Universities Press, 1960. p. 29 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Annexation*)

5 Sladen Papers, MSS Eur. E 290/12 (BHC 607) p. 22.

6 Kinwun Mingyi Londonmyo thwa neizinhmat sadan, Vol. I. Rangoon, Government Press, 1953, p. 2.

7 Dorothy Woodman, *The Making of Burma*, London, Cresset Press, 1962, p. 193 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Burma*). ดูรายละเอียดเกี่ยวกับคณะทูตคณะนี้ได้ ใน Maung Htin Aung, "First Burmese Mission to the Court of St. James," *Journal of the Burma Research Society*, LVIII, Parts I & II (December 1974) (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า "Burmese Mission")

8 ดู ปณิญาทางการค้าระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ลงวันที่ 24 มกราคม ค.ศ.1873 ได้ใน ภาคผนวก ก.

9 ดู ปณิญาทางการค้าระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ลงวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ.1874 ได้ใน ภาคผนวก ข.

10 Kinwun Mingyi Parismyo thwa neizinhmat sadan, Rangoon, Government Press, Vol. I, p. 1.

11 Maung Htin Aung, *The Stricken Peacock*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1965, p. 222. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Stricken Peacock*) และ Thuthawdita Yazawingyi, Vol. VI. Rangoon, Thudhammawaddi, 1923, p. 400 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Thuthawdita*)

12 *Correspondence Since Theebaw*, p. 107.

13 *Ibid*, p. 109.

14 *Parliamentary Papers, Burmah, 1886*, pp. 119-122, อ้างไว้ใน Khin Maung Nyunt, *Burma-China Boundary since 1886*. Unpublished Ph.D. Thesis, London School of Economics & Political Science, June 1960. p. 109.

สาระสำคัญในสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ค.ศ.1885 นำไปสู่การเป็นพันธมิตรทางการทหารทั้งการรุกและการป้องกันระหว่างพม่าและฝรั่งเศส โดยพม่ายินยอมให้สัมปทานสิทธิทางการค้าและที่ดินแก่ฝรั่งเศส เพื่อแลกกับความช่วยเหลือทางอาวุธที่จะส่งเข้ามาจากดังเกีย

15 Htin Aung, *Stricken Peacock*, pp. 77-78; Woodman, *Burma*, pp. 224-225.

16 Correspondence Since Theebaw, p. 169.

17 John F. Cady, *A History of Modern Burma*, Ithaca, N. Y., Cornell University Press, 1958, p. 106 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Modern Burma*)

18 John Anderson, *Mandalay to Momien, A Narrative of Two Expeditions to Western China*, London, Macmillan & Co., 1876, p. 1.

19 Telegram dated 1 March 1875 from British Burma, Rangoon to Foreign Secretary, Calcutta. IOR L/P & S/7/2 Pt. 4.

20 มาตรา 2 ใน อนุสัญญาเชอฟู (Chefoo Convention) ระบุว่า

“ในกรณีใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้อำนาจและการปกครองของอังกฤษที่มีอยู่ในพม่าในขณะนี้ อังกฤษขอสงวนสิทธิที่จะปฏิบัติการอย่างเสรีในทุกๆ ประการที่เห็นว่าจำเป็นและเหมาะสม” ดู Woodman, *Burma*, p. 273.

21 Ibid. p. 273.

22 *Political Letters from India 1885*, p. 1201 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Political Letters*); Sadokhta Thamidaw Ayedawpon Sadan. A letter dated 15-12-1931 from the Fourth Princess Ashin Hteiksu Myat Payalay to the British, Indian and Burmese Governments; และ U Po Kya, Thibawmin Padawmu Ayedawpon. Rangoon Myanmagonyi Press, pp. 61-63.

23 Correspondence Since Theebaw, p. 220.

24 Singal, *Annexation*, p. 78.

เหตุผลประการหนึ่งที่หอการค้าอังกฤษที่ย่างกุ้ง ใช้เป็นข้ออ้างในการเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษเข้าแทรกแซงทางการเมืองในพม่าโดยทันที ก็คือความตกต่ำของการค้าที่ทำอยู่กับพม่าตอนบนตั้งแต่ที่พระเจ้าสีป่อขึ้นครองราชย์ อย่างไรก็ดี สถิติทางการค้ากลับชี้ให้เห็นว่ามูลค่ารวมทางการค้าระหว่างพม่าส่วนที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษกับกรุงอังวะในช่วง 4 ปีแรกภายหลังการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสีป่อ กลับสูงกว่าในช่วงปีท้ายๆ ของรัชกาลพระเจ้ามินดง สถิติการค้าเปรียบเทียบระหว่างทั้งสองช่วงปรากฏในตารางข้างล่างนี้

มูลค่าเฉลี่ยของการ ค้าในรอบ 4 ปี	สินค้าออกจากพม่าส่วนที่ เป็นของอังกฤษไปยังอังวะ	สินค้านำเข้าพม่าส่วนที่ เป็นของอังกฤษจากอังวะ	มูลค่าการค้ารวมระหว่างพม่า ส่วนที่เป็นของอังกฤษกับอังวะ
ช่วงรัชสมัยพระเจ้ามินดง (เฉพาะ ค.ศ.1874-1878)	1,514,069	1,547,105	3,061,174
ช่วงรัชสมัยพระเจ้าสีป่อ (เฉพาะ ค.ศ.1880-1884)	1,651,345	1,573,469	3,224,814

(ดู *Political Letters 1885*, pp. 1187-1190)

25 *Correspondence Since Theebaw*, p. 225.

26 *Ibid.* p. 225.

27 คุรยละเอียดของต้นสัญญาเดิมที่ทำขึ้นใน ค.ศ.1880, 1882 และ 1883 ได้ใน *Correspondence Since Theebaw*, pp. 185-186; J.G. Scott, *Burma, from the Earliest Times to the Present Day*, New York, Alfred A. Knopf, 1924, p. 320.

28 *Konbaungset*, Vol. III, p. 702. คุรยละเอียดของคำพิพากษาของเสนาบดีสภา ลงวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.1885 ได้ใน ภาคผนวก ค.

29 *Correspondence Since Theebaw*, pp. 253-254.

30 Sir H. Thirkell White, *A Civil Servant in Burma*, London, Edwin Arnold, 1913, p. 103, (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Civil Servant*)

31 *British Burma Military Proceedings*, 1885-1886, Reel No. 274 BHC p. 276.

32 *Konbaungset*, Vol. III, pp. 617-618.

33 Taw Sein Ko, *Hluttaw hmattan*, Rangoon, Government Printing and Stationery 1960, p. 165.

34 *Konbaungset*, Vol. III, p. 654.

35 Hteik Tin Dwe, *Yadanatheinkha Konbaung Mahayazawin akyin*, Rangoon, Pagan Press, 1967, pp. 405-412. นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงมีพระราชโอรส อีก 19 พระองค์ที่สิ้นพระชนม์ไปตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์

36 หรือบางครั้งเป็นที่รู้จักกันในตำแหน่งเดิมก่อนหน้านี้ว่า ยอว์อติวินหุ่่น (Yaw Atwinwun) คุรยละเอียดชีวประวัติและทัศนะเกี่ยวกับระบอบราชาธิปไตยได้รับรัฐธรรมนูญของ เสนาบดีท่านนี้ได้ใน Maung Htin, ed., *Rajadhammasangaha kyan*, Rangoon, Hteinwin Press, 1960.

37 Kani Sitke Minhtinyaza, *Mandalay Yadanabon Mahayazawindawgyi*, Mandalay, Tetnaylin, 1969, pp. 177-178 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Mandalay*). พระราชโอรส ของพระเจ้ามินดงที่เคยมีบทบาทโดดเด่นและต้องถูกปลงพระชนม์ไปในครั้งนี้ คือ เจ้าฟ้า ธอนเซะ เจ้าฟ้าพินเล (Pinle) เจ้าฟ้าค่อว์อันดี (Khawthandi) เจ้าฟ้าพินยา (Pinya) เจ้าฟ้า เมกเซยา เจ้าฟ้ายะหนอง (Yanaung) เจ้าฟ้าชเวกู (Shwegu) เจ้าฟ้าโมหล่าย (Mohlaing) เจ้าฟ้าตองโย (Taungnyo) เจ้าฟ้ากะธา (Katha) เจ้าฟ้ามายจัน (Maington) เจ้าฟ้าทะกะรา (Thagara) และเจ้าฟ้ามายจิง (Maingyin) อย่างไรก็ตาม พระเจ้าสีป่อทรงปฏิเสธการมีส่วนร่วม

รับผิดชอบในการปลงพระชนม์หมู่ครั้งนั้น ดู U Thein Maung, *Giriyadana Hsaungpamaha*, Rangoon, Zalatan Press, 1969, pp. 6-8. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Giriyadana*)

38 คู่มือสือประท้วงของอาร์ บี ซอร์ ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษที่มณฑลเสย่ ส่งถึง กิन्हุ่นมินจี เสนาบดีต่างประเทศของพม่า ลงวันที่ 19 และ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1879 ใน *Mandalay Diaries (Confidential)* 1879, National Archives Department. หนังสือตอบของกิन्हุ่นมินจีถึงอาร์ บี ซอร์ ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1879 มีใจความสำคัญว่า พม่าปกครองโดยกษัตริย์ที่เป็นเอกราช มีพระบารมีเกียรติยศปรากฏชัด การบริหารกิจการภายในทั้งปวงเป็นไปตามจารีตประเพณีและด้วยบทกฎหมายของบ้านเมือง หากจะมีเหตุการณ์ใด ๆ ที่กระทบกระเทือนความสงบสุขของบ้านเมือง ก็เป็นการสมควรที่จะต้องจัดการไปให้สอดคล้องกับประโยชน์ของทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักร

39 เรื่องราวเกี่ยวกับพระนางสุภยลัตที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ มีปรากฏใน H. Fielding Hall, *Thibaw's Queen* และงานเขียนเชิงนิยายของ F. Tennyson Jesse เรื่อง *Lacquer Lady*.

40 Than Tun, *Nehle Yazawin*, Vol. III, Rangoon, Natha Press, 1969, pp. 269-270. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Nehle*, Vol. III)

41 พระนางสุภยลัตทรงให้กำเนิดพระธิดาองค์ที่ 5 พระนามว่า มัทราสสุภยลัต (*Madras Supayalat*) หรือพระเจ้าลูกเธอองค์ที่ 3 (*Third Princess*) ที่เมืองมัทราส เมื่อวันที่ 7 มีนาคม ค.ศ.1886

42 Maung Maung Tin, *Kinwun*, p. 106.

43 Palm Leaf Manuscript, No. 1079, National Library, Rangoon.

44 *Hlethin Atwinwun Athtoppatti*, Mandalay, Myanma Taya Press, 1913, p. 193 และ Than Tun, *Nehle*, Vol. III, pp. 270-271, 297-298. ชุนนางอื่นๆ ที่พระเจ้าสีป่อและพระนางสุภยลัตทรง “ซุบเลี้ยง” และสนับสนุนให้ก้าวหน้าทางราชการ ได้แก่ *ชเวห์ลันเมียวหฺวัน* (*Shwehlan Myowun*) *เอกะบัดเมียวหฺวัน* (*Ekabat Myowun*) *เซตหฺวัน* (*Setwun*) *โฮอองหฺวัน* (*Hoaungwun*) *อัมยอกหฺวัน* (*Amyaukwun*) และ *ตองดาเวโบ* (*Taungdawebo*) เป็นต้น

45 Maung Maung Tin, *Kinwun*, pp. 106-107.

46 อุโหม่ (U Hmo) บิดาของกิन्हุ่นมินจี เป็นช่างฝีมือที่อาศัยอยู่ที่มินตายนบิน (*Mintaingbin*) หมู่บ้านเล็กๆ ที่มีเพียง 7 หลังคาเรือน ดู Maung Maung Tin, *Kinwun*, p. 106.

47 Htin Aung, "Burmese Mission," p. 7. จอมของฮัตวินหวุ่น ผู้นี้เดิมคือ ปันเจต์หวุ่นดอ (Hpangyet Wundauk)

48 ดูข้อความเต็มของหนังสือฉบับนี้ได้ใน Correspondence Since Theebaw, pp. 228-229. ตามที่ฮันเจต์หวุ่นดอ เข้าใจ เงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษ คือ (1) พม่าจะต้องให้การรับรองคณะทูตอังกฤษที่นำหนังสือคำขาดมายื่นที่มณฑลเฉยอย่างสมเกียรติยศ (2) พม่าจะต้องยินยอมให้มีการเจรจาตกลงกันในกรณีพิพาทระหว่างรัฐบาลพม่าและบริษัทอมเบย์เบอร์มาโดยวิธีการอนุญาโตตุลาการ และ (3) พม่าจะต้องยินยอมให้อังกฤษจัดตั้งสำนักงานผู้แทนขึ้นในพม่าตอนบนอีกครั้ง ดังนั้น ฮันเจต์หวุ่นดอ จึงแจ้งต่อไลออนส์ว่า คณะทูตอังกฤษ จะได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติยศ ในขณะที่รัฐบาลพม่าก็ได้แจ้งไปยังนายเบอร์นาร์ด ข้าหลวงใหญ่ด้วยว่า เติมใจยอมรับวิธีการอนุญาโตตุลาการ นอกจากนั้น ฮันเจต์หวุ่นดอ เองก็ได้เคยนำส่งหนังสือลับถึงไลออนส์ไปแล้วครั้งหนึ่งเกี่ยวกับคำสั่งของรัฐบาลพม่าที่ให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์อันดีกับฝ่ายอังกฤษ

49 Correspondence Since Theebaw, pp. 236-237. ตามหลักฐานของฝ่ายพม่า ดังปรากฏอยู่ใน Konbaungset, Vol. III, pp. 705-706 นั้น คำตอบของรัฐบาลพม่าต่อหนังสือคำขาดของฝ่ายอังกฤษยังมีความนุ่มนวลละลุ่มส่วกว่าที่ปรากฏอยู่ข้างต้น ดังนี้

“โดยที่การส่งคณะทูตมานั้นเกี่ยวเนื่องกับคติความเรื่องไม่ซุง แต่หากหน้าที่ติดค้างอยู่นั้นถูกบอกเลิกไปก่อน ก็ไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องส่งคณะทูตมาอีก และด้วยเหตุดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นใดๆ อีกเช่นกันที่จะต้องให้คำตอบเรื่องการสวมรองเท้า การคาดดาบ และการจัดทหารรักษาความปลอดภัย

“โดยที่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของพระศาสนาและบ้านเมือง ฝ่ายพม่าจะไม่ก่อสงครามเพียงด้วยสาเหตุคติความเรื่องไม่ซุง ทั้งด้วยความปรารถนาที่จะสนองข้อเรียกร้องและเปี่ยมด้วยความอดกลั้น หนี้สัมปทานสิทธิไม่ซุงที่ค้างจ่ายอยู่จำนวน 2,300,000 รูปี เป็นอันยกเลิก ไม่เรียกร้องจากบริษัทฯ อีก

“โดยที่ฝ่ายอังกฤษสามารถส่งผู้แทนมาประจำอยู่ที่มณฑลเฉยในลักษณะเดียวกันกับที่เคยกระทำมาแล้วในรัชสมัยของพระเจ้ามินดง

“โดยที่ประเทศที่สาม นอกเหนือไปจากอังกฤษหรือพม่า จะเป็นผู้พิจารณาตัดสินข้อเรียกร้องที่ว่าพม่าต้องไม่สถาปนาสัมพันธไมตรีกับชาติอื่นใด หากไม่ได้รับอนุญาตจากสมเด็จพระราชินีนาถแห่งอังกฤษ”

50 Correspondence Since Theebaw, p. 230; Thirkell White, Civil Servant, p.103.

51 นอกจากแนวด้านรับออกมยิตสินแล้ว ยังมีแนวด้านรับของฝายพม่าอีก 2 แนว คือ แนวด้านรับตองอู (Tungoo Column) ที่มีกำลังพล 3,370 นาย ภายใต้การบังคับบัญชาของชาวหลั่นเมียวหุ่่น และแนวด้านรับตองควินจี (Taungdwingyi Column) ที่มีกำลังพล 2,376 นาย ภายใต้การบังคับบัญชาของเอกะบัดเมียวหุ่่น ดู Maung Maung Tin, Kinwun, p. 114. ในขณะเดียวกัน ฝายอังกฤษก็ได้ส่งกองทหารจากตองอูไปทางเมืองพินมานา แต่สมรภูมิละใหญ่อยู่ที่ลำน้ำอิรวดี

52 Konbaungset, III, pp. 710-714; Maung Maung Tin, Kinwun, pp. 113-117.

53 Prendergast Diary dated 14 November 1885, *British Burma Military Proceedings, 1885-86*. No. 553 BHC; Konbaungset, Vol. III, p. 711.

54 ในที่นี้อ้างอิงตัวเลขกำลังพลซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนของหม่องหม่องทิน ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่ำกว่าที่ให้ไว้ใน Konbaungset ที่อ้างว่ามีกำลังพลถึง 1,050 นาย

55 White Collection, MSS, Eur, F 108/118 Eur F 108/12 และ E. Warren, *From Rangoon to Bhamo with the Naval Contingent of the Burma Field Force*, Rangoon, 1886, Hanthawaddy, p. 6.

56 Palm Leaf MS No. 1080. National Library, Rangoon.

57 Maung Maung Tin, Kinwun, pp. 119-121 เหตุผลที่แท้จริงของการตัดสินใจถอนกำลังล่าถอยออกไปครั้งนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ หม่องหม่องทิน ซึ่งอ้างหลักฐานข้อมูลจากเอกสารของเหลธินอ์ดวินหุ่่น กล่าวว่า การล่าถอยถอนกำลังทัพครั้งนี้เป็นการตัดสินใจของเหลธินอ์ดวินหุ่่นเอง เมื่อต้องเผชิญกับกำลังของฝ่ายข้าศึกที่มีจำนวนมากกว่าในขณะที่เฮนหม่อง (Thein Maung) ใน *Giriyadana*, p. 23 ซึ่งอ้างหลักฐานจากเหลธินอ์ดวินหุ่่น เช่นกัน ก็ยืนยันว่าเหลธินอ์ดวินหุ่่น เตรียมพร้อมที่จะรุกเข้าโจมตีในตอนกลางคืน โดยคัดเลือกทหารฝีมือดีไว้ 300 นาย แต่ปรากฏว่าในตอนหัวค่ำ ได้รับโทรเลขด่วนจากกินหุ่่นมินจี สั่งให้ถอนกำลังล่าถอยออกไปเสียก่อน

58 Maung Maung Tin, Kinwun, pp. 122-126.

59 Prendergast Diary dated 26 November 1885, *British Burma Military Proceedings, 1885-86*, App. Marked T. No. 638 BHC.

60 *British Burma Military Proceedings, 1885-86*.

61 *Further Correspondence Relating to Burmah* No. 3, 1886, C. 4887. p. 4 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Further Correspondence* No. 3, 1886)

62 Maung Maung Tin, Kinwun, p. 129.

63 **Further Correspondence No. 3, 1886, p. 5.**

64 **Correspondence Since Theebaw, p. 260.** พระเจ้าสีป่อสวรรคตระหว่างเสด็จประทับที่เมืองรัตนคีรี (Ratnagiri) เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ.1916 พระนางสุภยลัตตเสด็จนิวัติพม่าใน ค.ศ.1919 และทรงดำรงชีวิตอย่างสามัญชน ณ ที่ประทับเลขที่ 23 Churchill Road (ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น Komin Kochin Road) กรุงย่างกุ้ง ครอบงำจนสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 24 กันยายน ค.ศ.1925 ดู W.S. Desai, **Deposed King Thibaw of Burma in India, 1885-1916, Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1967, passim.** (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า **Deposed King**)

65 C.K. Ensor, **England 1870-1914**, London, Oxford University Press, 1936, pp. 90-97.

66 บันทึกความเห็นของลอร์ดดัพเฟอร์ิน ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 กล่าวถึงทางเลือก 4 ทางด้วยกัน ทางหนึ่งคือการสถาปนาพม่าเป็น “รัฐกันชน” (Buffer state) ซึ่งไม่จำเป็นจะเป็นทางเลือกที่ฝ่ายอังกฤษให้ความสนใจอย่างจริงจัง ในขณะที่ทางเลือกอีกทางหนึ่งก็เป็นเพียงรัฐกันชนในอีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้น ดู Papers of Frederick Temple Hamilton-Temple Blackwood. First Marquis of Ava . Indian Vice-regal Paper. D. 1071/HM 13/17. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า Dufferin Papers).

67 Dufferin Papers pp. 32-33.

68 Grattan Geary, **Burma after the Conquest**, London, Sampson Low, 1886, pp. 299-307.

69 Lord Dufferin's Minute of 17 Feb 1886.

เจ้าฟ้านของจัน ซึ่งดูจะเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่มีความเหมาะสมมากที่สุดที่จะขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าสีป่อนั้น สิ้นพระชนม์ไปก่อนแล้วที่กัลกัตตา ตั้งแต่วันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ.1885 ดังนั้น ฝ่ายอังกฤษจึงได้พิจารณาความเป็นไปได้ที่จะอัญเชิญพระโอรสวัยหนุ่มของพระองค์ ที่ประสูติจากหม่อมหม้านางหนึ่งขึ้นครองราชย์ แต่ในท้ายที่สุดก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าจะเป็นภาระแก่ฝ่ายคนมากเกินไป ดู Dufferin Papers D. 1071 H.M. 13/17. **Political Letters 1886, Letter No. 50, 16 March 1886, BHC.**

70 **Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, I (1), Rangoon, Superintendent Government Printing, 1901, p. 114.** (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า GUBSS). 5 ปีต่อมา ดาย์ดามินจี เดินทางกลับพม่าและพำนักอยู่ที่อาโหลน (Ahlone) โกลิยิมคานาคลับ (Gymkhana Club ปัจจุบันคือโรงพยาบาลเด็ก (Children's Hospital)) ในย่างกุ้ง จนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ.1896 ในทางตรงกันข้าม กินหวุ่นมินจีได้รับ

พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้น CSI (Companion of the Order of the Star of India) เนื่องในวโรกาสกาญจนาภิเษกสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรียใน ค.ศ.1887 และถึงแก่สัญกรรมที่พะโค เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ.1908 ดู File No. 9/1885. Foreign Department Confidential. National Archives Department.

71 Correspondence Since Theebaw, p. 266.

72 I.P. Miyaneff, *Travels in and Diaries of India and Burma*, Calcutta, Eastern Trading Co., p. 161.

73 Marchioness of Dufferin & Ava, *Our Viceregal Life in India*, London, John Murray, 1893, p. 182 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Our Viceregal Life*)

74 Dufferin Papers. D. 1071 A/M 13/17.

75 Statute 21/22 Vic. Cap 106. *Report on Administration of Upper Burma*, p. 5. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า RAUB)

76 File No. 43 P/1886, National Archives Department.

บทที่ 2

1 *Burma Military Proceedings, 1885-1886*, BHC, p. 279; Dufferin Papers D. 1071 H/M 13/11 B p. 2; Col. H.M. Vibart, *The Life of General Sir Harry N.D. Prendergast*, London, Eveleigh Nash, 1914, p. 26. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Prendergast*)

2 Correspondence Since Theebaw, p. 255.

3 Maung Maung Tin, *Kinwun*, p. 132.

4 Correspondence Since Theebaw, p. 257, Proclamation of Hluttaw dated 7 November 1885. ดูความเต็มของประกาศเสนาบดีฉบับนี้ได้ใน ภาคผนวก ง. สำหรับต้นฉบับภาษาพม่า ดู *Konbaungset*, Vol. III, pp. 706-707.

5 Stewart, *Pagoda War*, p. 108.

6 คำว่า “Terai” มาจากคำในภาษาฮินดูสตानीว่า “tarai” แปลว่า “(แผ่นดินที่) ชื้น” คำๆ นี้ใช้เรียกแนวเขตที่ราบลุ่มหนองบึงและป่าดิบที่อยู่บริเวณเชิงเขาหิมาลัย ทางเหนือของแม่น้ำคงคา ดู Yule, *Hobson-Jobson*, p. 914.

7 Stewart, *Pagoda War*, pp. 108-109.

8 Maung Htin, *Rajadhammasangaha Kyan*, p. 130.

9 Maung Htin, *Rajadhammasangaha Kyan*, pp. 168-169.

โศลกที่ยกมาจาก *กามันตปิยะนิตติสาร* (สาระแห่งนโยบายของสำนักกามันตปะกิ (Essence of Policy of the School of Kamandaki)) สรุปความคำสอนของเถาฎิยะใน คัมภีร์อรรถศาสตร์ที่ประพันธ์ขึ้นตั้งแต่ประมาณ ค.ศ.400 ว่า

samyamaccanca rathanca

duggam koso balam sakha

paramparo pakaridam

sattangam rajja muccate

10 U Kala, *Mahayazawingyi*, Vol. I. Rangoon, Burma Research Society, 1960, pp. 11-12. เรื่องราวตอนนี้นำมาจากที่ชนะนิกาย

11 Kani Sitke, *Mandalay*, p. 8.

12 Yi Yi, "Life at the Burmese Court under the Konbaung Kings," *Journal of the Burma Research Society*, XLIV, Part I (June 1961), pp. 122-123.

13 Correspondence Since Theebaw, p. 257. Indian Foreign Dept. Proceedings August 1886, No. 437. ดู Desai, *Deposed King*, Appendix V. ดูความเต็มในภาษาพม่า ใน *Konbaungset*, Vol. III, pp. 706-707.

14 บทโคลงนี้คัดลอกมาจาก Thein Maung, *Giriyadana*, pp. 13-14.

15 Minayeff, *Travels*, pp. 127-142.

16 Ibid., p. 141.

17 เป็นต้นว่า พระนามเต็มของพระเจ้ามินดง มีว่า ศรีปวรวิชยนันดยสปีณจิต มหาธัมมราชาธิราช (Sripavaravijayanantayasapanditamahadhammarajadhiraja) ส่วนของ พระเจ้าสีป่อ คือ ศรีปวริชยโลกธิปปีณจิตมหาธัมมราชาธิราช (Sripavaradhityalokadhipati panditamahadhammarajadhiraja) ในขณะที่พระนามที่เรียกขานโดยทั่วไปนั้น ก็อ้างอิงไปถึงการเป็นองค์ศาสนูปถัมภกด้วยเช่นกัน พระนามหนึ่งของพระเจ้ามินดง มีความหมายว่า "ผู้ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5" (Convenor of the Fifth Synod) และของพระเจ้าสีป่อ คือ "ผู้ทรงสร้างพระมหาเจดีย์มรองยาดานะ" (Builder of the Mar'aungyadana Ceti)

18 ความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างราชสำนักกับพระศาสนา สะท้อนให้เห็นใน จดหมายเหตุพระราชกิจที่เกี่ยวเนื่องในพระศาสนาของราชสำนักพระเจ้าสีป่อ จุลศักราช 1246

(ตั้งแต่วันที่ 14 เมษายน ค.ศ.1884 ถึง 14 เมษายน ค.ศ.1885) ดังต่อไปนี้

เดือนกาสน (Kason)/เมษายน 1884: ถวายน้ำสรงพระบรมธาตุ

เดือนนายน (Nayon)/มิถุนายน 1884: ถวายผ้าคาดทองผืนใหม่เป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธรูปหนามูนี่ เนื่องจากผืนเดิมเสียหายจากไฟไหม้ครั้งใหญ่เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1884

เดือนวาโซ (Wazo)/กรกฎาคม 1884: ถวายสิริภรณ์และเครื่องทรงแด่พระพุทธรูปหนามูนี่ มูลค่า 300,000 รูปี; ซ่อมแซมพระพักตร์พระพุทธรูปหนามูนี่ ภายใต้การอำนวยการของพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระสังฆราช; จัดสอบพระปรีชาในพระบรมมหาราชวัง

เดือนวากอง (Wagaung)/สิงหาคม 1884: พิธีอุปสมบทนาคหลวงในพระบรมมหาราชวัง จำนวนตามปีพระชันษาพระราชินี; ถวายเครื่องไทยทานที่ทำด้วยกระเจก แก้วเจียรนัย เครื่องเคลือบ สำริด และเครื่องเงิน แด่พระอารามหลวงที่พระราชินีทรงสร้าง

เดือนตอร์ธาลิน (Tawthalin)/กันยายน 1884: ตั้งสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะและพระสงฆ์ 80 รูป

เดือนธาดิงยุด (Thadingyut)/ตุลาคม 1884: ตามไฟบนเขาพระสุเมรุหน้าศาลาอุยกุน; ตามไฟตลอดระยะทางจากพระบรมมหาราชวังสู่วัดพระพุทธรูปหนามูนี่

เดือนดาซองมอน (Tazaungmon)/พฤศจิกายน 1884: ถวายผ้าพระมหากฐินแด่พระสงฆ์; ตั้งการทอดผ้าไตรจีวรสำหรับพระราชพิธีจุลกฐินในพระราชฐานชั้นใน

เดือนนาดอว์ (Nadaw)/พฤศจิกายน 1884: ถวายข้าวใหม่จากนาหลวงแด่พระอารามต่าง ๆ

เดือนพยาโธ (Pyatho)/ธันวาคม 1884: ถวายดอกธำช้น (thazin) จากเขตไทยใหญ่ แด่พระอารามต่างๆ

เดือนทาโบดเว (Tabodwe)/มกราคม 1885: ถวายข้าวยาकुแด่พระราชาคณะและพระสงฆ์

เดือนทาโก (Tagu)/กุมภาพันธ์ 1885: ถวายพระอารามที่พระราชินีทรงสร้างแด่พระครูมยาตอง (Myadaung Sayadaw)

เดือนกาสน (Kason)/เมษายน 1885: ชะลอพระพุทธรูปหนามูนี่จากอมราปุระมายังมณฑลเจย์; พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ (Thingyan Festival); ถวายน้ำสรงพระบรมธาตุ; ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ในโอกาสเถลิงศกใหม่

ดู Kani Sitke, *Mandalay*, pp. 195-224.

19 Sir Charles Crosthwaite, *The Pacification of Burma*, London, Frank Cass, 1968. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Pacification*)

20 Stewart, *Pagoda War*, p. 100.

21 Dufferin Papers, D. 1071 H/M 13/11 A p. 4.

22 File No. 19/1886, National Archives Department. เจ้าฟ้าอีก 4 พระองค์ที่ทรงรอดพ้นจากการปลงพระชนม์ครั้งนั้น คือ เจ้าฟ้าจาบิน (Kyabin) เจ้าฟ้ากอร์ลิน (Kawlin) เจ้าฟ้าพินมานาและเจ้าฟ้าไลซ่า (Laikha) ในบรรดาเจ้าฟ้าเหล่านี้ เจ้าฟ้าจาบินทรงวิกจริต ในขณะที่เจ้าฟ้าพินมานายังทรงพระเยาว์ พระชนมายุได้เพียง 8 พรรษา ส่วนเจ้าฟ้าไลซ่าและพระมารดานั้น “เจ้าฟ้า” เจ้าหม่อง (Sawbwa Sao Mawng) ได้ทูลเชิญเสด็จไปประทับที่ของห้วย (Yawnghe) พร้อมกับรวบรวมสมัครพรรคพวกเป็นกองกำลังฝ่ายต่อต้านในพระนามของเจ้าฟ้าไลซ่าและพระมารดา เข้าสู้รบจนกระทั่งได้รับบาดเจ็บ

23 *The “Times” Correspondent and the Administration of Burma*. Rangoon, Superintendent Government Printing, 1888, p. 15. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Times Correspondent*)

24 File No. 21/1886, National Archives Department.

25 *Upper Burma Home Proceedings*, Misc. Dept. Oct. 1886 p. 89. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *U B Home*)

26 File No. 21, 1886, National Archives Department. จดหมายเหตุรายวันของเวดมาสุตหุนดอว์ วันที่ 15 เมษายน ค.ศ.1886 บันทึกไว้ว่า: “ช่วงหลังเที่ยงคืนของเช้าวันนี้ (ประมาณ 1.36 น. ถึง 2 น.) กองกำลังพลประมาณ 50 นายบุกเข้าเผาเมืองมณฑลเซย์ โดยเริ่มจากบ้านของโมดาหุนดอว์ (Moda Wundauk) ซึ่งตั้งอยู่ที่ย่านอาชอกตัน (Achoktan quarters) บ้านเรือนนับร้อยหลังคาเรือนถูกเผาทำลาย นอกจากนั้น ยังได้พยายามบุกเข้าไปในป้อมดัพเฟอร์ริน (Fort Dufferin) และยิงต่อสู้กับยามรักษาการณ์” ดู Wetmasut Wundauk Manuscript (Personal collection).

27 File No. 21, 1886, National Archives Department.

28 Ibid.

29 File No. NP 1887, National Archives Department.

30 Wetmasut Wundauk neizin hmattan. Manuscript.

31 File No. NP 11/1887, National Archives Department.

32 File No. 61/A 1886, National Archives Department. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ภาคผนวก จ.

33 File No. 19/1886, National Archives Department.

34 **Ibid.**

35 File No. 429, 1886, National Archives Department.

36 File No. 4M/1887, National Archives Department.

37 **Times Correspondent**, p. 14.

38 **RAUB** 1886, pp. 11-12. Dufferin Papers MIC 22/Reel 48, p. 278.

39 File No. 17/1886, National Archives Department.

40 **Ibid**, The report of the Deputy Commissioner at Ava to the Secretary to the Chief Commissioner Upper Burma, dated 1 April 1886.

41 **Ibid.**

42 File No. 17/1886, National Archives Department. The report of the Deputy Commissioner at Ava to the Secretary to the Chief Commissioner Upper Burma, dated 1 April 1886.

43 File No. 17/1886, National Archives Department. Letter dated 7 July 1886 from Campbell, Deputy Commissioner to Chief Commissioner Sir Charles Bernard, p. 65.

44 **U B Home** (Misc Dept), October 1886, pp. 6-8; **RAUB**, 1886, p. 11.

45 **Burma Proceedings**, 1887. Foreign Department, Upper Burma. Proceeding No. 2.

46 Crosthwaite, **Pacification**, p. 270. ดูรายละเอียดข้อความในประกาศของเจ้าเซอร์ยานไปยังไดโน ภาคผนวก จ.

47 **Further Correspondence Relating to Burma**, No. 1, 1887 C 4962, p. 48 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า **Further Correspondence No. 1**, 1887)

48 **U B Home** (Misc Dept), October 1886, pp. 85-114; **RAUB** 1886, pp. 9-10.

49 **Burma Home Proceeding**, July 1886, p. 99. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า **BHP**); Crosthwaite, **Pacification**, p. 84.

50 **U B Home** (Misc Dept), October 1886, pp. 62, 64, 74, 115.

51 เจ้าฟ้ามยอินทบุรุษประทับอยู่ที่อาณานิคมอินเดียของอังกฤษในฐานะเชลยมาตั้งแต่ต้นปี ค.ศ.1886 ในช่วงต้นรัชสมัยของพระเจ้ามินดง ความสามารถและองอาจหาญกล้าของเจ้าฟ้ามยอินทบุรุษเป็นที่ชื่นชมยกย่องของราชสำนักอังวะอย่างยิ่ง ภายหลังจากพม่าคอนบนตกเป็น

อาณานิคมของอังกฤษ และพระเจ้าสีป่อถูกถอดออกจากราชบัลลังก์ สมักรพรรคพวกราชาธิราช
ของเจ้าฟ้าผิงยิ่นกุนได้ลุกฮือขึ้นเพื่อสถาปนาระบอบกษัตริย์กลับคืนสู่พม่าอีกครั้ง ขบวนการ
ความเคลื่อนไหวต่อต้านฝ่ายอังกฤษในพระนามของเจ้าฟ้าผิงยิ่นกุน ไม่เพียงมีอยู่ในบริเวณพม่า
ตอนบนเท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงบริเวณพม่าตอนล่างด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตธรวาดีและ
ทวาย

52 *Administration of Burma*, 1887-88, p. 4; *Gazetteer of Upper Burma*,
p. 122.

53 Crosthwaite, *Pacification*, p. 88.

54 *Ibid.*, pp. 86-89.

55 U B Home (Misc Dept), October 1886, pp. 96-97; *RAUB*, 1886, p. 17.

56 *Further Correspondence No. 1*, 1887, pp. 168-169.

57 Maung Tha Aung and Maung Mya Din, "Pacification of Upper Burma:
A Vernacular History," *Journal of Burma Research Society*, XXXI, pp. 91, 105, 177.

58 BHP (Misc. Dept) 4 October 1886, pp. 98, 102; Report on
Administration of Burma, 1888-89, (Summary) p. 6. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *RAB*);
Gazetteer of Upper Burma, p. 166.

59 Thirkell White, *Civil Servant*,

60 Natmauk Hpon Kyaw, *Ingaleit Myanma Sit Thamaing*, Rangoon, Pagan
Press, pp. 352-354.

61 ขุนนางอื่นๆ ที่เคยบังคับบัญชากองทหารต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษ เช่น ขวเอหลัน
เมียวหวุ่น และเอกะบัดเมียวหวุ่น ก็ยินยอมร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งของเสนาบดีสภาที่อยู่ใต้
การควบคุมของอังกฤษ ดูตัวอย่างเช่น Hluttaw memorandum of 1st January 1886,
reproduced Woodman, *Burma*, p. 264.

62 File No. 50 I/1886, National Archives Department.

63 *Ibid.*

64 *Ibid.*

65 *Gazetteer of Upper Burma*, p. 135.

66 File No. 50 III/1886, National Archives Department. *Further
Correspondence No. 3*, 1886.

67 *Further Correspondence No. 3*, 1886, p. 75.

68 File No. 50 I/1886, National Archives Department.

69 File No. 466 UB 1886, National Archives Department.

70 Tawthagyi, *Bo Ya Nyun i zatiman*, Chauk, Pyinnya Totetkiywaye Press, 1934, p. 49. (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Zatiman*); BHP, July 1888, p. 101; Crosthwaite, *Pacification*, p. 82.

71 เกี่ยวกับยาฮุน (Ya Nyun) นั้น *Report on the Administration of Burma*, 1889-90, ตั้งข้อสังเกตว่า “ไม่ต้องสงสัยเลยว่าบุคคลผู้นี้เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มโจรนอกกฎหมาย” ดู RAB, 1889-90 (Summary), p. 9.

72 Tawthagyi, *Zatiman*, pp. 23-24.

73 RAB, 1889-90 (Summary), p. 8; Tawthagyi, *Zatiman*, pp. 54-55.

74 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 161.

75 Crosthwaite, *Pacification*, p. 39

76 *Administration of Burma*, 1887-88, p. 15.

77 File No. 50 I/1886, National Archives Department.

78 *Ibid.*

79 File No. 50 I/1886, National Archives Department.

80 *Further Correspondence No. 3*, 1886, p. 75.

81 *Burma Home Proceedings* (Police) 8 November 1889, pp. 52-53.

82 File No. 50 I/1886, National Archives Department, Letter dated 14-12-1886, to Sir Charles Bernard from Commissioner La Touche.

83 BHP (Police) 8 November 1889, pp. 52-53; Crosthwaite, *Pacification*, pp. 109-110.

84 Dacoits ที่ใช้อยู่ในภาษาอังกฤษมาจากคำในภาษาฮินดูสตानीว่า dakait, dakayat และ daka ซึ่งหมายถึงสมาชิกในแก๊งโจรติดอาวุธ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย พฤติการณ์ที่เป็น “การปล้นสะดม” (dacoity) หมายถึงอาชญากรรมที่ก่อขึ้นโดยสมาชิกแก๊งโจรมากกว่า 4-5 คนขึ้นไป ดู Yule, *Hobson-Jobson*, p. 290.

85 Kani Sitke, *Mandalay*, pp. 225-226.

86 Maung Maung Tin, *Kinwun*, p. 116.

87 BHP, July 1888, p. 98; U B Home (Misc Dept) October 1886, pp. 83-85, 101-102.

88 Shwebo District Gazetteer, p. 45.

89 Dufferin Papers, D. 1071 H/M 13/11 A 30 July 1886, p. 3.

90 H. Fielding Hall, *The Soul of a People*, London, Macmillan, 1898, p. 72.

บทที่ 3

1 *British Burma Gazette*, 1885 (5 December) Part I, pp. 401-402. General Department Notification No. 418 (3 December 1885). (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *Gazette*)

2 *Ibid.* I, p. 402.

3 BHP, February 1886, p. 74.

4 *Ibid.*, p. 74.

5 *Ibid.*, p. 62. Enclosure C. นอกจากนี้ ปฏิบัติการของฝ่ายต่อต้านที่เข้าโจมตีเมืองลิตตัง วินบาตอร์ และที่อื่นๆ ยังมีบันทึกปรากฏอยู่ใน BHP, February 1886, pp. 61-63; Enclosures F, H, P, p. 64; Enclosures I, J, p. 65; Enclosure O, p. 67.

6 BHP, February 1886, p. 64.

7 *Ibid.*, p. 65.

8 *Ibid.*, p. 59, Semi-official letter from E.S. Symes to the Chief Commissioner, 21 December.

9 *Ibid.*, p. 67.

10 BHP, February 1886, p. 59, Semi-official letter from E.S. Symes to the Chief Commissioner, 21 December, pp. 65-66.

11 *Ibid.*, pp. 65, 68.

12 *Ibid.*, p. 59. กระนั้นก็ดี หากว่า “พระราชโองการ” ทุกฉบับของหลวงพ่อดมยันของปีบบังคัมข่มขู่ชาวบ้านให้ปฏิบัติตามเสมอไป เป็นต้นว่าใน “พระราชโองการ” ฉบับหนึ่ง มีข้อความว่า “ประกาศเจ้าฟ้ามัยอันของบอโยก (Prince Mayanchaung Bogyoke) แจ้งมายังทหารหาญแห่งกองทัพอันเกรียงไกรให้ทราบโดยทั่วกันว่า โดยที่ท่านทั้งหลายเป็นบริวารไพร่พลที่จงรักภักดีต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีความปรารถนาที่จะพิทักษ์ปกป้องราชบัลลังก์ จึงให้ท่านทั้งหลายเดินทางเข้าโจมตีฝัรยักซึกศึกศัตรูในคืนวันนี้ ให้มีชัยชนะจะได้ ทหารคนใดสามารถตัดหัวฝัรยักซึกศึกผิดา (ทหารสี่ปอย) จะได้รับรางวัลหัตละ 30 รูปี หากตัดหัวฝัรยักโระ

(gora ทหารอังกฤษ) จะได้ 60 รูปี ส่วนรางวัลสำหรับหัวหน้าทหารศัตรู คือ 100 รูปี และ
 เสื้อผ้า 1 สำหรับ ขอให้ทหารหาญทั้งหลายพึงรู้ด้วยว่า หลังจากที่ยี่สิบสงครามสงบลง จะได้รับแต่งตั้ง
 เป็น เจ้าเมือง กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน”

13 BHP, February 1886, Enclosure S.

14 GUBSS, I, ii, p. 8.

15 BHP, February 1886, p. 97.

16 BHP, February 1886, p. 75.

17 BHP, February 1886, p. 97.

18 Ibid., p. 119.

19 Ibid., p. 119.

20 Ibid., p. 119.

21 Ibid., p. 89.

22 BHP, February 1886, p. 71.

23 Ibid., p. 106.

24 Ibid., p. 88.

25 Ibid., p. 99.

26 Ibid., p. 116, Telegram from Weidemann to E.S. Symes, 12 January.

27 BHP, February 1886, p. 70.

28 Ibid., pp. 92-93.

29 BHP, February 1886, p. 93.

30 Ibid., pp. 108, 110-113.

31 Ibid., p. 89.

32 Ibid., p. 81.

33 Burma Socialist Programme Party. Taingyintha lomyomya i neche
 hsankyinyei thamaing. Rangoon, Burma Socialist Programme Party Headquarters,
 1971, p. 100.

34 Home Correspondence, 1886, Vol. 84, Telegrams, February 1886.

35 File No. 17/1886 Parts I & II, National Archives Department.
 Disturbances in Lower Burma.

36 Ibid.

37 **Tharrawaddy District Gazetteer**, Vol. A, Reprint. Rangoon, Superintendent, Government Printing and Stationery, 1959, pp. 38-40.

38 File No. 17/1886 Parts I & II, National Archives Department. Disturbances in Lower Burma.

39 **BHP**, February 1886, pp. 106-107.

40 **Ibid.**, pp. 110-111.

41 File No. 17/1886 Parts I & II, National Archives Department. Disturbances in Lower Burma.

42 File No. 17/1886 Parts I & II, National Archives Department. Disturbances in Lower Burma.

43 **GUBSS**, I, ii, p. 8.

44 **Times Correspondent**, pp. 124-125.

45 **Sandoway District Gazetteer**, Vol. A, Reprint. Rangoon, Superintendent, Government Printing and Stationery, 1962.

บทที่ 4

1 Dufferin Papers, Reel No. 15.

2 **Further Correspondence Relating to Burmah No. 1**, 1887 C 4962, p. 106.
(อ้างอิงในที่สุดชื่อว่า **Further Correspondence No. 1**, 1887).

3 Memorandum of H.E. The Viceroy on the prolongation of the Struggle in Burma dated October 1886. Dufferin Papers D 1071 H/M 13/11 B p. 5.

4 Memorandum on the Police recruited in India for Burma. Dufferin Papers D 1071 H/M 10/5 p. 1.

5 **Gazetteer of Upper Burma**, p. 141.

6 **Further Correspondence No. 3**, 1886, p. 51.

7 **Ibid.**, p. 113.

8 **Further Correspondence No. 3**, 1886, p. 109.

9 GUBSS, II (i), p. 142.

10 Further Correspondence No. 3, 1886, pp. 109-116.

11 Ibid., No. 1. 1887. p. 143.

12 Gazetteer of Upper Burma, p. 140.

13 Ibid., p. 147. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเสริมกำลังทางทหารของฝ่ายอังกฤษได้ใน

Further Correspondence No. 1, 1887.

14 GUBSS, I (i), p. 142.

15 Organization of Police Force in Upper Burma, Dufferin Papers D 1071 H/M 13/IIA, p. 7.

16 Dufferin Papers D 1071 H/M 13/IIA, p. 7.

17 From Viceroy to Sir Charles Bernard, 22nd July 1886. Dufferin Papers D 1071 H/M 13/IIIB, p. 8.

18 GUBSS, I (i), p. 128.

19 Gazetteer of Upper Burma, p. 173. แผนลด์กำลังทางทหาร ประกอบด้วย การลดกรมทหารราบอังกฤษ 1 กรม กรมทหารม้าอินเดีย 2 กรม กรมทหารราบอินเดีย 8 กรม และกองร้อยทหารปืนใหญ่ภูเขาของอังกฤษ 1 กองร้อย ดู Crosthwaite, *Pacification*, p. 172.

20 Gazetteer of Upper Burma, pp. 173-174.

21 Minayeff, *Travels*, p. 138.

22 Geary, *Burma after the Conquest*, p. 105.

23 Sladen Papers, MS, E 290/12 Reel BHC 607; มีบันทึกจำนวนไม่น้อย ที่กล่าวถึงความมองอาญาญกล้ำไม่เกรงกลัวความตายของนักรบพม่า เป็นต้นว่า “ชาวเมือง มอญการจัดฉากประหารชีวิตอย่างไม่อินังขังขอบ ในขณะที่พวกนักโทษโจรร้ายเดินสับนุหรีเข้าสู่ ตะแลงแกงพร้อมจากรอยยิ้มบนริมฝีปาก” ดู Minayeff, *Travels*, p. 138. ขณะเดียวกัน “ในการประหารชีวิตครั้งหนึ่ง พวกโจรร้ายประมาณ 6 คนถูกจับยื่นหลังพิงกำแพงเมืองที่ละคน เพื่อที่ทหารจะได้ยิงเป้า คนแรกถูกกระสุนเข้าที่ศีรษะจนแตกกระเจาย เพื่อนักโทษที่เหลือ ที่กำลังรอคอยชะตากรรมของตนเอง กลับระเบิดเสียงหัวเราะกับภาพที่เห็นโดยปราศจากความ กลัวเกรง” ดู Thirkell White, *Civil Servant*, p. 132.

24 Telegraphic Correspondence relating to Military Executions and Dacoity in Burmah, Burmah, No. 2 of 1886, C 4690, p. 7.

25 Stewart, *Pagoda War*, pp. 126-127.

26 Dufferin Papers MIC 22 R.N./37 Telegram 26 Jan. 1886 from Secretary of State, London to Viceroy, Calcutta No. 507 p. 146.

27 Stewart, *Pagoda War*, p. 127.

28 Vibart, *Prendergast*, p. 84.

29 Stewart, *Pagoda War*, pp. 154-156.

30 *Ibid.*, pp. 135-136.

31 Kyaw Thet, "Ahtet Myanmapyi theinpaiksinga Myanma Yoya minpaingsopaing ahlwa apaw Britisha to i thabawhta," *Union of Burma Journal of Literary and Social Science*, I, 2 (May 1968), p. 403 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า "British thabawhta")

32 Htin Aung, *Stricken Peacock*, pp. 89-90. Thein Maung, *Giriyadana*, p. 21 ระบุชื่อชายคนนั้นว่าคือ อุบาธาน (U Ba Than) การปลอมตัวนั้นนำไปสู่ข่าวลือที่เกิดขึ้นตามมาว่า เจ้าฟ้าของจีนจะทรงอภิเษกสมรสกับพระนางสุกยจีและขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าสีป่อ ส่วนเจ้าฟ้าของจีนพระองค์จริงนั้นสิ้นพระชนม์ที่กัลกัตตาไปแล้วตั้งแต่วันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ.1885

33 Desai, *Deposed King*, Appendix XVI. จำนวนเจ้านายเชื้อพระวงศ์พม่าที่ทรงได้รับเงินค่าใช้จ่ายจากฝ่ายอังกฤษใน ค.ศ.1886 อาจดูได้จากตารางข้างท้ายนี้ สำหรับพระราชวงศ์ที่ยังทรงพระเยาว์ มีพระชันษาดำกว่า 18 จะได้รับการถวายที่ประทับ พระกระยาหาร และเงินค่าใช้จ่ายทางด้านการศึกษา หากว่ายังคงทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียน

	300 รูปี	150 รูปี	100 รูปี	75 รูปี	50 รูปี	พระราชวงศ์ที่ทรงพระเยาว์
มเหสีพระเจ้ามินดง	1	5	1	-	13	-
โอรส "	-	2	-	-	-	1
ธิดา "	-	3	1	9	11	-
นั้ดดา (ซ) "	-	-	-	-	1	5
นั้ดดา (ญ) "	-	-	-	-	5	8
โอรสเจ้าฟ้ากะหนอง	-	-	-	-	6	-
ธิดา "	-	-	-	-	28	-
อื่นๆ	-	-	-	-	2	-

นอกจากนั้น เจ้าฟ้านของออก ซึ่งประทับอยู่ที่กัลกัตตา ทรงได้รับเงินใช้จ่ายรายเดือนเดือนละ 1,000 รูปี ส่วนพระชายาหม้ายของเจ้าฟ้านของจันทรงได้รับเดือนละ 350 รูปี

34 Kyaw Thet, "Britisha thabawhta," p. 404.

35 U B Home, 29th March 1886, No. 6, p. 26.

36 Further Correspondence No. 3, 1886, pp. 43-44; RAUB, 1886, p. 4.

37 Crosthwaite, *Pacification*, pp. 7-8. เจ้าหน้าที่ปกครองของอังกฤษใน 3 เขตดังกล่าว คือ นายแฟร์ ที่มินหล่า นายร้อยเอกแอร์ ที่พุกาม และนายคอลลินส์ (Mr. Collins) ที่มยิ่นจัน นั้น ติดตามกองกำลังสนามในพม่าของฝ่ายอังกฤษขึ้นไปตามลำน้ำอิรวดี เมื่อเดินทางไปถึงเขตรับผิดชอบ ก็จะอยู่ประจำที่นั่นพร้อมกับกองกำลังทหารจำนวนหนึ่ง เพื่อจัดการปกครองตามที่ได้รับมอบหมาย

38 U B Home, 29th March 1886, pp. 22-27.

39 Lord Dufferin's Minute of 17th February, 1886. D 1071 H/M 13/17.

40 Times Correspondent, p. 21.

41 Crosthwaite, *Pacification*, p. 63.

42 Thirkell White, *Civil Servant*, pp. 129-130.

43 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 112. ฝ่ายอังกฤษใช้เกณฑ์เดียวกันนี้กับพวก "เจ้าฟ้า" ไทยใหญ่; Crosthwaite, *Pacification*, p. 162 ก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่า "การตัดสินใจขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่และความเหมาะสม มากกว่าแนวคิดเรื่องสิทธิหรือความยุติธรรม ซึ่งเป็นนามธรรม รัฐบาลอังกฤษไม่สนใจสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ หรือได้ส่วนลึกลงไปว่าคนๆ นั้นได้อ่านมาอย่างไร ตราบเท่าที่เขาแสดงให้เห็นได้ว่าสามารถรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชนได้"

44 Dufferin Papers D. 1071 H/M 13/11A p. 5.

45 Kani Sitke, *Mandalay*, pp. 175, 183, 189.

46 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 189. พระครูปะชันและพระครูหลัดเวเป็นพระครูชั้นที่ 2 ในจำนวน 5 ชั้นของระบบสมณศักดิ์ที่พระเจ้าสีป่อทรงตั้งขึ้นเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ.1884

47 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 189.

48 Ibid., p. 189.

49 Dufferin Papers D. 1071 H/M 13/17. ความลังเลใจของฝ่ายอังกฤษในการแต่งตั้งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ทำให้เกิด "ภาวะว่างอำนาจ" ชั่วคราว เมื่อพระครูตองธา

เสียชีวิตลงใน ค.ศ.1895 “ภาวะว่างอำนาจ” นี้สิ้นสุดลงในเดือนตุลาคม ค.ศ.1903 เมื่อคณะสงฆ์พม่าพร้อมใจเลือก อุวิสุต (U Visuddha) เป็นที่พระครูตองกวิน (Taungkwin Sayadaw) ขึ้นเป็นพระสังฆราช และฝ่ายอังกฤษยอมรับการเลือกตั้งในครั้งนั้น ดู *The Burma Gazette*, No. 43, 24th Oct. 1903, Sladen Papers, Mss. Eur E 290/13 BHC.

50 Crosthwaite, *Pacification*, pp. 39-40.

51 Minayeff, *Travels*, p. 173 and note 359.

52 *Gazetteer of Upper Burma*, p. 157

53 *Village Manual*, Lahore, The Civil and Military Gazette, LTD. 1944, p. 107.

54 Crosthwaite, *Pacification*, p. 22.

55 Thirkell White, *Civil Servant*, pp. 219-220.

56 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 220.

57 *Times Correspondent*, pp. 67-70; RAUB, 1886, p. 20; *Gazetteer of Upper Burma*, p. 142.

58 Crosthwaite, *Pacification*, p. 80.

59 *Gazetteer of Upper Burma*, p. 143.

60 *Times Correspondent*, pp. 84-93; Crosthwaite, *Pacification*, p. 82.

61 BHP, Police 18th March 1889, p. 54.

62 BHP, Misc. Dept. 4th Oct. 1889, p. 101.

63 BHP, Police 8th Nov. 1889, p. 52.

64 Crosthwaite, *Pacification*, p. 15.

65 Maung Shein, *Burma's Transport and Foreign Trade, 1885-1914*. Rangoon: Department of Economics, University of Rangoon, 1964, p. 63 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า *Burma's Transport*)

66 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 224. ความรวดเร็วของการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายนี้เห็นได้จากข้อมูลที่เปรียบเทียบกับ การก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายอื่นๆ เป็นต้นว่า เส้นทางรถไฟสายย่างกุ้ง-โปรม ความยาว 161 ไมล์ ได้รับอนุมัติเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ.1874 เปิดใช้ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1887 ส่วนเส้นทางรถไฟสายย่างกุ้ง-ตองอู ยาว 166 ไมล์ ได้รับอนุมัติให้ก่อสร้างใน ค.ศ.1881 เปิดใช้ใน ค.ศ.1885 ดู Maung Shein, *Burma's Transport*, pp. 42-44.

67 Maung Shein, *Burma's Transport*, p. 54.

68 *Ibid.*, p. 74.

บทที่ 5

1 Thirkell White, *Civil Servant*, p. 225.

2 File No. 604, 1886, National Archives Department.

3 Taw Sein Ko, *Hluttaw Hmattan*, p. 18.

4 *Ibid.*, p. 167.

5 S.W. Cocks, *Burma Under British Rule*, Bombay, K & J Copper, 1930.

6 J.J. Snodgrass, *Narrative of the Burmese War*, London, Murray, 1827, p. 231.

7 *Konbaungset*, Vol. III, p. 528.

8 *Ibid.*, pp. 540-562.

9 *Konbaungset*, Vol. III, pp. 613-614.

10 Taw Sein Ko, *Hluttaw Hmattan*, pp. 179-180.

11 Sao Saimong Mangrai, *The Shan States and the British Annexation*, New York, Cornell University, 1965, p. 107. (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า *The Shan States*)

12 *Burma Foreign Department No. 208*, 14-10-1886.

13 เจ้าฟ้าลิ้มบิณเป็นโอรสเจ้าฟ้ากะหน่อง ประสูติจากชายานามชินพอร์ (Shin Phaw) หลังจากที่ทรงหลบหนีการปลงพระชนม์หมู่ใน ค.ศ.1879 ทรงได้รับแต่งตั้งจากอังกฤษให้เป็นเมียวอก (myook) หรือปลัดเมือง อยู่ในบริเวณพม่าตอนล่าง แต่ไม่นานต่อมาก็ทรงถูกปลดออกจากตำแหน่งเนื่องจากทรงมีส่วนร่วมในการบุกเข้าโจมตีปล้นสะดมแถบชายเขตแดน ขณะที่ทรงได้รับการทูลเชิญจากบรรดา “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่นั้น ทรงประทับอยู่ที่มะละแหม่งภายใต้การควบคุมของฝ่ายอังกฤษ ดู File No. 790, 1887, National Archives Department.

14 *Upper Burma Proceedings: (Foreign Department)*, 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 2 (3) p. 17.

15 *Upper Burma Proceedings: (Foreign Department)*, 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 2 (3) p. 19.

16 เอกสารฝ่ายอังกฤษบันทึกชื่อต่างออกไปว่า ทเว็ตงาลู (Twet Nga Lu)

17 **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 2 (3) p. 17; File No. 779, National Archives Department.

18 พี่ต่างมารดาของเจ้าอ่อนคือ เจ้าหม่อง “เจ้าฟ้า” เมืองของหัวย เดินทางกลับจาก มณฑลเยใน ค.ศ.1885 พร้อมกับพระนางโลงา ชายาหม้ายของพระเจ้ามินดง และโอรส และได้พยายามก่อการลุกฮือขึ้นต่อต้านอังกฤษ อย่างไรก็ตามก็ดี เจ้าหม่องกลับต้องบาดเจ็บจากการสู้รบที่พระบาททั้งสองข้าง ทำให้เจ้าอ่อนได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” ของหัวยแทน

19 **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. Proceeding No. 2, pp. 19-20. File No. 604, 1886, National Archives Department.

20 File No. 795 dated 2-9-1886, National Archives Department, Statement of Mg Pu, Amatgyi; and Mg Kyaw, Myosaye.

21 File No. 61 A/1886, National Archives Department. Thibaw Sawbwa (Memo); **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 2 (3) p. 16.

22 “ขุนศาลตระลาการ” (The Recorder) เป็นลูกขุนที่มีอำนาจพิพากษาคดีทางแพ่งและอาญา

23 Thirkell White, Civil Servant, pp. 171-172; **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. No. 1, p. 12.

24 **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 1.

25 File No. 61 A/1886, Thibaw Sawbwa (Memo), National Archives Department; **Upper Burma Proceedings:** (Foreign Department), 14 October 1886. Proceeding No. 3 Enclosure 2 (5) p. 17.

26 ตำแหน่ง *หาญ* (Hein) ของไทยใหญ่ตรงกับตำแหน่ง *สิตเก* (Sitke) ของพม่า

27 **Konbaungset**, Vol. III, p. 231.

28 บางทีก็เรียกกันว่า สันตอนหน (San Ton Hon) แต่ชื่อจริงคือ แสงยอนโก (Sang Yawn Ko) แต่ตัดสองคำหลังทิ้ง และตั้งตัวเองเป็น “ขุน” (Hkun) ดู GUBSS, I (1), pp. 300-301.

29 Crosthwaite, **Pacification**, pp. 139-140.

30 Ma Kyan, "Shanpyi achei anei (1885-1887)", *JBRs*, LI, ii, December 1968, p. 203.

31 File No. 604, 1886. National Archives Department. Shan States Expedition. *Upper Burma Proceedings*, December 1886, Vol. 2664 A.

32 Crosthwaite, *Pacification*, pp. 141-147.

33 C. Hendershot, *The Conquest, Pacification and Administration of the Shan States*, Chicago, 1952. Typescript. p. 65 (อ้างอิงในที่ต่อไปว่า Conquest)

34 Crosthwaite, *Pacification*, pp. 148-150.

35 *Frontier and Overseas Expeditions from India*, Vol. V, Burma, pp. 410-411.

36 Woodman, *Burma*, p. 43.

37 Crosthwaite, *Pacification*, p. 51.

38 Handershot, *Conquest*, p. 151.

39 Crosthwaite, *Pacification*, pp. 154-155.

40 Handershot, *Conquest*, pp. 54-55.

41 File No. 89 P/1887. Pt. I & II. National Archives Department, Limbin Prince. Handershot, *Conquest*, p. 37 เจ้าฟ้าลิมนินถูกเนรเทศไปประทับที่กัลกัตตา จนถึง ค.ศ.1912 หลังจากนั้นทรงได้รับอนุญาตให้เสด็จกลับมาประทับที่ย่างกุ้ง แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 อุบัติขึ้นใน ค.ศ.1914 ก็ทรงถูกส่งกลับไปประทับที่กัลกัตตาอีกครั้ง ใน ค.ศ.1921 พระองค์เสด็จกลับย่างกุ้ง ประทับในตำแหน่งที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวายโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ และทั้งยังทรงได้รับเงินเลี้ยงชีพอีกเดือนละ 16 ปอนด์ พระองค์สิ้นพระชนม์ใน ค.ศ.1933 ดู Woodman, *Burma*, p. 438.

42 Woodman, *Burma*, p. 439.

43 G.E. Mitton, *Scott of the Shan Hills*, London, John Murray, 1936, p. 88,

44 *India Proceedings*, Foreign Department, August 1888. Cited by Woodman, *Burma*, p. 440.

45 ตะเว็ดลู ผู้ออกหน้าต่อต้านกลุ่มสมาพันธของเจ้าฟ้าลิมนิน ใน ค.ศ.1886 ถูกขุนจื "เจ้าฟ้า" เมืองนายขับออกจากเมืองนาย จนในท้ายที่สุดต้องอพยพหนีออกไปตั้งมั่นอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน แต่หลังจากที่ขุนจืเข้าสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายอังกฤษแล้ว ตะเว็ดลูได้หลบกลับเข้ามา จนเข้ายึดเมืองพันได้ในวันที่ 4 มีนาคม ค.ศ.1888 ต่อมาในวันที่ 3 พฤษภาคม

ค.ศ.1888 ก็เอาชนะขุนโจได้ กองทหารฝ่ายอังกฤษที่กำลังรุกเข้าเมืองหมอกใหม่ จึงเปลี่ยนเส้นทางเดินทัพไปยังเมืองนาย และสามารถจับกุมตัวตะเวีตลุได้ในวันที่ 10 เดือนเดียวกันต่อมา ตะเวีตลุถูกทหารอังกฤษยิงเสียชีวิตขณะที่เข้าใจว่ากำลังพยายามหลบหนีการคุมขัง ดู Crosthwaite, **Pacification**; Dufferin Papers D. 1071 H/M 13/2/5. Sir G. White, Adjutant General in India. 6th July 1889.

46 File No. 177 P. Pt. I/1888. National Archives Department. Sawlapaw Expedition. Crosthwaite, **Pacification**, pp. 183-188.

47 File No. 177 P. Pt. II/1888. National Archives Department.

48 *Ibid.*

49 *Ibid.*

50 *Ibid.*

51 Crosthwaite, **Pacification**, p. 191.

52 File No. 6 P/1889, National Archives Department. Punitive Expeditions Against Sawlapaw.

53 File No. 240 P. Pt. I/1888. National Archives Department. Eastern Karenni, (Letter No. 531 Foreign Department: From Secretary to Chief Commissioner to Secretary to Government of India, dated 23-3-1889).

54 Crosthwaite, **Pacification**, pp. 199-203. เข้าใจว่า ซอว์ลาปอว์หนีไปอาศัยอยู่ที่มันเมา (Manmau) ระหว่างซอว์ลอนและแม่น้ำสาละวิน และหลังจากนั้นอีกเพียง 18 เดือนก็เสียชีวิตลงจากอหิวาตกโรค

55 **Report on the Shan States for the Years, 1889-1890.**

บทที่ 6

1 เมื่ออังกฤษรุกเข้าไปในเขตเทือกเขากะฉิ่นนั้น มีเพียงผู้นำชาวกะฉิ่น อย่าง ดูวะ (Duwa) ของกันสี (Kansi) และ สามะ (Sama) เท่านั้นที่ครอบครองอาณาบริเวณที่กว้างขวาง มีดูวะชั้นรองๆ ลงมาจำนวนหนึ่งอยู่ได้อำนาจ ในขณะที่ดูวะส่วนใหญ่ “ไม่ได้มีอำนาจขรมี มากไปกว่าผู้ใหญบ้าน (gaung) ของพม่าแต่อย่างไร” ดู GUBSS, I (I), pp. 412-413.

2 ดู รายละเอียดยุทธวิธีการรบแบบป้อมค่ายของพวกกะฉิ่นใน GUBSS, I (1), pp. 428-429.

3 บิดาของอุโปชอว์คือ อุกาละ (U Kala) เป็นประธานคณะกรรมการเมืองที่ประกอบด้วยขุนนาง 3 คน ทำหน้าที่ปกครองเมืองโมกองเมื่ออุชเวธา (U Shwe Tha) ผู้เป็นโมกองหฺวัน (Mogaung Hun) หนีไปใน ค.ศ.1885 ดังนั้น เมื่อกองทหารอังกฤษรุกเข้าถึงเมืองโมกองในเดือนมีนาคม ค.ศ.1886 จึงตั้งอุกาละเป็นเมื่อยาวอกของโมกอง แต่ในเดือนพฤษภาคมของปีนั้น อุกาละกลับเสียชีวิตเนื่องจากถูกลอบสังหาร ดู **Burma Proceedings 1888**. Home Department Proceedings, 15 June 1888. Proceeding No. 3.

4 **Burma Proceedings 1888**. Home Department Proceedings, 15 June 1888. Proceeding No. 3.

5 **Burma Proceedings 1888**. Home Department Proceedings, 15 June 1888. Proceeding No. 3.

6 **Burma Proceedings 1888**. Home Department Proceedings, Final Report on the expedition for the occupation of Mogaung dated 15 June 1888.

7 File No. 113 P/1888, National Archives Department. Weekly Diary of the D.C. of Bhamo.

8 Diary of Lt. L.E. Elliot, Assistant Commissioner Mogaung, dated 10-5-1889. National Archives Department.

9 File No. 85/P 1888. National Archives Department. Crosthwaite, **Pacification**, p. 270.

10 File No. 307/1886. National Archives Department. Crosthwaite, **Pacification**, pp. 269-270.

11 File No. 61 P. Pt. II/1889. National Archives Department. Administration of Momeik State.

12 GUBSS, I (1), p. 341.

13 GUBSS, I (1), p. 338.

14 Crosthwaite, **Pacification**, pp. 276-277.

15 File No. 61/P. Part I. 1889. National Archives Department.

16 แม้ว่าบิดามารดาของอุชเวธาเป็นเพียงชาวนา แต่ก็สืบเชื้อสายมาจากตระกูล “เจ้าฟ้า” แก่แก่ ใน ค.ศ.1849 อุชเวธาเดินทางจากหฺวันไฮไปยังอมราปุระ (Amarapura)

เมืองหลวงของพม่าในขณะนั้น เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กของพระเจ้ามินดงครั้งที่ทรงเป็นเจ้าฟ้า ต่อมาเมื่อมินดงทรงตัดสินพระทัยหลบหนีออกจากอมรปุระในวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1852 เพื่อไปลี้ภัยสู่ก่าลิงเป็นกบฏต่อพระเจ้าเชษฐา (พระเจ้าพุกามแมง/ Pagan Min) และถูกกองทหารรักษาวังขวางประตูทางออกจากเมือง อุซเวธาก็ได้แสดงความกล้าหาญเข้าต่อสู้กับทหารรักษาวัง เบิกทางให้มินดงหนีออกจากเมืองได้สำเร็จ ด้วยความดีความชอบครั้งนี้ เมื่อพระเจ้ามินดงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์แล้ว อุซเวธาจึงได้รับแต่งตั้งเป็น เมียวฤจี ของหฺวันโซ ซึ่งขณะนั้นยังเพียงมีฐานะเป็นเมือง ต่อมาใน ค.ศ.1859 ได้รับเลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่ง *สิดเก* และเมื่อเจ้าฟ้าปาเดนทรงก่อการกบฏ อุซเวธาก็เลือกอยู่ข้างฝ่ายพระเจ้ามินดง เข้าต่อสู้จนชนะ ฝ่ายเจ้าฟ้าปาเดนที่มียะดู (Myedu) ดังนั้น ใน ค.ศ.1866 เพื่อเป็นบำเหน็จความชอบในราชการและความจงรักภักดี พระเจ้ามินดงจึงทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” หฺวันโซ ดู *Myanma Alin Soe Maung, Wuntho Sawbwagyi, Bama Sheipyey tawhlanyei thamagyi. Rangoon, Thammanekta Press, 1956, pp. 26-34 (อ้างไว้ในที่ต่อไปว่า Wuntho Sawbwagyi).*

17 GUBSS, I (1), p. 332.

18 Soe Maung, Wuntho Sawbwagyi, pp. 39-41.

19 GUBSS, I (1), pp. 123-124.

20 Upper Burma Foreign Proceedings 1887, Letter from Mr. Burgess Commissioner of Northern Division to the Secretary of Upper Burma dated Male 3 January 1887.

21 Upper Burma Foreign Proceedings 1887, Letter from Mr. Burgess Commissioner of Northern Division to the Secretary of Upper Burma dated Male 10 January 1887.

22 Upper Burma Foreign Proceedings 1887, Letter from Secretary, 17 January 1887.

23 GUBSS, I (1), p. 159.

24 File No. 4 P. Pt IV A, 1887. National Archives Department.

25 GUBSS, Vol. I Pt. I, p. 180.

26 Ibid., p. 180.

27 Report on the Administration of Burma, 1890-1891, pp. 5-6.

28 GUBSS, I (1), pp. 182-183.

29 Soe Maung, Wuntho Sawbwagyi, p. 74 อุซเวธาถึงแก่กรรมที่ตัสันดา ใน

ค.ศ.1916 ส่วนอุอองมยัตเดินทางกลับพม่าในเดือนมีนาคม ค.ศ.1924 โดยอาศัยอยู่ที่เมืองตองจี (Taunggyi) ได้รับเงินเลี้ยงชีพเดือนละ 100 รูปี จนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 มกราคม ค.ศ.1965

30 GUBSS, I (1), pp. 350-352.

31 **Report on the Kachin Hills Northeast of Bhamo by Captain G.H.H. Couchman, 1891-1892.** Rangoon, Superintendent Government Printing, 1892. pp. 17-23.

32 **Report on the Administration of Burma, 1892-1893.**

33 GUBSS, I (1), pp. 362-363.

บทที่ 7

1 **Chin Hills Gazetteer, I, Rangoon, Superintendent Government Printing, 1896, p. 139.** ในส่วนที่ว่าด้วยยุทธวิธีการรบของพวกจีน ดู pp. 239-240 แต่ที่น่าสนใจยิ่งก็คือความพรรณนาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงยุทธวิธีของพวกจีนตั้งแต่ปี ค.ศ.1890 เป็นต้นไป จากการรบบแบบป้อมค่ายไปสู่การดักซุ่มโจมตี เพื่อตอบโต้อำนาจการยิงที่เหนือกว่าของปืนใหญ่ฝ่ายอังกฤษ

2 **Chin Hills Gazetteer, I, 20. อย่างไรก็ตามก็ดี Crosthwaite, Pacification, p. 228** ให้ชื่อ “เจ้าฟ้า” ที่ถูกปลดว่า อุเกด (U Ket)

3 **Chin Hills Gazetteer, I, p.21.** กลุ่มจีนที่สำคัญๆ ที่อังกฤษรู้จักเมื่อแรกติดต่อกับพวกจีนนั้น มี (1) เผ่าสอกเต (Sokte) อยู่ทางตอนเหนือ รอบๆ เมืองทิดดิม (Tiddim) (ส่วนพวกที่อยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำมณีปุระ มีชื่อว่า นเวนกัล (Nwengal) เผ่าสอกเตยังรวมพวกกำหา (Kambau clan); อีกเผ่าที่อยู่บริเวณเดียวกันนี้คือ เผ่าสิยินซึ่งรวมพวกสจีลาย (Sagyilain) ถูกลาย (Thuklai) และบวนมัน (Buanman) (2) ในบริเวณตอนกลาง รอบๆ เมืองฟาลัม (Falam) เป็นที่อยู่ของเผ่าดาซอนซึ่งเป็นเผ่าที่มีอำนาจมาก เผ่าซาหา (Zahau) และฮวลโง (Hualngo) เป็นสาขาของเผ่าดาซอนนี้ (3) เผ่าฮากา (Haka) ธลังทลาง (Thlangtlang) และซอกหัว (Zokhua) และหมู่บ้านอิสระที่ไม่ขึ้นกับใคร (หมู่บ้านที่สำคัญที่สุดคือ สักตา (Sakta) และขัวปี (Khuapi) อาศัยอยู่ทางตอนใต้ รอบๆ เมืองฮากา

สอกเด	9,005	คน (รวมพวกกล้าหา 3,390 คน และนเวนกัล 3,255 คน)
สียิน	1,770	คน
ดาซอน	39,215	คน (รวมพวกชวลโง 3,000 คน และซาหา 8,500 คน)
ฮากา	14,250	คน
ธกลางทลาง	4,925	คน
ชอกหัว	2,675	คน
หมู่บ้านอิสระทางใต้	17,780	คน
รวม	89,620	คน

ดู Chin Hills Gazetteer, I, pp. 3-4. นอกจากนั้น ทางบริเวณตอนใต้สุดของเขตฉิ่น ส่วนที่ต่อเขตกับเขตแฉวงยอร์ ยังมีพวกฉิ่นได้เผ่าต่างๆ อีกหลายเผ่า

4 Chin Hills Gazetteer, I, pp. 21-22.

5 Ibid., pp. 21-24.

6 File No. 80/P. Pt II, 1888. National Archives Department. Chin Raids.

7 Ibid.

8 Woodman, Burma, p. 383.

9 Chin Hills Gazetteer, I, pp. 25-26.

10 Crosthwaite, Pacification, pp. 297-301.

11 Crosthwaite, Pacification, pp. 302-303.

12 Ibid., pp. 303-304.

13 Stewart, Pagoda War, p. 78.

14 Chin Hills Gazetteer, I, p. 28.

15 Ibid., I, p. 29.

16 Chin Hills Gazetteer, I, p. 28.

17 File No. 139/P. Pt. III, 1889. National Archives Department. Chin Hills Gazetteer, I, p. 28.

18 File No. 139/P. Pt. III, 1889. National Archives Department.

19 Chin Hills Gazetteer, I, p. 34.

20 Crosthwaite, Pacification, pp. 315-318.

21 Crosthwaite, Pacification, pp. 320-321.

22 Chin Hills Gazetteer, I, p. 36.

23 A.S. Reid, **Chin Lushai Land**, Calcutta, Thacker, Spink & Co., 1893, pp. 165-167.

24 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 37-39.

25 Crosthwaite, **Pacification**, pp. 328-329.

26 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 41-43.

27 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 44-45.

28 Crosthwaite, **Pacification**, pp. 333-334.

29 **Chin Hills Gazetteer**, I, p. 45.

30 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 61-62.

31 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 77-81.

32 *Ibid.*, pp. 82-84.

33 *Ibid.*, p. 96.

34 *Ibid.*, p. 87.

35 **Chin Hills Gazetteer**, I, p. 87.

36 **Chin Hills Gazetteer**, I, pp. 87-96.

37 *Ibid.*, p. 107.

38 *Ibid.*, p. 121.

เอกสารผนวก ก.

อนุสัญญาทางการค้าระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ค.ศ.1873

(คำแปลจากฉบับแปลภาษาอังกฤษ)

โดยที่ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสและพระเจ้าแผ่นดินของชาวพม่า มีความประสงค์ที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางไมตรีและการค้า ระหว่างประเทศ ฝรั่งเศสและประเทศพม่า ซึ่งทั้งสองฝ่ายทรงสิทธิอย่างสมบูรณ์ในการที่จะกระชับ และหากจำเป็น ในการที่จะขยายความสัมพันธ์ดังกล่าวออกไปอีกโดยข้อตกลงที่จะ มีขึ้นในภายหลัง บนพื้นฐานของความประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ทั้งสองฝ่ายจึง แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มในการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างสองประเทศ ดังนี้:

นายชาร์ลส์ เดอ เรมุชาต์ เสนาบดีต่างประเทศ เป็นผู้แทนผู้มีอำนาจเต็ม ของประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

กินหวุ่นมินจี* ราชทูต เป็นผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มของพระเจ้าแผ่นดินของ ชาวพม่า

ผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มทั้งสอง หลังจากที่ได้แลกเปลี่ยนอักษรสาส์นตราตั้งและ ต่างตรวจสอบจนเป็นที่พอใจแล้ว ได้ยินยอมเห็นชอบในข้อตกลงตามมาตราต่าง ๆ ต่อไปนี้:

มาตรา 1. ชาวฝรั่งเศสในพม่าและชาวพม่าในฝรั่งเศสย่อมมีสิทธิพำนักอาศัย ได้อย่างเสรี เคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง ประกอบการค้า ซื้อขายที่ดิน ใช้ประโยชน์จากที่ดิน ก่อสร้างอาคารบนที่ดิน ทั้งนี้โดยต้องสอดคล้องกับกฎหมาย ของประเทศนั้น พวกเขาเหล่านั้นย่อมได้รับการคุ้มครองอย่างเต็มที่ทั้งในด้าน

* ดันฉบับอนุสัญญากลับภาษาฝรั่งเศส เขียนว่า Mengyee Maha Say Thoo Kenwoon Mengyee ผู้แปล

ครอบครัวและทรัพย์สิน รวมทั้งได้รับประโยชน์และสิทธิพิเศษต่างๆ อย่างที่พลเมืองของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์อื่นๆ ได้รับอยู่ในขณะนี้ หรือที่จะได้รับในโอกาสต่อไป

นักสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสย่อมได้รับสิทธิพิเศษและการยกเว้นในพม่า เช่นเดียวกันกับที่นักสอนศาสนาชาติอื่นๆ ได้รับอยู่

ชาวฝรั่งเศสที่เดินทางท่องเที่ยวในพม่าเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า นักภูมิศาสตร์ นักธรรมชาติวิทยา และอื่นๆ ย่อมได้รับความอนุเคราะห์ต่างๆ จากทางการพม่าเมื่อจำเป็น เพื่อให้การสำรวจนั้นๆ บรรลุผลสำเร็จ ชาวพม่าในฝรั่งเศสย่อมได้รับความอนุเคราะห์ในลักษณะเดียวกันเป็นการตอบแทน

มาตรา 2. สินค้าที่ชาวฝรั่งเศสจะนำเข้ามาและส่งออกจากพม่า และเช่นเดียวกันกับสินค้าที่ชาวพม่าจะนำเข้าหรือส่งออกจากฝรั่งเศส ย่อมไม่เสียภาษีอื่นใดหรือในอัตราสูงกว่าสินค้าที่นำเข้าหรือส่งออกโดยชาวพื้นเมืองเองหรือโดยชาวต่างชาติที่เป็นพลเมืองของชาติที่ได้อนุเคราะห์ยิ่ง

สินค้าพม่าในฝรั่งเศสและสินค้าฝรั่งเศสในพม่าย่อมได้รับการปฏิบัติประดุจสินค้าที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งประเภทเดียวกัน

โดยที่รัฐบาลพม่าปรารถนาจะส่งเสริมการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างฝรั่งเศสและพม่า จึงสัญญาว่าจะไม่เรียกเก็บภาษีศุลกากรจากสินค้าที่แลกเปลี่ยนในอัตราเกินกว่าร้อยละ 5 ของมูลค่าสินค้านั้น หลังจากที่มีการชำระค่าธรรมเนียมนำเข้าแล้ว สินค้าดังกล่าวจะไม่ถูกเรียกเก็บภาษีหรือค่าธรรมเนียมอื่นใดอีกในพม่า ไม่ว่าสินค้านั้นจะเปลี่ยนมือไปอยู่ที่ใด

มาตรา 3. รัฐบาลทั้งสองต่างยอมรับในสิทธิของอีกฝ่ายหนึ่งในการแต่งตั้งผู้แทนทางการทูตไปอยู่ประจำ ณ ประเทศคู่สัญญาได้ ตลอดจนรวมถึงการแต่งตั้งกงสุลหรือผู้แทนกงสุลไปอยู่ประจำในที่ต่างๆ หากเห็นว่าจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ของพลเมืองของตน ผู้แทนดังกล่าวย่อมทรงสิทธิในการชักธงชาติของประเทศของตน และได้รับการคุ้มครอง การยกเว้น และสิทธิพิเศษ ทั้งโดยส่วนตัวและโดย

ฐานะหน้าที่ราชการอย่างเดียวกับที่ผู้แทนในระดับเดียวกันของชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่งพึงได้รับ

มาตรา 4. โดยที่รัฐบาลพม่ามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่การพำนักตั้งถิ่นฐานของชาวฝรั่งเศสในพม่าเท่าที่จะเป็นไปได้ในกรอบอำนาจที่มีอยู่ จึงตกลงว่าทางการพม่าจะไม่เข้าข้องเกี่ยวกับกรณีพิพาทในหมู่ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเป็นอำนาจของกงสุลฝรั่งเศส และส่วนกรณีพิพาทระหว่างชาวฝรั่งเศสและชาวพม่านั้น ให้พิจารณาโดยคณะลูกขุนร่วมที่ประกอบด้วยกงสุลฝรั่งเศสและข้าราชการพม่าระดับสูงหนึ่งคน

มาตรา 5. ในกรณีที่มิชาวฝรั่งเศสเสียชีวิตในพม่าหรือชาวพม่าเสียชีวิตในฝรั่งเศส จะต้องส่งมอบทรัพย์สินของผู้ตายให้แก่ทายาท หรือในกรณีที่ไม่มีทายาท ก็ให้ส่งมอบแก่กงสุลของชาติผู้ตาย ผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ส่งมอบทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ที่มีสิทธิต่อไป

มาตรา 6. อนุสัญญาฉบับนี้จะมีผลบังคับใช้ปีต่อปี หากว่าในระหว่างนั้นรัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใดไม่แจ้งความประสงค์ขออนุญาตเลิกการบังคับใช้ให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบเป็นการล่วงหน้าเป็นเวลา 12 เดือน

มาตรา 7. อนุสัญญาฉบับนี้จะต้องได้รับสัตยาบัน และการแลกเปลี่ยนสัตยาบันจะต้องทำขึ้นภายในหนึ่งปีนับจากวันนี้ หรือก่อนหน้านั้น หากเป็นไปได้

อนุสัญญาฉบับนี้ย่อมมีผลบังคับใช้ทันทีภายหลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันดังกล่าวข้างต้นแล้ว

มาตรา 8. ด้วยความเชื่อมั่นในข้อตกลงข้างต้น ผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองได้ลงนามในอนุสัญญาฉบับนี้ และประทับตราประจำตำแหน่งไว้เป็นสำคัญ

อนุสัญญาฉบับนี้ทำขึ้นสองฉบับ มีข้อความตรงกัน โดยทำขึ้นที่กรุงปารีส ในวันที่ 24 มกราคม ค.ศ.1873 ตรงกับ พ.ศ.2416 และ จ.ศ.1234 แรม 11 ค่ำเดือนยี่

(ประทับตรา) (ลงนาม) เรมูซาด์

(ประทับตรา) (ลงนาม) กินทวุ่นมินจี*

(จากคำแปลภาษาอังกฤษที่ปรากฏใน Correspondence Relating to Burmah Since the Accession of King Theebaw in 1878. Cmd. 4614, London 1886)

* คูข้างตัน ผู้แปล

COMMERCIAL CONVENTION BETWEEN
FRANCE AND BURMA, 1873.
(ORIGINAL TEXT)

France

*Le Président de la
République Française
et Sa Majesté le Roi
des Birmanes, désirant
établir entre la France et la
Birmanie, des rapports
d'amitié et de commerce, qu'ils
se résistent de consolider et
d'étendre, au besoin, par la
conclusion d'arrangements
ultérieurs, ont nommé dans
ce but, pour leurs Plénipoten-
tiaires; savoir :*

*Le Président de la
République Française,
M. Charles de Rémusat,
Ministre des Affaires
Étrangères, &c. &c. &c.,
Sa Majesté le Roi*

ပြင်သစ်သမ္မတမင်းနှင့်ဘုရားတော်အလွန်ကြီးမြတ်တော်
မုလ္လသောနေထွက်ဘုရင်မြန်မာမင်းမြတ်ပင်တော်ပြင်
နိုင်ငံနှင့်မြန်မာနိုင်ငံမဟာမိတ်ပြုလုပ်သက်သံကဏ္ဍ
ရောင်းဝယ်ခြင်းကိုအလိမ္မော်တော်မူကြသည်နှင့်ယခု
ချုပ်ဆိုလတ်ပဟာမိတ်စာချုပ်ပြုခြင်းသို့သက်သက်
အထူးသဖြင့်ပို၍မြန်နိုင်သောအကြောင်း
များကိုရှာထည့်သွင်းပြင်ဆင်လျှင်ထည့်သွင်း
ပြင်ဆင်နိုင်အောင်အခွင့်လက်အားတော်မူကြပြီးလျှင်
၎င်းမဟာမိတ်စာချုပ်ကိုချုပ်ဆိုစေရန်ပြင်သစ်သမ္မတ
မင်းကအရေးလွှဲအပ်သည့်နိုင်ငံခြားဝန်ကြီးကော်မရှား
ဗီဒူဗြူဘုရားတော်အလွန်ကြီးမြတ်တော်မုလ္လသော
နေထွက်ဘုရင်မြန်မာမင်းမြတ်ကအရေးလွှဲအပ်သူ
သံကြီးကိုယ်စားလှယ်တော်အရေးပိုင်အဂ္ဂမဟာ
သေနာပတိဝန်ရှင်တော်ကင်းဝန်မင်းကြီးမင်းကြီး
မဟာစည်သူဟိုကျီအသီးအသီးအရေးပိုင်အရာ
လွှဲအပ်ခန့်ထားရှိသည်အတိုင်း၎င်းအရေးပိုင်သံကြီး
မင်းတို့လည်းပင်သည်လွှဲအပ်ခန့်ထားရင်းအခွင့်တော်
ပြန်ပေးများကိုအသီးအသီးတပ်ပြုကြသည်ကာလ
ထုံးစံနှင့်အညီကောင်းမွန်နိုင်သောစာချုပ်သည်

des Birmans Mengyei
 Maha Gaythoo Kenwoon
 Mengyei, Son Ambassadeur,
 Lesquels après s'être
 communiqué leurs pleins
 pouvoirs trouvés en bonne et
 due forme, sont convenus des
 Articles suivant :

Article 1er

Les Français en Birmanie
 et les Birmans en France
 pourront librement résider,
 circuler, faire le commerce,
 acheter des terrains, les vendre,
 les exploiter, y élever des
 constructions, le tout en se
 conformant aux lois du pays.
 Ils jouiront d'une pleine et
 entière protection pour leurs
 familles et leurs propriétés,
 ainsi que de tous les avanta-
 ges et privilèges qui sont ou
 seront par la suite, accordés

အခြားကိုယ်ကြည်ကြည်သောပြစ်ဒဏ်အံတွင်ပါသည်
 စာချုပ်အချက်များကိုသဘောတူချုပ်ဆိုကြသည်

ပဌမ

မြန်မာနိုင်ငံတွင်နေထိုင်ကြသည့်ပြင်သစ်ကျွန်းကားသို့
 ပြင်သစ်နိုင်ငံတွင်နေထိုင်ကြသည့်မြန်မာကျွန်းကားသို့
 ဗိုလ်တို့အလို့ငှါရာသွားလာနေထိုင်ရောင်းဝယ်ကုသန်း
 စေပြီးကျွင်းမြေကယ်ယူရန်အမှုကယ်ယူပိုင်ဆိုင်သည်
 မြေကိုရောင်းချအမှုပြုမိတွင်ရှိသည်ပစ္စည်းများကို
 တူးဖော်ချက်လုပ်ရန်ငွေသည်ပန်းမန်းလုပ်ငန်းလယ်
 ယာမှစ၍အလို့ငှါခိုက်ဝိုင်းလုပ်ဆောင်ရန်ငွေအသွယ်
 နေအိမ်၊ ကုန်းအိမ်၊ ကျွတ်ကြံမှုစပါးအလို့ငှါရာသွားလုပ်
 စေရန်အမှုများမှားကားသည်နိုင်ငံပဒေကိုမလွန်
 မကြန့်ပြလုပ်စေမည်အကြောင်း
 ၎င်းကျွန်းတော်မိုက်တို့ခံစားမယာနှင့်ဆိုင်သည်အမှု
 အရပ်ရပ်ပိုင်ဆိုင်သည်ဥစ္စာပစ္စည်းများကိုစောင့်
 ဖြောင့်ရန်အမှုမှစ၍အရပ်ရပ်အကျိုးရှိပွားဖြစ်ကွဲပြား
 အခွင့်ပြုရန်စောင့်မကြည့်ရန်အမှုများကိုအကုသလို့

aux sujets de la nation la plus
favorisée.

Les missionnaires français jouiront
en Roumanie des memes saveurs
et immunités que les mission
naires de toute autre nation

Les Français voyageant en Birmanie dans l'intérêt de la science, géographes, naturalistes et autres, recevront des autorités birmanes toute l'assistance dont ils auraient besoin pour le succès de leurs explorations. Les Français jouiront réciproquement en France des mêmes facilités.

Article 2.

Les marchandises que les Français importeront en Birmanie et en exporteront, et, réciproquement, les marchandises que les Birmans importeront en France ou en exporteront ne paieront pas d'autres ni de plus forts droits que si elles étaient importées ou exportées

[illegible]

ဒုတိယ

ပြင်သစ်ကျွန်းဆက်ချို့တဲ့ပြန်သောကြောင့်အတွင်းရောင်းဝယ်ရန်ကုန်
ဆောင်ယူသွားသည်ဝင်ကြေးအခြားနှင့်ပူးသင့်သည်ဟုဆိုပြန်ရာ
မှီ၍ကတင်ဆောင်ယူသွားသည်ထွက်ကြေးပြန်ကုန်ဆက်ချို့တဲ့
ပြင်သစ်မှီ၍အတွင်းရောင်းဝယ်ရန်ကုန်ဆောင်ယူသွားသည်ဝင်ကြေး
အခြားနှင့်ပူးသင့်သည်ဟုဆိုပြင်သစ်မှီ၍ကတင်ဆောင်ယူ

droit d'avoir un Agent diplomatique
 résidant auprès de chacun d'eux et
 de nommer des Consuls ou Agents
 consulaires partout où l'intérêt
 de leurs nationaux l'exigerait.
 Ces Agents pouront arborer le
 pavillon de leur pays, et ils
 jouiront dans leurs personnes,
 aussi bien que dans l'exercice de
 leur charge de la même protection
 et des mêmes immunités et
 prérogatives qui sont ou seront,
 par la suite, accordées aux Agents
 du même rang de la nation
 la plus favorisée.

Article 4.

Le Gouvernement Birman,
 désirant faciliter autant qu'il
 est en son pouvoir, l'établissement
 des Français en Birmanie, il est
 convenu que les autorités Bir-
 manes n'interviendront pas
 dans les contestations entre
 Français qui devront toujours

မင်းတို့နှင့်ဆက်သွယ်ရန်အတွက် ပြည်သူ့ပြည်သားများကို ပြောဆိုစေရန်
 ဖွဲ့စည်းပေးခြင်း၊ မြန်မာအထူးပြုပြင်ဆင်ခြင်ခြင်းအတွက်
 မိမိအမျိုးသားတို့အကျိုးစီးပွားနှင့်ဆက်သွယ်ရန်အတွက်
 စာရင်းကောက်ယူခြင်းနှင့်ကောင်းစွာကိုင်စားရန်အတွက်
 ကိုယ်စားလှယ်ခန့်အပ်ရန်အမျိုးမျိုးအတိုင်းအတာတရားပြုပြင်ဆင်ခြင်
 ထားခြင်းသည်ကြောင်း။ ။ ၎င်းဆရာတို့ကိုပြုပြင်ဆင်ခြင်ရန်အတွက်
 တံဆိပ်ဆေးများကိုတင်သွင်းခွင့်ရရှိရန်၊ လွှတ်ငြိမ်းခွင့်ရရှိရန်၊
 ကြေးငွေရရှိရန်၊ ၎င်းအရာရှိတို့ကောင်းစွာလုပ်ကိုင်ရန်အတွက်
 အောင်လက်စောင်ရရှိရန်၊ မြန်မာပြည်အတွင်းပေးပို့ပေးရန်
 သောတိုင်နိုင်ငံအမျိုးသားတို့ကထားသည့်ကံကတရားတို့ကို
 အခွင့်ပြုသည်အတိုင်းပြုပြင်ဆင်ခြင်ရန်၊ အကျိုးအမြတ်အတွက်

စာတော်

မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းပြင်သစ်လူမျိုးတို့များစွာလာထိုင်နေသော
 ရောင်းဝယ်ကူးသန်းခြင်းကိုမြန်မာအစိုးရ၏အလို့ငှာ
 အတိုင်အသားတရားအခွင့်ပြုသည်မှာ ပြင်သစ်လူမျိုးတို့နှင့်
 ဖြစ်ပွားသည့်အမှုကားအရပ်များကို ပြင်သစ်ကောင်စီ
 ကိုယ်စားလှယ်သုံးလွှဲအပ်စီမံခြင်းဖြစ်သည်။ ပြင်သစ်လူမျိုး
 တော်များနှင့်မြန်မာလူမျိုးတို့အကြားဖြစ်ပွားသည့်အမှု
 စကားများကို ပြင်သစ်ကောင်စီကကိုယ်စားလှယ်နှင့်
 သင်္ချာမြန်မာအရာရှိတို့တို့ညှိနှိုင်း၍၊ ဂျူးဌာနသို့ပို့ရန်

être déférés au Consul de France
et que les contestations entre
Français et Birmans seront
jugées par un Tribunal
mixte composé du Consul
et d'un fonctionnaire
birman de haut rang.

Article 5.

Dans le cas de décès d'un
Français en Birmanie ou d'un
Birman en France, les
biens du décédé seront remis
à ses héritiers, et, à leur défaut,
au Consul de sa nation, qui
se chargera de les faire par-
venir aux ayants droit.

Article 6.

La présente Convention
demure obligatoire d'année
en année, tant que l'un des
deux Gouvernements n'aura
pas annoncé à l'autre, un
an à l'avance, son intention
d'en faire cesser les effets.

တပ္ပမ

ပြန်နိုင်ငံတွင်နေထိုင်သူငယ်ကလေးကြားသည်ပြင်ဘက်
ကျွန်းကားများ၊ ပြင်သစ်နိုင်ငံတွင်နေထိုင်သူငယ်ကလေးများ
ကြားသည်ပြန်ကားများကို ဦးဆောင်၍ သွင်းသောသူနှင့်
ပစ္စည်းပေးပို့သူအဖွဲ့တို့သည် ဖေဖော်ဝါရီလလဆုတ်
အမျိုးသားကောင်စီကဏ္ဍာန်လုပ်ငန်းများကို ဆောင်ရွက်ရန်
လွယ်ကူစွာ စာချုပ်ထိုးသက်သက်စာချုပ်အဖွဲ့တို့၏ အကြံပေးမှုဖြင့်
အစည်းအရုံးကြောင်း

ဆဌ

အချုပ်ဆိုသည်မှာ မိမိတို့၏ အချုပ်အခြာအောက်
မိမိတို့၏ အချုပ်အခြာအောက်တွင် ကျန်ရှိနေသောသူများ
ပတ်ဝန်းကျင်အတွင်း ပစ္စည်းများကို ပြန်လည်သွင်းရန်
အသိပေးရန် ကြိုးပမ်းပြောဆိုသောသူများကို ပြန်လည်
လွှတ်ပေးခြင်းနှင့် ကာကွယ်ခြင်းတို့ကို ပြုလုပ်ခြင်း
မှ စာချုပ်ပါ အခွင့်အရေးကို ပြန်လည်သွင်းရန် ပြင်ဆင်မှု
အကြောင်း

Elle sera ratifiée, et les ratifications en seront échangées dans le délai d'un an, ou plus tôt s'il est possible. Elle sera mise en vigueur dès que cet échange aura eu lieu.

En foi de quoi, les plénipotentiaires respectifs ont signé la présente Convention et y ont apposé leurs cachets.

Fait, en double expédition, à Paris, le 24 Janvier 1873 - correspondant à l'ère de Boudha 2416 et à l'ère vulgaire 1934, Piattho 11e de la lune décroissante.

ချစ်သည့်အကားတစ်ဆင့်တစ်ဆင့်အသိအမှတ်ပြုတို့
လက်မှတ်ထိုးချွန်စာချုပ်ချင်းလွယ်ချွန်အပ္ပမာဒကိုထံစံရှိရာပြု
ပြီးအံ့ပုဂ္ဂိုလ်တစ်ချင်းတစ်ချင်းသဘောအမိတ်ပြုမည်ကိုသိရ
အခန်းတစ်ခုတစ်ခုကြောင့်ပြုပြင်သိသောပတ်ဝန်းကျင်
ကွဲသပ်သောနေ့ထိုင်ခြင်းမျိုးကြီးကောင်းမြင့်တက်တော်
အလှူကြီးပြတ်တော်မူလှသောအထွက်ကဏ္ဍပြုမည်ဖြစ်ကာ
အနေအထားအရပ်ရပ်ကိုလည်းကောင်းလွယ်တော်မူလှသောအား
ယထိသိရှိသောကံသမိုင်းကြီးမင်းကြီးမဟာစည်သူတို့
အားအာဇာနည်အိပ်လက်မှတ်ထိုးကြသော်
သရဏာကုသရာတော်မူရာအခန်းအားဆုံးသောကုသရာကိုသိ
ပြုရကားအပြုအမူအားအားတော်ဖြစ်တော်မူလေရာတစ်ခု
ပြုသောကောသလကုသရာတော်မူရာအခန်းအားဆုံးသောကုသရာ
ပြုသိလပြည့်ကျောက်ကုသရာပြုသိသောအခန်းအားဆုံးသော
လက်မှတ်ထိုးသည်

Sumuay

မင်းကြီးမဟာစည်သူ
ကင်းဝန်မင်းကြီး

อนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและพม่า ค.ศ.1874

Dans le but de maintenir et de consolider les bons rapports entre la France et la Birmanie les Ministres des Affaires Etrangères des deux pays concluant et signent une convention d'amitié à Paris le 24 Janvier 1874, 11ème jour après la pleine lune de Pousse 1234; Ce Traité ratifié par le Président de la République, promulgué le 19 Février suivant, a été également par le Rajah de la Haute Birmanie le 24 Mars 1874 jour de la lune décroissant de Tharong 1235. Dans le but d'expliquer et d'écarter certains articles de ce Traité S. E. le Ministre des Affaires Etrangères de la France, S. E. le Ministre de l'Intérieur de la Birmanie d'une part et S. E. le Ministre de l'Intérieur de la Birmanie d'autre part, ont arrêté et signé les articles suivants

Article 1er

Les Français pour circuler en Birmanie et les Burmains pour circuler en France, devront être munis d'un passeport. Les sujets des deux nations devront se conformer aux lois et coutumes qui

ပြည်ထဲပြည်ပနေရာသမားသတ်အရပ်မြို့မြို့
နိုင်ငံတော်နေရာဝင်ရောက်ရာသို့လုပ်ငန်း
နေ့မြို့သားကွက်ရပ်ရပ်ပြာသို့ထပ်ပြည်
ကျော်ဝင်ရက်နေ့ပါရစ်မြို့သားနိုင်ငံခြားသားကြီး
ချင်းချင်းဆို၍လက်မှတ်ရေးထိုးကြပြီးသော်
ငါ့နိုင်ငံလျက်လဝင်ရက်နေ့ပြင်သစ်သမားသား
လက်မှတ်ဆိုကော်မူ၍နေထွက်ဘုရင်
အကရာရမင်းမြတ်ကဗျာဥပဒေစာပေါင်းလ
ပြည်ကျော်ဝင်ရက်နေ့လက်မှတ်ထိုးတော်မူ
သည့်ပဌမစာချုပ်ရှိကိစ္စအရသောသဘော
အဓိပ္ပာယ်ကိုသိသာထင်ရှားအောင်ပြင်သစ်
သမားသားကအရေးလွှဲအပ်သူပြင်သစ်
သံကြီးကောင်စီနေ့စွဲနှင့်နေထွက်ဘုရင်
မင်းမြတ်ကအရေးလွှဲအပ်သူအရပ်မဟာ
သောနပတိနိုင်ငံခြားဝန်ကြီးကင်းဝန်မင်းကြီး
မင်းကြီးမဟာစည်သူတို့အတိယမဟာသိတ်
စာချုပ်ကိုချုပ်ဆို၍လက်မှတ်ထိုးကြသည့်
အရက်

ပဋိပ

ပြင်သစ်လူမျိုးမြန်မာထွန်းတော်မျိုးတို့တနိုင်ငံ
ကတနိုင်ငံသွားလိဝင်ထွက်လျှောက်ကိုယ်စီ
အစိုးရမင်းတံဆိပ်လက်မှတ်ပါရှိသွားလိဝင်
ထွက်စေမည့်ရပ်ပြင်မြေတွင်တူးဘောက်ဖျက်
လုပ်တိုက်နေအိမ်ကုန်တိုက်ရှိနေရန်အကြောင်း
များများနိုင်ငံရှင်ပါးထားသည့်နိုင်ငံဥပဒေ

*regardent l'exploitation des mines et la pêche
et Chaque Gouvernement, dans son pays
s'efforcera une existence efficace aux yeux de
son allié.*

Article 2.

*Dans le cas où le tarif des
Droits qui est au Domanie de 5%
viendrait à être modifié les produits
Français ne seront taxés que Comme les
produits de la nation la plus favorisée.
Le cas de même des produits birman
en France, ils ne seront taxés que
Comme les produits de la
nation la plus favorisée.*

Article 3.

*Comme la Cour Mixte
établie pour juger les contestations
entre les Sujets Birman et les
Sujets Français ne répond pas au
but pour lequel elle a été établie
les contestations entre les Sujets
Français et les Sujets Birman*

ဘတိုင်း၊ မကျူးမလွန်စေရမည်။ စေ၍ တွက်
တော်မူပြီးတို့ကို ပြီးဘက်ကကောင်းစွာ
ကြည့်ရှုစောင့်မူရမည်အကြောင်း

ဒုတိယ

နေထွက်တရုတ်မင်းမြတ်နိုင်ငံတော်အတွင်း၊
ယခုကုန်ဘတိုင်းကော်ပွန်း၊ ရာခိုင်ရာခိုင်ကော်ခံ
သည်တက်ပိုမို၍ ဖြစ်စေ၊ လျော့၍ ဖြစ်စေ
ကော်ခံတော်မူလိုလျှင်၊ အခွင့်အထူးရသူလူမျိုး
တို့ကုန်ကို ကော်ခံသည်နိုင်ငံဥပဒေအတိုင်း
မကျူးမလွန်စေရကော်ခံရမည်၊ မြင်သစ်နိုင်ငံ
အတွင်းကော်ခံကုန်ပစ္စည်းများ ပြာလည်း၊ အထူး
အခွင့်ရသည်လူမျိုးတို့တွင်၊ ကော်ခံပွန်းဥပဒေ
အတိုင်း၊ မြန်မာကျွန်းတော်မူပြီးတို့ကို မြင်သစ်
မင်းကမကျူးမလွန်စေရကော်ခံရမည်
အကြောင်း

တတိယ

မြန်မာကျွန်းတော်မူပြီး၊ ဘင်္ဂလိပ်ကျွန်းတော်မူပြီး
တို့၊ ရှက်တင်ကြသည်အမျိုးမျိုးကို၊ ထွဲဘက်
စီရင်စေရန် ရုံးစိုက်ထားသည်ကို သဘောမပြု၍
မစံနိုင်ထင်ရှားသောကြောင့်၊ မြင်သစ်လူမျိုး
တို့၌၊ မြန်မာကျွန်းတော်မူပြီးတို့၊ ရှက်တင်ကြ
သည်အမျိုးမျိုး ပြား၊ မြန်မာအစိုးရမင်းတို့က
သင့်သည်နေရာတွင်၊ နိုင်ငံထုံးစံဥပဒေ

*Seront jugés par les tribunaux
selon les lois et Coutumes du
Pays mais en présence du Consul Français*

Article 4.

*Dans le cas où l'un des
deux Gouvernements viendrait
à choisir un Consul pour
les négociants, ce fonctionnaire
devrait soumettre aux formalités
de l'occupation.*

Article 5.

*Le Gouvernement Français
ayant à cœur les intérêts
du Gouvernement Birman
s'engage à lui prêter ses bons
officiers dans le cas où celui-
ci l'en prierait par écrit*

Article 6.

Les tarifs pourront être

ငြိသည်အတိုင်းပေးစစ်စိရင်ရမည်။ စိရင်သည်
ကာလလည်း ပြင်သစ်ကောင်စုလ၍သည်အဘိ
ပေးစစ်စိရင်ရမည်အကြောင်း

စတုတ္ထ

ပြင်သစ်နိုင်ငံတော်၊ မြန်မာနိုင်ငံတော်၊ ပြိုင်ငံ
အတွင်း၌ ဥပဒေပြုဘက်ကုန်သည်တို့တွင် ကောင်စုလ
ထားရန်များမင်း၌ ပါးကဋ္ဌေးကောစေလွှတ်
သည်ကောင်စုလကိုယ်စားလှယ်ကကောင်စု
လကိုယ်စားလှယ်ပြုလုပ်ပါရမည်အကြောင်း
နှင့် အမိန့်တော်ဖြတ်ခံ၍ ပြင်သစ်ကောင်စုလ
များ၊ မြန်မာဧကရာဇ်မင်း၊ ဖြတ်အမိန့်တော်၊
မြန်မာကောင်စုလများ၊ ပြင်သစ်မင်းအမိန့်တော်
ရသူကောင်စုလကိုယ်စားလှယ်ပြုလုပ်စေရ
မည်အကြောင်း

ပဉ္စမ

မြန်မာအစိုးရမင်းတို့များမည်သည်အမျှမဆို
ကြောင်းရင်းကိစ္စရှိကြောင်းကို ပြင်သစ်
အစိုးရမင်းတို့ထံဆောင်ရွက်စေရန်စာပေး
များထားကြားသိလျှင် ကိုယ်မြုကံထို ပြင်သစ်
အစိုးရမင်းတို့ကအားထုတ်ဆောင်ရွက်ရမည်
အကြောင်း

ဆဋ္ဌ

ပြင်သစ်နိုင်ငံတော်နှင့် မြန်မာနိုင်ငံတော်တို့

*L'objet d'une convention
ultérieure.*

Article 7.

*La présente convention est de bon usage
conclue et signée, par le Ministre des
Affaires Étrangères de Roumanie et l'Agent
Présidentiel de France, et aura force de
loi, ainsi que le Traité de Paris qu'elle
aura été ratifiée par le
Président de la République
Française.*

Article 8.

*La présente Convention
devient obligatoire d'année
en année tant que l'un des deux
Gouvernements n'a pas annoncé
à l'autre, un an à l'avance
son intention d'en faire
cesser les effets.*

ကိုးကားနိုင်ကတိုင်သွားရောင်းဝယ်
ကူးသန်းကြသည်ကုန်အမျိုးမျိုးအကော်ပွန်ကုန်
အတိုးနှုန်းများကို ဦးတက်ကပြင်ဆင်လို
သည်အခါ၊ ပြင်ဆင်နိုင်စေရမည်အကြောင်း

သတ္တမ

ဥပဒေပြုပြင်တော်ကြီးတွင်နိုင်ငံခြားသို့ကြီး
ပြင်သစ်သံကြီးတို့ချုပ်ဆိုသည်ခုတ်ယာဇာချုပ်
ကိုနေထွက်တူရင်မြန်မာမင်းမြတ်ထက်မှတ်
တော်တင်၍ရှိသည်အတိုင်းပြင်သစ်သမ္မတမင်း
ကခုတ်ယာဇာချုပ်ကိုလက်မှတ်တော်မထင်
မထိုးမလဲမလွယ်မီအတွင်းပဋ္ဌမ၊ ဂုတ်ယ
ဇာချုပ်ရပ်ကိုအပိုင်အတည်မပြုစေရမည်
အကြောင်း

အဋ္ဌမ

ယခုချုပ်ဆိုသည်မဟာမိတ်ခုတ်ယာဇာချုပ်
တွင်သဘောအဓိပ္ပာယ်များကိုအစိုးရမင်း
ကဦးဦးကာမပြုပြင်မှုကာလပတ်လုံး
အစည်ဉာဏ်ရသည့်တိုင်အောင်ရင်းစာချုပ်ပါ
သဘောအဓိပ္ပာယ်များကိုကဦးဦးကာနှစ်ပယ်
လဲပြောင်းထည့်သွင်းပြုပြင်လိုလျှင်မပြုမပြင်
မီတနှစ်ကာကဦးဘိုတင်ကူးပြောဆိုစာပေးသို့
ကာလပွားစာချုပ်ပါသဘောရင်းကိုနှစ်ပယ်
ပျက်သိမ်းရန်၊ ပြီးညီခြင်း၍သင့်လျှပ်ထည့်သွင်း
ပြင်ဆင်နိုင်စေရမည်အကြောင်း

เอกสารผนวก ก.

คำพิพากษาของเสนาบดีสภา

ในคดีบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ค.ศ.1885

ในคดีที่เป็นข้อพิพาทเรื่องไม้ซุงระหว่างบรรดาธิดกอง (thitgaungs) ชาวเมือง
ดองอุ อันได้แก่ งาโป (Nga Po) เมียวสำเยแห่งจอกมอว์ (Kyaukmaw Myosaye)
งาชเวหม่อง (Nga Shwe Maung) เมียวออกแห่งเลมะ (Lema Myook) งาปอก
(Nga Pok) และงาจาเมียว (Nga Kya Myo) เมียวลูจี แห่งเลมะ (Lema
Myothugyis) งาสา (Nga Sa) ผู้แทนของเมียวลูจีแห่งวันนิกอน (Wannigon)
งาหนิน (Nga Hnin) งาตอว์ (Nga Taw) งามิน (Nga Min) ผู้แทนของเมียวลูจี
แห่งเอลา (Ela) และสหายธิดกองอื่นๆ ฝ่ายหนึ่ง กับกลุ่มพ่อค้าอังกฤษ อันได้แก่
บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ไบรส์ (Bryce) แมกซ์เวลล์ (Maxwell) และ ห้างตัวแทน
แอนดรีโน (Agent Andreino) อีกฝ่ายหนึ่ง งาโป งาชเวหม่อง งาปอก และ
ธิดกองอื่นๆ ให้การว่าได้ทำหน้าที่ธิดกองในป่าธิดเยกยี (Thityekkyi) ในเขต
ดองอุ-ยะเมริน และได้นำส่งไม้ซุงให้แก่ ไบรส์และแมกซ์เวลล์ ผู้แทนของบริษัท
บอมเบย์เบอร์มา ดังนี้:

จำนวนไม้ซุง

ใน จ.ศ.1245	42,233
ใน จ.ศ.1246	47,567
รวม	89,800

ผู้แทนของบริษัทฯ ไม่ได้ส่งมอบรายการไม้หรือจัดการชำระค่าจ้างตัดไม้ทั้งหมด
แต่ส่งมอบรายการไม้และชำระค่าจ้างเฉพาะรายการต่อไปนี้:

ไม้ขนจำนวน	18,259	ต้นเมื่อ จ.ศ.1245 และ
ไม้ขนจำนวน	13,869	ต้นเมื่อ จ.ศ.1246
รวมไม้ขนจำนวน	32,128	ต้นเท่านั้น

หัวหน้าธิดกงและธิดกงผู้น้อยให้การด้วยว่าได้รับความเสียหายจากการนี้ และได้ยื่นบัญชีรายการไม้ที่มีอยู่ เมื่อทำการไต่สวน บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ไบรส์ และแมกซ์เวลล์ และห้างตัวแทนแอนดรีโนได้ให้การว่า ช่วงสองปีระหว่าง จ.ศ.1245 และ 1246 นั้น ในแต่ละปี ผู้แทนของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาได้จัดการชำระบัญชีสำหรับไม้ขนที่ระบุไว้ในสัญญาธิดเชกุนชิน (Thitshekunshin/สัญญาสำหรับไม้ขนยาวหรือเต็มท่อนภายใต้พิกต์อรัอากรภาคหลวงแบบผันแปร) นอกเหนือไปจากไม้ขนที่ระบุไว้ในสัญญาธิดกุนเธ (Thittokunthe/สัญญาสำหรับไม้ขนสั้นหรือเล็กกว่ามาตรฐานภายใต้พิกต์อรัอากรภาคหลวงแบบคงที่) และให้การว่าไม่เคยได้รับหรือนำไม้ขนออกไปเกินกว่าจำนวนที่ได้ยื่นต่อศาลภาษีอากร (Revenue Court)

โดยที่พิจารณาแล้วเห็นว่า หากต้องทำการตรวจสอบรายการไม้ขนอย่างละเอียดในศาลตามบัญชีรายการไม้ที่แต่ละฝ่ายยื่นไว้ก็จะเสียเวลานานเกินจำเป็น ทั้งหัวหน้าธิดกงและธิดกงผู้น้อยจะเป็นฝ่ายเสียหายในภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น และโดยที่เห็นว่ามิใช่ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนสามารถพิจารณาตัดสินคดีนี้ด้วยความยุติธรรม ข่าหลวงใหญ่ของพม่าส่วนที่อยู่ได้การปกครองของอังกฤษ จึงได้รับการร้องขอให้ยินยอมอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ที่จะเดินทางลงไปพร้อมด้วยคู่คดีทั้งสองฝ่าย คัดสำเนาบัญชีรายการไม้ขนที่ส่งลงผ่านมาถึงที่ทำการป่าไม้ตองระหว่างปีจ.ศ.1244, 1245 และ 1246 กล่าวคือ ตั้งแต่ปีที่บริษัทได้เริ่มทำไม้ตามสัญญา

สำเนาที่คัดลอกจากบัญชีรายการไม้ขนที่เก็บรักษาไว้ที่สำนักงานป่าไม้ มีทั้งภาษาอังกฤษและภาษาพม่า และได้รับการตรวจสอบรับรองความถูกต้องด้วยตราประทับของสำนักงานป่าไม้แล้วนั้น แสดงว่าในช่วงระยะสามปีของ จ.ศ.1244, 1245 และ 1246 มีแป้ไม้ขนรวม 2,430 แป้ ส่งผ่านลงมา อันประกอบด้วย:

ไม้ขนด (du)	93,791	ตัน
ไม้ขนลว่า (hlwa)	20,021	ตัน
ไม้ขนยัต (yat)	321	ตัน
รวม	114,133	ตัน

บัญชีรายการไม้ที่ผู้แทนบริษัทบอมเบย์เบอร์มาขึ้นในแต่ละปี อันเป็นรายการที่ได้มีการชำระบัญชีไปแล้วนั้น มีรายละเอียดดังนี้:

จ.ศ. 1244	23,391	ตัน
จ.ศ. 1245	18,423	ตัน
จ.ศ. 1246	14,364	ตัน
รวม	56,178	ตัน

แยกเป็นไม้ขนด	44,008	ตัน
ไม้ขนลว่า	12,170	ตัน
รวม	56,178	ตัน

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างรายการไม้ทั้งสองบัญชี พบว่ามีจำนวนไม้ขนที่แตกต่างกันอยู่ในช่วงสามปีนั้นดังนี้:

ไม้ขนด	49,783	ตัน
ไม้ขนลว่า	7,851	ตัน
ไม้ขนยัต	321	ตัน
รวม	57,955	ตัน

เมื่อสอบถามผู้แทนของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาเกี่ยวกับจำนวนไม้ขนที่ขาดจาก

บัญญัติไป ก็ได้รับแจ้งว่าหลังจากที่ได้มีการลงนามในสัญญาฉบับแรกใน จ.ศ.1243 แล้ว มีการลงนามในสัญญาฉบับที่สอง ซึ่งระบุให้ชำระอากรกุนเธ (kunthe/พิศด้อตรา คงที่) กล่าวคือ หนึ่งแสนรูปีต่อปีสำหรับไม้ซอนเป (Pe/ไม้ซอนที่ถูกคัดออก) ที่ไม่รวมอยู่ในสัญญาฉบับแรก และสำหรับไม้ซอนพินยิงอจัน (pinyin ngokyan/ไม้ไม่ได้ขนาด) ที่มีขนาดรอบวงต่ำกว่า 3 ศอกและสั้นกว่า 12 ศอก ไม้ซอนที่นำออกจากป่าตามสัญญาฉบับที่สองนี้ ประปนกันไปกับไม้อื่น และทำให้รายการตามบัญชีขาดหายไป และว่าแม้ตามบัญชีที่คัดสำเนามานั้นจะมีไม้ที่ถูกจัดว่าเป็นไม้ซอนหลว่ แต่ที่จริงแล้วมีแต่ไม้ซอนธิดโค (thitto/สั้น) ที่มีขนาดรอบวงใหญ่เท่านั้นที่จัดได้ว่าเป็นไม้ซอนหลว่ ดังนั้น ไม้ซอนจำนวนมากที่นำออกไปภายใต้สัญญาฉบับที่สอง จึงถูกนับรวมเข้าเป็นไม้ซอนหลว่

เมื่อไต่สวนซักถามธิดกอง ก็ได้รับแจ้งว่าบัญชีรายการของสำนักงานป่าไม้ปรากฏแต่เพียงไม้ซอนสามประเภทคือ ไม้ซอนดู ไม้ซอนหลว่ และไม้ซอนยัด ในบัญชีที่ว่าไม่ปรากฏรายการว่าด้วยไม้ซอนธิดโคแต่อย่างไร ทั้งนี้เป็นเพราะแม้ว่าสัญญาฉบับที่สองจะยินยอมให้บริษัทนำไม้ซอนธิดโคออก แต่ไม่เคยปรากฏว่ามีไม้ซอนธิดโคหรือไม้ซอนที่มีขนาดสั้นกว่า 12 ศอกถูกโค่นและชักลาก มีแต่ไม้ซอนขนาดตามที่ระบุอยู่ในสัญญาฉบับแรกเท่านั้นที่ถูกลักลอบแอบอ้างนำส่งออกเป็นไม้ซอนตามสัญญาฉบับที่สอง และโดยนัยนี้เองที่ทำให้บัญชีสำนักงานป่าไม้บันทึกจำนวนแพไม้ซอนที่ส่งผ่านลงมา โดยไม่ปรากฏรายการไม้ซอนธิดโคเลย เมื่อได้พิจารณาข้อกล่าวหา คำแก้ต่างและจากการไต่สวนทั้งสองฝ่าย คดีพิพาทนี้เกี่ยวข้องกับสัมปทานที่รัฐบาลให้แก่เอกชนตามระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติที่รัฐได้วางไว้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมที่อาจมีผลได้หรือผลเสียต่อท้องถิ่นและรัฐต่อพวงธิดกอง และพ่อค้า ด้วยเหตุดังนั้น คดีนี้จึงต้องทำการพิจารณาบนพื้นฐานของสัญญาฉบับที่หนึ่ง ฉบับที่สอง และฉบับที่สาม ซึ่งเป็นสัญญาที่ควบคุมการทำไม้ และรวมทั้งพิจารณาบัญชีรายการไม้ของสำนักงานป่าไม้ที่ต้องรู้ได้มีการประทับตรารับรองความถูกต้องแล้ว

(ตามทางการพิจารณา) ไม้ซอนดูและไม้ซอนหลว่ที่ปรากฏอยู่ในบัญชี

รายการไม้ของสำนักงานป่าไม้ที่ต้องอุ ไมควรนำไปเกี่ยวข้อง ปะปน หรือรวมอยู่ใน ไม้ขอนประเภทที่ระบุไว้ในสัญญาฉบับที่สอง กล่าวคือ ไม้ขอนธิดโตและไม้ขอนยัด; แต่ควรจะต้องรวมอยู่ในไม้ขอนที่ตัดและชักลากออกไปภายใต้สัญญาฉบับที่หนึ่ง เมื่อนำไม้ขอนจำนวน 1,457 ต้นที่ส่งออกในนามของจอห์น ดาร์วูด (John Darwood) ไม้ขอนยัดจำนวน 321 ต้น (จากไม้ขอนที่ถูกชักลากออกไป) ซึ่งเป็นไม้ขอน ประเภทที่ถูกจัดอยู่ในสัญญาฉบับที่สอง และไม้ขอนรวม 56,178 ต้นที่ผู้แทนของ บริษัทายีนตามบัญญัติ รวมจำนวนทั้งสิ้น 57,956 ต้น หักออกจากจำนวนไม้ขอนรวม 114,133 ต้นที่ปรากฏอยู่ในบัญชีรายการที่บันทึกไว้โดยสำนักงานป่าไม้ที่ต้องอุแล้ว ก็ปรากฏว่ามีไม้ขอนขาดบัญชีไปดังนี้:

ไม้ขอนค	48,326	ต้น
ไม้ขอนหลว	7,851	ต้น
รวม	56,177	ต้น

ซึ่งเป็นจำนวนที่ยืนยันได้ว่าเป็นไม้ขอนที่บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (และ) ผู้แทนของ ไบรส์และแมกซ์เวลล์ได้นำออกเกินจากที่แจ้งไว้

ดังนั้น จึงให้ติดกองทั้งหลายยื่นรายการบัญชีค่าใช้จ่าย ฯลฯ ของไม้ขอนที่ เกินจำนวนไป 56,177 ต้น และจำนวนยอดเงินติดค้าง และให้บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา และผู้แทนของไบรส์และแมกซ์เวลล์ชดใช้เงินติดค้างทั้งหมดภายหลังจาก ที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องแล้ว

เกี่ยวกับการชักลากและส่งออกไม้ขอนโดยบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และผู้แทน ของไบรส์และแมกซ์เวลล์นั้น ให้ติดกองทั้งหลายยื่นฟ้องเรียกชดใช้เงินค่าใช้จ่าย ที่ติดค้างจากผู้แทนบริษัทฯ ซึ่งจะให้มีการสอบสวน ตรวจสอบ และพิจารณาตัดสิน ต่อไป เป็นที่ยืนยันปรากฏแน่ชัดแล้วว่า ในประเด็นการละเมิดสัญญาฉบับที่หนึ่ง ฉบับที่สอง และฉบับที่สามนั้น มีการนำไม้ขอนออกจากท้องที่เกินจำนวนอย่าง ผิดระเบียบในระหว่าง จ.ศ.1244, 1245 และ 1246 โดยไม่ได้ชำระอากรภาคหลวง

เป็นไม้ขนด 48,326 ต้น ไม้ขนหลว 7,851 ต้น รวมทั้งสิ้น 56,177 ต้น ทั้งนี้ ตามกฎหมายของรัฐ ไม้ขนจำนวนที่นำออกเกินนั้น ไม่ว่าจะ เป็นไม้ขนที่เป็น สมบัติส่วนตัว หรือเป็นไม้ขนปันธิต (panthit) ก็ตาม จะต้องถูกยึดตกเป็นสมบัติ ของหลวง ด้วยเหตุดังนั้น จึงให้คิดมูลค่าไม้ขนดจำนวน 48,326 ต้น และไม้ขน หลวจำนวน 7,851 ต้น หรือรวมทั้งสิ้น 56,177 ต้น ตามอัตราของไม้ขน “หลวง” ชั้นดีตามที่ระบุไว้ในสัญญาฉบับที่หนึ่งและปรับโทษบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ผู้แทน ของไบรส์และแมกซ์เวลล์ ฐานลักลอบนำไม้จำนวนดังกล่าวออก โดยให้ชำระอากร ภาคลวงเป็นสองเท่า

คำพิพากษาให้ไว้ ณ วันขึ้นสองค่ำ เดือนวากอง จ.ศ.1247 (ตรงกับวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.1885) โดย หุ่นจี 3 ท่าน อัดวินหุ่น 5 ท่าน หุ่นดอก 2 ท่าน และสมาชิกเสนาบดีสภาอื่นอีก 2 ท่าน

(จากคำแปลภาษาอังกฤษที่ปรากฏใน *Correspondence Relating to Burmah Since the Accession of King Theebaw in 1878*. Cmd. 4614, London 1886)

เอกสารผนวก ง.

ประกาศเสนาบดีสภา พุทธศักราช ค.ศ.1885

ประกาศมายังบรรดาขุนบ้านนายเมือง นายกองม้า หัวหน้าพวกดาบ (daings) ผู้ถือโล่ (shield bearers) พระท่ามะรง เจ้าภาษีทองเงิน ไพร่เหมือง เจ้าพนักงานจัดที่ทำกิน หัวหน้าพนักงานรักษาป่า และไพร่ฟ้าปกนิกรพลเมืองผู้มาสู่พระบรมโพธิสมภารทั้งปวง ให้ทราบจงทั่วกันว่า:

ด้วยการตั้งเงื่อนไขข้อเรียกร้องที่รุนแรงเกินเลย จงใจก่อความทำลายพระศาสนา ละเมิดจารีตและลัทธิธรรมนิยมของเรา เหยียดหยามเผ่าพันธุ์ของเรา พวกมิชชันนารีชาวอังกฤษกำลังแสดงแสนยานุภาพ และเตรียมกำลังพร้อมรวบรวมความต้องการก่อศึกสงครามกับบ้านเมืองของเรา เราได้ตอบข้อเรียกร้องทั้งหมดนั้นไปแล้ว ตามแบบแผนปฏิบัติของชาติที่เจริญทั้งหลาย ด้วยถ้อยคำภาษาอังกฤษและเป็นปกติสามัญ แต่กระนั้น หากแม้ว่าพวกเดียรฉัตรยักเลงเหล่านี้ยังจะขึ้นบุกรุกเข้ามากระทำการย่ำยีก่อความบ้านเมืองเราในประการใดๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกและคุ้มครองให้ความสงบสุขแก่บ้านเมือง ก็จะต้องทรงกริ้วทศักรพร้อมด้วยเหล่าเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ ผู้น้อย พรุ่งพร้อมด้วยกองทหารราบเดินเท้า กองทหารปืนใหญ่ กองทัพอากาศ และกองทัพบก ทั้งทางบกและทางน้ำเข้าต่อต้านศัตรู ด้วยแสนยานุภาพของกองทัพของพระองค์ ก็จะทรงสามารถทำลายล้างพวกกาะเดียรฉัตรยักเลงเหล่านี้ เข้ายึดครองรวบรวมดินแดนของพวกมันเข้ามาไว้ในแผ่นดิน ถ้าแม้พวกเดียรฉัตรยักเลงเข้ามาก่อความแล้วไซ้ ให้บรรดาพสกนิกรและข้าไพร่พลเมืองของแผ่นดินทั้งหลาย อย่าตื่นตระหนกตกใจเป็นที่โกลาหลอลหม่าน อย่าได้หลบหลีกศัตรู ลี้หนีจากบ้านเมือง

ให้ไพร่ฟ้าข้าพลเมืองทั้งหลายจงปฏิบัติสืบมาชีวิตหน้าที่ดังแต่ก่อนสืบไปอย่างบ้านเมืองเป็นปกติ ให้เจ้าพนักงานในท้องที่หมั่นสอดส่องตรวจตราลาดตระเวนเมืองหรือหมู่บ้านที่รับผิดชอบให้ปราศจากพวกลักเล็กขโมยน้อย โจรผู้ร้าย และการประพฤติดิฉิมชอบอื่นๆ กองทัพในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะส่งเข้า

ต่อต่ออิราชศัตรูนี้ ไม่ใช่ด้วยการกะเกณฑ์บังคับไพร่พลเมืองมารวมขึ้นเป็นทัพหลวง เหมือนอย่างแต่ก่อน แต่จะเป็นกองทัพหลวงที่รวมเอากรมทหารต่างๆ ที่มีอยู่แล้วที่มีมณฑลเข้าต่อสู้รบด้วยทำลาย และยึดครองดินแดนข้าศึก จึงห้ามเจ้าพนักงานท้องถิ่นบังคับจับกุมกะเกณฑ์ผู้คนพลเมืองที่ไม่สมยอมสมัครใจเข้าในกองทัพเป็นอันขาด การอ้างไว้ซึ่งพระศาสนา รักษาเกียรติยศของบ้านเมือง ปกป้องผลประโยชน์ของแผ่นดินนั้น จะนำมาซึ่งประโยชน์สามประการ กล่าวคือ ประโยชน์ต่อพระศาสนา ประโยชน์ต่อพระมหากษัตริย์ และประโยชน์ต่อตัวเอง ทั้งยังเป็นการสั่งสมบุญบารมีอันจะนำไปสู่การบังเกิดใหม่ในสรวงสวรรค์ในชาติภพหน้า และบรรลุถึงพระนิพพานในที่สุด ใครผู้ใดที่เต็มใจสมัครเข้าร่วมในกองทัพและพร้อมเข้าทำการต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างองอาจหาญกล้า จะได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการในตำแหน่งที่เหมาะสมต่อไป ให้เจ้าพนักงานผู้จงรักภักดีสอบถามไพร่ฟ้าพลเมืองว่ามีผู้ใดสมัครใจอาสาเข้าร่วมในกองทัพ แล้วให้รวบรวมรายชื่ออาสาสมัครเสนอไปที่หัวเมืองที่สังกัดต่อไป

ประกาศเสนาบดีสภา ให้ไว้ ณ วันขึ้น 1 ค่ำเดือนดาของมอน จ.ศ.1247 (ตรงกับวันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ.1885) บันทึกโดย เวะตมาสุตหุนดอกดอว์ (Wetmasut Wundauk Daw) ประกาศโดย มหามินดินมินหล่าสิฐู (Maha Mindin Minhla Sithu) เลขานุการเสนาบดีสภา

(จากคำแปลภาษาอังกฤษที่ปรากฏอยู่ใน Correspondence Relating to Burmah Since the Accession of King Theebaw. Cmd. 4614)

เอกสารผนวก จ.

โองการของเจ้าฟ้ามัยนชาয়

ข้าเป็นโอรสและรัชทายาทของพระเจ้ามินดง องค์พระมหากษัตริราชเจ้า ผู้ทรงสถาปนากรุงมณฑลและพระผู้ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ห้า ในฐานที่ทรงเป็นทั้งองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและผู้ปกป้องคุ้มครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน โดยที่ข้าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขในราชวงศ์ของพระเจ้าอลองพญาและทั้งเป็นผู้แทนของเผ่าพันธุ์แห่งสุริยะ ข้าจึงบริบูรณ์ด้วยปัญญาบารมี รอบรู้ในศาสตร์นาๆ และเปี่ยมด้วยพละนาภอย่างยิ่ง

พวกกาะเดียรถีย์ป่าเถื่อนไร้ซึ่งแบบแผนธรรมเนียมแห่งอารยะ ได้บุกรุกกรานเขตแคว้นอาณาจักรพม่า ย่ำยีศาสนสถานสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันอาณาประชาราษฎร์ศรัทธาบูชา เป็นต้นว่า พระธาตุนเจดีย์ วัดวาอาราม ฯลฯ รวมทั้ง พระคัมภีร์บาลีอันศักดิ์สิทธิ์และคณะสงฆ์ พวกเดียรถีย์ยังได้ทำลายสารบัญชี่และจดหมายเหตุพระราชพิธีอันเป็นพระตำราในพระมหากษัตริย์มาแต่เก่าก่อน อีกทั้งลบหลู่เหยียดหยามเสวตฉัตรและเครื่องราชูปโภคในพระบรมวงศานุวงศ์

อาศัยเหตุภาวะดังนี้เองที่พระเถระและปราชญ์คฤหัสถ์ทรงภูมิความรู้ผู้มีชื่อได้มาแจ้งแก่ข้าว่า ถึงเวลาที่จะต้องจัดการกวาดต้อนจับกุมและขจัดพวกกาะผู้เป็นกบฏต่อแผ่นดินทั้งหลายให้สิ้นทราง ปราบดาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อไป เพื่ออนุวัติตามคำขอร้อง ข้าจึงตัดสินใจเข้าสู่สมรภูมิครั้งนี้ ด้วยกองทัพที่ประกอบด้วยกองกำลังชาวพม่า ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และปะหล่อง

[นอกจากนั้น] ยังมีพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสที่อาศัยอยู่ในบริเวณพม่าตอนล่าง ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิพม่าในสมัยบรรพบุรุษของข้าที่มาหาข้าและให้สัญญาว่าจะยึดเมืองดองอู อย่างกึ่งและพะลิม กลับคืนมาให้ข้าให้จงได้ ข้าจึงมอบอาญาสิทธิทัพให้แก่เขาเหล่านั้น และได้สั่งให้พวกเขานำธงชัยของข้าไปปักไว้ [ที่เมืองเหล่านั้น]

นอกจากนี้ ข้ายังตัดสินใจแน่วแน่ที่จะยึดเมืองมณฑลและราชบัลลังก์
พม่ากลับคืนมา เพื่อให้สามารถบรรลุจุดประสงค์ดังกล่าว ข้าจึงได้จัดกองทัพดังนี้:

ทางด้านเหนือ ไพร่พลถือดาห์ (dahs) จำนวน 10,000 นาย พลปืนคาบศิลา
จำนวน 15,000 นาย และกำลังพลสำรองจำนวน 20,000 นาย ทั้งหมดอยู่ใต้การ
บังคับบัญชาของ “เจ้าฟ้า” หุ่นโธ “เจ้าฟ้า” กันติ (Kanti Sawbwa) เมียวสำ
ของโมเมก (Momeik Myosa) หัวหน้าพวกกะฉิ่น รวมทั้งโบ (Bo) หุ่น และ
ลิตเกจำนวนหนึ่ง

ทางด้านตะวันตกในเขตอะลองและสะกายง์ ไพร่พลถือดาห์ จำนวน 10,500
นาย พลปืนคาบศิลาจำนวน 20,000 นาย และกำลังพลสำรองอีก 20,000 นาย
ภายใต้การบังคับบัญชาของ โบทมุ มินจีมินหล่าหมิงกองจอร์ (Bohmu Mingyi
Minhla Mahamingaunggyaw) และนายทหารอีก 35 นาย

ทางด้านใต้ ไพร่พลถือดาห์ จำนวน 1,000 นาย พลปืนคาบศิลา 1,500 นาย
และกำลังพลสำรอง 6,000 นาย ภายใต้การบังคับบัญชาของ อะนอกวินดอร์หมู่
ตองตวินจีเมียวหุ่น พินดาเลธินโบ (Pindaletthin Bo) ตาซองไคกัทธิลายง์โบ
(Tazaungdaikthihlaing Bo) พินดาเลธินเมียวหุ่น (Pindaletthin Myowun)
และนายทหารอีก 31 นาย

ทางด้านตะวันออก ไพร่พลถือดาห์ จำนวน 20,000 นาย พลปืนคาบศิลา
3,000 นาย และกำลังพลสำรองอีก 20,000 นาย มีข้าเองเป็นแม่ทัพ พร้อมด้วย
พระปิตุลาของข้า และนายทหารอีก 45 นาย

กองทัพทั้งหมดนี้จะรุกเข้าตีอย่างพร้อมเพรียงกันเมื่อได้ยินเสียงสัญญาณ
ปืนใหญ่

เมื่อกองทัพหลวงของข้ามาถึงที่ใด ให้ทวยราษฎร์ผู้มีความจงรักภักดีต่อข้า
ทั้งหลายทุกผู้ จงติดแถบด้ายสีขาวไว้เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัย ส่วนไอ้อี
ที่เข้าพวกด้วยกับเหล่ากาะผู้เป็นเดียรฉัตร ข้าจะให้ภัยโทษ แม้ว่าตามทางกลศึกแล้ว
พวกเหล่านี้สมควรรับโทษทัณฑ์ถึงตายเพื่อไม่ให้คนรุ่นหลังทั้งหลายถือเอาเป็น
เยี่ยงอย่างต่อไป

เอกสารผนวก จ.

คำประกาศของเจ้าชอว์ยานปายจ์

ข้าผู้เป็นนั้ดดาของ [มินดง] องค์พระมหากษัตริยาธิราชผู้เป็นใหญ่ เจ้าแห่งผืนน้ำและแผ่นดิน ผู้เป็นใหญ่เหนือพญาช้างฉัททันต์และเสวตไอยรา องค์พระจักรีผู้ทรงสถาปนากรุงมณฑลเยย์ องค์อุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ห้า เจ้าชีวิตและพระผู้ทรงสถิตย์ซึ่งยุติธรรม ขอประกาศสั่งให้ทราบจงทั่วกันว่า:

โดยที่ข้ามีความรักและความเมตตาต่อพสกนิกรทุกผู้บนผืนแผ่นดิน ทั้งสี่ชั้นวรรณะ สมณะชีพรามณ์และคฤหัสถ์ ข้าจึงมีความห่วงใยอยู่ทุกวันคืน เมื่อได้รู้ว่า

มีการตำรวจตรวจวัดจัดทำสารบัญชีย่านและเมือง ที่นา ป่า เขา แม่น้ำและถ้ำคลองพร้อมทั้งกำหนดอัตราภาษีอากรใหม่และบังคับเรียกเก็บเอาจากไพร่ฟ้าราษฎร

มีการจัดพิมพ์กระดาษณบัตรใช้แลกเปลี่ยนแทนเงินตรา และทำเหรียญโลหะกำหนดค่าราวกับว่าเป็นเนื้อเงิน

มีการวางแผนสังหารไพร่ฟ้าราษฎร ทั้งสมณะชีพรามณ์และคฤหัสถ์ ให้ล้มตายฉับพลันด้วยโรคภัย

และศาสนาพระโคตมพุทธเจ้าทุกวันนี้กำลังเสื่อมถอย สมณะชีพรามณ์ต้องเดือดร้อน

เมื่อรู้ดังนี้ข้าจึงมีอาจณึ่งดูดาอยู่เฉยได้อีกต่อไป แต่จำต้องกอบกู้ราชบัลลังก์และอาณาจักร อันเป็นสมบัติสืบทอดจากพระบรมปิยา พระอัยกา และพระปิตุลาของข้า กลับคืนมาให้จงได้

ให้พสกนิกรทั่วทั้งแผ่นดิน ทั้งสมณะชีพรามณ์และคฤหัสถ์ จงอย่าได้ตื่นตระหนก ให้อยู่ในความสงบ

ให้แม่ทัพนายกองขุนทหารสังการไพร่พลในกองทัพหลวงให้ปฏิบัติตามจงทั่วกันอย่าให้ปล้นสะดม ทำลาย หรือเผาผลาญบ้านเรือนราษฎร วัดวาอาราม พระเจดีย์ โบสถ์วิหาร ศาลาโรงทาน แต่จงเข้าโจมตีขับไล่พวกที่เข้าด้วยกับฝ่ายอังกฤษเท่านั้น

เอกสารผนวก ข.

ประวัติย่อของผู้นำการต่อต้านบางคน

เจ้าฟ้าชองกวา (Chaunggwa Princes)

เจ้าชอว์ยานปายน์และเจ้าชอว์ยานนายน์ ผู้เป็นโอรสของเจ้าฟ้าเมกะยะยา และตายอกตันจิ้นเลย์ (Tayoktan Khin Lay) เป็นที่รู้จักกันในฝ่ายอังกฤษว่า เจ้าฟ้าชองกวา ตามชื่อดาบพลที่เจ้าทั้งสองทรงสืบทอดผู้คนเริ่มดำเนินการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าสีป่อ ทั้งสองพระองค์ก็ทรงเป็นเช่นเดียวกันกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายที่ถูกกักบริเวณเป็นตัวประกัน และทรงมาถูกปลดปล่อยเป็นอิสระภายหลังจากที่ฝ่ายอังกฤษเข้ายึดเมืองมณฑลทะเลย์ได้ โดยที่ทรงเริ่มการต่อต้านที่ชองกวาในเขตอังวะ เจ้าฟ้าชองกวาจึงทรงสามารถยึดอำนาจในบริเวณตอนกลางของเขตอังวะไว้ได้ในระหว่างต้นปี ค.ศ.1886

ในวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ.1886 เจ้าฟ้าชองกวาและสมัครพรรคพวกรวม 600 นายได้มาที่บ้านกเย ห่างจากจอกแสไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว 12 ไมล์ และเข้าร่วมกับกลุ่มของเจ้าฟ้ามยินชายยงที่ตั้งมั่นอยู่ที่ชองเขานัดเตก จากนั้นก็ทรงวางแผนการเข้าโจมตีเมืองมณฑลทะเลย์ อมราปุระ อังวะและสะกาย่ง การคุกคามจากกลุ่มเจ้าฟ้าชองกวารุนแรงถึงขนาดที่ว่า ในวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ.1886 ฝ่ายอังกฤษต้องออกประกาศให้สินบนรางวัลแก่ผู้ที่นำจับกุมตัวเจ้าฟ้าชองกวาทั้งสอง พระองค์ได้ถึง 6,000 รูปีและสำหรับคนชั้นนายระดับโบ (Bo) คนละ 500 รูปี

ในตอนปลาย ค.ศ.1886 เจ้าฟ้าชองกวาเสด็จกลับเข้าไปมณฑลทะเลย์ ต่อมาในตอนต้นเดือนมกราคม ค.ศ.1887 ก็ได้ทรงสมคบคิดกันกับพระครูโมดี (Modi Sayadaw) เข้ายึดเมืองมณฑลทะเลย์ อย่างไรก็ดี แผนการนี้ล่วงรู้ไปถึงฝ่ายอังกฤษเสียก่อน เจ้าชอว์ยานนายน์จึงถูกจับกุมตัวและส่งตัวไปประทับที่เมืองย่างกุ้ง

ทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนของ ดร.มาร์ค (Dr. Mark's School) ในฐานะนักเรียนหลวง และต่อมาถูกส่งไปประทับที่กัลกัตตาจนตลอดพระชนม์ชีพ ส่วนเจ้าชอว์ยานปายังนั้น ทรงหลบหนีขึ้นไปประทับหลบซ่อนอยู่ในรัฐไทยใหญ่ทางตอนเหนือและทรงสร้างฐานที่มั่นใหม่ขึ้น ทรงได้รับการช่วยเหลือจากนอร์ปา อดีต “เจ้าฟ้า” แสนหวิ และนอร์มอง ผู้บุตร จนทรงสามารถทำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษอย่างได้ผล อย่างไรก็ตาม การปราบปรามของฝ่ายอังกฤษก็ได้บั่นทอนความเข้มแข็งของฝ่ายต่อต้านลงไปมาก จนนอร์ปาและนอร์หม่องตัดสินใจยอมจำนนไปในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1887

เจ้าชอว์ยานปายังจึงต้องทรงพึ่งพากำลังสนับสนุนใหม่จากที่อื่นๆ เพื่อเคลื่อนไหวต่อต้านฝ่ายอังกฤษต่อไป โดยส่งผู้แทนเดินทางไปพบ “เจ้าฟ้า” หุ่นโธ ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1888 ต่อมา ในตอนปลายปี ค.ศ.1888 ทรงผูกสัมพันธ์กับก่าเหลง อดีต “เจ้าฟ้า” เมืองเหลง ทั้งสองฝ่ายได้รวมกำลังกันต่อต้านฝ่ายอังกฤษ จนสามารถคุกคามกดดันเมืองมิตอยู่ได้ชั่วระยะหนึ่ง หลังจากปะทะกับกองทหารอังกฤษหลายครั้งและปฏิเสธข้อเสนองของฝ่ายอังกฤษที่ให้อยอมจำนนวางอาวุธเข้ามอบตัวแล้ว ใน ค.ศ.1889 เจ้าชอว์ยานปายังก็ไปตั้งมั่นขึ้นที่มันตัน ห่างขึ้นไปทางเหนือของมันปุน เมื่อได้รับกำลังสนับสนุนจากคูะของสามะและปอนกัน (Ponkan) ขบวนการต่อต้านของเจ้าชอว์ยานปายังจึงกล้าแข็งขึ้นมาก จนในที่สุดในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1889 ฝ่ายอังกฤษจำต้องประกาศให้สินบนรางวัลนำจับเป็นเงินจำนวน 2,000 รูปี

เพื่อที่จะทำลายขุมกำลังฝ่ายที่สนับสนุนเจ้าชอว์ยานปายังลง อังกฤษจึงตัดสินใจดำเนินการปราบปรามพวกกะฉิ่น ในระหว่างฤดูแล้งของ ค.ศ.1889 ต่อ ค.ศ.1890 กองทหารอังกฤษ 4 กองแยกย้ายเข้าโจมตีมันปุนอย่างพร้อมเพรียงกัน เจ้าชอว์ยานปายังจึงต้องล่าถอยหนี ทรงหลีกเลี่ยงการเข้าปะทะกับกองทหารอังกฤษ เสด็จหนีออกไปทางตะวันออกมุ่งสู่แสนหวิ ข้ามพรมแดนเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในจีน

เจ้าชอว์ยานปายังดำเนินการก่อรวมกำลังของฝ่ายอังกฤษที่แสนหวิและเมืองมิตต่อไปจากฐานที่มั่นใหม่ที่เชอฟาง (Chefang) ในจีน ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1890 รัฐบาลอังกฤษจึงได้ยื่นคำร้องขอต่อรัฐบาลจีนให้จำกัดความเคลื่อนไหว

ทางการเมืองของเจ้าชอร์ยานปายน์ กระนั้นก็ดี ในตอนต้นปี ค.ศ.1893 ก็ยังคงมีการก่อกวนอยู่ทางตอนเหนือของแสมทวีئك เป็นที่เข้าใจกันว่าการก่อกวนคุกคามเหล่านี้ได้รับการยุยงปลุกปั่นจากเจ้าชอร์ยานปายน์

เจ้าชอร์ยานปายน์สิ้นพระชนม์ลงด้วยโรคชราขณะทรงพระชันษาได้ 82

(รวบรวมจาก GUBSS I & II; *Frontier and Overseas Expeditions from India*, Vol V, Simla, 1907; Files No. 17/1886 (Foreign Department), 68/P 1887, 82/P 1888, 61/P 1889, 2R/1895, National Archives Department; คำสัมภาษณ์ เดกคินวิน (Hteiktin Win) โอรสเจ้าชอร์ยานปายน์)

เจ้าฟ้าจุนยุนท์ (Kyun Nyunt Prince)

เจ้าฟ้าจุนยุนท์เป็นโอรสของเจ้าฟ้ากะหน่องประสูติจากหม่อมผู้เป็นน้องสาวของ “เจ้าฟ้า” เมืองปอน เมื่อ ค.ศ.1858 เมื่อครั้งอังกฤษเข้ายึดเมืองมณฑลเจ๋อเหลี่ยน ทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ และต่อมาใน ค.ศ.1886 จึงทรงลาผนวช

พระองค์ทรงรวบรวมสมัครพรรคพวกในย่านโมซา (Moza) เขตเมืองสะกายย์ และภายในเพียงชั่วคืนเดียว ทรงรวบรวมได้ถึง 50 นาย จากนั้นเสด็จไปที่พระมหาเจดีย์กอมุดอว์ (Kaunghmudaw Pagoda) ซึ่งมีคนมาชุมนุมเพื่อเข้าร่วมกับพระองค์อีกกว่าหนึ่งพันนาย ในจำนวนนั้น คนที่มีบทบาทสำคัญก็เห็นจะได้แก่ โบนโยอุ (Bo Nyo U) และโบนโยพู (Bo Nyo Phu) สองพี่น้องจากแจวงนาเบจู (Nabekyu) และโบจา (Bo Kya) จากบ้านอเลจี (Alegyi)

เจ้าฟ้าจุนยุนท์ตั้งฐานที่มั่นขึ้นที่ซเวโบทรงมีแผนการเข้ายึดสะกายย์และจากนั้นก็ระดมเข้ายึดอว้ระ อมราปุระ และมณฑลเจ๋อตามลำดับ พระองค์จึงทรงส่งโบจากับสมัครพรรคพวกรวม 50 นายออกไปรวบรวมเสบียงอาหาร ระหว่างทางที่ไปยังสะกายย์นั้น โบจาและพรรคพวกก็ได้เผชิญหน้ากับกองทหารอังกฤษจำนวน 40 นายที่บริเวณใกล้ๆ กับยวตอง (Ywahtaung) ในการปะทะที่เกิดขึ้นตามมานั้น โบจาและพรรคพวกสามารถสังหารทหารอังกฤษลงได้ 3 นายและขับไล่พวกที่เหลือถอยกลับเข้าไปสะกายย์

ฝ่ายโบนโยอุและโบนโยพูได้นำกำลัง 500 นายเข้าตีสะกายย์ กองทหารอังกฤษจึงล่าถอยออกไปทางแม่น้ำ แต่โบนโยอุก็ได้ไล่ล่าติดตามไปจนถึงเรือของฝ่ายอังกฤษและสังหารแพทย์ทหารเสนารักษ์ชาวอังกฤษนายหนึ่ง ซึ่งหลุมฝังศพของนายทหารผู้นี้ที่อยู่ทางตอนใต้ของป้อมเมืองสะกายย์ ยังปรากฏคำจารึกว่า: “เรือตรี เจ ฮีท (Ensign J. Heath) นายทหารเสนารักษ์ อายุ 29 ปี ถูกสังหารจนเสียชีวิตที่สะกายย์ระหว่างการช่วยเหลือเพื่อนทหาร เมื่อวันที่ 9 มกราคม ค.ศ.1886”

อย่างไรก็ดี ที่ชเวโบนั้น เจ้าฟ้าจุนยุนท์กลับทรงถูกหักหลัง ทรงถูกลอบชิงระหว่างการเสด็จหนี จนถูกนำตัวไปขังอยู่ที่วัดแห่งหนึ่ง และสิ้นพระชนม์ลงในเช้าวันเดียวกันนั่นเอง

(รวบรวมจาก *Journal Kyaw*, Vol. III, No. 4, 2 December 1939 (ภาษาพม่า))

เจ้าฟาลิมบิน (Limbin Prince)

เจ้าฟาลิมบินทรงเป็นโอรสของเจ้าฟ้ากะหน่อง โดยเหตุที่ทรงถูกทอดทิ้ง จึงต้องทรงหาเลี้ยงพระชนม์ชีพเป็นพ่อค้าขายตุ๊กตาอยู่ที่วัดพระมหาเมณี (Mahamuni) กับยาย ต่อมาพระองค์ทรงร้องขอความช่วยเหลือทางการเงินจากนายซอร์ ทูตอังกฤษ และก็ทรงได้รับเงินช่วยเหลือยังชีพเดือนละ 50 รูปี

ในเดือนมกราคม ค.ศ.1879 เจ้าฟาลิมบินเสด็จจากมณฑลทะเลไปประทับอยู่ที่ย่างกุ้ง ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1881 ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นตุลาการศาลแขวงชั้น 3 (magistrate of the third class) ที่ตะวาย ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1882 ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่งเมียวอกที่เฮนซาดา (Henzada)

ใน ค.ศ.1883 เจ้าฟาลิมบินเสด็จเข้าไปยังรัฐกะเหรี่ยงตะวันตก โดยที่ไม่ได้ทรงขออนุญาตจากทางการอังกฤษก่อน จึงทรงถูกปลดออกจากตำแหน่ง ต่อมาใน ค.ศ.1884 หลังจากที่ทรงล้มเหลวในคำอุทธรณ์ที่ยื่นต่อข้าหลวงใหญ่อังกฤษเพื่อขอกลับเข้ารับราชการ พระองค์ก็ทรงได้รับอนุญาตให้หางานอาชีพทำได้ในเมืองมะละแหม่ง แต่ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าเสด็จออกนอกมะละแหม่งไม่ได้ หากไม่ได้ทรงรับอนุญาตจากรองข้าหลวงก่อน

ในขณะที่ประทับอยู่ที่มะละแหม่งนั้น ได้มีผู้แทนของ “เจ้าฟ้า” ไทยใหญ่ที่กำลังก่อการกบฏต่อพระเจ้าสีป่อมาเข้าเฝ้าเพื่อทูลขอให้เสด็จไปเป็นผู้นำการกบฏ พระองค์ทรงรับคำทูลเชิญนั้น และในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 จึงได้ทรงหลบหลบหนีออกจากเมืองมะละแหม่ง เสด็จถึงเมืองเชียงตุงในวันที่ 10 เดือนธันวาคมของปีเดียวกันนั้น

ในตอนแรก เจ้าฟาลิมบินตั้งพระทัยที่จะเสด็จไปยังรัฐไทยใหญ่เพื่อเป็นผู้นำการกบฏของพวก “เจ้าฟ้า” ต่อพระเจ้าสีป่อ แต่กลับทรงพบว่าเหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว และทรงต้องกลายมาเป็นผู้ใน “สมาพันธ์” ที่ตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ทรงตั้งกองบัญชาการขึ้นที่เมืองเชียงตุง และทรงร่วมมือกับ

เจ้าขุนจี “เจ้าฟ้า” เมืองนาย เจ้าแหวง (Sao Weng) “เจ้าฟ้า” ลอว์กสอว์ก (Lawksawk Sawbwa) เจ้าขุนดี เมียวสาเมืองปอน และเจ้ากำปู (Sao Hkam Pu) “เจ้าฟ้า” เชียงตุง ส้อมสุมรวบรวบสมัครพรรคพวกและอาวุธขึ้นต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ในบริเวณเทือกเขาฉาน

ในวันที่ 15 มกราคม ค.ศ.1887 กองกำลังทหารอังกฤษกองหนึ่ง ภายใต้อำนาจของนายพันเอกสเตเดแมน รุกจากหล่ายยัดเตดเข้าไปตอนในของบริเวณเทือกเขาฉาน ตลอดการเดินทางที่คราวนั้น นักรบฝ่ายต่อต้านชาวพม่าและไทยใหญ่ได้ร่วมกันทำสงครามกองโจร คอยซุ่มลอบเข้าโจมตีก่อหวอดกองทหารอังกฤษ แต่แม้จะเผชิญกับการต่อต้านอย่างหนักหน่วงปานใด กองทหารอังกฤษก็ยังจะสามารถเดินทางไปถึงปเวห์ล่า (Pwehla) ในวันที่ 29 มกราคม

นักรบฝ่ายต่อต้านชาวไทยใหญ่ภายใต้ “เจ้าฟ้า” ลอว์กสอว์กจึงเข้าสกัดกั้นกองทหารอังกฤษที่กำลังรุกคืบเข้ามาที่บริเวณกุญโจ (Kugyo Hill) ในขณะที่ที่มั่นฝ่ายต่อต้านถูกระดมยิงอย่างหนักจากปืนใหญ่ทั้งทางปีกซ้ายและขวานั้น กองทหารราบอังกฤษก็โหมเข้าโจมตีทางด้านหน้า นักรบฝ่ายต่อต้านจึงต้องล่าถอยภายหลังจากที่สูญเสียกำลังพลไปถึง 24 นาย

กลุ่มแกนนำของสมาพันธ์เจ้าฟ้าลิ้มบิน ที่ประกอบด้วย “เจ้าฟ้า” ลอว์กสอว์ก “เจ้าฟ้า” เมืองนาย และเมียวสาของเมืองปอน กลับไม่ยอมเลิกรากจากการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ คงดำเนินการต่อสู้ต่อไป ในที่สุด ฝ่ายอังกฤษจึงหันไปใช้กลยุทธ์ที่ชาญฉลาดผสมผสานกันระหว่างการใช้กำลังและเล่ห์เพทุบาย เคลื่อนกำลังเข้าปราบปรามผู้นำไทยใหญ่ทีละกลุ่ม ในขณะเดียวกัน ก็ยื่นข้อเสนอแก่พวกผู้นำฝ่ายต่อต้านชาวไทยใหญ่ว่าจะยังคงยอมรับรองสถานภาพเดิม ถ้าหากยอมจำนน เจ้าฟ้าลิ้มบินเองนั้น หากทรงยอมจำนนวางอาวุธ ก็จะได้ทรงได้รับการนิรโทษกรรม เบี้ยบำนาญยังชีพ รวมทั้งตำแหน่งที่ประทับหลังหนึ่งที่บ้านเมืองมะละแหม่งหรือไม่กี่ที่อย่างกุ่ม เมื่อเผชิญกับกลยุทธ์ดังกล่าวของฝ่ายอังกฤษ ฝ่ายต่อต้านจึงค่อยๆ อ่อนกำลังลง ฝ่ายเจ้าฟ้าลิ้มบิน เมื่อทรงต้องสูญเสียสมัครพรรคพวกไป ก็ทรงตัดสินใจพระทัยยอมรับเงื่อนไขของฝ่ายอังกฤษในท้ายที่สุด

ในวันที่ 13 มกราคม ค.ศ.1887 เจ้าฟ้าลิ้มบินเสด็จออกจากไทยใหญ่ พร้อมกับกองทหารอารักขาของอังกฤษ โดยครั้งแรกทรงถูกส่งไปประทับที่ย่างกุ้ง แต่เนื่องจากทางการอังกฤษที่ย่างกุ้งเกรงว่าการประทับอยู่ที่ย่างกุ้งในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ในพม่าโดยทั่วๆ ไปยังคงสับสนอยู่นั้น จะไม่เป็นผลดีต่อการปราบปรามของฝ่าย อังกฤษ พระองค์จึงทรงถูกส่งไปประทับอยู่ในอินเดีย

(รวบรวมจาก Woodman, Burma; Hendershot, Conquest; G.E. Mitton, Scott of the Shan Hills, London, John Murray, 1936; Bohmu Ba Shin, Sityei naingnganyei hnin luhmuyei hsaingya thamaing sadan mya, Rangoon, Pagan Press, 1968; File No. 54 P/1885. National Archives Department)

เจ้าฟ้ามยินชายง์ (Myinzaing Prince)

เจ้าฟ้ามยินชายง์ทรงเป็นโอรสพระเจ้ายามินดงที่ประสูติจากพระนางเลตปันชิน พระมเหสี (Letpanzin Queen) ขณะที่มณฑะเลย์แตกนั้น ทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ หม่องลัด หลานปู่ของตายง์คามินจี ซึ่งขณะนั้นกำลังแอบสืงสมผู้คนเพื่อต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ได้มาเข้าเฝ้า พระองค์จึงทรงลาผนวชตามคำทูลขอ และเสด็จไปยังชิบินจีพร้อมด้วยหม่องลัด ที่ชิบินจีนี้เองที่พระองค์ทรงเข้าร่วมกับโบชิน (Bo Chin) หัวหน้ากลุ่มต่อต้านกลุ่มหนึ่ง

หม่องลัดและโบชินพยายามลอบเข้าจู่โจมตีเมืองมณฑะเลย์ จึงถูกฝ่ายอังกฤษตอบโต้ตีกลับ แต่สมัครพรรคพวกของเจ้าฟ้ามยินชายง์ก็เข้าปะทะสะกดกัน กองทหารอังกฤษที่ภูนวาลัน (Nwalan) ระหว่างทางไปยังชิบินจี จนกองทหารอังกฤษต้องล่าถอย นอกจากนั้น ยังมีการยิงต่อสู้กันประปรายกับกองทหารอังกฤษอีกกองหนึ่ง ทำให้พนักงานบางคนของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาที่กำลังเดินทางไปยังจอกแสถูกฆ่าตาย

ฝ่ายอังกฤษจึงส่งกองกำลังที่กล้าแข็งเข้าโจมตีสู่เจ้าฟ้ามยินชายง์ที่ชิบินจี ครั้งนี้อีกเช่นกันที่ฝ่ายเจ้าฟ้ามยินชายง์ไปตั้งสะกดเข้าปะทะกับกองทหารอังกฤษที่ภูนวาลัน แต่ในการปะทะกันครั้งหลังนี้ นักรบฝ่ายต่อต้านกลับถูกตีแตกพ่ายเพราะฝ่ายอังกฤษมีกำลังเหนือกว่า เจ้าฟ้ามยินชายง์จึงต้องเสด็จถอยหนีออกจากชิบินจีไปยังมยินชายง์เพื่อรวบรวมพลพรรคเพิ่มเติม และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระองค์จึงทรงเป็นที่รู้จักกันในพระนามเจ้าฟ้ามยินชายง์ ด้วยกำลังพลพรรคจากมยินชายง์ พระองค์จึงเสด็จต่อไปตั้งมั่นอยู่ที่ต่ายอกสุ (Tayoksu) โดยเสริมที่มั่นอย่างแข็งแรง เพื่อเตรียมรับการโจมตีของฝ่ายอังกฤษ ในการเข้าโจมตีต่ายอกสุ นั้น ฝ่ายอังกฤษนำปืนใหญ่สนามเข้ามาใช้ด้วย เจ้าฟ้ามยินชายง์และสมัครพรรคพวกต้านทานการโจมตีของฝ่ายอังกฤษอยู่เป็นเวลาหลายชั่วโมง แต่แล้วในที่สุด ก็ต้องทรงล่าถอยไปตั้งอยู่ที่ยะข่ายงยี (Yakhainggyi) ที่ยะข่ายงยีนี้ เจ้าฟ้ามยินชายง์ทรงรวบรวมผู้คนได้

เพิ่มขึ้นมามาก แต่กระนั้น ก็ยังไม่สามารถต้านทานการจู่โจมเข้าตีของฝ่ายอังกฤษที่มีชั้นในตอนกลางคืนได้ ดังนั้น จึงต้องเสด็จหนีไปที่ยวกันันในเขตมยเลต (Myelat)

ฝ่ายโบชินและนายทหารคนอื่นๆ ของเจ้าฟ้ามยินชายง์ที่ตั้งมั่นอยู่ตามค่ายรอบๆ ยะข่ายงจี ก็ไปตั้งมั่นขึ้นใหม่ที่กุเม กองทหารอังกฤษจึงรุกต่อเข้ากุเมจนเกิดปะทะกันขึ้น ในที่สุด ภายหลังการรบที่ดุเดือดถึงขั้นดลุมบอน โบชินและพรรคพวกก็ทิ้งกุเมหนีต่อไป

ที่ยวกันัน เจ้าฟ้ามยินชายง์ทรงรวบรวมพลพรรคของพระองค์ขึ้นมามากครั้ง และเปลี่ยนชื่อบ้านยวกันันเป็นสินพูเมียว (Hsinbyumyo) อันมีความหมายว่า เสวตไอยรานคร ทรงเตรียมการเข้าโจมตีฮับเขตอง (Thabyetaung) จอกแส และเมกติลา และในระหว่างการเตรียมการต่อต้านอย่างไม่ย่อท้อนี้เองที่โรคร้ายเป็นฝ่ายมีชัยชนะเหนือเจ้าฟ้ามยินชายง์ ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษต้องล้มเหลวมาโดยตลอด เจ้าฟ้ามยินชายง์สิ้นพระชนม์ด้วยโรคมalaria ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1886

(รวบรวมจาก Geary, *Burma After the Conquest*; Woodman, *Burma*; Maung Tha Aung & Maung Mya Din, tr. "The Pacification of Upper Burma: A Vernacular History," *Journal of the Burma Research Society*, XXXI, Part II (1941))

โบส่วย (Bo Swe)

โบส่วย ฤๅจีโดยสายตระกูลแห่งมินต์ผู้นี้ มีอิทธิพลสูงอยู่ในทุ่งตองซิน (Taungzin) ตรงบริเวณรอยต่อเขตแดนระหว่างพม่าตอนบนกับเขตใต้การปกครองของอังกฤษ โบส่วยปฏิเสธที่จะยอมรับการที่ฝ่ายอังกฤษยึดครองพม่าตอนล่าง ดังนั้น จึงคอยก่อความวุ่นวายในเขตทุ่งตองซินนี้ โบส่วยเคยถูกเรียกให้ไปรายงานตัวที่เมืองหลวงหลายครั้งเพราะถูกรัฐบาลอังกฤษร้องเรียน แต่อย่างไร้รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้รายงานไปยังเสนาบดีกระทรวงอินเดีย ในวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ.1886 ว่า:

พวกหัวหน้าแก๊งโจรที่กำลังสร้างความแตกตื่นสับสนวุ่นวายอยู่นั้น จำนวนมากทีเดียวเป็นพวกที่พร้อมจับอาวุธขึ้นต่อสู้ และในบรรดาคนกลุ่มนี้ คนที่น่ากลัวที่สุดเห็นจะเป็นโบส่วย ที่ยังคงสร้างความลำบากให้แก่ฝ่ายเราอยู่ไม่น้อย เคยทำหายเจ้าหน้าที่เมืองมณฑลเลยอย่างไม่เกรงกลัว และก่อความขัดแย้งต่างๆ ทางตอนใต้ตลอด 12-13 ปีที่ผ่านมา

เมื่อสงครามเกิดขึ้นใน ค.ศ.1885 โบส่วยถูกส่งไปสะกดกองกำลังทหารของอังกฤษที่ยกมาจากงาเป ตรงบริเวณที่อยู่ห่างจากมินบูไปทางตะวันตกประมาณ 30 ไมล์ ที่นี้เองที่โบส่วยใช้เป็นฐานดำเนินการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ

ในตอนต้น ค.ศ.1886 นายโรเบิร์ต แฟร์ รองข้าหลวงเมืองมินบู ยกกำลังทหาร 100 นายปะทะกับกองกำลังฝ่ายต่อต้านของโบส่วยที่ปาเดน แต่นายแฟร์เองกลับพลาดถูกยิงจนเสียชีวิตลง ในขณะที่กองทหารอังกฤษก็ถูกตีแตกกระเจิงล่าถอยกลับไป ชัยชนะที่ปาเดนและการเสียชีวิตของนายแฟร์ช่วยสร้างความฮึกเหิมให้ฝ่ายต่อต้านอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็สร้างความตื่นตระหนกและกังวลใจขึ้น

ในฝ่ายของอังกฤษ ชัยชนะเป็นของฝ่ายต่อต้านอีกครั้งในวันที่ 19 มิถุนายน เมื่อโบส่วยและสมัครพรรคพวกราว 600-700 นายปะทะกับกองทหารฝ่ายอังกฤษอีกกองหนึ่งที่ใกล้ๆ กับงาเป โดยที่ฝ่ายอังกฤษต้องสูญเสียชีวิตทหารไป 8 นายและบาดเจ็บ 26 นาย ฝ่ายอังกฤษจึงถอนกำลังทหารออกจากงาเป ทำให้ตลอดทั่วทั้งเขตมินบูด้านตะวันตกตกอยู่ใต้อิทธิพลของโบส่วย ซึ่งดำเนินการเก็บภาษีอากรและควบคุมกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดในเขตนี้ การคุกคามของโบส่วยรุนแรงมากจนรางวัลนำจับที่ฝ่ายอังกฤษตั้งครั้งแรกเป็นเงิน 1,000 รูปีนั้น มาในเดือนธันวาคม ค.ศ.1886 ถูกตั้งเพิ่มขึ้นเป็น 5,000 รูปี ฝ่ายอังกฤษมาเริ่มใหม่ดำเนินการปราบปรามโบส่วยในฤดูแล้งของปี ค.ศ.1886 ต่อ ค.ศ.1887

นายพลจัตวาโลว์ (Brigadier Law) ซึ่งบังคับบัญชากองกำลังทหารกองหนึ่งและนายพันเอกเวย์ (Colonel Way) ผู้บังคับบัญชาของอีกกองกำลังหนึ่งไม่เพียงแต่เข้าโจมตีและเผาทำลายหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นฐานที่มั่นของโบส่วยเท่านั้น แต่ยังจัดตั้งป้อมรักษาการณ์ขึ้นในบริเวณดังกล่าวด้วย โบส่วยจึงถูกบีบให้ต้องถอยร่นขึ้นไปบนเขา แต่กระนั้น กองทหารอังกฤษก็ยังคงรุกตามติดเข้าไป โบส่วยปะทะกับทหารอังกฤษครั้งสำคัญในวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ.1887 ที่สีดอกตะยา (Sidoktaya) และครั้งนี้กลับตกต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และสูญเสียอย่างหนัก หลังจากการรบครั้งนี้แล้ว กลุ่มต่อต้านของโบส่วยก็อ่อนกำลังลง และปฏิบัติการต่อต้านในระหว่างฤดูร้อน ค.ศ.1887 ก็ไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด

ในที่สุด ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1887 โดยอาศัยการข่าวที่ได้รับมา นายพันตรีฮาร์วีย์ก็ได้นำกองทหารอันประกอบไปด้วยทหารราบม้าจำนวน 40 นายจากกรมทหารรักษาเขตแดนแห่งแคว้นเวลส์ได้ และทหารราบม้าจำนวน 31 นายจากกรมทหารราบแห่งบอมเบย์ที่ 7 (7th Bombay Infantry) เดินทางเข้าไปถึงเป็นระยะทาง 50 ไมล์ ในวันที่ 5 ตุลาคม ฐานที่มั่นของโบส่วยถูกโจมตี โบส่วยกับสมัครพรรคพวกพลีชีพต่อสู้รบพุ่งกับฝ่ายอังกฤษอย่างหาญกล้าเป็นครั้งสุดท้าย

(จาก GUBSS II (ii); Frontier and Overseas Expeditions from India. Vol. V, Simla 1907; File No. 50 I 1886, National Archives Department)

โบยายุ่น (Bo Yan Nyun)

โบยายุ่นมีพื้นเพครอบครัวมาจากตระกูลนายทหารม้าและเคยรับราชการเป็นมียินกองในสมัยพระเจ้ามินดงและพระเจ้าสีป่อ เมื่ออังกฤษรุกรานพม่าตอนบนและล้มราชบัลลังก์พระเจ้าสีป่อใน ค.ศ.1885 มีข่าวลือแพร่สะพัดไปทั่วว่ามีขุนนางราชสำนักพม่าจำนวนมากเข้ากับฝ่ายอังกฤษ แต่โบยายุ่นกลับตัดสินใจต่อต้านอังกฤษอย่างเด็ดเดี่ยว: “สำหรับตัวข้าเองนั้น ก็เหมือนบรรพบุรุษของข้า ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์ถวายสัตย์สาบานที่จะรับใช้เจ้านายของข้าเพียงพระองค์เดียว ข้าถือว่าการต่อสู้เพื่อองค์พระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่มิเคยคิดว่าจะไปปรับใช้ไ้พวกเดียรฉัตรเลย”

ด้วยกำลังทหารม้าได้บังคับบัญชาที่เวลองและอาสาสมัครชาวบ้านที่มาร่วมเป็นพวกอีกจำนวนหนึ่ง โบยายุ่นเข้าทำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษทุกวิถีทาง การต่อสู้อันยากลำบากแสนสาหัสครั้งนี้ดำเนินอยู่นานถึง 5 ปี ระหว่างนั้น โบยายุ่นสูญเสียนายทหารระดับรองที่รับใช้ใกล้ชิดมาอย่างช็อกสัต์ไปเป็นจำนวนมาก ฝ่ายอังกฤษบุกเข้าทลายบริเวณตอนใต้ของมยินจัน เผาหมู่บ้านทั้ง จำคุกหรือไม่ก็เนรเทศญาติมิตรของโบยายุ่น ในที่สุด โบยายุ่นก็จำต้องตัดสินใจโอนอ่อนผ่อนตามคำอ้อนวอนของบรรดาพระผู้ใหญ่และผู้เฒ่าผู้แก่ ยอมเข้ามอบตัวต่อฝ่ายอังกฤษเพื่อไม่ให้ชาวบ้านต้องทุกข์ทรมานเดือดร้อนอีกต่อไป เงื่อนไขเดียวที่เขาร้องขอก็คือฝ่ายอังกฤษจะต้องหยุดยิงอย่างสิ้นเชิงและไม่กระทำการข่มขู่คุกคามชาวบ้าน

ในขณะที่โบยายุ่นถูกนำตัวเข้ามาในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านจำนวนมากออกมาออกกันมุงดูโบยายุ่น มีเสียงร้องร่ำไห้คร่ำครวญของสตรีตั้งครรภ์แม่ไปทั้งหมู่บ้าน

โบยายุ่นถูกกล่าวหาว่าก่อการกบฏต่อรัฐ และถูกพิพากษาให้ประหารชีวิตด้วยการแขวนคอ แต่เมื่อชาวบ้านในละแวกนั้นอุทธรณ์ร้องขอ ก็ได้มีการลดโทษลงมาเป็นการจำคุกตลอดชีวิต โบยายุ่นจึงถูกเนรเทศไปอยู่ที่ทัศนสถานในหมู่เกาะอันดามัน (Andaman)

(รวบรวมจาก Tawthagyi, Bo Ya Nyun i Zatiman, Chauk, Pyinnya Totetkiywaye Press, 1934)

โบายาย์ (Bo Yaing)

โบายาย์เป็นผู้นำในการต่อต้านฝ่ายอังกฤษในบริเวณรอบ ๆ เซนมาคะ (Sheinmaga) เมืองเล็กๆ บนฝั่งแม่น้ำอิรวดีในเขตชเวโบซึ่งฝ่ายอังกฤษมาตั้งด่านรักษาการณ์ขึ้น โบายาย์รวบรวมชาวนาในเขตนั้นมาเป็นสมัครพรรคพวก และแม้ว่าอาวุธที่หามาได้ส่วนใหญ่เป็นแต่เพียงปืนคาบศิลาที่ล้าสมัยไปแล้ว แต่โบายาย์ก็สามารถจัดตั้งกองกำลังที่มีความแข็งแกร่งพอสมควร โบายาย์ต่อต้านแต่เฉพาะฝ่ายอังกฤษ ในขณะที่ปฏิบัติต่อชาวบ้านอย่างมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือทั้งข้าวของเงินทอง จึงเป็นที่เคารพรักนับถือในหมู่บ้านในท้องถิ่นเฮซ ฟิลดิง ฮอลล์ ซึ่งเดินทางร่วมไปกับกองทหารอังกฤษในฐานะเจ้าหน้าที่ด้านกิจการฝ่ายพลเรือน ยกย่องชื่นชมโบายาย์ โดยกล่าวว่าป็นนักสู้ที่มีความสามารถหากไม่เหนือกว่าก็พอๆ กันกับบรรดานายทหารอังกฤษทั้งหลาย

โดยปกติ โบายาย์จะมีพลพรรคคนกรบอยู่ด้วยประมาณ 40-50 นาย แต่ถ้าจำเป็น ก็สามารถระดมรวบรวมสมัครพรรคพวกขึ้นมาได้มากกว่านี้อีก 5-6 เท่า โบายาย์เคยปักหลักยืนหยัดตั้งแนวรบสู้กับกองทหารอังกฤษหลายต่อหลายครั้ง แต่ก็ป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะอาวุธด้อยกว่ามาก

โบายาย์จึงเปลี่ยนยุทธวิธีไปเป็นการสะกดกันไม่ให้กองทหารฝ่ายอังกฤษได้รับกำลังสนับสนุนหรือความช่วยเหลือ ประกาศห้ามชาวบ้านให้ข่าวสารข้อมูลใดๆ แก่ฝ่ายอังกฤษ รวมทั้งการช่วยนำทางหรือให้เสบียงอาหาร คนที่ฝ่าฝืนจะถูกฆ่าเมืองหรือหมู่บ้านที่เข้าร่วมกับฝ่ายอังกฤษจะถูกทำลาย คืบวันหนึ่ง เพื่อตอบย้าความศักดิ์สิทธิ์ของคำสั่งห้ามที่ว่านี้ โบายาย์นำพรรคพวกบุกเข้าโจมตีเมืองเซนมาคะอย่างสายฟ้าแลบ และก่อนที่ฝ่ายอังกฤษจะทันรู้ตัวว่าถูกกำลังฝ่ายต่อต้านตีฟาทะลวงเข้ามา พรรคพวกของโบายาย์ก็ได้ทำลายเมืองทั้งเมืองลงราบเป็นหน้ากลองสังหารชาวเมืองที่เคยให้ความช่วยเหลือฝ่ายอังกฤษ รวมทั้งจุดไฟเผาทำลายตัวเมืองทิ้ง

ฟิลดิง ฮอลต์ กล่าวถึงการโจมตีของฝ่ายต่อต้านในครั้งนั้นว่าเป็นวีรกรรมที่แสดงถึงความกล้าหาญของโบยาย่งอย่างแท้จริง และยังเสริมด้วยว่า โบยาย่งและสมัครพรรคพวกจะทำอะไรต่อมิอะไรได้อีกมาก ถ้าเพียงแต่มีอาวุธที่เหมาะสมเพียงพออยู่ในมือ

(รวบรวมจาก Bohmu Ba Thaung, *Bama tawhlanyeï thamaing*, Mandalay, Uyindan Press, 1968; H. Fielding Hall, *The Soul of a People*)

อุโตะมะ (U Ottama)

อุโตะมะเกิดที่บ้านของบินซอก (Nyaungbinzauk) เมื่อ ค.ศ.1848 หลังจากที่ได้รับการศึกษาขั้นต้นจากวัดของบินซอกแล้ว อุโตะมะบวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดดังกล่าว จนอายุได้ 15 ปี ต่อมา หลังจากที่ได้บวชเป็นภิกษุแล้ว อุโตะมะจึงเดินทางไปศึกษาต่อที่มณฑลเยลเย่อยู่กับพระครูอุเมธา (Sayadaw U Meda) แห่งเมืองพวินบยู (Pwintbyu)

อุโตะมะติดตามพระครูอุเมธากลับไปที่หมู่บ้านมอนนา (Monna) ในเขตเมืองพวินบยู และต่อมารับอารธนาจากชาวบ้านพยิลองจอร์วี่ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดที่หมู่บ้าน เมื่อฝ่ายอังกฤษเข้ายึดเมืองมณฑลเยลเย่และเนรเทศพระเจ้าสีป่อออกจากพม่า อุโตะมะจึงสืบทอดจากภิกษุเทศเข้ารับการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ โดยมีชาวบ้านผู้รักชาติจำนวนมากมาเข้าร่วมกับอุโตะมะที่บ้านพยิลองจอร์วี่

อุโตะมะตระหนักดีว่าในการต่อสู้เพื่อชาติบ้านเมืองเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันอย่างกว้างขวาง จึงขอความร่วมมือจากฝ่ายต่อต้านกลุ่มอื่นๆ ด้วยประการฉะนี้เองที่ฝ่ายต่อต้านได้เข้าร่วมกันต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษ บางครั้งถึงกับใช้วิธีต่อสู้แบบตั้งแนวรบประจัญหน้า บางครั้งก็ใช้ยุทธวิธีรบแบบกองโจร ผู้นำหลายต่อหลายคนยอมพลีชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง

บรรดาพลพรรคฝ่ายต่อต้านต่างยกย่องอุโตะมะเป็น “มินจี” (Mingyi) และตั้งมั่น อาณาบริเวณใกล้หมู่บ้านจิตกายง์ (Kytgaining) ออกโป (Okpo) และธันตวา (Thanatwa) ที่ๆ อุโตะมะระดมกำลังสมัครพรรคพวกฝ่ายต่อต้านของเขา จึงเป็นที่รู้จักกันภายหลังต่อมาว่าเป็น มินจีจอง (Mingyigyaung) อันมีความหมายว่า หลับถ้ำของมินจี (Mingyi's Nook)

อุโตะมะเข้าโจมตีฐานที่มั่นทหารอังกฤษที่เมืองสะคู ทัพอังกฤษติดพันกันตลอดทั้งวัน ความเข้มแข็งของกำลังฝ่ายอุโตะมะในการเข้าตีครั้งนี้ ทำให้ทหารอังกฤษต้องล่าถอย ปล่อยให้ฝ่ายต่อต้านของอุโตะมะเข้ายึดตัวเมืองเอาไว้ได้ ต่อมา

ในระหว่างเดือนมิถุนายนและเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1886 อุโตะมะและสมัครพรรคพวกได้เข้าตีสาลินและสินบยูจุน (Sinbyugyun) ระหว่างการปะทะกันในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ.1886 ฝ่ายอุโตะมะสามารถสังหารนายทหารอังกฤษที่สาลินลงได้ 1 นาย คือนายร้อยเอกตันสฟอร์ด

การรบที่สาลินครั้งที่สองในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1886 เป็นการรบที่ดุเดือด เลือดพล่านยาวนานถึง 3 วัน อุโตะมะเข้าโจมตีด้วยกำลังพลพรรคถึง 5,000 นาย จนฝ่ายอังกฤษต้องเรียกกำลังเสริมสนับสนุน ทั้งสองฝ่ายสูญเสียอย่างหนัก ฝ่ายอังกฤษต้องสูญเสียนายทหารไปอีก 1 นาย คือ นายพันตรีแอตกินสัน ซึ่งเสียชีวิต ในวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ.1886 การรบที่สะกุ สาลิน สีดอกตะยา ชเวปันมยาอิง (Shwepanmyaing) และมยัตไธรอง (Myatlaythaung) นับเป็นการต่อสู้ที่ดุเดือดและทรหด ในการปะทะกันที่สีดอกตะยา นายร้อยเอกรันเดล (Captain Rundle) ก็เป็นนายทหารอังกฤษอีกคนที่ต้องเสียชีวิตลง

การรบที่มยัตไธรองนับเป็นการปะทะแบบตั้งแนวรบประจัญหน้าเป็นครั้งสุดท้ายของอุโตะมะที่ทำกับอังกฤษ หลังจากนั้น จึงเปลี่ยนไปใช้ยุทธวิธีการรบแบบกองโจร เพราะไม่สามารถระดมกำลังสมัครพรรคพวกและอาวุธได้มากพอสำหรับการต่อสู้แบบตั้งแนวรบซึ่งเป็นการรบขนาดใหญ่ กระนั้นก็ดี อุโตะมะก็ยังคงต่อสู้อยู่ได้ต่อมาอีกนานถึง 3 ปี และเมื่อกำลังฝ่ายตนเริ่มอ่อนเปลี้ยสลดอลง อุโตะมะพยายามเข้าร่วมกับกำลังฝ่ายต่อต้านของโบมินของจากนัตมอก (Natmauk) โบโช (Bo Cho) และโบยาฮุ่นจากตองธา (Taungtha) อุโตะมะตั้งใจที่จะข้ามแม่น้ำอิรวดีทางขึ้นไปทางตอนเหนือของมินบู 5 ไมล์ แต่ฝ่ายอังกฤษที่สืบรู้มาก่อนได้ไล่ล่าติดตามไปจนเกิดการปะทะขึ้น อุโตะมะจึงไม่สามารถข้ามแม่น้ำอิรวดีได้ และระหว่างที่หลบซ่อนตัวอยู่ในป่าทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเลกายน์นั่นเอง จานโย (Kya Nyo) บุตรบุญธรรมก็ได้ทรยศแอบไปแจ้งฝ่ายอังกฤษ อุโตะมะจึงถูกจับที่วัดจองดอว์ยา (Kyaungdawya)

อุโตะมะถูกทางการอังกฤษตัดสินประหารชีวิต โดยได้รับโอกาสให้อุทธรม์ขอลดโทษ แต่อุโตะมะกลับปฏิเสธ ประกาศอย่างทรนงว่า “ไม่ต้องการให้

ประวัติศาสตร์ของชาติด่านเมืองต้องมัวหมอง ด้วยการกัมหัวให้แก่ชาวต่างชาติ”

อุโตะมะเพียงแต่ร้องขอกระดาษและปากกา แล้วประพันธ์วินิพนธ์ขึ้น
บทหนึ่ง กล่าวประณามจานโยและบรรดาที่ไปเข้าพวกกับฝ่ายอังกฤษ ก่อนที่จะถูก
ประหารชีวิตอย่างกล้าหาญเยี่ยงผู้พลีร่างเพื่อชาติด่านเมือง

(รวบรวมจาก Thutethita-u, “Bo Ottama i tawhlanye i nemyei,” Loktha Pyithu
Neizin, 20 December 1965. Notes on Resistance Leaders. Defence
Services Historical Research Institute)

ชอร์ลาปอว์ (Sawlapaw)

ชอร์ลาปอว์ เจ้าเมืองกันทรวดี ตั้งฐานที่มั่นขึ้นที่ชอร์ลอนเพื่อนำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ เข้าต่อสู้และเอาชนะพวกที่ยอมอ่อนน้อมต่อฝ่ายอังกฤษมาตั้งแต่ ค.ศ.1886 ต่อมาใน ค.ศ.1888 จึงนำชาวเมืองกันทรวดีเข้าสู่รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษโดยตรง โดยที่ชอร์ลาปอว์และสมัครพรรคพวกเข้าโจมตีและยึดเมืองหมอกใหม่ที่เกิดขึ้นกับฝ่ายอังกฤษไว้ได้ ฝ่ายอังกฤษจึงเรียกร้องเอาค่าชดใช้จากชอร์ลาปอว์เป็นเงินสองแสนรูปี ปืน 500 กระบอกและภาษีอีกปีละ 5,000 รูปี แต่ชอร์ลาปอว์กลับปฏิเสธข้อเรียกร้องของอังกฤษอย่างไม่มีเงื่อนไขและทำการต่อต้านฝ่ายอังกฤษต่อไป

ในเดือนธันวาคม ค.ศ.1888 ฝ่ายอังกฤษนำกำลังทหาร 2 กองเข้าตีกันทรวดี: กองกำลังทางด้านเหนือมีนายพลจัตวาคอลเลตเป็นผู้บัญชาการ ส่วนกองกำลังทางทิศใต้บังคับบัญชาโดยนายพันเอกฮาร์วีย์ เมื่อกองกำลังทางทิศใต้เดินทางถึงปาปูนสมัครพรรคพวกของชอร์ลาปอว์ก็ได้เข้าโจมตีและเผาต๋านตำวรจรัชการณั์ที่จอกหยัต (Kyaukhnyat) ต่อมา ในวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ.1888 เกิดการปะทะกันอย่างดุเดือดขึ้นที่ปาซอง (Pazaung) ทางทิศใต้ของบอร์ลาเก ในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1889 กำลังฝ่ายต่อต้านจำนวนมากเข้าตีกองกำลังด้านทิศเหนือของฝ่ายอังกฤษที่งาจายง (Ngakyaing) อย่างไรก็ดี ในที่สุดฝ่ายอังกฤษก็สามารถเข้ายึดชอร์ลอน ฐานที่มั่นใหญ่ของชอร์ลาปอว์ได้สำเร็จ

ความทรนงองอาจของชอร์ลาปอว์ปรากฏชัดในจดหมายที่เขียนถึง “เจ้าฟ้า” เมืองปอนที่ว่า:

เรื่องที่ว่าไอ้พวกเดียรฉัตรกาละจะบุกเข้ามานั้นขอให้พวกมันเข้ามาเถอะ ข้าไม่เคยมีเรื่องมีราวกับพวกมัน แต่ถ้ามันรังแกกดขี่ข่มเหงพวกเราแล้ว ก็เห็นจะต้องเจตสีกัน ถ้าพวกมันสามารถเอาชนะข้าได้ ข้าก็จะก้มหัวยอมมัน แต่ไม่มีวันที่ข้าจะยอม หากว่ามันยังเอาชนะข้าไม่ได้ ถ้า

พวกมันจะเข้ามาในดินแดนกะเหรี่ยงของข้า ก็คงจะได้แค่เดินทัพ
ผ่านไป มีผลเหมือนถูกเข็มแหลมทิ่มแทง ไม่ก่อให้เกิดอะไรที่มี
ความหมายมากมาย พวกมันทำอะไรพวกเราไม่ได้หรอก

คำกล่าวอันทรนงองอาจของซอว์ลาปอว์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณ
และความมุ่งมั่นของผู้กล้าหาญทั้งหลายของเมืองกันทรวดี

(รวบรวมจาก Hendershot, Conquest; Woodman, Burma; Ba Thaung, Bama
Tawhlanyeï thamaing)

“เจ้าฟ้า” หุ่นโธ (Wuntho Sawbwa)

อูอองมยัต “เจ้าฟ้า” หุ่นโธ เกิดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1862 เป็นบุตรของอูซเวธา ผู้มีตำแหน่งเป็นสิตเก ตอนเด็กเรียนหนังสืออยู่กับอูคุณะ (U Guna) พระครูเมืองหุ่นโธ (Wuntho Sayadaw) เมื่อโตขึ้น พ่อส่งไปมณฑลพะเย่ย์พร้อมถือจดหมายไปฝากตัวอยู่กับกีนหูนมินจี ซึ่งให้การอบรมสั่งสอนแบบแผนจารีตประเพณีของราชสำนัก และพาเข้าถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กของพระเจ้าสีป่อ

ใน ค.ศ.1881 อูอองมยัตได้รับตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” หุ่นโธสืบแทนอูซเวธา ผู้พ่อ อูอองมยัตใช้ชีวิตเรียบง่าย สมถะ รักสงบ แต่ก็มีความใจเด็ดเดี่ยวแน่วแน่มั่นคง ไม่ปรวนแปร จนเป็นที่กล่าวขวัญในหมู่คนสมัยนั้นว่า “อย่าไปกล่าวร้ายป้ายสีหรือกล่าวหาอูอองมยัตพล่อยๆ เพราะจะต้องถูกแก้แค้นเอาคืนแน่ๆ”

เมื่อเกิดสงครามขึ้นใน ค.ศ.1885 อูอองมยัตรวบรวมผู้คนและอาวุธตามคำสั่งในประกาศเสนาบดีสภาฉบับวันที่ 7 พฤศจิกายน แต่เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก มณฑลพะเย่ย์ถูกยึดและพระเจ้าสีป่อถูกเนรเทศเสียก่อน เมื่ออูอองมยัตทราบดังนั้น จึงป่าวประกาศในหมู่สมัครพรรคพวกของตนว่า: “เราหลงกลพวกเดียรถียกาละเสียแล้ว แต่เราจะต้องไม่สิ้นหวัง หน้าที่ของเราคือรวบรวมผู้คนต่อสู้กับพวกเดียรถียกาละเมื่อมีโอกาส”

ขณะที่อูอองมยัตกำลังเฝ้ารอโอกาสอยู่นั้น ก็ได้รับจดหมายฉบับหนึ่งจากกีนหูนมินจี ผู้อุปถัมภ์ดั้งเดิม ขอร้องให้ดำรงตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” หุ่นโธต่อไป และหลีกเลี่ยงจากการต่อต้านฝ่ายอังกฤษ โดยเหตุนี้เอง อูอองมยัตจึงไม่ได้เข้าร่วมการสู้รบต่อต้านฝ่ายอังกฤษ แต่ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธที่จะช่วยเหลือหรือยอมรับใช้ส่วนท่านอูคุณะ พระครูเมืองหุ่นโธ ก็แนะนำอูอองมยัตให้ยอมรับใช้ฝ่ายอังกฤษ โดยอ้างว่าจะเป็นประโยชน์ต่ออูอองมยัตเอง แต่อูอองมยัตกลับกล่าวตอบว่าจะไม่มีวันยินยอมเป็นข้าสองเจ้า บ่าวสองนาย

ใน ค.ศ.1890 อังกฤษส่งเมียวอกของซุนดอง (Chundaung) นำข้อเสนอ

ไปให้อูองมยัตมาพบปะเจรจากันในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างไม่พกพาวุธ แต่เพราะอูองมยัตได้รับการเตือนจากผู้เป็นพ่อ จึงเดินทางไปยังสถานที่นัดพบที่ภูหม่นจิน (Hmangin) ด้วยการเตรียมพร้อมเผชิญกับทุกสถานการณ์ เมื่อเห็นฝ่ายอังกฤษมาพร้อมกับกองทหาร อูองมยัตจึงสั่งให้สมัครพรรคพวกที่หลบซ่อนตัวอยู่ระคมยิงทหารอังกฤษ ในการปะทะกันอย่างดุเดือดภายหลังต่อมานั้น กำลังพลของ “เจ้าฟ้า” หวุ่นโธสามารถบีบบังคับให้กองทหารอังกฤษล่าถอย หลังจากนั้นก็รุกคืบหน้าต่อไปยังกอร์ลิน เข้าจุดไฟเผาทำลายเมืองทิ้ง

ใน ค.ศ.1891 ฝ่ายอังกฤษส่งกองทัพเข้าปราบปรามกองกำลังของ “เจ้าฟ้า” หวุ่นโธอีกครั้ง รุกเข้ายึดกอร์ลินเป็นฐานที่มั่น อูองมยัตจึงนำสมัครพรรคพวกเข้าโจมตีทหารอังกฤษที่กอร์ลิน แต่ครั้งนั้นกลับไม่สามารถที่จะล่อหลอกให้ทหารอังกฤษไล่ล่าตามเข้าไปในป่า ความพยายามที่จะจูโจมเข้ายึดเมืองกลับคืนมาจึงล้มเหลว

ต่อมา อูองมยัตได้ขึ้นไปยังวัดบนเขาจายังกวิน (Kyainggwin) ที่มื้นดังกล่าวนี้ว่าแข็งแกร่งพอสมควร จึงสามารถต้านทานการเข้าตีของฝ่ายอังกฤษไว้ได้ระยะหนึ่ง ฝ่ายอังกฤษยิงปืนใหญ่ถล่มเข้าใส่บริเวณวัด รวมทั้งจุดไฟเผาจากนั้นระคมพลรุกเข้าตีแนวที่มั่นแห่งนี้ โดยต้องประสบความสูญเสียไม่น้อยแต่ในที่สุด อูองมยัตก็ตระหนักดีว่าไม่สามารถดันทุรังรักษาแนวที่มั่นแห่งนี้ต่อไปอีกได้ จึงล่าถอยลึกเข้าไปในป่าทางตอนเหนือ

ฝ่ายอังกฤษเข้ายึดทรัพย์สินสมบัติของ “เจ้าฟ้า” หวุ่นโธ แต่อูองมยัตก็ยังคงยืนหยัดต้านทานฝ่ายอังกฤษอย่างเหนียวแน่นไม่ย่อท้อ รวบรวมกำลังผู้คนทีอาสาเข้าต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษเข้าไว้ด้วยกัน แล้วปฏิบัติการสู้รบแบบกองโจร แต่เมื่อเวลาผ่านไป นโยบายและกลยุทธ์ของฝ่ายอังกฤษก็เป็นฝ่ายที่ได้ชัยชนะ เงินรางวัลสินบนนำจับและการใช้ตำแหน่งหน้าที่เขาล่อ ทำให้สมัครพรรคพวกบางคนของอูองมยัตเปลี่ยนใจหันไปเข้าพวกกับฝ่ายอังกฤษ ในขณะที่อีกหลายคนต้องเสียชีวิตหรือไม่ก็ถูกโรคร้ายคุกคาม ขุมกำลังของอูองมยัตในท้ายที่สุด เหลือเพียงแค่ช้าง 10 เชือก ม้า 50 ตัว และกำลังคนอีกเพียง 100 นาย กระนั้นก็ดี อูองมยัตก็ยังสามารถยืนหยัดต่อสู้กับฝ่ายอังกฤษได้ต่อมาอีก 1 ปีเต็มๆ

เมื่ออุอองมยัตถูกฝ่ายอังกฤษใช้กำลังทหารโอบล้อมไว้ที่มันสี เมียวล่าของมยาดอง ซึ่งเดินทางมากับกองทหารอังกฤษได้เสนอตัวเข้ามาเป็นคนกลางช่วยไกล่เกลี่ยเจรจา แต่อุอองมยัตกลับปฏิเสธที่จะยอมจำนนวางอาวุธ ตรงกันข้ามอุอองมยัตกลับหนีต่อไปยังดสันตาในเขตยูนนาน และพำนักลี้ภัยอยู่ ณ ที่นี้เป็นเวลานานถึงเกือบ 22 ปี ในที่สุด ใน ค.ศ.1913 โดยการเจรจาของเซอร์เจ้าหม่อง (Sir Sao Mawng) “เจ้าฟ้า” เมืองยองห้วย ผู้เป็นลุงของภรรยา “เจ้าฟ้า” หุ่นโธ จึงยินยอมเดินทางกลับพม่า

(รวบรวมจาก Myanma Alin Soe Maung, Wuntho Sawbwagyi Bama sheipyei tawhlanyei thamagyi, Rangoon, Thamameikta Press, 1956; GUBSS, Vol. I (i); File No. 92, 1887, National Archives Department)

กอร์นบิก (Cawn Bik)

กอร์นบิกเป็นหัวหน้าของพวกจีนเผ่าตาซอน ได้รับเลือกขึ้นมาเป็นหัวหน้าตามจารีตประเพณีของชาวจีนที่ให้ผู้กล้าหาญและฉลาดเป็นผู้ปกครอง ในช่วงที่ได้รับเลือกขึ้นมาเป็นหัวหน้านั้น อาณาบริเวณเขตเทือกเขาจีนกำลังตกอยู่ในสภาวะจลาจลวุ่นวาย แต่กอร์นบิกก็สามารถรวบรวมพวกจีนเผ่าต่างๆ สมักระสมานสามัคคีเข้าด้วยกันภายใต้การนำของเขาได้

ฝ่ายอังกฤษซึ่งยึดครองบริเวณที่ราบของบริเวณพม่าตอนบนไว้ได้แล้ว พยายามขยายอำนาจต่อเข้าไปในบริเวณเขตเทือกเขาจีนด้วย กอร์นบิกเคยปะทะต่อสู้กับกองกำลังทหารอังกฤษที่เชิงเขาจีน แม้ว่าฝ่ายจีนจะต้องสูญเสียชีวิตนักรบไปถึง 3 นายและบาดเจ็บสาหัส 1 นาย แต่อังกฤษกลับต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ล่าถอยออกไป

นายพันรีเรกส์ ผู้แทนของรัฐบาลอังกฤษ จึงพยายามทุกวิถีทางที่จะชักชวนกอร์นบิกให้ยอมจำนนวางอาวุธ แต่กอร์นบิกกลับไปเข้าพวกกับเจ้าฟ้าซเวโจบะยูเพื่อร่วมกันต่อต้านการรุกของอังกฤษเข้าไปในบริเวณเขตเทือกเขาจีน เมื่อต้องเผชิญกับแรงกดดันของทหารอังกฤษที่เพิ่มสูงขึ้น กอร์นบิกก็หันไปใช้ยุทธวิธีการตั้งรับและต่อมาใช้ยุทธวิธีสงครามกองโจร เมื่อฝ่ายอังกฤษไม่สามารถจับกอร์นบิกได้ จึงจับตัววันหมุ่ง (Van Hmung) ผู้บุตรเอาไว้ เมื่อวันหมุ่งเห็นว่าอาวุธของฝ่ายจีนด้อยประสิทธิภาพกว่าของฝ่ายอังกฤษมาก จึงให้สัญญาต่อฝ่ายอังกฤษว่าพวกจีนเผ่าตาซอนจะวางอาวุธหากว่ากอร์นบิกจะได้รับการนิรโทษกรรม ด้วยเงื่อนไขเองที่กอร์นบิกยอมยุติการต่อสู้และใช้ชีวิตอย่างสงบสุขจนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 11 เมษายน ค.ศ.1910

(รวบรวมจาก Suak Khaw Khai: "Chin myochit pokgo mya," Chin taingyintha sapei hmin yinkyehmu kawmiti i hnittle magazine, 1968-69; The Chin Hills Gazetteer)

ไกตัวห์ (Kai Tuah)

ไกตัวห์เกิดที่หมู่บ้านกับเตล เป็นบุตรคนโตในจำนวน 5 คนของคุณควล (Tun Khual) เป็นคนมีชื่อเสียงในฐานะพรานมือฉมังและนักรบที่สามารถ เป็นมือขวาของธรมธว์ัง และเป็นคนหนึ่งในกลุ่มที่วางแผนการดักลอบโจมตีจนอุตุวิน (U Tun Win) ผู้เป็นเมียออก ต้องเสียชีวิต

ไกตัวห์มักจะเป็นผู้นำในการเข้าปะทะกับฝ่ายอังกฤษ ส่วนคำพูดปลุกระดมและบทกวีที่เขียนขึ้นก็กลายเป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้กับสมัครพรรคพวก บทกวีบทหนึ่งที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของบรรดานักรบที่เขาเป็นผู้นำอยู่นั้นมีว่า:

ช้างเผือก

ผู้เป็นเจ้าของพงไพร

เราได้สังหารมันลงแล้ว !

หัวของมัน

เราได้เช่นไหว่บงสรวง

ที่หน้าบ้านพ่อแล้ว

พวกอังกฤษผู้รุกราน

ไ้พวกข้าศึกศัตรู

เราก็ได้สังหารมันแล้ว !

ส่วนหัวของพวกศัตรู

เราได้นำมันมาแขวนประจาน

ไว้บนต้นไม้หน้าประตูหมู่บ้านของเรา

ไกตัวห์ยืนหยัดต่อสู้พวกอังกฤษอยู่ได้นานถึงสามปี แต่ขณะที่หลบซ่อนตัวอยู่ที่สวนสัง (Suangzang) นั้น ชาวบ้านคนหนึ่งก็นำความแอบไปแจ้งต่อฝ่ายอังกฤษ

ไถ่ตัวให้จึงถูกจับตัวได้ บทกวีที่กล่าวถึงการถูกจับในคราวนั้น มีว่า:

พวกศัตรูรุกรานมาคลุมของเรา

ข้าหนีและหลบซ่อน

แอบเร้นอยู่ท่ามกลางพี่น้องของข้า

ข้าเชื่อว่าพี่น้องของข้าต่างก็คงรู้สึกเหมือนข้า

แต่แม่จ๋า ข้าคิดผิดไปแล้ว !

ข้าถูกทรยศ

หักหลังโดยคนของข้าเอง

ข้าจึงถูกศัตรูของข้าจับตัวได้

ไถ่ตัวให้ถูกจำคุกอยู่ที่เรือนจำเมืองมยิ่นจัน หลังจากถูกจำคุกได้ 6 ปี ก็ได้รับการปล่อยตัว เดินทางกลับไปทีกับเดล ต่อมา ใน ค.ศ.1909 ไถ่ตัวให้ย้ายไปอยู่ที่ซัมปี (Zampi) จนถึงแก่กรรมใน ค.ศ.1927

(รวบรวมจาก Suak Khaw Khai, “Chin myochit pokgo mya,”; *The Chin Hills Gazetteer*)

เอกสารผนวก ช.

บัญชีรายนามผู้นำการต่อต้านที่มีบทบาทสำคัญ

ชื่อ	ท้องถิ่น	หมายเหตุ
1. เจ้าชอว์ยานนายง์]	อังวะ	ทั้งสองพระองค์ยังเป็นที่รู้จักกันในนาม เจ้าฟ้าชองกวา ดูรายละเอียดเพิ่มเติม หน้า 240-2
2. เจ้าชอว์ยานปายง์]		
3. โบหล่าอู	สะกายง์	หัวหน้าโจรที่มีชื่อเสียงในรัชสมัยพระเจ้าสีป่อ แต่พอเกิดสงคราม ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายทหาร และมาถูกลอบฆ่าตายโดย โบโตนบายง์ (Bo Tòn Baing) ลูกน้องคนสนิท เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1887
4. โบนโยอู]	"	ทั้งสองเป็นผู้สืบตำแหน่งผู้นำต่อจากโบหล่าอูและตายในที่รบใน ค.ศ.1888 เหมือนกัน
5. โบหล่าปู้]		
6. หม่องหม่องดี (Maung Muang Ti)	ชเวโบ	ทั้งสองเป็นที่รู้จักกันในอีกชื่อว่าเจ้าฟ้าปาเดน (Padein Princes) หม่องหม่องดีเสียชีวิตจากไข้ป่าใน ค.ศ.1887 ส่วนหม่องมินโอ ถูกจับและประหารชีวิตใน ค.ศ.1888
7. หม่องมินโอ (Maung Min O)		
8. ธิหะยาชะ	"	เสียชีวิตด้วยไข้ป่า ค.ศ.1887
9. เจ้าเด็กดินหมัด]	"	ทั้งคู่เป็นโอรสเจ้าฟ้ากะหน่อง (Kanaung Prince) ที่ประสูติจากมะเก (Ma Ke) ธิดาของละมายง์ห่วน เจ้าเด็กดินหมัดสิ้นพระชนม์ด้วยไข้ป่าเมื่อ ค.ศ.1887 ส่วนเจ้าเด็กดินเรน สิ้นพระชนม์เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ.1886
10. เจ้าเด็กดินเรน]		
11. โบเตต (Bo Teit)	ชเวโบและเยอ	ทั้งหมดเป็นสมัครพรรคพวกของเจ้าเด็กดินหมัด และถ้าไม่เสียชีวิตในที่รบ ก็ถูกจับหรือไมก็ถูกประหารชีวิตใน ค.ศ.1887
12. โบตอว์ (Bo Taw)		
13. โบเมียะ		
14. โบมเยจี (Bo Mye Gyi)		

ชื่อ	ท้องที่	หมายเหตุ
15. โบมินยอง	ดองตวินจี	เสียชีวิตในที่รบเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1887
16. โบโดกจี	”	ถูกจับและประหารชีวิตเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1888
17. โบละ (Bo Le)	”	เสียชีวิตในที่รบเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1889
18. โบชเวไคก์ (Bo Shwe Daik)	”	หายสาบสูญไปภายหลัง ค.ศ.1890
19. โบตินบอร์ (Bo Tin Baw)		
20. โบส่วย	มินบู	อุจิชองมินดัด คุรายละเอียดเพิ่มเติม หน้า 250-1
21. โบซอร์อู (Bo Saw U)	”	ทั้งคู่เป็นบุตรโบส่วย โบซอร์อูเสียชีวิตในที่รบเมื่อ ค.ศ.1890 ส่วนโบซอร์ออกถูกจับเป็นนักโทษในปีเดียวกัน
22. โบซอร์ออก (Bo Saw Ok)		
23. เจ้าฟ้าจิมยินดาย์	หวุ่นดวิน (Wundwin)	ทั้งสองเสียชีวิตในที่รบระหว่างฤดูฝน ค.ศ. 1887 เมกิดลา, ยะเมธิน และ หล่ายงเดด นายทหารของพินอ้วดวินหวุ่นที่สะกายังเสียชีวิตในที่รบในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1887
24. โบหล่ายง (Bo Hlaing)		
25. โบโดกจอร์ (Bo 'Bk Kyaw) เมกิดลา		
26. เจ้าฟ้าเซตจา	มณฑลทะเลและจอกแส	มีชื่อเสียงโดดเด่นขึ้นมาหลังจากที่เจ้าฟ้ามยินชายง์สิ้นพระชนม์ ต่อมาในปลายปี ค.ศ.1888 ทรงถูกจับและประหารชีวิต
27. จอร์ซอร์ (Kyaw Zaw)	”	ถวายตัวเป็นข้ารับใช้เจ้าฟ้าเซตจา และหลังจากที่สิ้นพระชนม์ ก็ไปเข้าร่วมกับเจ้าชอร์ยานปายัง
28. อุป้อง	”	รับราชการเป็นอะนอกวินดอร์หมุ อันเป็นตำแหน่งเทียบเท่าผู้บังคับการกรมทหารรักษาพระองค์ชาย ในคอนตัน ถวายตัวเป็นข้ารับใช้เจ้าฟ้ามยินชายง์ เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ได้ถวายตัวรับใช้เจ้าฟ้าเซตจา ต่อมาใน ค.ศ.1888 ถูกจับและประหารชีวิต

ชื่อ	ท้องที่	หมายเหตุ
29. โบเซยะ (Bo Zeya)	มณฑลพะโล่ย์	ในช่วงท้ายๆ ถอยร่นขึ้นไปทางเหนือ เข้าร่วมกับฝ่ายเจ้าซอร์ยานปาย์
30. โบโต (Bo To)	"	ยื่นหยัดต่อสู้มาจนถึง ค.ศ.1889
31. โบยาย้ง (Bo Yaing)	"	ถูกจับและประหารชีวิตใน ค.ศ.1888
32. โบเซฮัน	อังวะ	ทั้งคู่เสียชีวิตในที่รบใน ค.ศ.1888
33. โบโตก		
34. เจ้าฟ้าชเวโจบะยู	ปากอกกู	หลัง ค.ศ.1890 ทรงถอนตัวหลบไปอาศัย ในเขตเทือกเขาฉิ่น
35. โบธาโด (Bo Tha Do)	เขตแขวงซอร์	เสียชีวิตในที่รบในตอนปลาย ค.ศ.1888
36. โบสะคา (Bo Saga)	"	เสียชีวิตในที่รบในตอนต้น ค.ศ.1889
37. โบยายุ่น	เขตโปปา	มียินกองของเวลอง คุรายละเอียดเพิ่มเติม หน้า 252
38. โบโซ	"	ถูกจับและประหารชีวิตใน ค.ศ.1896
39. โบธอน (Bo Thon)	ชเวโบ	ทั้งสองยอมจำนนมอบตัวในเดือนมีนาคม ค.ศ.1889
40. โบอากะ (Bo Aga)		
41. โบหลอก (Bo Hlauk)	พินมานา	ถ้าไม่เสียชีวิตในที่รบ ก็ถูกจับในระหว่าง เดือนมกราคมถึงเดือนกันยายน ค.ศ.1889
42. โบโดกจี		
43. โบนอร์ (Bo Naw)		
44. โบธาล่าย้ง (Bo Tha Hlaing)	"	หลัง ค.ศ.1889 ทั้งคู่ถอนตัวหลบไปพำนัก อยู่ในรัฐไทยใหญ่
45. โบสันเป (Bo San Pe)		
46. อุโตะมะ	มินบู	ถูกจับและประหารชีวิตในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1889
47. อุอุตระ		
48. โบบยาย้งคจี		
49. โบกานถิ		
50. โบกิน		
51. โบยาบอร์	"	เสียชีวิตในที่รบเมื่อเดือนมกราคมค.ศ.1889
52. โบหมอร์ (Bo Hmaw)		
53. โบมยัดหม่อน		
	เมกติลา	ยอมจำนนมอบตัวใน ค.ศ.1888

ชื่อ	ท้องที่	หมายเหตุ
54. เจ้าฟ้าบาอินกัน	มณฑลพะเยาและสะกาย	ทรงเข้าร่วมการต่อต้านเพื่อสนับสนุนเจ้าฟ้ามยีนจนสิ้นพระชนม์ในทรีบในเดือนตุลาคม ค.ศ.1886
55. อุอองมยัต	เทือกเขาอะฉิ่น	“เจ้าฟ้า” หลุนโซ่ดูรายละเอียดยเพิ่มเติม หน้า 260-2
56. อุโปซอร์	”	เมียวอกของโมกอง ได้รับการสนับสนุนจากคูวะของสามะและปันคะ
57. โบติ	”	มีรองของอุโปซอร์
58. กำเลง	”	มีชื่ออีกชื่อว่ากันหล่าย (Kan Hlaining) เป็น “เจ้าฟ้า” เมืองเลง ภายหลังต่อมาเจ้าซอร์ยานไปยังเข้ามาร่วมเป็นพวกด้วย
59. คูวะเมืองสามะ	โมกอง	ทั้งคู่ต่อต้านฝ่ายอังกฤษจนถึงเดือนมกราคม ค.ศ.1892
60. คูวะเมืองสะโดน (Sadon Duwa)		
61. กอว์นบิก	เทือกเขาฉิ่น	หัวหน้าฉิ่นเผ่าดาซอนดูรายละเอียดยเพิ่มเติม หน้า 263
62. ไช่กำ	”	ผู้นำของฉิ่นเผ่าสียินยอมจำนนมอบตัวใน ค.ศ.1894
63. กำสอก (Kam Sauk)	”	เข้าร่วมกับไช่กำและรวมตัวต่อต้านฝ่ายอังกฤษ ต่อมา ยอมจำนนมอบตัวพร้อมกับไช่กำ และเสียชีวิตในคุกที่เมืองมยีนจัน
64. หลวงพ่อวัดมัยฮอง	ชเวจิน	เริ่มต่อต้านฝ่ายอังกฤษตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ.1885 เพื่อสนับสนุนพระเจ้าสีป่อ จนถูกจับและประหารชีวิตในเดือนมีนาคม ค.ศ.1887
65. โบเมียะ	กาว่า	เสียชีวิตในทรีบใน ค.ศ.1886
66. มาห์นปอร์ (Mahn Paw)	พะสิม	หัวหน้าฝ่ายต่อต้านชาวกะเหรี่ยง
67. อุฐุริยะ	ทราวดี	รวบรวมชาวบ้านต่อต้านฝ่ายอังกฤษ มีเขตปฏิบัติการ บริเวณเมืองโงบินกอก ชิกอน นัตดาลิน ปองเต และทราวดี

ชื่อ	ท้องที่	หมายเหตุ
68. โบนงตา (Bo Nga Ta)	ยะไข่	ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าฟ้าเมกชะยาให้เป็น นายกอง ได้เข้าโจมตีฝ่ายอังกฤษอย่าง ต่อเนื่องใน ค.ศ.1888
69. ซอว์จีโบ	] สันคอเวย์	โดยการช่วยเหลือของพระครูธันคเว ทั้งสาม ได้เข้าโจมตีสันคอเวย์ ใน ค.ศ.1890
70. ธันคเวโบ (Thandwebo)		
71. จอกสินโบ (Kyauksinbo)		

บรรณานุกรม

ก. หลักฐานภาษาอังกฤษ

1. เอกสารส่วนบุคคล

Papers of Frederick Temple-Hamilton Temple Blackwood, 1st Marquis of Dufferin and Ava (Dufferin Papers). Ireland, Public Records Office. Microfilmed by India Office Records and Library.

D1071 H/M 10/5

D1071 H/M 13/2/5

D1071 H/M 13/11 A

D1071 H/M 13/11 B

D1071 H/M 13/17

Papers of Sir Edward Sladen. India Office Records and Library.

MSS Eur E 290/12

Sir George White Collection. India Office Records and Library.

MSS Eur F 108/12

MSS Eur F 108/118

2. บันทึกเอกสารราชการ

(1) Correspondence

Political Letters from India

(2) Files (National Archives Department, Rangoon)

File No. 9 1885 Arrest and Deportation of Taingda Mingyi (Memo)

File No. 17 1886 Diary of Political Officer, Ava

File No. 19 1886 Four Buddhist Priests U Nandiya, U Dipa, Rewata
and U Einda (a) U Ottama

File No. 21	1886 Reports of Disturbances in the City and Suburbs of Mandalay
File No. 42 P	1886 Political Department (Foreign)
File No. 50 I	1886 "
File No. 50 III	1886 "
File No. 50 VII	1886 "
File No. 61 A	1886 Thibaw Sawbwa (Memo)
File No. 260	1886
File No. 307	1886 Mohlaing and Momeik-Kan Hlaing
File No. 429	1886
File No. 466	1886 Upper Burma
File No. 604	1886 Shan State Expedition
File No. 790	1886 "
File No. 795	1886 Statement of Maung Pu and Others
File No. 4 M	1887
File No. 4 P	1887 Wuntho Sawbwa
File No. 36 G	1887 Letter from Secretary for Upper Burma to Kinwun Mingyi
File No. 89 P	1887 Limbin Prince
File No. 92	1887
File No. NP	1887
File No. 29 P	1888
File No. 85 P	1888
File No. 177 P	1888 Sawlapaw Expedition
File No. 6 P	1889 Punitive Expedition Against Sawlapaw
File No. 61 P	1889 Administration of Momeik State
File No. 240 P	1889 Eastern Karenni

(3) Papers

Papers Relating to Measures Proposed by the Hluttaw for the
Pacification of the Country After King Theebaw's Surrender.

Papers Relating to Unrest in Upper Burma After the British Occupation.

(4) Proceedings

Burma Foreign Proceedings

Burma Home Proceedings

Burma Military Proceedings

Burma Political Proceedings

Upper Burma Foreign Proceedings

Upper Burma Home Proceedings

3. เอกสารสภาพผู้แทนราษฎร

Correspondence Relating to Burmah Since the Accession of King Theebaw in October 1878. Cmd. 4614.

Telegraphic Correspondence Relating to Military Executions and Dacoity in Burmah. Burmah No. 2, 1886. Cmd. 4690.

Further Correspondence Relating to Burmah. Burmah No. 3, 1886. Cmd. 4887.

4. รายงานและบันทึกประจำวัน

Diary of Events of Military Interest in Burma for the Months of January, February and March 1894.

Diary and Report of Lt. Rigby on His Operation In and Around the Northern Shan States.

Report on the Administration of Burma. Rangoon, Superintendent, Government Printing. Yearly.

Report on the Administration of the Northern Shan States for the Year 1893-94, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1894.

Report on the Administration of Upper Burma. Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1886-1888.

Report, dated 17th September 1885, by Colonel Sladen on The Present Political Situation in Burma.

- Report on the Frontier Affairs of the Upper Chindwin District, 1892-93.** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1893.
- Report of the Intelligence Officer on Tour with the Superintendent, Northern Shan State, 1895-96.**
- Report on the Kachin Hills Northeast of Bhamo by Captain G.H.H. Couchman, 1891-92.** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1892.
- Report on the Operations on the Frontiers of Upper Burma, 1888-89.** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1889.
- Report on the Shan States for the Year 1889-90.** Rangoon Superintendent, Government Printing, 1890.
- The Times Correspondent and the Administration of Burma 1886-1888.** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1888.
- Village Manual,** Lahore, Civil & Military Gazette Ltd., 1944.

5. สิ่งพิมพ์รัฐบาล

- Burma Gazetteer, Bhamo District.** Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1960.
- Burma Gazetteer, Kyaukse District,** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1925.
- Burma Gazetteer, Lower Chindwin District,** Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1967.
- Burma Gazetteer, Magwe District,** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1913.
- Burma Gazetteer, Mandalay District,** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1928.
- Burma Gazetteer, Sagaing District,** Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1925.
- Burma Gazetteer, Sandoway District,** Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1962.

Burma Gazetteer, Shwebo District, Reprint, Rangoon, Superintendent Government Printing, 1963.

Burma Gazetteer, Tharrawaddy District, Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1959.

Burma Gazetteer, Upper Chindwin District, Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1960.

Burma Gazetteer, Yamethin District, Reprint, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1934.

The Chin Hills Gazetteer, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1896.

Gazetteer of Upper Burma and the Shan States, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1900.

6. หนังสือและบทความร่วมสมัย

Browne, Major E.C., **The Coming of the Great Queen: A Narrative of the Acquisition of Burma**, London, Harrison, 1888.

Colquhoun, A.R., **Amongst the Shans**, London, Field and Tuer, 1885.

Crosthwaite, Sir Charles, **The Pacification of Burma**, Reprint, London, Frank Cass, 1968.

Fielding Hall, H., **Thibaw's Queen**, London, Harper, 1899.

Forsyth, Sir Douglas, **Autobiography and Reminiscences**, London, 1887.

Geary, Grattan, **Burma After the Conquest**, London, Sampson Low, 1886.

Grant Brown, G.E.R., **Burma As I Saw It 1889-1917**, London, Methuen, 1926.

Hordern, P., "The Situation in Burma," **The Universal Review**, 1888.

Ireland, A., **The Province of Burma**, Boston, Houghton Mifflin, 1907.

Laurie, W.F.B., **Our Burmese Wars**, London, W.B. Allen. 1885.

Marchioness of Dufferin and Ava, **Our Viceregal Life in India**, London, John Murray, 1893.

Minayeff, I.P., **Travels in and Diaries of India nad Burma**, Calcutta, Eastern Trading Co., Ltd.

Mitton, G.E., **Scott of the Shan Hills**, London, John Murray, 1936.

- Newland, Surgeon Captain A.G.E., *The Image of War or Service in the Chin Hills*, Calcutta, Thacker Spink, 1894.
- Nisbet, J. *Burma Under British Rule and Before*, London, Archibald Constable, 1901.
- Reid, Colonel A.S., *Chin-Lushai Land*, Calcutta, Thacker Spink, 1893.
- Shway Yoe, *The Burman: His Life and Notions*, Reprint, New York, W.W. Norton, 1963.
- Smeaton, D.M., *The Loyal Karens of Burma*, London, Kegan Trench, 1887.
- Snodgrass, J.J., *Narrative of the Burmese War*, London, Murray, 1827.
- Thirkell White, H., *A Civil Servant in Burma*, London, Edwin Arnold, 1913.
- Warren, E., *The Burmese War 1885-86: From Rangoon to Bhamo With the Naval Contingent*, Rangoon, Hanthawaddy Press, 1886.
- Winston, W.R., *Four Years in Upper Burma*, London, Kelly, 1892.

7. หนังสือพิมพ์ร่วมสมัย

Illustrated London News

Rangoon Times

8. เอกสารชั้นรอง

- Ba Than, U, *The Roots of the Revolution*, Reproduced from the *Guardian*, Rangoon, 27 March 1962.
- Banerjee, A.C., *Annexation of Burma*, Calcutta, A. Mukherjee, 1944.
- Bernard, J.T.C., "History of Putao," *Journal of the Burman Research Society*, V, 2 (1915).
- Bruce, G., *The Burma Wars 1824-1886*, London, Hart-Davis MacGibbon.
- Cady, J.F., *A History of Modern Burma*, Ithaca N.Y., Cornell University Press, 1958.
- Chandran, J., *The Burma-Yunnan Railway: Anglo-French Rivalry in Mainland Southeast Asia and South China, 1895-1902*, Ohio University Center for International Studies, Southeast Asia Program, 1971.

- Cochrane, W.W., *The Shans*, Rangoon, Superintendent, Government Printing, 1915.
- Cocks, S.W., *Burma Under British Rule*, Bombay, K. & J. Cooper, 1930.
- Desai, W.S., *Deposed King Thibaw of Burma in India, 1885-1916*, Bombay, Bharatiya Vidya Bhavan, 1967.
- Ensor, C.K., *England 1870-1914*, London, Oxford University Press, 1936.
- Foucar, E.C.V., *They Reigned in Mandalay*, London, Denis Dobson, 1946.
- Frontier and Overseas Expeditions from India*, Vol. I. Burma. Simla, 1907.
- Hall, D.G.E., *Europe and Burma*, London, Oxford University Press, 1945.
- Hall, D.G.E., *A History of Southeast Asia*, 3rd Edition, London, Macmillan, 1968.
- Harvey, G.E., *British Rule in Burma, 1824-1942*, London, Faber & Faber, 1946.
- Hendershot, C., "The Conquest, Pacification and the Administration of the Shan States," Typescript, Chicago, 1952.
- Htin Aung, Maung, "First Burmese Mission to the Court of St. James: Kinwun Mingyi's Diaries, 1872-1874," *Journal of the Burma Research Society*, LVII, 1 & 2.
- Htin Aung, Maung, *A History of Burma*, New York, Columbia University Press, 1967.
- Htin Aung, Maung, *The Stricken Peacock*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1965.
- Kawlu Ma Nawng, *The History of the Kachins of the Hukawng Valley*, Maingkwan, Kawlu Ma Nawng, 1944.
- Khin Maung Nyunt, "Burma-China Boundary Since 1886," Unpublished Ph.D. thesis, London School of Economics and Political Science, June 1960.
- Mangrai, Sao Saimong, *The Shan States and the British Annexation*, Ithaca, N.Y., Cornell University, 1965.
- Maung Maung, Dr., *Burma in the Family of Nations*, Amsterdam, Djambatan, 1956.
- Sarkisyanz, E., *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1965.
- Sarkisyanz, E., *Peacocks, Pagodas and Professor Hall*, Ohio University Center of International Studies, Southeast Asia Program, 1972.

Trager, F.N., *Burma from Kingdom to Republic*, New York, Frederick A. Prager, 1966.

Vibart, Col. H.M. *The Life of General Sir Harry N.N. Prendergast*, London, Eveleigh Nash, 1914.

Woodman, D., *The Making of Burma*, London, Cresset Press, 1962.

Yi Yi, "Life at the Burmese Court Under the Konbaung Kings," *Journal of the Burma Research Society*, XLIV, 1 (June 1961).

Yule and Burnell, *Hobson-Jobson*, 2nd edition, Delhi, Munshiram Manoharl, 1968.

ข. หลักฐานภาษาพม่า

1. เอกสารตัวเขียน

หนังสือโบราณ หมายเลข 1079 หอสมุดแห่งชาติ ย่างกุ้ง

หนังสือโบราณ หมายเลข 1080 หอสมุดแห่งชาติ ย่างกุ้ง

2. บันทึกประจำวันและจดหมายเหตุ

Kinwun Mingyi Londonmyothwa neizinhmat sadan (Kinwun Mingyi's London Diary), Rangoon, Government Press, 1953.

Kinwun Mingyi Parismyothwa neizinhmat sadan (Kinwun Mingyi's Paris Diary), Rangoon, Government Press.

Taw Sein Ko, *Hluttaw hmattan* (Records of the Hluttaw), Rangoon, Government Printing & Stationery, 1960.

Wetmasut Wundauk neizin hmattan (Wetmasut Wundauk's Diary), Manuscript Personal Collection.

3. พงศาวดาร

Hteik Tin Dwe, *Yadanatheinka Konbaung Mahayazawin akyin* (Concise Great Chronicle of the Konbaung Dynasty), Rangoon, Pagan, 1967.

Kala, U, *Mahayazawingyi* (The Great Chronicle), Rangoon, Burma Research Society, 1960.

- Kani Sitke Minhtinyaza, **Mandalei Yadanabon Mahayazawindawgyi** (Great Chronicle of Mandalay), Mandalay, Tetneilin, 1961.
- Maung Maung Tin, U, **Konbaungzet Mahayazawindawgyi** (Great Chronicle of the Konbaung Dynasty), Rangoon, Ledi Mandaing, 1967.
- Thuthawdita Yazawingyi, (Revised Great Chronicle), Rangoon, Thudhammawaddy, 1923.

4. หนังสือและบทความ

- Aye Than, Tekkatho, **Koloni hkitu tawlanyei thamaingwin azani mya** (Resistance Heroes of the Early Colonial Period), Rangoon, Awaing, 1969.
- Ba Shin, Bohmu, **Sityei naingganyei hnin luhmuyei hsaingya thamaing sadan mya** (Papers on Military, Political and Social History), Rangoon, Pagan, 1968.
- Ba Thaug, Bohmu, **Bama tawhlanyei thamaing** (History of the Burmese Revolution), Mandalay, Uyindan, 1968.
- Burma Socialist Programme Party, **Taingyintha lumyomya i neche hsankyinyei thamaing** (History of the Anti-Imperialist Struggle of the National Races), Rangoon, Burma Socialist Programme Party Headquarters, 1971.
- Hlethin Atwinwun **Athtoppatti** (Biography of Hlethin Atwinwun), Mandalay, Myanma Taya, 1913.
- Hpon Gyaw, Natmauk, **Ingaleit Myanma sit thamaing** (History of the Anglo Burmese Wars), Rangoon, Pagan, 1966.
- “Kane Sladen i sa” (Colonel Sladen’s Letter), **Thuriya Magazine**, Tabodwe 1279.
- Ko Lay, U, **Thibawmin hnin New York Times thadinza** (King Thibaw and the New York Times), Rangoon, Pagan, 1969.
- Kyan, Daw, “Shanpyi achei anei 1885-1887” (Conditions in the Shan States, 1885-1887), **Journal of the Burma Research Society**, LI, 2 (December 1968).
- Kyan, Daw, “Tatiya Ingaleit Myanma sit hnin patthet thaw sa thonzaung” (Three Letters Relating to the Third Anglo-Burmese War), **Tekkatho pyinnya padeitha weizza sazaung**, IX, 2 (June 1974).

- Kyaw Thet, Dr., “Ahtet Myanmapyi theinpaiksinga Myanma yoya minpaingsopaing apaw Britisha to i thabawtha” (British Attitudes towards the Traditional Burmese Aristocracy at the Time of the Annexation of Upper Burma), *Union of Burma Journal of Literary and Social Science*, I, 2 (May 1968).
- Lay Maung, U, *Myanma Naingganyei thamaing* (Political History of Burma), Rangoon, Sapay Beikman, 1973.
- Maung Htin, ed. *Rajadhammasangaha kyan* (A Treatise on the Rules Relating to Kings), Rangoon, Htein Win, 1960.
- Maung Maung Tin, U, *Kinwun Mingyi i thamaing* (A History of Kinwun Mingyi), Rangoon, Burma Research Society, 1936.
- Myanma swezon kyan* (Encyclopedia Birmanica), Rangoon, Sapay Beikman.
- Po Kya, U, *Thibawmin padawmu ayeidawbon* (Account of the Exile of King Thibaw), Rangoon, Myanmagonyi.
- “Sadokhta thamidaw i sa” (Letter of the Fourth Princes), *Thuriya Yokson Thadinza*, Nadaw 1292.
- Soe Maung, *Myanma Alin, Wuntho Sawbwagyi Bama sheipyei tawhlanyei thamagyi* (Wuntho Sawbwa: Burma’s Pioneer Revolutionary), Rangoon, Thamameitta, 1956.
- Suak Khaw Khai, “Chin myochit pokgo mya” (Chin myochit pokgo myo” (Chin Patriots), *Chin taingyintha sapei hnin yinkyehmu kawmiti i hnitle magazine* 1968-69.
- Tawthagyi, *Bo Ya Nyun i zatiman* (The Native Pride of Bo Ya Nyun), Chauk, Pyinnya Totetkiywayei, 1934.
- Than Tun, Dr., *Nehle yazawin* (A Peripatetic History), Rangoon, Natha, 1969
- Thein Maung, U, *Giriyadana hsaungbamaha Thibawmintaya atwinyei mya* (Ratnagiri: The Secret Affairs of King Thibaw), Rangoon, Zalatpan, 1969.
- Thutaythia-u, “Bo Ottama i tawhlanyei nemyei” (The Locale of Bo Ottama’s Resistance), *Loktha Pyithu Neizin*, 20th December 1965.
- Wunthone sittan hnin Wuntho azaninya hnin neche Ingaleit ayeidawbon hmattan* (Wuntho Inquest and Record of the Struggle of Wuntho Heroes Against the English Imperialists).

Zeya, **Hmattanwin Bama ayei ahkin mya** (Notable Burmese Incidents), Rangoon, Gyobyu, 1965.

Zeya Thaung, “Ashin hnitpa padawmu thwagyapyi nauk nauktahnit twin htakywa ponkanyan kyansihmu” (Conspiracies in the Year Following the Exile of Their Majesties), **Journal Kyaw**, III, 4.

มอญ ในเมืองไทย

The Mons in Thailand

สุภรณ์ โอเจริญ
Suporn Ocharoen

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

ชนกลุ่มน้อย กับ รัฐบาลพม่า

The Burmese Government and the Ethnic Minority Groups

พรพิมล ตรีโชติ
Pornpimon Trichot

คำนำ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
คำนิยม : สุเนตร ชุตินธรานนท์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

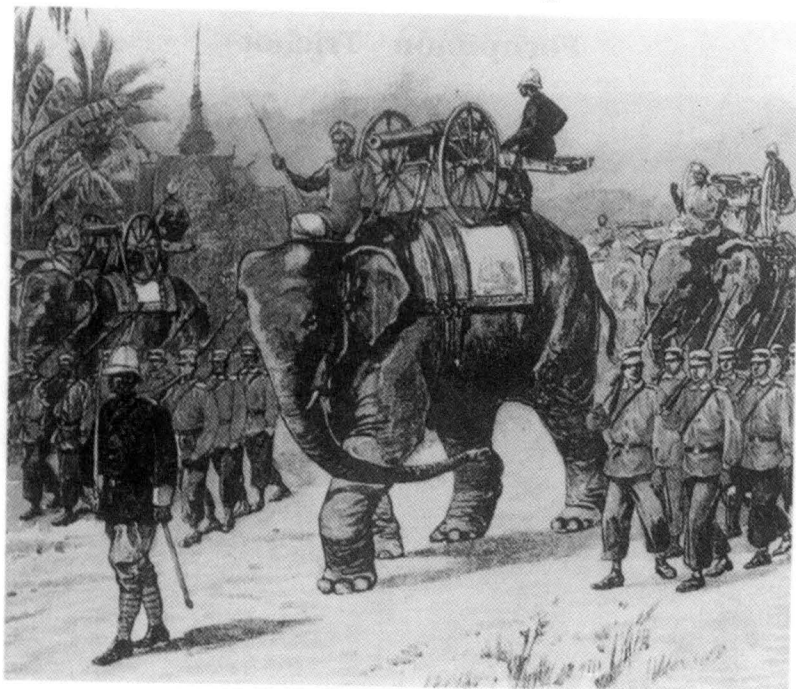
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand's Neighbors in Southeast Asia”

ปัญหาชายแดน ไทย-พม่า

Problems on Thai-Burmese Border

นคร พันธุ์ธรรงค์
Nakorn Punnarong

บรรณาธิการ : ชาลวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

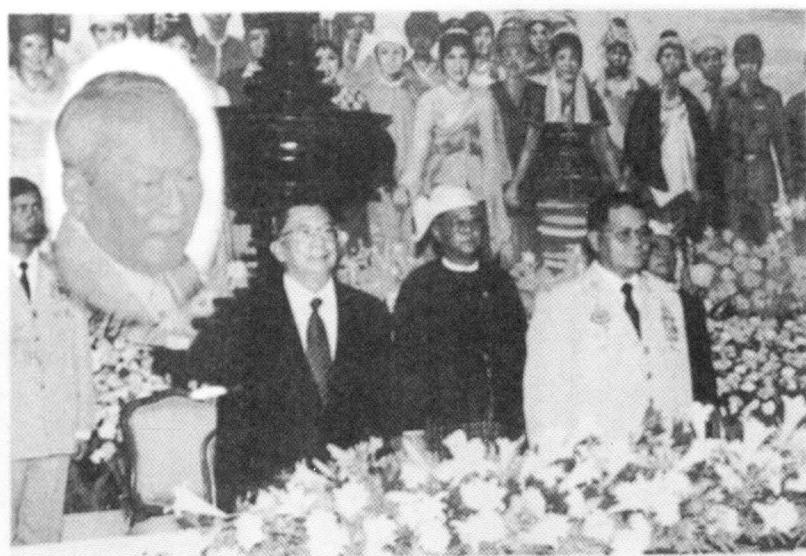
พม่า

นโยบายต่างประเทศไทยสมัย

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

Burma : Thai Foreign Policy under the Chatichai Choonhavan's Government

เวนิกา บุญมาคลี
Venika Boonma-klee

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจน์ ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ความสัมพันธ์ระหว่าง
ไทย-พม่า-กะเหรี่ยง
Thai-Burmese-Karen Relations

สมโชค สวัสดิรักษ์
Somchoke Sawasdiruk

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-onsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

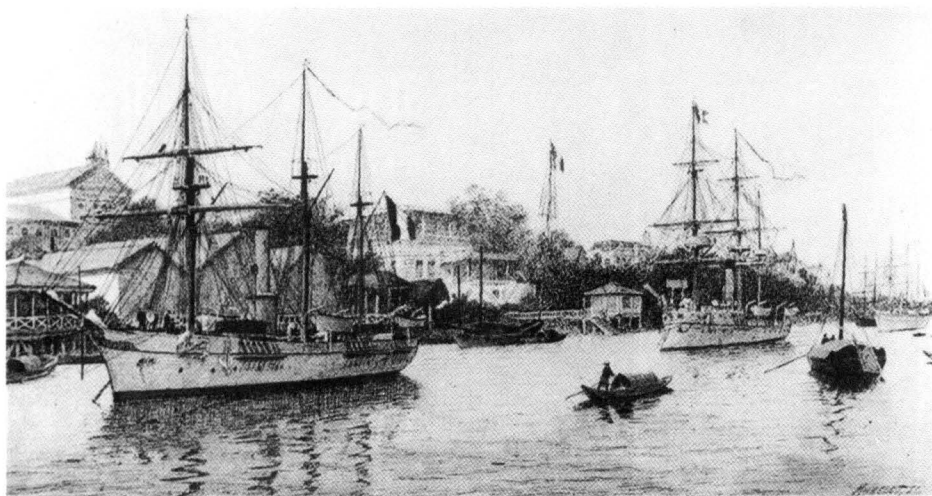

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”
Publication Series “Thailand’s Neighbors in Southeast Asia”

ข้อพิพาทเขตแดน ไทย-ลาว Thai-Lao Boundary Disputes

ทวีเกียรติ เจนประจักษ์
Twekiat Janprajak

บรรณาธิการ : ชาลววิทย์ เกษตรศิริ - กาญจณี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

จาก

14 ถึง 6 ตุลา

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

เสน่ห์ จามริก

เบเนดิก แอนเดอร์สัน

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช

คำนำโดย

นิธิ เอียวศรีวงศ์

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ดำรงศักดิ์ เพ็ชรเลิศจันทน์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2542

พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895

งานเขียนของดอร์นินิเมียนต์ เรื่อง พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยม อังกฤษ ค.ศ. 1885-1895 นับเป็นงานเขียนเล่มแรกที่ทำให้รายละเอียดอันถึงพร้อมด้วยหลักฐาน เกี่ยวกับขบวนการของชาวพม่าที่ต่อต้านการเข้ายึดครองของ อังกฤษในบริเวณพม่าตอนบน ทั้งยังเป็นงานเขียนชิ้นแรกที่กล่าวถึงสงคราม กองโจรที่ดำรงอยู่อย่างยืดเยื้อภายหลังจากนั้นในบริเวณพม่าตอนล่าง

จริงอยู่ที่ว่า ถ้าพิจารณากันอย่างผิวเผิน หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงงานบันทึก ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ว่าด้วยการรบที่ดุเดือดๆ และ นำไปใช้อีกเล่มหนึ่ง แต่สำหรับผู้อ่านที่ไม่อูกรายละเอียดต่างๆ พาเดลิตออกไป จากกรอบภาพใหญ่เสียก่อนแล้ว ก็พบว่าหนังสือเล่มนี้มีลักษณะประหนึ่ง มหาภพย ที่เผยให้เห็นถึงความกล้าหาญของอาจและโศกนาฏกรรมของมนุษยชาติ ดังจะเห็นได้จากวีรกรรมของทหารพม่าในการรบที่ป้อมมินหล่า...แม้ทัพพม่า สองคนพร้อมกับกำลังพลอีก 168 คนต้องเสียชีวิตลง ในขณะที่ฝ่ายอังกฤษสูญเสีย ทหารเลวไปเพียง 4 คน

กล่าวได้ว่าการเผชิญหน้ากันอย่างที่ดอร์นินิเมียนต์ได้บรรยายไว้ เป็นการ ต่อสู้ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่เป็นประชาชนในสังคมก่อนอุตสาหกรรม ที่ต้องการปกป้อง สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองและอิสรภาพ กับอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นกองกำลังทหาร อาชีพที่ถึงพร้อมด้วยยุทธปัจจัยสมัยใหม่ของมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก ในขณะนั้น การเผชิญหน้าในลักษณะนี้ยังดำรงความหมายที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่ง อยู่ในปัจจุบัน...เป็นประวัติศาสตร์ที่เรายังคงต้องเผชิญอยู่

ISBN 974-85814-0-3

9 789748 581408